

МЕГАТРЕНД УНИВЕРЗИТЕТ

ФАКУЛТЕТ ЗА ПРАВО, ЈАВНУ УПРАВУ И БЕЗБЕДНОСТ

Момчило Секулић

ШПИЈУНАЖА КАО КРИМИНАЛИСТИЧКИ И ПРАВНИ ПРОБЛЕМ ОТКРИВАЊА И ДОКАЗИВАЊА

/докторска дисертација/

Ментори

проф. др Драган Манојловић

проф. др Милан Милошевић

Београд, 2015. год.

САДРЖАЈ

I – МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1. Проблем истраживања у докторској дисертацији.....	8
2. Предмет истраживања у докторској дисертацији.....	10
3. Циљеви истраживања у докторској дисертацији.....	16
4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању.....	17
5. Методе које ће се у истраживању применити.....	20
6. Очекивани резултати и научни допринос.....	22
7. Уводно разматрање.....	23

ГЛАВА II – ОСНОВНЕ ТЕОРИЈСКЕ ПОСТАВКЕ И ИСТОРИЈСКИ ПРИСТУП ПОЈМУ

ШПИЈУНАЖЕ У КРИМИНАЛИСТИЧКОЈ И БЕЗБЕДНОСНОЈ ТЕОРИЈИ

1. Појмовно одређење друштвених тајни, обавештајних активности и обавештајних институција.....	28
1.1. Појам и врсте тајни.....	28
1.2. Обавештајне активности и обавештајне институције.....	36
1.3. Садржаји и методи обавештајног рада.....	45
2. Порекло и еволуција деликта шпијунаже.....	50
3. Појам и карактеристике савремене шпијунаже.....	52
4. Методе и средства шпијунаже.....	54
5. Приступ теорије у класификацији шпијунаже.....	57
5.1. Политичка шпијунажа.....	57
5.2. Војна шпијунажа.....	59
5.3. Економска шпијунажа.....	60
5.4. Електронска шпијунажа.....	63
5.5. Други облици шпијунаже.....	65

ГЛАВА III – ШПИЈУНАЖА У МЕЂУНАРОДНОМ И УПОРЕДНОМ ПРАВУ

1. Шпијунажа у међународном јавном и упоредном кривичном праву.....	69
2. Шпијунажа према Хашком правилнику о законима ратовања на копну из 1907.год.....	74
3. Шпијунажа према Женевској конвенцији о заштити грађанских лица за време рата из 1949.год. и Допунском протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949.год.....	77
4. Шпијунажа у законодавству Сједињених Америчких Држава.....	82
4.1. Уводне напомене о законодавству Сједињених Америчких Држава.....	82

4.2. Историјат спречавања кривичног дела шпијунаже у Сједињеним Америчким Државама.....	84
4.3. Савремени закони о шпијунажи и цензури (Код САД, Наслов 18, Поглавље 37).....	88
5. Шпијунажа у законодавствима неких земаља Европске Уније.....	93
5.1. Шпијунажа у кривичном праву Републике Француске.....	93
5.2. Шпијунажа у законодавству Савезне Републике Немачке.....	100
5.3. Историјско-правни аспекти шпијунаже у праву Републике Хрватске.....	109
6. Шпијунажа у законодавствима неких земаља из непосредног окружења Републике Србије.....	115
6.1. Облици шпијунаже у праву Републике Црне Горе.....	115
6.2. Шпијунажа у правним актима Босне и Херцеговине.....	120
6.3. Акти шпијунаже у праву Републике Македоније.....	129
ГЛАВА IV – ШПИЈУНАЖА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	
1. Систематизација шпијунаже у правним актима Републике Србије.....	136
2. Законско биће кривичног дела шпијунаже.....	137
2.1. Основни облик испољавања шпијунаже.....	139
2.2. Први посебни облик испољавања шпијунаже.....	142
2.3 Други посебни облик испољавања шпијунаже.....	145
2.4.Трећи посебни облик испољавања шпијунаже.....	148
2.5. Тежи облик кривичног дела шпијунаже.....	150
3. Шпијунажа као тешко дело проив уставног уређења и безбедности Републике Србије.....	152
4. Могућност међусобног стицаја појединих облика шпијунаже.....	154
5. Субјекти и објекти кривичног дела шпијунаже.....	155
6. Противправност и облици виности извршиоца.....	160
7. Покушај и саучесништво код шпијунаже.....	162
ГЛАВА V – РАЗГРАНИЧЕЊЕ ШПИЈУНАЖЕ ОД СРОДНИХ ДЕЛИКАТА У ТЕОРИЈИ	
1. Шпијунажа и одавање државне тајне.....	166
2. Шпијунажа и одавање војне тајне.....	168
3. Шпијунажа и одавање службене тајне.....	170
4. Шпијунажа и одавање пословне тајне.....	173
5. Шпијунажа и неовлашћено откривање тајне.....	174
6. Шпијунажа и злоупотребе инсајдерских информације.....	176

ГЛАВА VI – КРИМИНАЛИСТИЧКО-БЕЗБЕДНОСНИ ПРИСТУПИ

1. Погледи криминалистичке теорије на сузбијање.....	181
2. Организација и надлежности државних органа у откривању и спречавању шпијунаже.....	183
2.1. Безбедносно-информативна агенција.....	191
2.2. Војнобезбедносна агенција.....	196
2.3. Контрабавештајни елементи осталих државних органа.....	200
3. Коришћење информатора и других криминалистичко-оперативних метода.....	204
3.1. Коришћење информатора.....	212
3.2. Коришћење оперативно-техничких средстава.....	227
4. Међународна сарадња држава у откривању и спречавању шпијунаже (метод обавештајне сарадње).....	234
4.1. Размена података за потребе откривања и спречавања шпијунаже на мултилатералном нивоу (глобалном и регионалном).....	236
4.2. Размена података за потребе откривања и спречавања шпијунаже на билатералном нивоу.....	239

ГЛАВА VII – ОСНОВНЕ КРИВИЧНОПРОЦЕСНЕ-КРИМИНАЛИСТИЧКЕ

МЕТОДЕ И ОПЕРАЦИЈЕ

1. Приступ у процесном Законику Републике Србије.....	241
2. Организација и надлежности државних органа у сузбијању.....	242
2.1. Служба за борбу против организованог криминала.....	243
2.2. Специјално тужилаштво за организовани криминал.....	249
2.3. Посебно одељење Вишег суда у Београду.....	253
2.4. Посебно одељење Апелационог суда у Београду.....	255
2.5. Посебна притворска јединица.....	256
3. Посебне доказне радње (специјалне истражне технике).....	257
3.1. Методи тајног аудио и видео надзора.....	263
3.2. Методи прикривеног иследника.....	288
3.3. Споразум о сведочењу окривљеног или осуђеног.....	300
4. Заштита учесника у кривичном поступку.....	304
5. Међународна кривичноправна помоћ.....	307
5.1. Извршење појединих кривичнопроцесних радњи.....	312
5.2. Уступање или преузимање кривичног гоњења.....	315
5.3. Издавање окривљених и осуђених лица – екстрадиција.....	320

ГЛАВА VIII – ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

Анализа и расправа аката шпијунаже према Републици Србији
у периоду 2002-2012. година.....327

ГЛАВА IX – ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ

Закључно разматрање.....337
ЛИТЕРАТУРА.....345
РЕЗИМЕ.....364
РЕГИСТАР АУТОРА.....371
РЕГИСТАР СКРАЋЕНИЦА.....376
РЕГИСТАР ЗАКОНСКИХ ПРОПИСА.....377
РЕГИСТАР ИНТЕРНЕТ АДРЕСА.....379
БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА.....380
КАРТОНИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ.....382

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1. Проблем истраживања у докторској дисертацији

У првом делу формулације проблема односно хипотетичким ставовима можемо истаћи став да је шпијунажа у оквиру одређених услова, као појава и реалитет мноштво недозвољених и забрањених активности, радњи и поступака одређених субјекта, којима се угрожава политички и економски поредак, уставно уређење, територијална целовитост, суверенитет и безбедност државе.

Другим хипотетичким ставом можемо истаћи да је шпијунажа у основи манифестна и латентна, динамична и променљива, специфична криминалистичка, правна појава и реалитет, којој се супростављају надлежни државни органи. Проблем идентификације и остваривање шпијунаже и супростављање одређених државних органа у циљу откривања и доказивања шпијунаже у постојећим условима на одређеним просторима, а посебно на простору Републике Србије је посебно значајно питање, како у сфери науке, тако и у постојећој пракси. Значајан чинилац у овом делу докторске дисертације представљају и научно-теоријски и практични проблеми функција и улога шпијунаже и државних органа у циљу њеног сузбијања и елиминисања. У постојећем научном фонду и пракси, могуће је и идентификовати стварне ситуације, стварне активне функције, њихове садржаје, облике и односе у укупности структуре у разним етапама и на разним просторима.

Проблем веза и односа, међузависности (функционалних и дисфункционалних, манифестних и латентних) између ових појава и разних субјеката, садржаја и форми и динамике, примењених метода и средстава, представља такође део овог пројекта. Други део проблема ове докторске дисертације представља научни и друштвени значај, којим се у основи опредељује и значај проблема који научно и (или) практично решава и својства и домете истраживања.

Научни значај истраживања кривичног дела шпијунаже, у том контексту и активности државних органа у циљу откривања и доказивања шпијунаже је по свим својствима трајно научно питање, то су фактички стални процеси разних садржаја и облика, димензија, који изискују стална сагледавања, тумачења и редефинисања, као и стално постављање научно заснованих основа понашања и односа.

Друштвени значај истраживања ове појаве је стално присутно и актуелно друштвено питање, имајући у виду разне могуће ситуације у сфери друштвене, криминалистичке и правне праксе, разна рационална и практична решења.

Научни и друштвени значај истраживања обавезује нас на хеуристичко и силогистичко истраживање, имајући у виду укупну ситуацију у постојећем научно-теоријском фонду. Проблеми шпијунаже и активности државних органа у циљу сузбијања и елиминисања шпијунаже су предмет сталне пажње, како у ближој историји, тако и у савременим условима, свих субјеката међународне заједнице, њихових лидера, разних организација и институција, појединица, о чему нам сведочи и веома велики научни фонд и друга литература, који се са разних аспеката баве овим питањима. Неспорно је, на основу увида у постојећи научни фонд, да не постоји једно интердисциплинарно, научно истраживање, као једна целина, којим се ове две међузависне појаве обухватају у целини, у временском оквиру овог научног пројекта.

Трећи ниво проблема су резултати претходних истраживања, како у криминалистичкој правној теорији, тако и у постојећој пракси. На основу прелиминарног увида у постојећи научни фонд, као и криминалистичку и судску праксу, како на простору Републике Србије, тако и у другим државама, може се констатовати одређен степен нормативне уређености кривичног дела шпијунаже, али истовремено и висок степен несагласности

приликом научног дефинисања појма шпијунаже. У том контексту, имајући у виду и компаративни приступ приликом истраживања ове појаве, може се истаћи да је оригиналност овог научног рада у утврђивању одређеног степена сагласности односно несагласности у научном дефинисању у научно-теоријском фонду, али и у самој пракси различитих држава.

2. Предмет истраживања у докторској дисертацији

У савременој теорији кривичног права доминира уже схватање појма политичког кривичног дела, у смислу забрањених радњи којима се угрожава уставно уређење, територијална целина и безбедност земље. Ова кривична дела се често деле на кривична дела против унутрашње и спољне безбедности или, као што се то у старијој терминологији називало, на кривична дела велеиздаје и кривична дела издаје. При томе се шпијунажа обично сврстава у деликте против спољне безбедности и сматра еклатантним примером издаје.

Међутим, подела политичких кривичних дела на деликте против унутрашње и спољне безбедности ипак се не може у потпуности прихватити, јер сва кривична дела против унутрашње безбедности у извесној мери угрожавају и њену спољну безбедност, и обрнуто, угрожавање спољне безбедности увек у мањој или већој мери представља угрожавање и унутрашње безбедности земље. Због тога се у новијој литератури шпијунажа, с правом, третира као кривично дело којим се угрожава и спољна и унутрашња безбедност државе.

Термин шпијунажа обично се везује за француски израз иако је, у ствари, немачког порекла. Официјелно је први пут употребљен у "члану 57. немачког Војног кривичног законика, донетог 1709. године у Франкфурту на Мајни".¹ Касније се тај израз мења, тј. проширује своје значење. У савреме-

---

¹ Немачки Војни кривични законик (*Corpus iuris militaris*), донетог 1709.

ним условима, шпијунажа се често третира као синоним за обавештајну активност уопште, с тим што се понекад изједначава чак и са укупном делатношћу обавештајне службе.

Шпијунажа је у доба мира средство за остварење политичког, технолошког и економског преимућства и свестрано обезбеђење од евентуалног рата, док је у ратно доба средство за постизање војних успеха и одређивање будуће политике мира. Она се раније примењивала искључиво у рату, док се данас с подједнаким интензитетом примењује и у миру.

Осим тога, шпијунажа се у прво време углавном ограничавала на војне тајне, тј. имала је облик војне шпијунаже, док су у новије време предмет шпијунаже све чешће тајне економског карактера и други поверљиви подаци. Током времена усавршавали су се начини њеног вршења, развијене су многобројне и разноврсне технике, а у многим земљама су под различитим називима створене и посебне службе, чија је основна делатност организовање шпијунаже.

Законодавци већине савремених држава кривичним делом шпијунаже сматрају неовлашћену предају страном држави или међународној организацији података који су званично или изричито означени као тајни, као и само прикупљање таквих података у наведеној намери. То значи да шпијунажа неизоставно садржи елемент иностраности, односно да по дефиницији има међународни карактер. Она је у националним кривичним законодавствима одувек била инкриминисана као тешко кривично дело, а представља и један од најстаријих института међународног јавног и кривичног права.

Неспорно је, међутим, да шпијунажи као институту међународног права још увек недостаје чврста, општеприхваћена правна дефиниција која би обухватила све елементе у једну целину, иако је потреба за једном таквом дефиницијом данас очигледна. Код посматрања феномена

шпијунаже још увек преовладавају политички елементи, у односу на правне, захваљујући чињеници да међународно право до сада није ништа изричито рекло о мирнодопској шпијунажи. Наиме, "одредбе чл. 29 – 31. Правилника уз IV Хашку конвенцију о законима и обичајима сувоземног рата од 1907. године, које говоре о ратној шпијунажи, реално не могу бити коришћене за посматрање и анализу шпијунаже у миру."²

С друге стране, мирнодопска шпијунажа данас је, у различитим облицима испољавања, инкриминисана дословно у целом свету. При томе су као објект радње у свим националним кривичним законодавствима, сходно природи овог кривичног дела, означени тајни подаци или документи који садрже тајне податке војне, економске или службене природе. Такво је решење заступљено и у нашем кривичном законодавству у коме, иначе, шпијунажа представља једно од најсложенијих и најтежих кривичних дела. Наиме, "према одредби члана 315. Кривичног законика Републике Србије шпијунажа има основни, три посебна и један квалификовани облик испољавања."³

Казна прописана за први облик је затвор од три до петнаест година, за други затвор од пет до петнаест година, за трећи затвор од једне до десет година, за четврти затвор од једне до осам година, а за пети, тежи, облик казна је затвор од најмање десет година. Иако је овакво решење нашег законодавца у основи неспорно, ипак се у кривичноправној теорији сматра да је код инкриминисања појединих облика кривичног дела шпијунаже дошло до непрецизности које треба поправити.

---

² Правилника уз 4 Хашку конвенцију о законима и обичајима сувоземног рата од 18. октобра 1907. (ступила на снагу 26. јануара 1910).

³ Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009.

С обзиром на велику опасност овог кривичног дела, нарочито његова прва два облика, законодавац је посебном одредбом (чл. 320.) за ова два облика шпијунаже прописао кажњавање и за припремне радње, а предвиђена казна је затвор од најмање три године. "Кривични законик је посебном одредбом (чл. 321.)"⁴ предвидео и тешка дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, међу којима је, поред још неких дела из ове групе, и шпијунажа, ако постоје теже последице или околности. Осим тога, "у члану 139. Кривичног законика Републике Србије посебно је предвиђен најтежи облик овог кривичног дела, који постоји када је било који облик кривичног дела шпијунаже учињен за време рата или непосредне ратне опасности."⁵

Битно је напоменути да се за кривично дело шпијунаже примењује реални или заштитни принцип просторног важења нашег кривичног законодавства.

То значи да ће се у нашој земљи за ово дело судити и када је извршено у иностранству и то без обзира да ли је кривични поступак вођен у некој другој земљи, да ли је учинилац тамо осуђен и да ли је издржао казну. Најзад, треба рећи и то да се у откривању и доказивању кривичног дела шпијунаже примењују како сва „традиционална“ доказна средства, тако и основне кривичнопроцесне криминалистичке радње (тајни звучни и оптички надзор, контролисана испорука, ангажовање прикривених иследника, и др.). Као што је већ истакнуто, предмет истраживања у овој дисертацији првенствено су методи откривања и доказивања различитих облика испољавања кривичног дела шпијунаже, јер је реч о деликту таквог

---

⁴ Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 416.

⁵ Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 416.

значаја и тежине да му се треба увек изнова враћати и критички га вредновати. У одговарајућем обиму, предмет истраживања биће и методика откривања и доказивања и друга кривична дела усмерена против спољне безбедности државе, као и она кривична дела чији је су објект радње поверљиви подаци, односно документи који представљају државну, војну или службену тајну. Полазећи од тога, неопходно је сагледати значење следећих кључних појмова: шпијунажа, тајна, тајни податак, документ, државна тајна, војна тајна, службена тајна, обавештајна служба.

Шпијунажа је позната кроз историју (веома "старо") као кривично дело које се састоји у саопштавању, предаји или чињењу доступним страном држави, страном организацији или лицу које им служи поверљивих војних, економских или службених података или докумената или прибављању таквих података или докумената ради саопштавања или предаје страном држави, страном организацији или лицу које им служи, или у стварању или руковођењу обавештајном службом у Србији за рачун стране државе или стране организације или у ступању у страну обавештајну службу, прикупљању података за њу или у помагању њеног рада на други начин. Према томе, под шпијунажом се подразумева одавање поверљивих података или докумената страном држави, страном организацији или лицима која им служе, или учествовање у другим делатностима које су управљене на шпијунирање.

Тајном се сматрају такви војни, економски или службени подаци и документи који су законом, прописом или одлуком надлежног државног органа донесени на основу закона проглашени тајним, али и подаци и документи који су доступни само одређеном кругу лица и који се морају држати тајним, јер би њихово одавање довело до штетних тешких последица за безбедност и одбрану земље или за политички, војни и

економски интерес земље. Овако одређена тајна представља објект напада кривичног дела шпијунажа.

Тајни податак је податак од интереса за Републику Србију који је законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеном у складу са законом, одређен и означен одређеним степеном тајности. Насупрот томе, *документ* је сваки носач податка (папир, магнетни или оптички медиј, дискета, "УСБ"⁶ меморија, смарт картица, компакт диск, микрофилм, видео и аудио запис и др.), на коме је записан или меморисан тајни податак.

Државну тајну представљају подаци или документа који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона проглашени државном тајном, и чије би одавање проузроковало или би могло да проузрокује штетне последице за безбедност, одбрану земље или за политичке, војне и економске интересе Србије.

Војном тајном сматрају се подаци који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона, проглашени војном тајном, и чије би одавање проузроковало или би могло да проузрокује штетне последице за Војску Србије или одбрану или безбедност земље.

Службеном тајном сматрају се подаци или документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона, проглашени службеном тајном, и чије би одавање проузроковало или би могло да проузрокује штетне последице за службу.

Обавештајна служба је организована активност или организација-установа, која по захтеву и намерама водећих политичких структура

---

⁶ УСБ меморија је медијум за складиштење дигиталних података, базиран на флеш меморији НАНД типа, и опремљен УСБ прикључком којим може да комуницира са рачунаром или неким другим уређајем. Развијен је 1998. од стране корпорације ИБМ.

покрета или државе, прикупља, оцењује, тумачи, пружа тајне (заштићене) и податке о противнику или непријатељу, штити сопствене структуре и ангажује се на спровођењу других активности којима се остварују одређени политички циљеви.

3. Циљеви истраживања у докторској дисертацији

Генерални циљеви истраживања у овој докторској дисертацији су двоструки. С једне стране, имамо научне циљеве, и то научну дескрипцију, научну класификацију и научно откриће шпијунаже, као и откривање и доказивање шпијунаже од стране надлежних органа, а све скупа у функцији стицања вишег нивоа научног сазнања. С друге стране, имамо друштвене циљеве, које можемо дефинисати као одговарајуће друштвене доприносе одређеним државним и политичким структурама ради сагледавања и могућих решења у вези са проблемима шпијунаже и спречавања и сузбијања шпијунаже од стране надлежних органа, како на националном, тако и на међудржавном нивоу.

Научни циљеви истраживања

Научни циљеви истраживања који се намеравају постићи у овој докторској дисертацији структурирани су у три нивоа. Први ниво научног циља је дескрипција појмова шпијунаже и тајне, различитих облика шпијунаже, законског одређења појма шпијунаже у упоредном праву појединих земаља у окружењу и ЕУ, као и спречавање и сузбијање шпијунаже.

Други ниво научног циља је класификација различитих облика испољавања кривичних дела шпијунаже и сродних кривичних дела, а трећи ниво циља је научно откриће шпијунаже пре свега са аспекта криминалистичких метода и кривичног права и правно-техничког реаговања кривичног законодавства Републике Србије на овај вид криминалитета.

У остваривању исказаних научних циљева истраживања, поред указивања на проблеме у вези инкриминације шпијунаже у националном и међународном законодавству, биће неопходно указати и на одређене пропусте, недоречености и недоследности у актуелној теорији и пракси, како би се *de lege ferenda* унапредили криминалистички и кривичнопроцесни институти и методи откривања и доказивања овог облика криминалитета - као примарног општег циља докторске дисертације.

Друштвени циљеви истраживања

Друштвени циљеви истраживања који се желе остварити у овој докторској дисертације јесте да се домаћој криминалистичкој и кривичноправној, али и политичко-правној, пракси понуди научни допринос у изналажењу рационалног и ефикасног модела како инкриминисања, тако и практичног реаговања на шпијунажу као типични акт издаје, и на тај начин научно допринесе успешном решавању једног перманентно актуелног и битног друштвеног питања. Посебан сегмент друштвеног циља биће усмерен према дефинисању предлога мера за унапређење актуелних криминалистичких метода и радњи и законских решења и постојеће друштвене праксе ради откривања и доказивања шпијунаже од стране надлежних органа.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању

Сагласно наведеном у пројекту истраживања хипотетички оквир истраживања садржи једну генералну хипотезу истраживања и шест појединачних хипотеза истраживања.

Генерална хипотеза истраживања

Опасност од кривичног дела шпијунаже у Републици Србији реално постоји, а откривање и доказивање овог облика криминалитета захтева

успостављање ефикасних криминалистичких и правних института и метода у позитивно правним прописима, за шта постоје основе у садашњем правном устројству.

Посебне и појединачне хипотезе истраживања

Прва посебна хипотеза

Претње од савремене шпијунаже и других видова криминалитета такве су природе да захтевају стално усавршавање криминалистичких метода, правних норми, односно модернизовање криминалистичких операција и кривичноправног законодавства у овој области.

Појединачне хипотезе

1) Континуирани развој науке и технике доприноси не само сталном ширењу објеката интересовања носилаца шпијунске делатности, већ и перманентном усавршавању видова и облика извршења кривичног дела шпијунаже.

Индикатори: уставне одредбе, закони, подзаконска акта, уредбе, постојећи научни фонд, упутства, искази и понашања субјеката шпијунаже и субјеката државе који се супротстављају шпијунажи, судска пракса, статистички подаци.

2) Стално ширење објеката интересовања носилаца шпијунске делатности и усавршавање различитих видова и облика извршења кривичног дела шпијунаже условљава и перманентно иновирање правних норми, односно модернизовање кривичноправног законодавства у области откривања и доказивања савремене шпијунаже.

Индикатори: криминалистичке операције, методи откривања и доказивања, закони, подзаконска акта, уредбе, постојећи научни фонд, упутства, субјеката државе који се супростављају шпијунажи, судска пракса, статистички подаци одговарајуће текстове прописа који указују на иновирање законских и других прописа.

Друга посебна хипотеза

Кривично законодавство Србије прати савремени развој и захтеве у борби против шпијунаже и других видова криминалитета, што је усаглашено са међународним конвенцијама које је Србија ратификовала у овој области.

Појединачне хипотезе

1) Законодавац Републике Србије је у основи ажурно пратио светске трендове у сфери криминалистичких операција и кривичноправне заштите од шпијунаже и других видова криминалитета.

Индикатори: научни фонд, одговарајући писани извори, пре свега законски прописи и међународне конвенције које је Србија ратификовала у овој области, уџбеници, монографије и чланци који указују на тенденције у новелирању кривичног законодавства Републике Србије.

2) Кривично законодавство Србије у области кривичноправне заштите од шпијунаже и других видова криминалитета, усаглашено је са међународним конвенцијама које је Србија ратификовала у овој области.

Индикатори: научни фонд, одговарајући писани извори, пре свега законски прописи и међународне конвенције које је Србија ратификовала у овој области, уџбеници, монографије и чланци који указују на тенденције у новелирању кривичног законодавства Републике Србије.

Трећа посебна хипотеза

Активности, методе и средства субјеката правосудног и безбедносног система у Републици Србији усмерене су на подизање укупне опште и специјалне (посебне) организованости и оспособљености елемената ових система за ефикасно откривање и доказивање савремених облика кривичног дела шпијунаже.

Појединачне хипотезе

1) Циљеви казнене политике и кривичног законодавства Републике Србије су у функцији ефикасне заштите грађана и виталних интереса државе и друштва од свих облика испољавања кривичног дела шпијунаже, кроз ефикасно организовање и функционисање правосудног система и одређених елемената система безбедности.

Индикатори: постојећи научни фонд, одговарајући писани извори, посебно документација правосудних и безбедносних институција и органа, као и уџбеници, монографије, чланци и законски прописи који се односе на активности, методе и средства ових субјеката у Републици Србији.

2) У заштити од савремених облика кривичног дела шпијунаже битно је да се све делатности безбедносног и правосудног система, на свим нивоима организовања, повезују путем система информисања, комуницирања, сарадње и акционог јединства.

Индикатори: постојећи научни фонд, одговарајући писани извори, посебно документација правосудних и безбедносних институција и органа, као и уџбеници, монографије, чланци и законски прописи који се односе на активности, методе и средства ових субјеката у Републици Србији.

5. Методе које ће се у истраживању применити

Полазећи од дефинисаног проблема и предмета истраживања и постављених циљева истраживања у изради докторске дисертације, од опште научних метода користимо хипотетичко - дедуктивни метод, компаративни, историјски, статистички и метод моделовања.

Од основних метода примењиваће се све основне методе.

- методи анализе и синтезе
- методи апстракције и конкретизације
- методи генерализације и специјализације

- индуктивна и дедуктивна метода

Посебан акценат се ставља на наведене методе, из разлога што се појединачно морају сагледати сви аспекти ове појаве на начин који ће омогућити увид у целину проблема.

У склопу овог научног истраживања примениће се метода анализе садржаја докумената, и то квантитативна и квалитативна анализа садржаја докумената, чиме ће се остварити детаљнији увид у садржај појединих извора података, а у циљу сазнања битних својстава појава које су предмет овог научног рада, као и њихова међузависност.

Поред анализе докумената користићемо и методу студије случаја, као и методу испитивања.

Извори података у овом раду усмерени су према:

- службеним документима (закони, подзаконски акти, наредбе, меморандуми, прописи које доносе тела законодавне и извршне власти држава и сл.),
- официјелни и други документи и списи,
- средства јавног информисања (документарни телевизијски и радио програми, филмска грађа, дневна, недељна и периодична и др.),
- искази и понашања одређених субјеката на националном и међудржавном нивоу који се баве проблемима шпијунаже и спречавањем и сузбијањем шпијунаже,
- научна и стручна дела - монографије, дисертације, енциклопедије, зборници, и сл.,
- уџбеници и друга образовна и публицистичка литература,
- теоријски, научни и стручни часописи, дневна, недељна и периодична штампа, и
- базе података интернет мреже.

6. Очекивани резултати и научни допринос

Научна оправданост овог истраживања састоји се у систематизованом научном прикупљању и истраживању криминалистичких операција и метода откривања и доказивања кривичног дела шпијунаже и односу државе према овој појави, као и међузависност ових појава, имајући у виду да су ове појаве претежно појединачно истраживане, а не као једна посебна целина.

Друштвена оправданост истраживања се састоји у употребљивости овог научног истраживања пре свега у Републици Србији, а потом и у другим државама, имајући у виду и научну и друштвену актуелност, која је везана за питања шпијунаже и односа државе и државних органа према истој, у савременим политичким и правним процесима.

УВОДНО РАЗМАТРАЊЕ

У првој целини дисертације (Глава I) понуђен је методолошки оквир за истраживање на предметну тему, пре свега, проблем, предмет, циљеви, хипотезе и начин истраживања, као и научна и друштвена оправданост истраживања. Такође, на овом месту указано је на могуће проблеме који су се појавили током реализације овог истраживања, као и на разлоге који указују на потребу да се на овај начин спроведе истраживање ове врсте криминалитета.

Посебна пажња у оквиру друге целине (Глава II) дисертације посвећена је појмовно категоријалном апарату, историјским и обавештајно-безбедносним аспектима шпијунаже. Најпре су истражени сви аспекти сложености механизма одређивања друштвених тајни, као и обавештајних активности којима се до њих неовлашћено долази и обавештајних институција које имају првенствени задатак да такве активности планирају и практично реализују. Анализом садржаја и метода рада обавештајних институција, сагледана је суштина криминалистичко-безбедносног аспекта шпијунаже. У овој целини дисертације у постојећој литератури и научној грађи створеној за потребе овог истраживања дефинисани су појмови и извршена начелна подела шпијунаже на политичку, војну, економску и електронску, с тим што је указано на још неке модалитете који су се издиференцирали у савременој пракси (техничко-технолошка шпијунажа, тзв. субверзивна шпијунажа, тотална шпијунажа, итд.).

У оквиру треће целине (Глава III) истражени су аспекти шпијунаже у међународном јавном и упоредном кривичном праву. Поред тога из постојеће грађе међународних правних правила истражена је шпијунажа

према: "Хашком правилнику о законима ратовања на копну"⁷, "Женевској конвенцији о заштити грађанских лица за време рата"⁸ и другим конвенцијама које се на индиректан начин баве шпијунажом. У овом делу посебан осврт према методолошком оквиру истраживања начињен је у односу на место шпијунаже у националном кривичном законодавству, тј. у односу на кривична дела усмерена против уставног уређења и безбедности земље, као и на упоредноправни аспект нормирања шпијунаже. У склопу тога посебно је у склопу методолошког приступа и структуре дисертације постављене у пројекту истраживања истражено нормирање шпијунаже у законодавствима неких земаља Европске Уније, Сједињених Америчких Држава и у законодавствима неких земаља из непосредног окружења Републике Србије.

Четврта целина докторске дисертације (Глава IV) - Шпијунажа у кривичном законодавству Републике Србије и истраживање које је изведено, усмерено је на истраживање структуре и кривичноправних обележја шпијунаже као једног од најзначајнијих, најприсутнијих и најтежих кривичних дела усмерених против безбедности Србије, и то кроз призму позитивноправних решења садржаних у кривичном законодавству Републике Србије. Акцент је стављен на суштинску анализу појединих облика испољавања овог кривичног дела, укључујући и најтеже, квалификоване видове шпијунаже.

У петој целини дисертације (Глава V) на основу постојеће грађе у иностраној и националној литератури извршено је разграничење шпијунаже од сродних кривичних дела (одавања државне тајне, одавања војне тајне, одавања службене тајне, одавања пословне тајне,

---

⁷ Хашки Правилник о законима и обичајима рата на копну уз 4. Хашку конвенцију.

⁸ Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата, од 12. Августа 1949.

неовлашћеног откривања тајне и разних облика злоупотребе инсајдерских информација).

Шеста целина дисертације (Глава VI) усмерена је на истраживање криминалистичко-безбедносних аспекта сузбијања шпијунаже. У оквиру ове целине дата је организација и надлежност државних органа за откривање и спречавање шпијунаже ("БИА"⁹, "ВБА"¹⁰, контраобавештајни елементи појединих државних органа...), криминалистичко-оперативне методе у откривању и спречавању шпијунаже, односно методика рада контраобавештајне службе (агентурни метод, инфилтрација у структуре противника, коришћење оперативно-техничких средстава, и др.), као и посебан осврт на међународну сарадњу у откривању и спречавању шпијунаже (метод обавештајне сарадње).

Седма целина дисертације (Глава VII) посвећена је основним кривичнопроцесним-криминалистичким методама и операцијама. У оквиру ове целине дата је организација и надлежност државних органа у сузбијању шпијунаже (специјално тужилаштво, посебно одељење Вишег суда у Београду, посебна притворска јединица...), као и специјалне истражне технике које се користе у доказивању шпијунаже (тајно праћење и осматрање, саслушање сведока сарадника...) и, најзад, посебна заштита учесника у кривичном поступку. Поред тога истражен је и сагледан аспект међународне кривичноправне помоћи у сузбијању шпијунаже, као и посебан осврт на усаглашеност кривичнопроцесног законодавства Републике Србије, са легислативом и праксом других земаља.

У оквиру осме целине дисертације, (Глава VIII) истражена је проблематика шпијунаже у судској пракси Републике Србије у периоду 2007-2012. године, тј. биће приказани резултати емпиријског истраживања.

---

⁹ Безбедносно информативна агенција...

¹⁰ Војно-безбедносна агенција...

С тим у вези, а узимајући у обзир друштвену опасност ове врсте криминалитета, осврнућемо се и на казнену политику наших судова.

У завршној, деветој целини дисертације (Глава IX) - Закључна разматрања, изложени су уочени проблеме везани за инкриминисање свих „класичних“ и савремених облика шпијунаже и посебно, ставови који су проистекли из налаза у истраживању а односе се на ефективност и ефикасност борбе против ове врсте криминалитета, као решења која дају одређени допринос решавању овог друштвеног проблема.

Глава II

ОСНОВНЕ ТЕОРИЈСКЕ ПОСТАВКЕ И ИСТОРИЈСКИ ПРИСТУП ПОЈМУ ШПИЈУНАЖЕ У КРИМИНАЛИСТИЧКОЈ И БЕЗБЕДНОСНОЈ ТЕОРИЈИ

1. Појмовно одређење друштвених тајни, обавештајних активности и обавештајних институција

1. 1. Појам и врсте тајни

Тајна је сложена и, још увек, недовољно истражена друштвена појава. Она је предмет честог и разноврсног интересовања како у личном тако и у свеукупном друштвеном животу. "Ограђујући појединце или изврстан круг лица па и читаве друштвене јединице од познавања одређених чињеница, она доводи у великом броју случајева до сукоба многих и различитих интереса."¹¹ "Стога је она"¹² предмет посебног интересовања. Истовремено, она је узрок сукоба различитих интереса јер њено постојање спречава појединце или делове друштва да се упознају са одређеним подацима који се одређују као тајна.

О тајни постоји више група схватања и с обзиром да оне третирају и дефинишу тајну доста једноставно, те нема нарочите сврхе задржавати се на свим тим схватањима. Опште узевши, могу се узети као основна, и условно их можемо сврстати у два начелна схватања. По првом тајна има апсолутни карактер. Ова група схватања стоји на становишту да је то природно својство људског друштва, да постоји од када и то друштво и да ће постојати све док постоји и друштво. Супротно овоме, према другој групи схватању у доступној теорији тајна има релативни карактер, она је историјска и друштвена категорија која је настала на одређеном степену развоја друштва и према томе ће на одређеном степену развоја друштва и

---

¹¹ Димитријевић, Д.: *Појам тајне и њена правна одређеност*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, 1972., бр. 2, стр. 296.

¹² Allen, M. J.: *Textbook on criminal law*, Blackstone Press, London, 2001.

нестати. Дакле, *тајна није природна и вечна категорија у друштвеном смислу*. Подлога њеног постојања има своје друштвено–економске узроке и условљеност. Њен развој, па и настанак уско је повезан за те узроке као и за своју базу.

Сматрамо да прва група схватања нема реалну основу јер полази од тога да је тајна природни, а не друштвени феномен. Ова схватања најчешће идентификује тајну са нечим што је непознато, а то је непрецизно, недовољно јасно и у суштини нетачно. Иако је тајна сложена категорија, њено изједначавање са појмом непознатог сигурно се не може узети као исправан прилаз и добра полазна основа. Стојимо на становишту да непознато и тајна нису никако синоними једног истог појма. Непознато мора бити схваћено као нешто што још уопште није познато људском друштву. То је оно апсолутно непознато и под тим је немогуће подразумевати оно што се сматра тајном. У природној афери има много тога што је непознато човеку, шта он још није успео да открије и упозна, што је за њега још увек недостижно. Реч је дакле о природним и друштвеним границама људског упознавања спољњег света, а упознавање је историјски процес који се непрекидно креће од појаве ка суштини. За то је потребан сталан напор људског ума при чему се мора имати у виду да одређене законитости и одређене чињенице представљају на неки начин „својину“ природе, да се оне за човека апсолутно непознате и да су целокупна еволуција људског друштва и његов прогрес усмерен је на њихово стално смањивање. С тога су настојања да се открију апсолутне тајне од огромног значаја за човечанство. Таква настојања и ангажовања имала су и још увек имају, одлучујући значај за развој културе и цивилизације друштва и све пунијег осамостаљивања човека у односу на природу. Што се тиче карактера препрека које стоје на путу сазнања тих тајни, људско друштво је по сили и логици властитог прогреса морало у

свом развоју да изграђује и стално усавршава одговарајуће истраживачке механизме. Пре свега, том циљу служи наука са својим научно-истраживачким методологијом, која открива, истражује, упознаје и објашњава суштину стварности, утврђивањем непознатих природних законитости, на којем послу се све више ангажује читава армија научника и истраживача.

Појава тајне и њено скривање, узроковало је потребу њеног откривања, што је постепено довело до појаве једне специфичне делатности - која се и сама морала карактерисати тајношћу – обавештајне делатности. Та делатност прво се развијала као споредна делатност, односно функција, да би у једном другом историјском периоду настала једна значајна организација која се касније развила као важан део друштвеног и војног апарата и као услов без којег се не може.

Настанак тајне наводи на размишљање о незнању као битном саставном делу овог појма. Ако се има у виду непознато као апсолутна тајна, незнање неких података и чињеница се може сматрати као релативна тајна, јер постоје групе или људи за које нешто није незнање, јер су то незнање открили и та сазнања чувају за себе. У случају кад они то не би чували, то би престало бити незнање за све који би за такво знање били заинтересовани. Због тога, када се говори о тајни мисли се управо на оне податке или чињенице које људи чувају једни од других, а не на оне тајне које сама природа чува од људи и које они својом активношћу сазнавају и постепено њима овладавају. Сасвим је тачно да је оно што је тајна истовремено и непознато, али све што је непознато не мора само по себи представљати тајну. Да би нешто била тајна, поред тога што је непознато, треба да буде присутан још један значајан елеменат конститутивне природе, а он се састоји у свесном и организованом сакривању, односно

прикривању. Само у том случају смо у присуству тајне као друштвеног феномена.

Могло би се рећи да између непознатог и апсолутне тајне нема разлика и то би се за наша разматрања могло узети као истоветно. Међутим, за држаоца или власника тајне она није незнање, а за све остале који је не познају то је незнање, јер постоји баријера од увида са стране. Исти поступак или чињеница за власника или држаоца тајне су знање, за друга лица они представљају незнање управо због тога што су проглашени за тајну. Зато су "релативна тајна и незнање синоними само у односу на трећа лица",¹³ док се у односу на власника или држаоца то не може рећи. Зато се између појма тајне, и самог њеног значења, и незнања не може повући знак једнакости. Да би се неки подаци могли сматрати релативном тајном морају за некога представљати знање и због оног што он то знање жели сачувати за себе, проглашавајући за тајну, а за све остале то представља незнање. Тиме смо на неки начин дошли ближе појму тајне и њеног правног значаја у смислу у коме нас тај феномен интересује. У доктрини се сусрећу бројне дефиниције тајне. Тако неки аутори дају општу синтетичку кривичноправну дефиницију тајне по којој "тајну чине истинити и непознати подаци о чињеницама, средствима и поступцима из правне сфере интимитета власника тајне која се чува и штити ради остваривања дозвољених друштвених односа, а закон са своје стране пружа кривичну санкцију у случају њиховог недозвољеног обелодањивања".¹⁴ Други аутори сматрају да је "тајна знање извесних чињеница које су сазнања у служби или на неки други поверљив начин и које не могу бити саопштене у јавности, а да се при томе не оштете интереси појединца или заједнице".¹⁵

---

¹³ Најман, В.: *Шта је тајна – у размерама кривично правне заштите*, Експорт- Прес, Београд, 1967., стр. 19.

¹⁴ Најман, В.: *оп. цит.*, стр. 24.

¹⁵ Јовановић, Љ.: *Лекарска тајна*, Београд, 1959., стр. 15.

Такође, у истом смислу изјашњавају се и други аутори који наводе "да је тајна знање извесних поверљивих чињеница, односно знање да постоје поверљиве чињенице о некоме или нечему, које се не смеју обелоданити, односно не смеју одати делимично или у целини пре одређеног рока, да не би дошао у питање одређени интерес или опстанак извесног појединца или колектива, односно народа и државе".¹⁶

Као тајну уопште, можемо сматрати податак који је познат, и који сме да буде познат, само одређеном броју лица. Тајну према томе дефинишемо помоћу два елемента. Фактички елемент јесте у томе да је податак познат само одређеном кругу лица. Други елемент, који називамо нормативним, "јесте у томе да податак сме да буде познат само одређеном кругу лица с тим што постоје извесне друштвене норме које забрањују изношење података ван тог круга лица".¹⁷ Из наведеног произилази да прави смисао појма тајне треба уопште видети: "да тајну не чини свака непознаница, већ само одређена, може се рећи квалификована непознаница, а она се јавља као социјални феномен".¹⁸ Ради се дакле, "о непознаници коју други људи или групе људи, крију"¹⁹ и зато она може имати само друштвени карактер. Мада привидно изгледа да људи слободно одлучују шта ће једни од других скривати, то јест шта ће "представљати тајну у њиховим међусобним односима, то је у крајњој линији објективно детерминисано".²⁰ Код неких тајни то је уочљивије јер су непосредније везане за своје узроке, док су код других тајни узроци посреднији и

---

¹⁶ Јефтић, Д.: *Криминолошко – психолошки освт на одавање тајне*, Народна милиција, бр. 11., Београд, 1956., стр. 1.

¹⁷ Забел, Б.: *Пословна тајна*, Институт за упоредно право, Београд, 1970., стр. 9-10.

¹⁸ Родић, С.: *Појам, карактер и улога тајне у друштвеном животу*, 13. Мај, бр. 7, Београд, 1965., стр. 557.

¹⁹ Доленц, М.: *Држава и политички злочинци*, Мјесечник, бр. 3/1925,

²⁰ Родић, С.: *оп. цит.* стр. 557.

скривенији. Због тога, "о тајни није могуће говорити као о јединственој економској или социолошкој категорији".²¹

Пошто су интереси "који се штите тајном по својој природи веома различити",²² јер могу бити "лични, државни, политички, војни",²³ економски и други, то су многобројне и различите и тајне којима се они штите. Међутим, друштвена суштина им је у крајњој линији иста. Код неких тајни тај интерес је непосредан и лако уочљив (на пример код личне тајне), док код других тајни то није случај.

Већ самим тим што се на овај начин мора штитити одређени интерес, што нешто мора да се скрива да би се тај интерес остварио, доказ је да је реч о посебном или супротном интересу, о интересу који је у супротности са интересом неког другог субјекта или више њих или пак о интересу државе, односно шире друштвене заједнице. Пошто се односи у људском друштву непрекидно мењају, мењају се и интереси, а тиме и обим и врста тајни. Низ фактора смањује или пак, у супротном правцу утиче на обим и значај тајни.

Можемо издвојити две групе фактора, односно чињеница, који условљавају супротне интересе, а тиме и тајне као њиховог неизбежног инструмента.

Прву чине фактори везани за степен економског и политичког развоја друштва. Ови чиниоци постојаће све док економски развој не створи услове за адекватни друштвени и политички консензус о питањима расподеле друштвеног богатства, који би се могао назвати и утопистичка

---

²¹ Забел, Б.: *оп. цит.* стр. 10.

²² Доленц, М.: *Индустријска шпијунажа у нашем законодавству* [сепарат], Издање наставника Правног факултета, Београд, 1938.

²³ Љубисављевић, Б.: *Војна тајна и њена заштита у Војсци Југославије*, Војно дело, бр. 3/1996.

визија друштва. Пошто је извесно да се тако нешто у догледно време неће догодити, за очекивати је да ће ови, условно речено, унутрашњи фактори тајности, остати иманентни модерним друштвима.

Другу групу представљају чиниоци који произилазе из међународних и међудржавних односа. Док међународне односе чине различити субјекти, који имају различите и често супротстављене интересе, неизбежно је присуство њихових тајни у међусобним односима.

С обзиром на све наведено, тајну можемо дефинисати тако да она представља такве чињенице које се чувају и штите од стране власника да се не би оштетили интереси појединца, групе, организације или целе заједнице, и за чије одавање закон одређује кривичну санкцију.

У овако дефинисаном појму тајне, кривична санкција се јавља као последица одговорности, која као друштвена категорија у језику просечног човека значи такво уређивање међународних односа у коме неко за своје поступке може да одговара другима или друштву. Одговорност, према томе, "може постојати само онда, ако постоје одређена правила понашања и њихово непоштовање од стране појединаца или група".²⁴ Према томе, човек може бити позван на одговорност за она свесна и вољна понашања која нису у складу са друштвеним захтевима израженим у правилима понашања и којима се наноси нека штета појединцу, групи и друштвеној заједници. Извесно је да ће кривична одговорност постојати онда када други облици нису дали очекиване резултате: непосредно друштвена, правно–политичка или дисциплинска. Свака друштвена заједница штити и чува своју тајну разним врстама санкција па и кривичном санкцијом. Оно што се поставља као проблем је њено досезање.

---

²⁴ Јовановић, Љ.: *оп. цит*; стр. 49. и *Кривично-правна заштита самоуправних права и одговорности носилаца самоуправних функција* – материјал са Деветог саветовања југословенског удружења за кривично право и криминологију, Суботица, 1970. г.

Савремени теоретичари тајну дефинишу као објекат напада код одређених кривичних дела одавања тајне. Према карактеру, природи, значају и садржини тајне разликују се и наведена кривична дела. Као тајни сматрају се такви војни, економски или службени подаци и документи који су законом прописани или одлуком надлежног органа донесеном на основу закона проглашени тајном, али и подаци и документа који су доступни само одређеном кругу лица и који се могу држати тајним, јер би њихово одавање довело до штетних последица за безбедност и одбрану земље или за политички, војни и економски интерес државе. Овако одређена тајна "представља објекат напада кривичног дела шпијунаже".²⁵

Државна тајна је "врста тајне и то је објекат кривичног дела одавања државне тајне у Кривичном законнику Републике Србије"²⁶. Под државном тајном се сматрају подаци или документа која су законом или другим прописом или одлуком надлежног органа, донесеној на основу закона, проглашена државном тајном и чије је одавање имало или је могло да има штетне последице за безбедност, одбрану или за политичке, војне или економске интересе земље. Сам "Кривични законик Републике Србије је одредио формални и материјални елемент"²⁷ појма државне тајне. У сваком случају, овде је реч о таквим подацима и документима који имају општи значај за друштво, односно државу као целину тако да се њиховим одавањем наноси или може нанети штета целој друштвеној заједници. Но, закон је одредио да се државном тајном не сматрају подаци или документа који су управљени на тешке повреде основних права човека или на

---

²⁵ Јовашевић, Д.: *Лексикон кривичног права*, Службени гласник, Београд, 2006., стр. 711.

²⁶ Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ.: *Кривично право са основама привредно-преступног и прекршајног права*, Пројурис, Београд, 2010.

²⁷ Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ.: *Кривично право са основама привредно-преступног и прекршајног права*, Пројурис, Београд, 2010.

угрожавање уставног уређења и безбедности Републике Србије као и "подаци и документа који имају за циљ прикривање учињеног кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна".²⁸

1. 2. Обавештајне активности и обавештајне институције

Савремени свет је суочен "са низом безбедносних изазова, ризика и претњи, које нису престале падом Берлинског зида и променама режима у источноевропским државама. У идеалним условима на међународној сцени, у којима би понашање"²⁹ свих актера "било рационално, мирољубиво, правно допуштено, морално прихватљиво, без икаквих угрожавајућих изненађења, кооперативног или компетитивног карактера усмерено општем добру, обавештајне, контраобавештајне"³⁰ и "безбедносне институције"³¹ не би биле потребне. Међутим, савремени свет и даље је оптерећен низом супротности различитог карактера које делују као генератори проблема, суочен је с низом кризних ситуација и с великим неизвесностима у погледу будућих развоја догађаја. У таквим условима обавештајне, контраобавештајне и безбедносне институције су неспорно неопходне. Истовремено, сведоци смо да обавештајне институције последњу деценију добијају све више задатака, који су истовремено све компликованији за реализацију.

---

²⁸ Јовашевић, Д.: *Лексикон кривичног права*, Службени гласник, Београд, 2006., стр. 91-92.

²⁹ Vaud, J.: *Encyclopédie du renseignement et des services secrets*, Lavauzelle, Paris, 1998.

³⁰ Вишнар, Ф.: *Шпијунажа и контрашпијунажа: примјери из сувремене праксе*, Алфа, Загреб, 1991.

³¹ Драгутиновић, Л.: *Савремена шпијунажа*, Драгутиновић, Шабац, 1977.

У "релативно стабилној биполарној расподели моћи између Истока и Запада обавештајне институције"³² су имале јасне стратегијске одреднице које су постављале оквире њиховог деловања.

Обавештајни системи Истока и Запада имали су јасне приоритете, сазнати намере и потенцијале супротстављеног блока. Падом совјетске власти престала је потреба за приоритетним ангажовањем обавештајних институција Запада. Истовремено, појавила су се многа нова кризна жаришта. Последних година свет се суочио с опасностима и претњама које су можда сложеније него икада. Овде би напоменули: тероризам, транснационални криминал, трку за енергетским ресурсима и др. Сведоци смо "да савремени свет још није достигао прихватљив ниво безбедности и стабилности".³³

Полазећи од општег значења појма "систем",³⁴ можемо рећи да обавештајни систем подразумева организованост и уређеност обавештајне делатности у једној држави ради реализације обавештајних задатака.

Разматрајући "елементе обавештајног система",³⁵ "обавештајне, контаобавештајне и безбедносне службе"³⁶, њихове надлежности и методе рада потврђују схватања да је њихов заједнички корен обавештајно

---

³² Блејк, С.: *Шпијунологија: комплетан приручник о вештини шпијунирања* [превод], Моно и Мањана, Београд, 2009.

³³ Вукадиновић, Р.: *Изазови сигурности у еуропском простору*, Факултет политичких знаности, Загреб, 1995., стр. 89.

³⁴ Уређење, правилност, складност, сређеност, организованост...

³⁵ Треба истакнути да државе немају монопол на организовање и институционализацију обавештајне делатности. Организовану обавештајну делатност реализује и низ других субјеката, као што су терористичке организације, политички и др. покрети, мултинационалне компаније итд.

³⁶ Ђорђевић, Б.: *Димензије економске шпијунаже*, Пословна политика, бр. 1/2004.

подручје, посебно у погледу технологије тајног деловања и структура које се користе. Суштински, ради се о коришћењу обавештајних метода рада, које се примењују у зависности од надлежности институције и њених овлашћења и конкретног задатака. Тако обавештајна компонента система користи и методе и технике контраобавештајне или безбедносне компоненте, док се контраобавештајна и служба безбедности мора, по природи посла, бавити методама рада обавештајне службе страних држава.

Обавештајна служба, као део система националне безбедности, примарно је задужена за реализацију следећих функција: "достављање података државном руководству неопходних у процесу доношења и реализације политичких одлука, пружање података војном руководству за процес припреме и извођења војних операција, пружање података полицијским и правосудним органима"³⁷ у "откривању и санкционисању починитеља кривичних дела, контраобавештајно деловање, противтерористичко деловање и извођење такозваних тајних операција. Обим и интензитет употребе наведених функција"³⁸ условљен је следећим чиниоцима: националном политиком, интересима, положајем на међународној сцени, економском моћи, квалитетом билатералних односа и другим факторима.

Обавештајне службе и њихова активност обележене су низом специфичности, од самог карактера служби, преко техника, ресурса и метода деловања, задатака које реализују до њиховог положаја у државној управи.

---

³⁷ Elliott, C., Quinn, F.: *Criminal law*, Pearson Longman, Harlow [etc.], 2010., p. 26.

³⁸ Erasmus, J.: *Der Geheim Nachrichtendienst*, Musterschmidt, Goetingen, 1952., p. 39.

И питање врста обавештајних служби је специфично и изазива неслагања међу теоретичарима. Међутим, најчешће се деле према следећим критеријумима:

- према предмету интересовања оне се могу поделити на цивилне и војне,
- према нивоу деловања на стратегијске и тактичке, при чему се стратегијске баве дугорочним политичким, војним и економским процесима, а тактичке проблемима текућег карактера и
- према позиционираности основних објеката интересовања на офанзивне и дефанзивне, према коме офанзивне нарушавају суверенитет других држава, док дефанзивне имају за првенствени циљ заштитити властите државе од страног деловања.

У различитим државама различито су дефинисани (одређени) место и улога обавештајних институција у организацији државне управе. Негде су засебна тела цивилног и војног карактера, као што је то случај у САД где засебно функционишу цивилна и војна агенција "ЦИА"³⁹ и "ДИА",⁴⁰ а негде јединствена организација која обухвата и цивилну и војну компоненту, што је случај са "Савезном обавештајном службом"⁴¹ у Савезној Републици Немачкој. Поред наведених организацијских решења, постоје и многа друга решења међу којима и "интегрисање обавештајних и контраобавештајних служби у јединствену службу на државном нивоу, као што је случај у

---

³⁹ Централна обавештајна агенција...*српски*

⁴⁰ САД је најпознатији пример за ову врсту организованости служби, где постоје засебне цивилна (Централна обавештајна агенција - *Central Intelligence Agency-CIA*) и војна обавештајна служба (*Defense Intelligence Agency-DIA*).

⁴¹ У СР Немачкој не постоји посебна војна обавештајна служба, већ Савезна обавештајна служба (*Bundesnachrichtendienst-BND*) као цивилна обавештајна институција унутар себе има и војну компоненту која је одговорна за обавештајно деловање по војним питањима.

Словенији",⁴² а негде обавештајне службе делују у "оквиру ширих тела управе, министарства спољних или унутрашњих послова, одбране и слично".⁴³ Све ово заједно указује на слојевитост и комплексност обавештајног феномена.

Генеричка и општеприхваћена дефиниција појма "„обавештајно"⁴⁴ не постоји. Под тим појмом *Random House Dictionary* подразумева "прикупљање или дистрибуцију информација, посебно тајних информација, о противнику или потенцијалном противнику."⁴⁵ Одређење слично том „обавештајно“ дефинише као "информацију која је прикупљена, упоређена и анализирана и из које је извучен закључак који представља одговор на претходни захтев крајњих корисника."⁴⁶

---

⁴² Словеначка обавештајно-безбедносна агенција (Slovenska obveščevalno-varnostna agencija-SOVA) је задужена за реализацију обавештајних и контраобавештајних послова у цивилном сектору, док је Обавештајно-безбедносна служба (Obveščevalno-varnostna služba-OVS) задужена за реализацију тих послова по војним питањима.

⁴³ За разлику од ЦИА или БНД који су, као самостални органи државне управе одговорни председнику односно савезном канцелару, Тајна обавештајна служба (Secret Intelligence Service-SIS/MI6) Велике Британије делује у оквиру Министарства спољних послова и одговорна је министру спољних послова.

⁴⁴ Према наводима Oxford English Dictionary, ројам "обавештајно" означава везе са тајним агентима и шпијунима и јавља се у 16. веку, док се од 18. века под тим подразумева и агенција која има за циљ прикупљање тајних података. O' Toole, G. J. A., *The Encyclopedia of American Intelligence and Espionage: From the Revolutionary War to the Presents, Facts and Files*, New York/Oxford, 1988., p. 239.

⁴⁵ Adams, J., *New Spies: Exploring the Frontiers of Espionage*, Pimlico, London, 1995., p. 27.

⁴⁶ Polmar, N., Allen, B. T.: *The Encyclopedia of Espionage*, Gramercy Books, New York, 1997., p. 28.

Анализа наведених дефиниција указује на сложеност појма „обавештајно“. ⁴⁷ Са једне стране, под тим се подразумева информација о другим државама, а са друге делатност за прибављање тих информација, односно организација која, реализујући такву делатност, има задатак да прибави информација о другима. Дакле, појам "обавештајно" подразумева и информацију и делатност и организацију.

Површни увид у њене задатке указује која је то улога обавештајних институција у системима националне безбедности и зашто се обавештајне агенције најмоћнијих држава сматрају субјектима међународних односа. Наравно да то не важи за све обавештајне службе у свету, али свакако важи за оне са највећим потенцијалом, које по правилу имају најмоћније државе света, америчке, руске, британске, немачка, израелска и француска обавештајна служба.

Контраобавештајна делатност "(counterintelligence)",⁴⁸ је функција система националне безбедности. Контраобавештајне операције разликују се од обавештајних по томе што су примарно дефанзивног и безбедносног карактера, усмерене на заштиту властитих обавештајних операција и тајни, као и на онемогућавање деловања страних обавештајних служби. Као и обавештајна, контраобавештајна делатност подразумева информацију, али истовремено и активност и организацију. За разлику од обавештајних, контраобавештајну делатност је много лакше дефинисати.

---

⁴⁷ Почети оваквог схватања "обавештајног" потичу од угледног америчког научника и обавештајног стратега Шермана Кента који је сматрао да обавештајна делатност укључује знање потребно за одлучивање, институцију која тежи одређеној врсти знања и делатност која укључује прикупљања, процене, истраживања, анализе, проучавања, презентације и др. Видети: Watson, W. B., Watson, W. S., Hopple, W. G. (eds.): *United States Intelligence: An Encyclopedia*, Garland, New York, 1990., p. 296.

⁴⁸ Понекад се као синоним за контраобавештајно деловање користе термини контрашпијунажа (counterespionage).

Контраобавештајно деловање укључује активности усмерене на откривање операција страних обавештајних институција, њихову неутрализацију, односно спречавање њиховог деловања и манипулисање обавештајним противником, односно његово обмањивање реализацијом процеса дезинформисања којим се наводи на "забуну односно усмерава на погрешне закључке".⁴⁹ Полазећи од претходне дефиниције делокруга рада, контраобавештајна служба се може одредити као специјализована, најчешће, државна институција, која употребом специфичних, углавном тајних техника, метода и ресурса открива активности страних обавештајних служби, спречава њихово деловања, штити властите тајне и операције и обмањује противника.

Службе безбедности су релативно новији појам, јер наведене службе настају као јединствене институције почетком XX века. Не постоји општеприхваћена дефиниција служби безбедности. Врло поједностављено, за потребе овог рада, службу безбедности можемо одредити као специјализовану институцију, формирану најчешће од стране државе која коришћењем специфичних, углавном тајних техника, метода и ресурса извршава послове заштите уставног поретка и безбедности државе.

Суштина "деловања служби безбедности"⁵⁰ се своди на "прикупљање података о појединим категоријама безбедносних ризика и претњи. Након утврђивања постојања стварних ризика и претњи, предузимају се даље специфичне активности и мере ради спречавања

---

⁴⁹ Lauren, G. P.: *Ethics and Intelligence*; Austin, D. J.: *The Psychological Dimension of Intelligence Activities*; и Maurer, C. A., Tunstall, D. M., Keagle, M.J. (eds.): *Intelligence: Policy and Process*, Westview Press, Boulder and London, 1985., p. 78-79. и 211-213.

⁵⁰ Manojlović, D., Jović, V.: *Nacionalna obaveštajno-kriminalistička služba*. Bezbednost br. 3, Beograd, 2004.

могућности угрожавања безбедностиштићених објеката и личности."⁵¹ Те специфичне активности спадају у контраобавештајну делатност.

У основи, службе безбедности делују у складу са следећим циљевима:

- контраобавештајно деловање које укључује супротстављање деловању страних обавештајних институција;
- заштита економске компоненте националне безбедности, при чему је тежиште на економској контрашпијунажи, борби против организованог криминала и на заштити економских тајни;
- противтерористичко деловање које има за циљ спречавање извршења терористичких аката на циљеве у појединим државама, како у сопственој земљи, тако и у иностранству. Саставни део ове делатности је и праћење проблематике ширења оружја за масовно уништење;
- предузимање активности ради контролисања и спречавања деловања радикалних структура, било групација, било појединаца, којима је намера да насилним, противуставним или ванинституционалним средствима подрију или сруше демократски поредак.

Поред наведеног, службе безбедности делују и на заштити високих владиних функционера, страних дипломата и других великодостојника и предузимају специфичне активности у области које се уобичајено дефинишу синтагмом „заштитне безбедности“ (*Protective Security*) којима се од било којег облика угрожавања настоје заштитити владе и њихова тела. Саставни део тога је и "реализација безбедносних провера (*Vetting*) за

---

⁵¹ Делатност служби безбедности треба разликовати од полицијских послова и активности тзв. политичке полиције. Политичка полиција је историјска категорија која је припадала тоталитарним режимима. Савремене службе безбедности, чак и када се баве такозваним унутрашњом проблематиком предузимају активности из контраобавештајног, а не полицијског делокруга.

особе које обављају или ће обављати дужности на осетљивим местима у систему власти".⁵² Њихов је циљ да "обезбеде прихватљив ниво безбедности особа"⁵³ које имају приступ осетљивим информацијама и висок степен вероватноће да такве информације неће злоупотребити.

Анализирајући укупне активности службе безбедности, можемо уочити да су оне углавном дефанзивног и безбедносног карактера, као и да су усмерене на заштиту виталних институција уставног поретка и безбедности државе.

У стручној литератури могу се пронаћи различити приступи при одређивању појма обавештајне активности и обавештајне службе. Због тога је неопходно нагласити да је међу домаћим ауторима раније преовладало мишљење према коме се обавештајна служба дефинисала у формалном и материјалном смислу, односно под појмом обавештајне службе подразумевала се: обавештајна делатност, организација и активности на прикупљању података. Према једној од таквих дефиниција, "обавештајна служба је организована активност или организација, односно установа, која по захтеву и интенцијама водећих политичких снага прикупља, процењује и презентује водећим политичким структурама државе, одређене податке о противнику, штити сопствене интересе од противника и ангажује се на другим активностима којима се доприноси реализацији одређених политичких циљева."⁵⁴

---

⁵² Манојловић, Д., Мијалковић, С., Бановић, Б.: *"Intelligence Operations: Conception and Structure"*, Војно дело, бр. 4 /2011.

⁵³ Mayer, D.: *L'infraction politique*, Revue internationale de criminologie et de police technique, vol. 37., octobre-décembre 1984.

⁵⁴ Maurer, C. A., Tunstall, D. M., Keagle, M. J. (eds.): *Intelligence: Policy and Process*, Westview Press, Boulder and London, 1985.

На сличан начин одређује се и дефиниција савремене обавештајне службе према којој је "у материјалном смислу, савремена обавештајна служба друштвено-историјски условљена и организована активност обавештајног, контраобавештајног и субверзивног садржаја према противнику преко агентуре, методом коришћења легалних могућности и другим начинима и средствима, ради реализације одређене политике и заштите њених тајни. У организационом смислу, савремена обавештајна служба је специјализовани део националног, наднационалног и субнационалног апарата који се бави наведеним активностима."⁵⁵

1. 3. Садржаји и методи обавештајног рада

Суштина обавештајних метода је "конспиративно прикупљање заштићених података".⁵⁶ Дакле, обавештајна служба "долази до тајних података противника"⁵⁷ првенствено на "тајан начин или прикривено".⁵⁸ Због тога се користе они извори обавештајних података, којима су реално доступни одређени подаци тајног карактера који су од виталног интереса за противника. То не искључује ситуацију "да се извори користе, поред прикупљања података и информација"⁵⁹ таквог карактера, за прикупљање и свих других података и доступних сазнања, која могу послужити крајњим

⁵⁵ Ђорђевић, О.: *Основи државне безбедности – општи део*, ВШУП, Београд, 1987., стр. 27.

⁵⁶ Ронин, Р.: *Обавештајни рад : практични приручник*[превод], Службени гласник : Факултет безбедности, Београд, 2009.

⁵⁷ Martin, J. M., Romano, A. T.: *Multinational crime : terrorism, espionage, drug & arms trafficking*, Sage, Newbury Park, 1992.

⁵⁸ Алимпић, Д. Ђ.: *Старање о сигурности државе*, Полиција, бр. 23-24/1920.

⁵⁹ Термин извор се односи на особу коју је ангажовала обавештајна служба да ради за њене потребе. Поред наведеног појма користи се и термин информатор који према нашој терминологији подразумева особе које су спремне да обавештајној служби у континуитету пружају релевантне информације. При чему се њихов идентитет и улога чувају у тајности.

корисницима за креирање политике, као и за осмишљавање стратегије постизања оперативних циљева. У складу са избором конкретног метода деловања обавештајне службе, одређују се и конкретни извори за дати обавештајни задатак.

У базичне методе деловања обавештајних служби, односно у конспиративне методе прикупљања обавештајних података најчешће се убрајају:

- агентурни (класични) метод,
- метод инфилтрације или тајног уграђивања обавештајца у структуре противника,
- метод тајног коришћења техничких средстава и
- метод прикривеног прикупљања података.

У западној обавештајној теорији "методи обавештајног деловања у ужем смислу",⁶⁰ а посебно агентурни метод, изједначавају се са активностима са „тајним прикупљањем обавештајних података“⁶¹. Под појмом "тајно прикупљање најчешће се подразумева други израз за шпијунажу, која представља коришћење људских извора и техничких прислушних уређаја уграђених у објекте обавештајног интересовања од стране људи".⁶² Дакле, синоним израза „прикупљање обавештајних информација помоћу персоналних извора“⁶³ јесте класична шпијунажа.

⁶⁰ Manojlović, D.: *Kriminalistička istraživanja kriminalističko-obaveštajne analitičke metode - teorijski i praktični aspekt*, Bezbednost br. 6, Beograd, 2005.

⁶¹ Према литератури западној ради се о људском извору којим се прикупљају обавештајни подаци

⁶² Pfaltzgraff, R. L. Jr. (ed.): *Intelligence Policy and National Security*, Archon Books, Hamden, Connecticut, 1981., p. 253.

⁶³ Мијалковски, М.: *Обавештајне и безбедносне службе*, Факултет безбедности : Службени гласник, Београд, 2009.

Поистовећивање класичне шпијунаже, што у суштини значи агентурног метода, са пуним садржајем израза суштински је погрешно. Он је шира категорија од шпијунаже, и он подразумева и прикупљање јавних информација тајним изворима, док је шпијунажа непосредно усмерена на „врбовање и управљање агентима“⁶⁴, да би се "дошло у посед противничких тајни, односно заштићених података".⁶⁵ У том смислу, шпијунажа подразумева коришћење разноврсних техникаприкупљања података, од прислушкивања помоћу специјално прилагођених техничких средстава, преко тзв. обавештајних провала и крађа, до обавештавања преко агената. Према томе, термин представља синтетички израз којим се означавају облици прикупљања обавештајних информација из персоналних извора, под којима се подразумева:

- "тајно прикупљање обавештајних информација применом агентурног метода, односно помоћу тајних агената;
- прикупљање података из отворених извора, при чему се имају у виду средства информисања, стручни часописи, научни радови, књиге и друго, и
- подаци које се прикупљају од дезертера, емиграната и путника".⁶⁶

Из тога се може закључити да прикупљање обавештајних података из персоналних извора, поред агентурног и осталих конспиративних метода, подразумева и примену такозваног иследног метода, јер су извори података такође одређене категорије људи (пребези, емигранти и др.), као

---

⁶⁴ На енглеском-*Recruitment and handling of agents*.

⁶⁵ Мијалковски, М.: *Обавештајне и безбедносне службе*, Факултет безбедности : Службени гласник, Београд, 2009.

⁶⁶ Остојић, М.: *Увод у безбедност*, Академија за економију и безбедност, Београд, 2011., стр. 107-108.

и научних метода ако их реализују унапред припремљена и обучена лица (анализа садржаја докумената).

Поред "прикупљања обавештајних података",⁶⁷ друга најзначајнија функција коју реализују обавештајне службе је субверзивно, односно превратничко деловање или како се назива у стручној литератури САД, тајне акције . Дакле, поред тајних и прикривених активности на прикупљању обавештајних података о противнику, обавештајне службе реализују и другу врсту активности, која подразумева извршење утицаја на догађаје и процесе у страним државама и њихово усмеравање у складу са сопственим националним интересима. Тако се може рећи да је прикупљање и процена података о ситуацији у страним државама само припрема за реализацију субверзивног деловања или тајних акција. Иначе, израз субверзија (од латинског израза *subversio* – што значи преврат, рушење), у најопштијем смислу, означава сложени облик институционалног насиља које карактерише индиректна и директна примена свих облика силе. Она може бити јавна или тајна.

Субверзивна делатност или тајне акције обавештајних служби реализују се коришћењем следећих извора:

– "агената од утицаја, најчешће политичара, новинара, официра, дипломата, пословних људи, истакнутих експерата, естрадних личности разних профила, владиних функционера, политичких лидера у власти и опозицији који из идеолошких побуда или веровања да својој земљи чине добро, суштински раде за интересе стране државе. Иако постоје и личности које имају и друге мотиве за рад са страним службама, ова група лица даје најбоље резултате и у западној литератури се називају и корисни

---

⁶⁷ Атанацковић, Ј.: *Кривично право : посебни део*, НИУ Службени лист, Београд, 1985.

идиоти (*Useful Idiots*). С обзиром на то да је реч о појединцима који ће временом у својој земљи постати значајне личности, па и високи државни званичници, предмет су детаљне и веште процене и селекције обавештајних служби. Када постану утицајни, службе ће их активирати и инструисати у повлачењу политичких потеза и доношењу политичких одлука, рачунајући на њихову идеологију, схватања о потреби везивања будућности своје државе за страну земљу, уцењујући их компромитујућим материјалом из приватног живота, рачунајући на њихову осветољубивост, користољубље и слично;

- коришћења фракција и група, тако што се дискретним помагањем опозиционим групама и фракцијама у организационом, функционалном, финансијском и другом смислу тежи њиховој афирмацији у систему политичке власти, како би се преко њих утицало на вршење и обликовање политичких процеса. Овај метод се користи за изазивање и управљање друштвеним кризама злоупотребом постојећих друштвених проблема како би се урушио постојећи и успоставио нови режим, али и за превратничка дејства организовањем или помагањем у изненадном рушењу политичке власти, при чему се дестабилизација земље користи за државни удар, пуч или оружану побуну;
- пласирања информација и дезинформација (преко медија, агената од утицаја и на друге начине) ради дискредитовања одређеног функционера или стицања поверења јавности у њега, с циљем вршења утицаја на владајуће снаге;
- фалсификовање поверљивих докумената, „лажирањем“ мемоара, сведочења пребега и других докумената ради дискредитације

одређене државе, покрета, режима, појединаца из врха власти или ради придобијања савезника и

– насиља и претњи насиљем (тзв. специјалне операције и побуњеничка дејства), где се, ради остваривања циљева тајних, субверзивних дејстава, директно или индиректно примењују или подржавају одређени видови политичког насиља: тероризам, диверзија, саботажа, оружана побуна, грађански рат, изазивање међународне војне интервенције".⁶⁸

Јасно је да се у пракси никада не примењује само једна метода, већ најчешће системско праћење резултата деловања на противника диктира избор метода и извршилаца.

2. Порекло и еволуција деликта шпијунаже

Основно значење појма шпијунажа је ухођење. Међутим, термин је временом изменио, прецизније речено проширио своје значење, те данас постоје "два аспекта или садржаја појма",⁶⁹ а то су правни и политички. Правни појам је дат у кривичном законодавству сваке земље као кривично дело шпијунаже, а у међународном праву је негативно одређен. У правном смислу, као кривично дело, појам шпијунаже је прецизно одређен.

Међутим, политички појам је мање одређен, шири је и најчешће се употребљава да "означи обавештајну делатност уопште",⁷⁰ често укључујући делатност која није инкриминисана, те се садржај појма одређује према различитим мерилима у складу са политичким потребама.

⁶⁸ Мијалковић, С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011., стр. 242-244.

⁶⁹ Аhić, Ј.: *Mehanizmi i institucije prevencije i suzbijanja organizovanog kriminaliteta u jugoistočnoj Evropi, Kriminalističke teme*, Сарајево, br. 1-2., 2004.

⁷⁰ Плат, Р.: *Шпијунски [превод]*, Књига-комерц, Политика, Београд, 2006.

У политичком животу шпијунажом се означава покушај или појава сазнавања намера, догађаја или других чињеница једне организације које она не жели да објави и тај став је јасан онима, који из разних мотива, супротних интереса те организације или групе, желе да се тога докопају. То не значи да ће наведени тајни подаци аутоматски бити објављени, већ се они могу објавити али могу и користити за реализацију других интереса и потреба држава које их имају у поседу. У "шпијунажи"⁷¹, "има увек елемената непријатељстава, издаје и неморалности."⁷²

Иако је у националним кривичним законодавствима сваке земље одређено које ће се радње инкриминисати као кривично дело шпијунаже, али није увек дата адекватна дефиниција овог појма. Сматрамо да је најприхватљивија дефиниција, по којој се под "шпијунажом углавном подразумева тајно, потајно, прикривено и на преваран начин прикупљање економских, политичких, војних и техничких података, које држава и покрети означавају као тајне."⁷³ Међутим, и ова дефиниција није свеобухватна и потпуна. Њоме је обухваћена тајна и прикривена делатност. Изостала је легална и организована истраживачка обавештајна активност, која је у посебном облику присутна у нашој земљи.

⁷¹ Према Wilhelmu Fisheru, први пут је реч „шпијун„ била употребљена од једног законодавца у Франфурту на Мајни 1719. године у „Corpus iuris militaris, и његовом члану 57. Према истом аутору реч „шпијун„ је немачког порекла и свој корен води из речи „sprähen“ из кога се облика развило романско „ spiare“, а даље француска реч „espio“ потекла из француског војног речника. Ова реч је даље прешла у староенглеско „espion“, „spien“ и новоенглеско „spy“. Од речи „ espion“ створили су Немци, ослањајући се на романско „spione“, реч „Spion, espionage“. Види: „Die Spionage, Spione und Spioninnen“, Verlag, Robert Lutz, Stuttgart, 1919., р. 19. Слично тумачење даје о речи шпијун Enciklopedia Britanica, том 8. Landon, 1947., р. 712.

⁷² *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975., стр. 1060.

⁷³ Ђорђевић, О.: *Шта је шпијунажа*, Београд, 1978., стр. 17.

Полазећи од напред наведене дефиниције и наведених констатација, свесни да тиме не можемо да обухватимо комплексан појам шпијунаже, предлажемо једну синтетичку дефиницију :

Шпијунажа је делатност једне државе, коју организује и спроводи њена обавештајна служба, специјализоване обавештајне институције, обавештајни пунктови и појединци, усмерена на прикупљање тајних поверљивих војних, политичких, економских и других података од интереса за безбедност земље, коришћењем агентурних и легалних метода деловања.

3. Појам и карактеристике савремене шпијунаже

Поред четири традиционална инструмента "спољнополитичког деловања, дипломатске, економске, пропагандне и оружане активности, раздобље хладног рата је као нови инструмент изродио обавештајне службе, као организаторе и реализаторе шпијунске⁷⁴ делатности у иностранству. Од краја Другог светског рата до данас обавештајне институције су доказале да су способне да реализују националне интересе у условима када то није могао ниједан од четири традиционалних спољнополитичких инструмената на ефикасан начин. Реализујући укупан процес обавештајне делатности, обавештајне институције учествују у процесу доношења и реализације спољнополитичких одлука чиме заузимају статус актера спољне политике. Реализујући такозване тајне акције којима је циљ утицај на процесе и догађаје у другим државама, а које суштински делују у простору између дипломатије и рата, обавештајне институције посебно најмоћнијих држава су и више од актера спољне

---

⁷⁴ Петковић, М. В.: *Шпијунажа*, Књига-комерц, Београд, 2008.

политике. Као што показује низ примера у свету, реализација тајних акција обавештајним институцијама даје и улогу субјекта међународних односа.

На основу налаза до којим смо дошли у истраживању можемо изнети исказ да обавештајни систем огромне већине држава у свету чине: *"обавештајне, контраобавештајне и безбедносне службе, и он подразумева организованост и уређеност обавештајне делатности у једној држави ради извршења обавештајних задатака. У модерним државама ти задаци одређени су обавештајном политиком и обавештајним стратегијама које представљају саставни део опште стратегије националне безбедности, односно политике националне безбедности."*⁷⁵ Готово сваки обавештајни систем чине обавештајне и контраобавештајне институције и службе безбедности, као и органи задужени за њихово руковођење и координацију и тела задужена за надзор законитости његовог рада. Управљање системом се реализује на централизован начин. Обавештајни послови не одвијају се стихијски. То мора бити пажљиво и систематски планирана, припремана и синхронизовано реализована активност усмерена на прецизно дефинисане циљеве. На врху руководеће структуре система налази се председник, премијер или министри који утврђују оквир рада обавештајног система. Нижи у руководећем ланцу су координирајући органи, који су начелно састављени од политичко-експертског особља и имају задатак да пруже опште смернице за рад система. Испод се налазе саме институције обавештајног система, које су задужене за непосредно планирање и извршење задатака. С друге стране, у функционалном смислу, без обзира на организацијске специфичности у појединим државама, обавештајни

---

⁷⁵Неопходно је истаћи, да државе више немају монопол на организовање и институционализацију обавештајне делатности. Организовану обавештајну делатност реализују низ других субјеката, као што су терористичке организације, политички и слични покрети, мултинационалне компаније итд.

систем је децентрализован што значи да свака компонента система, у оквирима своје надлежности, независно реализује задатке и за њих сноси одговорност.

У савременим условима, обавештајне институције обављају три категорије послова: прикупљање обавештајних података, заштита властитих операција и субверзивно деловање, односно тајне операције или акције. Прикупљање информација, њихова анализа и прерада у "знање" које презентирају као финални производ актерима надлежним за доношење одлука у матичној држави. Описан процес је традиционално најважнија категорија обавештајне делатности. Ипак, готово је немогуће јасно одредити категоризацију информација које се прикупљају. Тако су војно-одбрамбени ресори усмерени на информације војног карактера, ресори спољних послова на информације политичког карактера, ресори економије на ту врсту информација и слично.

Неспорно је да обавештајна институција која је усмерена на прикупљање података у некој страниј држави, истовремено буде и најпозванија да упозори на могућност властите државне органе да је односна држава дошла у посед њихових тајних података. Тако се дефинисао стални задатак агентурне мреже у страним државама да прате и извештавају о могућностима одлива властитих тајних података.

Обавештајне институције су се, након Другог светског рата, несспорно показале као ефикасно средство за остварење националне безбедности и националних интереса, а тајне акције су у потпуности институционализовале. Тиме су се обавештајне институције позиционирале као актер и инструмент спољне политике. Под појмом тајне акције

подразумевају се „покушаји владе да утиче на догађаје у другим државама или територијима без откривања своје умешаности.“⁷⁶

4. Методе и средства шпијунаже

Неопходно је истаћи да се обавештајна делатност не одвија стихијски. У процесу рада на прикупљању података и информација обавештајног карактера који се након одговарајућег методолошког поступка достављају крајњим корисницима постоје уобичајена правила. Та су правила дефинисана у такозваном обавештајном циклусу (*Intelligence Circle*). У америчкој литератури, обавештајни циклус се дефинише као „процес којим се прибављене информације претварају у готове обавештајне производе и достављају креаторима политике.“⁷⁷ Иако у литератури постоје различита одређења и поделе фаза обавештајног процеса, већина се аутора ипак слаже да су његови основни елементи: планирање и управљање обавештајним процесом, прикупљање података, анализа података и дистрибуција и коришћење обавештајног производа.

У првој фази (планирање и управљање) државно руководство обавештајној институцији издаје конкретне захтеве и интересовања. То је значајно јер обавештајна служба мора имати јасну представу о томе какве податке мора прикупити. Након што се утврде задаци, приступа се детаљнијем планирању њихове реализације и поделе конкретних задатака. Затим се реализује процес прикупљања података према утврђеном динамичком плану. Обавештајне институције "податке прикупљају на тајни

---

⁷⁶ Godson, R. (ed.): *Intelligence Requirements for the 1980's*, Covert Action, National Strategy Information Centre, Washington, 1981., p. 1.

⁷⁷ Central Intelligence Agency, *Intelligence: The Acme of Skill*, цитат према: Richelson, T. J.: *The U.S. Intelligence Community*, Westview Press, Boulder/Oxford, 1995., p. 3.

и прикривен начин, али и из отворених, свима доступних и легалних извора".⁷⁸

Информације се прикупљају тајним путем посредством људских извора или техничким путем односно контролом различитих средстава везе која емитирају одређене сигнале. Велики број података који се прикупљају у централе обавештајних институција, где се обрађују, а затим израђују одговарајуће анализе. Обавештајне интересе анализе сагледавају у целини, што подразумева процену стварног стања, али и будућег развоја догађаја. Израдом обавештајних анализа које се потом достављају на коришћење државном руководству завршава се постојећи обавештајни циклус и започиње нови.

У укупном обавештајном деловању заштита властитих тајни једна је од виталних функција обавештајних институција. Извршавајући наведену функцију, обавештајне институције се суштински користе контраобавештајном делатношћу, али на страниј територији. Обављајући наведене задатке, иако то није њихова примарна делатност, обавештајне институције штите властите тајне податке и остварују безбедност властитих операција и извора података. Израдом обавештајних анализа обавештајне институције имају функцију подршке у процесу доношења одлука из спектра националне безбедности, конкретно спољнополитичких одлука. За разлику од тога, извођењем такозваних тајних акција обавештајне институције се трансформишу у непосредног реализатора тих одлука. Садржајно посматрано, тајне акције односе се на употребу техника у области тајних интервенција и утицаја на послове других држава, којима њихов иницијатор настоји постићи конкретан спољнополитички циљ.

---

⁷⁸ Према проценама ЦИА у демократским државама се релативно мало информација налази у статусу тајних података, док у недемократским државама тајне информације чине између 10 и 20% укупног броја информација. Преузето из : Вукадиновић, Р.: *Политика и дипломација*, Отворено свеучилиште, Загреб, 1994., стр. 205.

Анализа инструмента спољне политике указује да су тајне акције лоциране између дипломатских и војних средстава. Тајне акције се "покрећу када дипломатске методе више не дају задовољавајуће резултате, а усмеравање војних снага у правцу вођења ширих ратних операција је нерационално за постизање коначног циља."⁷⁹

Веза између онога ко је покренуо тајну акцију, током њене реализације и попутних догађаја и коначног резултата мора остати апсолутна тајна. Основни постулат тајних акција је остављање могућности да њихов стварни организатор може „уверљиво негирати“ своју укљученост у случају евентуалне компромитације. Управо је тај елемент кључни при разликовању прикривеног деловања од јавног до војног деловања којима се жели интервенисати и директно утицати на дешавања у конкретној држави.

5. Приступ теорије у класификацији шпијунаже

5. 1. Политичка шпијунажа

Интересовање страних обавештајних служби "за рад државних органа и организација и њихових активности у области унутрашње и

---

⁷⁹ Могуће је разликовати неколико области у којима се развијају посебни модели операција. То су: политичке акције, пропагандно-психолошко операције, економске мере и паравојно ангажовање. То значи да тајне акције укључују пружање политичких савета, финансијске помоћи појединцима, политичким странкама и лидерима, подршка појединим невладиним организацијама, синдикатима, пропагандне операције, шклоловање појединаца, економске мере, паравојно организовање са циљем рушења или подршке власти и атентате. Наведено према: Richelson, T. J.: *The U.S. Intelligence Community*, Westview Press, Boulder/Oxford, 1995., p. 342.

спољне политике представљају политичку шпијунажу.⁸⁰ У том деловању посебна пажња посвећује се носиоцима јавних функција (као што су шефови држава, председници влада, министри и друге високе личности) као и процесу политичког одлучивања. У оквиру тога, предмет интересовања шпијунске делатности "може бити доста широко одређен",⁸¹ па се као предмет интересовања "може јавити и структура друштва"⁸² као и односи између делова те структуре. Не ретко, поред прибављања података, настоји се остварити директан утицај на формирање политичких одлука и кадровску политику. Довођење одређених „подобних“ људи на кључна места, доношење одређених политичких одлука може да се каналише, а са друге стране, "могу се лакше добити подаци који се односе на војне и економске односе противника".⁸³

Политичка шпијунажа састоји се у прикупљању података и информација у намери подривања политичког поретка и његових органа и тела, и то у корист неке стране земље. Подривање се састоји у постепеној и намерној активности усмереној на свргавање, промену или дестабилизацију система, уз могућност његовог коначног уништења.

Уставни поредак једне државе непосредно се и директно штити само онда кад се жели од некога променити или укинути. Пропагандом и уношењем немира и панике међу становништвом одређене земље, стварају се услови за промене, или чак потпуно укидање важећег поретка.

---

⁸⁰ Ђорђевић, Н.: *Обавештајне службе и кривично дело шпијунаже*, Правни живот, бр. 10/86, стр. 975.

⁸¹ Бабић, М., Марковић, И.: *Кривично право: посебни дио*, Правни факултет, Бања Лука, 2007.

⁸² Зељковић, З.: *Настанак, развој и методе деловања савремених обавештајних служби*, Војно дело, бр. 4/2005.

⁸³ Зиндовић, И.: *Мултинационалне компаније и економска шпијунажа*, Алиса прес, Краљево, 2008., стр. 38.

Добро припремљена "шпијунажа тражи упориште у веродостојном изношењу чињеница",⁸⁴ у намери да их трансформише као средство против одређеног уставног поретка и власти. Нестабилне, а нарочито кризне ситуације чине погодно тло за деморализацију људи и дестабилизацију јавног живота, стварајући тако далекосежне последице за отворена друштва и примену масмедија. Поред тога, погодно тло за настанак и развој политичке шпијунаже представља тешка економска ситуација у одређеној земљи, стварају се услови за политичке кризе. Агенти стране обавештајне службе користе веома често ситуацију да неко лице није запослено, да нема прихода, или нема довољно, или да то лице хоће да се усавшава у својој струци (специјализација, последипломске студије и слично), а посебно су заинтересовани за ученике и студенте који касније могу, већ према степену образовања, бити постављени на значајне позиције и постати кадровски потенцијал за агентурну службу.

На крају, можемо закључити да политичка шпијунажа има за циљ да за другу државу прибави политичке податке који се односе на политички систем, уређење државне организације, удружења и политичке организације, верске заједнице и њихов положај у друштву, национални састав становништва и међуетничке односе, противнике постојећег система, њихове политичке и идеолошке платформе, организованост, методе борбе, као и повезаност са иностраним снагама.

5. 2. Војна шпијунажа

За разлику од политичке и економске шпијунаже, које се по правилу обављају у доба мира, војна шпијунажа се може обављати и у доба

---

⁸⁴ Лакчевић, Д.: *Политички деликт у функцији заштите државе и права човека*, НИП "ТВ Новости", Београд, 1995.

рата и у време мира. Стога се војна шпијунажа може одвијати као чисто ратна шпијунажа или као војна шпијунажа која се спроводи у доба мира.

Прикупљање обавештења и података о оружаним снагама постојећих или евентуалних противника, "као и по оружаним снагама других земаља било у циљу своје одбране или агресивних циљева представља војну шпијунажу."⁸⁵ Циљ војне шпијунаже је сазнање што више података о војним снагама, њиховој техничко-технолошкој опремљености, бројном стању и борбеној спремности јединица, врсти наоружања и опреме, моралној припремљености војника, мобилизацијским плановима, снази војне индустрије, људске и материјалне резерве, као и све остало чини ратни потенцијал једне државе. Практично, војна шпијунажа захтева перманентно праћење развоја политичких и економских односа дате земље.

Положај ратних шпијуна регулисало је међународно право. Тако је "Хашком конвенцијом из 1907. године у чл. 29. и Протоколом 1 из 1907. године, дефинисано да се под шпијуном третира „лице које делује потајно или под лажним изговорима прикупља или настоји да прикупи обавештења у операционој зони једне зарађене стране, у намери да их саопшти противничкој страни“.⁸⁶ У суштини, могло би се рећи да је ратна шпијунажа радња коју међународно право дозвољава, тј. да иста није противправна. Разлог таквог тумачења је што ухваћени шпијун не одговара због кршења правила међународног права и не може му накнадно бити суђено ако се по извршеном задатку врати у своју јединицу. Међутим, ову повластицу која ослобађа од одговорности после повратка, може користити само онај шпијун који није истовремено и држављанин земље коју је шпијунирао.

---

⁸⁵ Ђорђевић, Н.: *Обавештајне службе и кривично дело шпијунаже*, Правни живот, бр. 10., Београд, 1986., стр. 977.

⁸⁶ Хашком конвенцијом из 1907. године у чл. 29. и Протоколом 1 из 1907

Разлог томе је чињеница "да је његово дело шпијунаже истовремено и издаја земље, дакле право кривично дело, а не само ризична радња."⁸⁷ Оправдање за накнадно кажњавање својих држављана не произилази из самог шпијунског деловања, већ из припадности једној непријатељској, зараћеној сили.

5. 3. Економска шпијунажа

Иако је економска шпијунажа *de facto* заживела са почетком индустријске ере, "готово је везана са индустријским"⁸⁸ методама производње, њене корене налазимо знатно раније. Још су стари Кинези због страха од конкуренције и ради осигурања у вези са добијањем, производњом и прерадом природне свиле, одавање тајни фабриковања странцима санкционисали смртном казном. Тајна кинеског порцелана чувана је брижљиво у Кини све до XVII века, док језуитски свештеник "Д. Антркол није успео да уђе у кинеске царске радионице, упозна технологију производње",⁸⁹ украде извесне количине каолине и пренесе је у Западну Европу. На тај начин је почела "производња тврдог кинеског порцелана у Европи."⁹⁰

Ради заштите своје технолошке премоћи, још од 1790. године, у Енглеској су постојали строги закони који су забрањивали извоз планова из текстилних мануфактура. Да би заобишао забрану извоза, познати тадашњи

---

⁸⁷ Schätzel, W.: *Die riskante Kriegshandlung*, Tübingen, 1950., s. 195.

⁸⁸ Симовић, С.: *Индустријска шпијунажа и заштита пословне тајне*, Симеон, Крагујевац, 2011.

⁸⁹ Првуловић, В.: *Економска обавештајна активност*, Мегатренд ревија, Београд, бр. 1/2000.

⁹⁰ Зиндовић, И.: *Мултинационалне компаније и економска шпијунажа*, Алиса прес, Краљево, 2008., стр. 41-42.

енглески фабрикант текстилом "Семјуел Слејтер"⁹¹, систем и конструкцију фабричких машина је научио напамет, отишао у Америку и тамо саградио прву фабрику памучног предива.

У свакодневном "животу и у правној теорији економска"⁹² шпијунажа се често назива "привредна шпијунажа",⁹³ док се у високо индустријски развијеним земљама често среће појам индустријска шпијунажа. Неспорна је чињеница да је индустријска шпијунажа типична карактеристика савремене шпијунаже, јер је индустрија производ и карактеристика савременог друштва. Но док између термина економска и привредна не треба тражити неке посебне разлике, дотле је појам индустријска шпијунажа уско упућен на ону делатност чија је позадина чисто комерцијалне (добитне) природе. Она може да само представља једно подручје и део економске шпијунаже, јер је она по својим задацима усмерена само на "одређену, уску, специфичну и стручну делатност у области економске шпијунаже."⁹⁴ Осим тога, "економска шпијунажа",⁹⁵ поред тог комерцијалног аспекта у себе укључује и аспект јавно-правне природе чија је делатност везана за посредно обарање влада, политичке притиске, изнуђивање одређених уступака од неке земље и слично. Практично гледано, ако "индустријску шпијунажу посматрамо као скупни појам који обухвата конгломерат деликата којем припадају крађа, утаја, превара, нелојална конкуренција, подмићивање, утаја пореза,

---

⁹¹ На енглеском језику - *Samuel Slater*.

⁹² Prvulović, V.: *Competitive Intelligence*, Megatrend Review : The international review of applied economics, br. 1/2004.

⁹³ Петковић, Т.: *Пословна шпијунажа и економско ратовање: глобална економија и економска дипломатија*, Public Triton, Вршац, 2006.

⁹⁴ Лукић, Д.: *Савремена шпијунажа*, РНИРО „Глас Подриња“, Шабац, 1981., стр. 150.

⁹⁵ Петровић – Пироћанац, З.: *Економска шпијунажа*, Драслар партнер : Центар Југоисток : Институт за политичке студије, Београд, 2005.

фалсификовање докумената и слично, дотле би економска шпијунажа, поред већ набројаних, у себе укључивала и низ других радњи⁹⁶ које се могу окарактерисати као противправне или пак „правно дозвољене“. Стога је, по нашем мишљењу, термин "економска шпијунажа"⁹⁷ примеренији и називу и циљу задате теме.

У вези свега наведеног, јасно је колико је тешко дати једну прецизну дефиницију економске шпијунаже. Стога је једно шире одређење економске шпијунаже дефинисано као „скуп радњи неког лица усмерених на поверљиве економске податке и писмена“⁹⁸-примереније и исправније. При томе, радње су везане за саопштавање, предају, чињење доступним или прибављање ових података или писмена. Субјекти којима се оне саопштавају, предају и одају су: "стране државе, стране организације или лица којима служе починиоци дела шпијунаже."⁹⁹ При свему томе и циљеви и начин вршења исте, кроз историју су били различити.

5. 4. Електронска шпијунажа

Електронска шпијунажа усмерена је ка прикупљању података о противничким електронским средствима и системима свих техничких и електронских видова комуникација и веза, хватању и дешифровању порука и информација противника одасланих електромагнетним таласима, бежичних, а донекле и жичаних веза (тј. телефонских, телеграфских, телепринтерских, радио, телевизијских, рачунарских, телефакс и других веза) и усавршеним средствима за прислушкивање и разбијање кодова,

---

⁹⁶ Манојловић, Д.: *Управљање обавештајним операцијама*, Ревизија за безбедност, бр. 5., 2009.

⁹⁷ Радовић, В.: *Економска шпијунажа: мотиви и методе*, Економика, бр. 3-4/2008.

⁹⁸ Радовић, В.: *Економска шпијунажа: мотиви и методе*, Економика, бр. 3-4/2008.

⁹⁹ Дракулић, М.: *Основи компјутерског права*, Допис, Београд, 1996., стр. 335.

снимању противничких територија и објеката од виталног интереса најсавременијим средствима са земље, из ваздуха и са морских пространа, "обезбеђењу тајности шифрованих порука сопствене земље, односно ка спречавању страних држава да дођу у посед виталних тајни и слично."¹⁰⁰ У одређеној мери, "специјализоване обавештајне службе врше и контраобавештајну функцију хватањем порука"¹⁰¹ и лоцирањем стране агентуре, односно успостављањем двојних радио игара.

Електронска (телекомуникацијска) обавештајна служба једна је од најмлађих обавештајних служби у савременим безбедносно обавештајним системима. Почела је да се развија првих деценија 20. века, а посебно када је дошло до снажног развоја електронске индустрије у свету.

Електронска шпијунажа, је делатност електронске обавештајне службе која применом својих специфичних метода и средстава долазе до обавештајних података таквог нивоа и квалитета који се не могу постићи применом класичних метода обавештајног истраживања. Њена примена све више долази до изражаја јер су предности очигледне, посебно када је реч о правремености у извештавању и реалном умањењу могућности за пласирање дезинформација. Поред тога, уколико дође до откривања примене тог метода од стране државе према којој је био коришћен, не долази до оштријих дипломатских или других међудржавних сукоба, већ се

---

¹⁰⁰ Мијалковић, С., Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе-организација и методика обавештајног, безбједносног и субверзивног дјеловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013., стр. 101.

¹⁰¹ Тај вид прикупљања обавештајних сазнања примењивала је српска војска још у време ослободилачких ратова 1912-1918. године, о чему сведоче *Наредба ОС Бр. 4584 начелника штаба Врховне команде и Упутство за хватање телефонских саопштења (разговора)*, Штампарија Топографског Одељења Врховне команде, Солун, 1917. (*превод са француског*).

евентуално уручује благи протест и, по правилу, мењају сопствени електронски системи и шифарска документа.

У многим земљама Запада, електронске обавештајне службе заузимају значајно место у организацији безбедносно-обавештајних система. Осим тога, неке од тих служби остварују институционализовану међусобну сарадњу у домену електронског извиђања и заштите сопствених електронских комуникација. На пример, на основу "споразума из 1947"¹⁰². године између САД, Велике Британије, Канаде, Аустралије и Новог Зеланда врши се размена информација које систем прикупља. На почетку заједничког рада највећи део послова обављала је "британска служба,¹⁰³ а од формирања примат преузима америчка служба безбедности".¹⁰⁴

У последњих неколико деценија посебан значај имају обавештајне дисциплине које се "баве прикупљањем обавештајних"¹⁰⁵ и других података с великих удаљености (ниво космичких пространава) од објеката који се обавештајно истражују. Данас је извршена још ужа специјализација тих дисциплина по појединим областима, тако да су у актуелној обавештајној терминологији устаљени посебни термини и скраћенице за њихово означавање.

Као одговор на развој овог вида обавештајне делатности, у савременим државама развијен је и сектор информационе безбедности, без кога је незамисливо савремено поимање националне, али и других

---

¹⁰² Мијалковић, С., Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе-организација и методика обавештајног, безбједносног и субверзивног дјеловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013., стр. 102

¹⁰³ На енглеском језику-GCHQ.

¹⁰⁴ Мијалковић, С., Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе-организација и методика обавештајног, безбједносног и субверзивног дјеловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013., стр. 102.

¹⁰⁵ Baud, J.: *Encyclopédie du renseignement et des services secrets*, Lavauzelle, Paris, 1998.

нивоа безбедности. То није само један од сектора безбедности, већ је и пресек свих сфера безбедности у којима информационе технологије заузимају важно место. Информациона безбедност је, дакле, "интегрална компонента националне безбедности која подразумева стање заштићености животних важних вредности и интереса личности, друштва и државе у информационој сфери од спољашњих и унутрашњих опасности (ризика), односно стање заштићености информационе средине друштва које омогућава њено формирање, коришћење и развој у интересу грађана, организација и државе."¹⁰⁶

5. 5. Други облици шпијунаже

Научнотехнолошка шпијунажа обухвата подручја научних истраживања, образовање научних кадрова, проналазака, иновација итд. Иако је у питању "један од старијих облика шпијунаже, у времену технолошке револуције"¹⁰⁷ знатно је "интензивнија и разноврснија по форми испољавања и степену друштвене опасности коју носи са собом."¹⁰⁸

Развој овог облика шпијунаже нарочито је дошао до изражаја у контексту трке у наоружању, а у последње време повезан је са специјалним свемирским програмима проналажењем синтетичких горива и у области

---

¹⁰⁶ О концепту информационе безбедности опширније, у - Мијалковић, С., Арџина Ђерић, В., Бошковић, Г.: *Корелација информационе и националне безбедности*, Злоупотреба информационих технологија и заштита - ЗИТЕХ '10, ИТ Вештак - Удружење вештака за информационе технологије, Београд, 2010., стр. 1-16.

¹⁰⁷ Миловановић, Д., Радичевић, П.: *Минералне сировине као предмет интересовања обавештајних служби у свету*, Техника, бр. 11/1985.

¹⁰⁸ Види: Jones, R. V.: *The Wizard War: British Scientific Intelligence 1939-1945.*, Coward, McCann and Geoghegan Inc., New York, 1978.; Петровић, С.: *Компјутерски криминал*, МУП РС, Београд, 2000.; Schломан, F. W.: *Sowjetblock: Computerspionage und Embargoschmuggel*, Allgemeine Schweizerische Militärschrift, vol. 152, n°. 2/1986., s. 257-262.

електронике. Научнотехнолошка шпијунажа намеће, пре свега, потребу посебног профила обавештајца, али и агената. Неопходно је да они буду квалификовани за област коју истражују, а посебно морају да познају многобројне и сложене прописе о чувању тајни, како би их успешно „заобилазили“. Поред тога, морају добро да познају предности и мане савремених система веза, да би их користили у своме обавештајном раду. Због тога се ове "обавештајне службе у основи служе легалним могућностима за обавештајни рад",¹⁰⁹ а пре свега користе податке из стручних публикација, научне периодике и слично.

Овај облик шпијунаже се између осталог спроводи кроз проучавање научне литературе, публикација за популаризацију науке, активности на научним конгресима и слично. Тако добијени подаци "упоређују се са сазнањима прикупљеним другим методима"¹¹⁰ - испитивањем пребега, анализом података прикупљених електронским средствима постављеним на беспилотним летелицама, сателитима и земаљским станицама итд. Такође, "прикупљају се подаци о патентима",¹¹¹ а "примјењују се и специфични методи анализе и прогнозе",¹¹² на примјер, "методу коме научници два супротстављена табора разматрају одређени проблем",¹¹³ док "заједнички не дођу до одговарајућег решења."¹¹⁴ Све се то чини да би се створила "макар и оквирна представа о научним

¹⁰⁹ Мишовић, С., Цветковић, М.: *Дипломатска шпијунажа*, Зборник Факултета одбране и заштите, Београд, 2003.

¹¹⁰ Манојловић, Д.: *Безбедносно-аналитичко дело*, Ревивија за безбедност, бр. 1. /2009.

¹¹¹ Mc Gonagle, J....(et al.): *Protecting Your Company Against Competitive Intelligence*, Westport, Quorum Books, 1998.

¹¹² Манојловић, Д.: *Криминалистичко-обавештајни рад "Препознавање појава из окружења - прикупљање обавештајних података"* Безбедност, бр. 1 /2005.

¹¹³ Један од метода на који се мисли је Делфи.

¹¹⁴ Манојловић, Д.: *Криминалистичко-обавештајни рад "Препознавање појава из окружења - прикупљање обавештајних података"* Безбедност, бр. 1 /2005.

истраживањима у војне сврхе у будућности, односно под којим ће се условима и у ком облику најновија достигнућа претворити у оружје будућности."¹¹⁵

Нуклеарна шпијунажа је подврста наунотехнолошке шпијунаже, која је почела да се развија истовремено с развојем атомске (нуклеарне) енергије и технологије и њене примене у многим областима људске активности. Предмет ове врсте шпијунаже су подаци о развоју атомске енергије у другим земљама, квалитету њихових нуклеарних постројења, примени атомске енергије у привредне и војне сврхе, новим научним и технолошким достигнућима у области атомске енергије у свету и друго.

Поред тога, предмет нуклеарне шпијунаже су и подаци о изворима сировина неопходних за нуклеарна истраживања и производњу, као и о сарадњи између појединих земаља на плану нуклеарних истраживања. На тај начин се сагледава целокупна нуклеарна проблематика.

---

¹¹⁵ Bergier, J.: *op. cit.*, стр. 187.; Jakovljević, F. J., Яковлев, Ф. J. и др.: *Секреты секретных служб США*, Издательство политической литературы, Москва, стр. 190-191.

Глава III

ШПИЈУНАЖА У МЕЂУНАРОДНОМ И УПОРЕДНОМ ПРАВУ

1. Шпијунажа у међународном јавном и упоредном кривичном праву

Разматрање односа међународног јавног права и националних кривичних законодавстава држава по питању шпијунаже могу се сагледавати и као однос општег према посебном, односно као начелно регулисање проблематике шпијунаже у међународним правним нормама и конкретним регулисањем наведеног дела у националним законодавствима држава.

Конкретна кривичноправна заштита држава од кривичног дела шпијунаже препуштена је националним законодавствима. Све државе су својим кривичним законима конкретно дефинисале појам шпијунаже као један од најтежих облика угрожавања њених интереса и безбедности и ова дела спадају у групу друштвено најопаснијих кривичних дела. То указује на чињеницу да друге државе користе ову делатност која је недозвољена, али веома корисна, при чему се користе класичне методе рада и легалне могућности. Свака земља усваја правне прописе које ће примењивати на њеној територији. За примену наведених правних норми држава има на располагању силу и организовану државну власт која се брине о реализацији тих прописа. Оно што је проблематично јесте чињеница да држава односу на друге земље не поседује никакве могућности кажњавања друге земље за непријатељску делатност уперену против свог суверенитета и безбедности.

У готово свим "националним законодавствима кривично дело шпијунаже"¹¹⁶, и у подзаконским актима којима се "питања шпијунаже

---

¹¹⁶ Ryba, M.: „Szpiegostwo w swietle dotychczasowej praktyki i projektu K.K.“, *Problemy kryminalistyki*, No. 46/1963, p. 727-740. (728).

регулишу, нису уперени против ниједног конкретног лица или државе, већ против сваког, односно против свих који је спроводе".¹¹⁷ За шпијунажу се оптужују и кажњавају лице или група, због саопштавања или предаје тајних података другој држави, организацији или лицу, а не држава или њена обавештајна служба или друга специјализована обавештајна институција, која је организовала шпијунску делатност и ангажовала шпијуна за извршење конкретног задатака.

По међународном праву, шпијуни су тајни агенти једне државе или међународне организације послати у иностранство у намери потајног прикупљања података у вези са војним, политичким или економским тајнама. Мада све државе "стално или повремено шаљу шпијуне у иностранство и мада се то не сматра погрешним, морално, политички или правно, такви агенти, разуме се, немају било какав признати статус према међународном праву јер они не представљају агенте за одржавање њихових међусобних односа."¹¹⁸

Свака држава тајне агенте строго кажњава када их ухвати на делу које се сматра кривичним делом у складу са законом који важи у тој земљи, или их протерује уколико их не може или не жели казнити из било ког разлога. Шпијун не може добити "правну заштиту позивајући се на то да је он само извршавао наређења своје владе и влада се најчешће неће,

---

¹¹⁷ Као изузетак од овог правила може се навести Израел, који има усвојену праксу да у својим правним актима дефинише непријатељске државе према којима и предузима посебне мере у вези са спречавањем њихове шпијунске делатности. Оваква пракса се може приписати великом безбедносном ризику Израела, који је окружен углавном непријатељски оријентисаним арапским државама.

¹¹⁸ Ђорђевић, О.: *Шта је то шпијунажа*, Политика, Београд, 1978., стр. 54.

барем не јавно мешати, јер се избегава званично признање да има најмљеног шпијуна."¹¹⁹

Из наведене дефиниције која представља покушај да се шпијунажа као међународна установа што целовитије дефинише могло закључити да се шпијунажа и у међународном праву третира као конспиративна делатност.

Овде свакако треба бити веома пажљив и не дозволити да се одредбе међународног јавног права исувише рестриктивно тумаче и тиме повреде њихове одредбе које се, пре свега, односе на "Бечку конвенцију о дипломатским односима, која је ступила на снагу 1964. године"¹²⁰ и "Бечку конвенцију о конзуларним односима из 1961. године."¹²¹ То се пре свега односи на "члан 3. Бечке конвенције о дипломатским односима, дакле суштинским одредбама које се баве функцијама страних дипломатских представништава у иностранству."¹²² Овом конвенцијом предвиђено је, да је једна од основних функција дипломатског представништва „обавештавање, свим дозвољеним средствима, о условима и развоју догађаја у држави у којој се акредитује и подношењу извештаја влади државе која акредитује”.¹²³ Јасно је да се у пракси поступак прикупљања података од стране дипломатског особља у земљи акредитације може веома лако сматрати и обавештајним, односно шпијунским деловањем. Дакле, неопходно је сагледати елементе који би подробније дефинисали

---

¹¹⁹ Левков, М.: *Пракса тајних размена шпијуна између држава и да ли она значе санкционисање шпијунаже у међународним односима*, Билтен војна безбедност, бр. 3., Београд, 1969., стр. 91.

¹²⁰ Бечка конвенција о дипломатским односима, „Службени лист СФРЈ 2/64”, члан 3.

¹²¹ Бечка конвенција о дипломатским односима, „Службени лист СФРЈ 2/64”, члан 3.

¹²² Бечка конвенција о дипломатским односима, „Службени лист СФРЈ 2/64”, члан 3.

¹²³ Бечка конвенција о дипломатским односима, „Службени лист СФРЈ 2/64”, члан 3.

широко формулисан појам дозвољених средстава у прикупљању података за извештавање сопствене владе.

Да би се наведена проблематика адекватно размотрила, морамо се вратити на елементарне чињенице у вези са односом националног законодавства и међународног јавног права. Тај однос нас упућују на, већ истакнут закључак, да је међународно јавно право препустило државним законодавствима да релативно самостално уреде својим законодавством ту делатност/област. Дакле, може се рећи да сваки дипломата, који не жели да изазове међународни инцидент, нужно мора да познаје законе државе акредитације, посебно у вези са одредбама кривичног закона који разматра кривична дела шпијунаже. Уосталом на то их изричито и обавезује "члан 41. Бечке конвенције о дипломатским односима".¹²⁴ Други став истог члана, не случајно обавезује дипломатског службеника да се не меша у унутрашње ствари државе акредитације. Међутим, познавање кривичног закона и других правних правила државе акредитације, само по себи, не значи ништа уколико се страни дипломата не придржава њихових одредби. У случају да је страни дипломата прекршио одредбе државе акредитације у вези са забраном шпијунске делатности, њени специјализовани органи би требало да документују недозвољену активност дипломате и да, након упознавања државног руководства и њихове одлуке о даљем поступку, предузму онај делокруг послова који не ускраћују права дипломате на редовно обављање својих функција докле год има статус дипломате у тој држави. Ово је посебно значајно јер "Бечка конвенција о дипломатским односима у члану 29. наводи да је личност дипломатског службеника неприкосновена и он не може бити хапшен и притваран од стране органа државе акредитације, док се у члану 31. изричито наводи да

---

¹²⁴ Бечка конвенција о дипломатским односима, „Службени лист СФРЈ 2/64“, члан 3.

дипломатски службеник ужива имунитет од кривичног судства"¹²⁵ државе у којој је акредитован. Дакле, неопходно је да државни органи веома пажљиво и дискретно, а у процедуралном смислу, веома коректно прикупе доказним материјал који недвосмислено доказује недозвољене радње страног дипломатског службеника везане за шпијунско деловање.

Поред тога ова "конвенција предвиђа могућност да се таква лица, као и за нека друга кривична дела, прогласе персонама нон грата, односно непожељним у држави акредитације."¹²⁶ Дипломатска пракса указује да се такви поступци избегавају у модерним временима. Наиме, чешће се дискретно, преко специјализованих агенција две државе, реализује „џентлменски договор“ при чему се презентује део или комплетан доказни материјал и остави државним органима државе која акредитује да одлучи о методу који ће изабрати за повратак свог дипломатског службеника. На овај начин се у међународним односима избегава непотребна дискредитација државе која је упутила дипломату и стварају услови за наставак сарадње две државе на међународном плану.

"Бечка конвенција о дипломатским односима предвиђа и заштиту дипломатских службеника и њихових просторија од специјализованих, пре свих контраобавештајних, служби државе у којој су акредитовани."¹²⁷ Тако је предвиђен сет имунитета и привилегија које имају дипломатски службеници и то као приватна и као службена лица, али и њихова условно речено колективна права на обављање службених дужности. Тако "Бечка конвенција о дипломатским односима предвиђа неповредивост архиве дипломатске мисије, ма где се они налазили, службена преписка мисије је неповредива и односи се на сву врсту преписке која се односи на функције

---

¹²⁵ Бечка конвенција о дипломатским односима, „Службени лист СФРЈ 2/64“, члан 3.

¹²⁶ Бечка конвенција о дипломатским односима, „Службени лист СФРЈ 2/64“, члан 9.

¹²⁷ Бечка конвенција о дипломатским односима, „Службени лист СФРЈ 2/64“.

дипломатске мисије, држава у којој се акредитује дужна је да обезбеди несметану реализацију функција особљу дипломатске мисије, да им омогући комуникацију са државом која их је акредитовала и слободу кретања члановима дипломатске мисије уз ограду везану за подручја од значаја за националну безбедност."¹²⁸

Сматрамо да све напред наведено указује на сложеност узајамних права и обавеза државе акредитације и дипломатског особља и да показује значај и осетљивост проблематике шпијунаже не само у области правних наука већ и у политичким наукама, посебно међународним односима.

2. Шпијунажа према "Хашком правилнику о законима ратовања на копну из 1907."¹²⁹

По правилу, сваки рат је праћен и шпијунажом као једном од метода обавештајне делатности. То је и разумљиво, јер је свака страна у сукобу, с циљем успешне одбране и офанзиве, настајала да прикупи што више поузданих података о положају и намерама противника у његовој оперативној зони или у позадини. Заправо, ратна шпијунажа само је наставак шпијунаже у миру предузимане да би се „снимила” свеобухватна војна могућност и способност потенцијалног или конкретног противника. Опште обележје ове делатности и у миру и у рату јесте да се она спроводи тајно уз коришћење људског фактора. Међутим, поједине економски и војно моћне државе све више се оријентишу на производњу и употребу уређаја високе технологије специјално конструисаних за ове намене (сателити, беспилотне летелице и др.). Са становишта међународног ратног

---

¹²⁸ Бечка конвенција о дипломатским односима, „Службени лист СФРЈ 2/64”, чланови 24–27.

¹²⁹ *Правилник о законима и обичајима рата на копну* (уз ИВ Хашку конвенцију) 307 ... у поморском рату (*ХИ Хашка конвенција из 1907. године*).

права, "шпијунажа у рату није забрањена, што није случај са шпијунажом која се врши у миру".¹³⁰

Легалитет ратне шпијунаже био је успостављен још "Хашким правилником из 1907. године"¹³¹, који је пописао услове под којим се шпијунска делатност може примењивати између сукобљених страна, односно дефинисао појам шпијуна. Према овом "правилнику, шпијун је само она особа која, делујући потајно или под лажним изговорима, прикупља или настоји да прикупи обавештења у оперативној зони једне зараћене стране, с намером да их саопшти противничкој страни."¹³² Зато се, према овој одредби, шпијунима не сматрају:

- непрерушени војници који продрну у оперативну зону непријатељске војске ради прикупљања обавештења и
- војна и невојна лица задужена да преносе пошиљке намењене њиховој или непријатељској војсци.

Сагласно томе, шпијунима се неће сматрати ни командоси, диверзанти и падобранци који извршавају војне задатке на територији под контролом непријатеља у коју су продрли док су униформисани.

"Хашки правилник забрањује да се на делу ухваћен шпијун кажњава без претходног суђења, односно искључује било какву одговорност за дело шпијунаже лицу које је, након што се поново прикључило својој војсци, касније заробљено."¹³³ У првом случају то значи да се такво лице не може сматрати борцем у смислу наведених правила међународног ратног права (а тиме ни ратним заробљеником) и да оно долази под удар одговарајућих националних прописа, а у другом да се таквом лицу не може судити за ранија дела шпијунаже, већ да оно мора бити третирано ратним

¹³⁰ Вучинић, З.: *Међународно ратно и хуманитарно право*, ВИЗ, Београд, 2001., стр. 157.

¹³¹ Хашки правилник о законима ратовања на копну из 1907., чл. 29.

¹³² Хашки правилник о законима ратовања на копну из 1907., чл. 29.

¹³³ Хашки правилник о законима ратовања на копну из 1907., чл. 30-31.

заробљеником у складу са правилима која стављају под заштиту ову категорију жртава рата. Наведена дефиниција и принцип на којима је регулисан статус ратних шпијуна скоро у потпуности су преузети из "Бриселске декларације из 1874. године,"¹³⁴ која је и овом питању посветила пажњу.

"Допунски протокол I из 1977. године прихвата и проширује оваква решења из Хашког правилника"¹³⁵, утврђујући да ниједан припадник оружаних снага у сукобу ако падне под власт противничке стране док је ангажован у шпијунажи нема право на статус ратног заробљеника, осим ако је у униформи својих оружаних снага. У овом другом случају, такво лице неће се сматрати да је ангажовано у шпијунажи. "Протокол такође, прописује да се неће сматрати припадником оружаних снага стране у сукобу који пребива на територији која је под окупацијом противника ако прикупљање обавештења од војног значаја не врши лажно се представљајући и на тај начин, односно ако није ухваћен док се бавио шпијунажом."¹³⁶ Ако такав припадник не борави на окупираној територији, а бави се шпијунажом на њој, неће се сматрати шпијуном ако није ухваћен пре него што се придружио оружаним снагама којима припада.

Када се имају у виду наведене одредбе о ратној шпијунажи, може се запазити да се у њима акценат ставља превасходно на припаднике редовних оружаних снага страна у сукобу који су ангажовани у обављању шпијунске делатности. Другим речима, оба ова документа допуштају могућност да се униформисани припадници оружаних снага прерушавају у цивиле ради вршења овакве делатности под наведеним условима (потајно и под лажним изговорима), али им негирају право на статус борца, односно

---

¹³⁴ Допунски протокол I Хашког правилника из 1977., чл. 46.

¹³⁵ Допунски протокол I Хашког правилника из 1977., чл. 46.

¹³⁶ Бриселска декларација из 1874. године. *Окфордски приручник из 1880. године –корак у развоју правног положаја ратних заробљеника; Институт за међународно право.*

ратних заробљеника, ако падну под власт противника у тренутку вршења шпијунаже. На тај начин, ова лица су стављена у неповољнији правни положај у односу на ратне заробљенике, јер им ратно право гарантује само суђење пред надлежним националним судовима. Према схватањима у правној доктрини, због чињенице да је "ратна шпијунажа правно дозвољена, казна за ово дело не може се сматрати санкцијом, већ мером застрашивања противника како би се одвратило од намере да своје војнике ангажују на овакав начин."¹³⁷ Поред тога, постоје мишљења да се не ради о примени казне, већ тзв. ратних мера према шпијунима због опасности овакве делатности за противника, а не због незаконитости тог дела.

3. Шпијунажа према "Женевској конвенцији о заштити грађанских лица за време рата из 1949. и Допунском протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949."¹³⁸

Уопштено посматрајући, "Женевске конвенције од 1949. године, донеле су извесна проширења како у формалном, тако и у материјалном смислу."¹³⁹ Проширена је заштита, са једне стране цивилног становништва, а са друге различитих врста бораца. Констатовано је да су "Женевске конвенције од 1864. године узимале у заштиту војнике редовних оружаних снага, штитио се човек као припадник организоване војске."¹⁴⁰ Право заштите се по Конвенцији добијало на основу припадности војске.

---

¹³⁷ Перезић, Г.: *Међународно ратно право*, ВИНЦ, Београд, 1986., стр. 149.

¹³⁸ Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата, „Службени лист ФНРЈ”, бр. 24/50.

¹³⁹ Касезе, А.: *Међународно кривично право*[превод], Београдски центар за људска права, Београд, 2005.

¹⁴⁰ Касезе, А.: *Међународно кривично право*[превод], Београдски центар за људска права, Београд, 2005.

Предност заштите давала се санитетским формацијама, болесницима и рањеницима у односу на припаднике оружаних снага. Док се "Хашким конвенцијама од 1907. године предност давала војнику",¹⁴¹ "Женевским конвенцијама 1949. године"¹⁴² предност се даје човеку. Човек је тај који се штити без обзира да ли је он припадник редовне војске, „борац за слободу“, цивилно лице, рањеник, болесник или бродоломник.

"Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата",¹⁴³ примењује се "у свим случајевима окупације целе територије, дела територије и ако та окупације"¹⁴⁴ не наиђе ни на какав војни отпор. Поред тога, ова конвенција подразумева и примену одређених одредби и случају када оружани сукоб нема карактер међународног сукоба. "Конвенција штити лица која не учествују непосредно у непријатељствима, подразумевајући ту и припаднике оружаних снага који су положили оружје и лица онеспособљена за борбу услед болести, рана, лишења слободе, или из било којег другог разлога."¹⁴⁵

Међутим, "Конвенција предвиђа и могућност ускраћивања права заштите."¹⁴⁶ Право ускраћивања је у случају да је на окупираној територији, лице ухваћено као шпијун или саботер или зато, што лично даје повода

---

¹⁴¹ Wise, E. M., Podgor, E. S.: *International criminal law: cases and materials*, Lexis Publishing cor., New York, 2000.

¹⁴² Wise, E. M., Podgor, E. S.: *International criminal law: cases and materials*, Lexis Publishing cor., New York, 2000.

¹⁴³ Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 24/50.

¹⁴⁴ Wise, E. M., Podgor, E. S.: *International criminal law: cases and materials*, Lexis Publishing cor., New York, 2000.

¹⁴⁵ Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 24/50, чл. 3.

¹⁴⁶ Skuratov, Ju. I., Lebedev, V. M.: *Komentarij k Ugolovnomu kodeksu Rossijskoy Federacii*, INFRA M-NORMA, Moskva, 1996.

оправданој сумњи да се "одаје делатности штетној по безбедност окупационе силе, то лице ће се моћи, у случају кад војна безбедност то апсолутно захтева, лишити права општења предвиђеног Конвенцијом."¹⁴⁷ У сваком од наведених случајева, "са лицима ће се поступати човечно и у случају гоњења, она не могу бити лишена својих права на праведно и уредно суђење како је оно предвиђено Конвенцијом."¹⁴⁸

"Допунски протокол уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године",¹⁴⁹ представља додатни напредак у кодификацији међународног ратног права. Наведени документ се, између осталог, бави и регулисањем питања „перфидног начина ратовања”,¹⁵⁰ који се забрањује. Под тим појмом се подразумевају следеће радње:

- "лажно истицање симбола предаје или намере преговарања,
- симулирање болести или рањавања,
- претварање да је неко цивил и да има статус неборца и
- ношење лажних униформи, амблема или симбола, чиме лице узурпира право заштићеног статуса у ратним сукобима."¹⁵¹

Са аспекта разматрања проблематике шпијунаже, посебно су значајне одредбе које се односе на претварање да се ради о цивили и ношење лажних униформи, ознака и симбола. Овде се подразумевају

¹⁴⁷ Scheb, J. M., Scheb, J. M. II.: *Criminal law and procedure*, Thomson Wadsworth, Belmont, 2005.

¹⁴⁸ Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата, „Службени лист ФНРЈ”, бр. 24/50, чл. 5.

¹⁴⁹ Допунски протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (протокол I), Службени лист СФРЈ-Међународни уговори, бр. 16/78.

¹⁵⁰ Kittichaisaree, K.: *International criminal law*, Oxford University Press, New York, 2001.

¹⁵¹ Допунски протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (протокол I), члан 37, став 1.

ознаке санитетске службе, заставе УН и њихове ознаке, униформе неутралних земаља, знакови распознавања Црвеног крста, али и ознаке и униформе непријатеља. Све наведене активности су, до тада, могле бити коришћене за шпијунске активности без међународно прихваћених правних санкција. Међутим, забраном наведених активности се суштински не забрањује шпијунска делатност, већ је намера да се заштити међународноправни статус ратних заробљеника, санитетског особља, припадника Уједињених нација и Црвеног крста и других небораца у оружаном сукобу.

Одредбама "Допунског протокола"¹⁵² дефинисано је "да ниједан припадник оружаних снага стране у сукобу који се нађе у власти противничке стране док је ангажован у шпијунској делатности, нема право на статус ратног заробљеника и може бити третиран као шпијун".¹⁵³

Поред тога, "припадник оружаних снага стране у сукобу који у име те стране на територији коју контролише противник прикупља или покушава да прикупи обавештајне податке, неће се сматрати шпијуном уколико је при том у униформи својих оружаних снага."¹⁵⁴ Овде је примењено "начело међународног ратног права које раздваја лажно представљање, као недозвољено дело, од ратног лукавства, које није

---

¹⁵² Допунски протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (протокол I), члан 46., став 1.

¹⁵³ Допунски протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (протокол I), члан 46., став 1.

¹⁵⁴ Допунски протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (протокол I), члан 46., став 2.

зобрањено међународним правом."¹⁵⁵ Дакле, истим актом је наведено дело третирано као војна тактичка радња извиђања, а не шпијунска делатност.

Припадник оружаних снага стране у сукобу који на окупираној територији прикупља или покушава да прикупља обавештајне податке, неће се сматрати шпијуном уколико то не ради на перфидан начин, лажно се представљајући. Даље, такво лице неће изгубити право на статус ратног заробљеника и неће бити третирано као шпијун уколико није ухваћено при самом извршењу дела шпијунаже.

Надаље, "Протокол предвиђа и ситуацију у којој припадник оружаних снага стране у сукобу који не пребива на окупираној територији и бави се шпијунажом на тој територији."¹⁵⁶ Предвиђено је да то лице неће изгубити право на статус ратног заробљеника и не може бити третиран као шпијун, уколико није ухваћен пре него што се придружио оружаним снагама којима припада.

Поред наведених одредби које се директно односе на статус и третман лица која се баве шпијунажом, "Протоколом се дефинишу и случајеви када престаје или се ограничава повлашћени статус цивилних санитетских јединица."¹⁵⁷ Тако се предвиђа престанак права заштите цивилних санитетских јединица уколико су употребљене ван своје хуманитарне функције и за извршење радњи штетних по непријатеља. Предвиђено је да заштита не престане моментално, већ је нужно да јој претходи опомена у вези са штетним радњама. Јасно је да се ради "о

---

¹⁵⁵ Допунски протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (протокол I), члан 46., став 2.

¹⁵⁶ Допунски протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (протокол I), члан 46., став 1.

¹⁵⁷ Toader, T.: *Drept penal român : partea specială*, Casa de Editură și Presă Șansa, București, 1996.

шпијунажи, као једној од најштетнијих активности које припадници ових јединица могу да реализују."¹⁵⁸ Да се ради о намери ограничавања могућности за шпијунско деловање, јасно указује и одредба о забрани коришћења санитарских ваздухоплова за прикупљање и преношење обавештајних података. Такође им је "забрањено да превозе лица која немају медицинско звање, чиме се ограничава и могућност транспорта шпијуна."¹⁵⁹ У случају "кршења наведених одредби, санитарски ваздухоплов може бити заплењен."¹⁶⁰

4. Шпијунажа у законодавству Сједињених Америчких Држава

4. 1. Уводне напомене о законодавству Сједињених Америчких Држава

Право Сједињених Америчких држава припада англосаксонској групи права, које води порекло из Велике Британије и у примени је у појединим државама- бившим британским колонијама, међу којима су највеће Аустралија и Јужна Африка. И поред неспорног утицаја Британије на право у Америке, правосуђе се самостано развијало у условима либерализма који су владали у њој.

---

¹⁵⁸ Допунски протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (протокол I), члан 13., став 1.

¹⁵⁹ Допунски протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (протокол I), члан 28., став 1. и 2.

¹⁶⁰ Допунски протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (протокол I), члан 30., став 4.

Због чудног сплета историјских околности у којем се наша у фази осамостаљивања и формирања државних органа власти, кључне одреднице америчког права и законодавство су стварали и писали правнички лаици. То се пре свега односи на: "Декларацију о независности и почетне амандмане на Устав, који је и данас на снази."¹⁶¹ Тако је створен правни систем без правних школи, универзитета. Успех је постигнут, како у законодавству, тако и у примени закона. Створен је систем који у ствари функционише, а коме се и данас са интересовањем поново враћају углавном европски теоретичари континенталног права. Један од значајних људи који је утицао на стварање правног система био је и председник Линколн, који је читајући правне књиге и коментаре британског права стекао солидно правно образовање и прилагодио га америчким условима.

Поред "Устава и уставних амандмана, Код је најзначајнији писани извор права федералног законодавства, односно примењује се на читавој територији државе."¹⁶² Може се рећи да је реч о својеврсном „свеобухватном Законику или збирци закона, који су кодификовани по предмету, односно областима које регулишу. Он има 51 наслов, односно области, и објављује га Канцеларија Савета за Ревизију Закона."¹⁶³

---

¹⁶¹ Ради се о следећим правним документима: *Declaration of Independence*, који је објављен Јула 1776. године, *US Constitution* усвојеном априла 1787., а ступио на снагу марта 1789., *Bill of Rights*, односно првих 10 уставних амандмана из 1791. и *US Code*, који се у америчкој литератури још може наћи и као: *Code of Laws of the United States of America*, *Code of Laws of the United States*, *United States Code*, *Code*, *U.S.C.*

¹⁶² *United States Code*

¹⁶³ Ради се о следећим правним документима: *Declaration of Independence*, који је објављен Јула 1776. године, *US Constitution* усвојеном априла 1787., а ступио на снагу марта 1789., *Bill of Rights*, односно првих 10 уставних амандмана из 1791. и *US Code*, који се у америчкој литератури још може наћи и као: *Code of Laws of the United States of America*, *Code of Laws of the United States*, *United States Code*, *Code*, *U.S.C.*

"Објављује се од 1926. године, следеће издање је штампано 1934, а након тога се штампају на сваких шест година. Допуне се штампају сваке године, да би се јавности презентовале законодавне одлуке Конгреса."¹⁶⁴

Он не садржи регулативе штампане од стране извршних агенција, одлуке Федералних судова, споразуме, као ни законе држава чланица конфедерације.

У америчком законодавству постоји институт "капиталних кривичних дела"¹⁶⁵ која означавају посебно тешка кривична дела. За ову групу кривичних дела су предвиђене најстрожије казне, међу којима је и смртна казна, али и вишеструка доживотна робија и друге казне које познаје законодавство. Капитална кривична дела су дефинисана у Код-у а међу њима и кривично дело шпијунаже и издаје.

Америчко законодавство се у великој мери заснива на теорији кризе и потребе, када се држава и друштво опредељује за законско дефинисање одређених процеса. Добри примери за овакве реакције државе су Акт о шпијунажи, који је донесен непосредно након уласка САД у Први светски рат и такозвани "Патриотски акт након терористичких напада на Њујорк и Вашингтон од 11. септембра 2001. године."¹⁶⁶

4. 2. Историјат спречавања кривичног дела шпијунаже у Сједињеним Америчким Државама

Већина правних теоретичара на тру Америке се слажу да је "Акт о одбрамбеним тајнама из 1911. први успешан покушај Конгреса да заштити

---

¹⁶⁴ Сва документа из Код САД могу се наћи на следећем претраживачу: *How to find US Statutes and US codes citations* <http://www.llsdc.org/attachments/wysiwyg/544/How-to-Find.pdf>

¹⁶⁵ На енглеском језику-*Capital offenses*-

¹⁶⁶ Сва документа из Код САД могу се наћи на следећем претраживачу: *How to find US Statutes and US codes citations* <http://www.llsdc.org/attachments/wysiwyg/544/How-to-Find.pdf>

војне тајне. Овај акт је заснован на британском закону о одбрамбеним тајнама",¹⁶⁷ оба акта имају само две секције које се односе на шпијунажу. У њима се таксативно набраја ко нема право да прикупља податке у вези националне одбране, улази на територију, прелеће преко територије или прикупља податне у близини националне територије, око пловила, објеката, база, фабрика ратне технике и слично. Онда се наводи субјекти који се баве шпијунажом: "онај ко без овлашћења прикупља, скицира, фотографише али и прими или преузме документе."¹⁶⁸

Он се у суштини бави:

- дефинисањем заштићених објеката,
- наводима о незаконитом прикупљању информација комуникацијом и докумената и то лично, односно непосредно,
- наводима о незаконитом прикупљању информација: фотографија, скица, планова и слично, и то лично, односно непосредно,
- незаконитим добијањем информација, преко друге особе, односно посредно,
- саопштавањем информације особама које нису овлашћене да их чују и
- откривањем планова особама које нису овлашћене да их виде.

Казне за горе наведена кривична дела су новчана казна у висини до 1.000 USD или до 1 године затвора.

Казне за другу секцију овог акта, односно пренос информација страном држави, прописане су до десет година затвора. Предвиђена је казна и за покушај наведеног кривичног дела.

¹⁶⁷ O'Toole, G. J. A.: *The Encyclopedia of American Intelligence and Espionage: From the Revolutionary War to the Presents, Facts and Files*, New York/Oxford, 1988.

¹⁶⁸ O'Toole, G. J. A.: *The Encyclopedia of American Intelligence and Espionage: From the Revolutionary War to the Presents, Facts and Files*, New York/Oxford, 1988.

Дакле, овим актом о одбрамбеним тајнама, федералне власти прописују активности на прикупљању информација у вези са војним објектима, али је овом акту недостајао важан услов: „намера да се нанесе штета САД или обезбеди предност страниј нацији”.¹⁶⁹ Ово је исправљено, тј јест намера је додата у "Акту о шпијунажи од 1917 године."¹⁷⁰

Теоретичари нису били задовољни недовољно прецизираним одредбама по питањима ко су особе које немају право на доступност информацијама и о којим информацијама је реч.

Овај акт је по многим теоретичарима и неуставан, јер неке од његових одредаби крше основна права загарантована највишим правим актом. Тако Први амандман гарантује: слободу говора, право на информисање и слободу медија, слободу изражавања мишљења без утицаја владе, односно право на критику државне власти и право на јавно окупљање, односно протесте. Овим актом се већина ових загарантованих права у одређеном смислу ограничавају.

"Акт о шпијунажи је акт који припада федералним законима и усвојен је јуна 1917. године,"¹⁷¹ након укључивања САД у Први светски рат. Амњрика је у време пре избијања Првог светског рата била у периоду изолационизма, те је тадашњи председник "Вудро Вилсон"¹⁷² пред собом имао велики задатак да промени јавно мњење и став већине у америчкој елити у вези са ратним дешавањима у Европи. Ове чињеница донекле дају и одговор на питање зашто овакав закон није раније усвојен. Акт о

---

¹⁶⁹ Harold, E., and Schmidt, C. B. Jr.: *The Espionage Statutes and Publication of Defense Information*, Law Review, Vol. 73., Columbia University, 1973., p. 940.

¹⁷⁰ Harold, E., and Schmidt, C. B. Jr.: *The Espionage Statutes and Publication of Defense Information*, Law Review, Vol. 73., Columbia University, 1973., p. 940.

¹⁷¹ Harold, E., and Schmidt, C. B. Jr.: *The Espionage Statutes and Publication of Defense Information*, Law Review, Vol. 73., Columbia University, 1973., p. 940.

¹⁷² На енглеском језику-Woodrow Wilson.

шпијунажи је заснован на претходном "Акту о одбрамбеним тајнама из 1911. године"¹⁷³ и "Британског Акта о службеним тајнама".¹⁷⁴ Овим је дефинисано као кривично дело када лице које преноси информације са намером да угрози операције америчке војске или да помогне у успеху њихових непријатеља. Дакле, он се првенствено бави ратном шпијунажом, зато је првобитно и добио место у наслову 50 Код САД, који носи назив Рат. Касније је ово правно правило претрпело бројне измене и допуне, које су се превасходно односиле на мирнодопску шпијунажу и цензуру. Због тога је и пребачен са наслова 50 под наслов 18, који се бави кривичним и кривичнопроцесним законодавством.

Њиме је предвиђа максималну казну за кривично дело шпијунаже новчану казну у висини од 10.000 USD и двадесет (20) година затвора.

Ово је закон који је "најчешће критикован од новинара",¹⁷⁵ јер је ограничавао слободу говора и легализовао цензуру медија у ратним условима. Сведоци смо да и данас није много другачије. Такође се предвиђа, "да генерални шеф службе поштанских услуга САД и лица која он овласти могу да декларишу неподобне штампане медије, који нису у складу са овим актом, и проглашавају их неподобним за слање."¹⁷⁶ Ово овлашћење које је добио Шеф поште је изузетно значајано је то суштински значило забрану дистрибуције новина јер је пошта била једини начин

---

¹⁷³ Defense Secrets Act 1911.

¹⁷⁴ Official Secrets Act 1889-1911.

¹⁷⁵ Owen, D.: *Hidden secrets : (a complete history of espionage and the technology used to support it)*, Silverdale Books, Leicester, 2002.

¹⁷⁶ Због кршења секција овог акта један је уредник осуђен на двадесет година затвора због "конспирације у кршењу акта" као и вишеструки председнички кандидат Еуген В. Дебс (*Eugene V. Debs*) осуђен на десет година затвора због политичког говора против рата, односно "опструирање регрутације." Преузето са сајта:

<http://inventors.about.com/od/pstartinventions/a/postmaster.htm>.

дистрибуције новина. "Акт о шпијунажи је још увек на снази под насловом 18 Кода САД."¹⁷⁷

Пред крај Првог светског рата, "администрација председника Вилсона предлаже и усваја Акт о противљењу."¹⁷⁸

Акт о противљењу није директно везан за шпијунажу, али представља одговор на субверзивно деловање непријатеља у рату, односно превентивном деловању на дезинформације које непријатељска шпијунска мрежа пласира. Акт о противљењу третира искључиво време ратног стања и забрањује следеће активности: намерно ширење лажних вести да би се наудило САД, угрозио успех војних операција, промовисао непријатељ, подстицала непослушност, нелојалност, побуна, или одбијање дужности у војним и поморским снагама, или намерно угрожава мобилизација; ако говори и штампа текстове у којима се користи увредљив језик и нелојално говори о владиној политици, војним или поморским снагама, истиче непријатељску заставу, заговара и подстиче смањење производње, фаворизује и подржава непријатеља и слично.

Запрећена је максимална казна за наведена кривична дела је новчана казна до 10.000 USD или до двадесет година затвора, а у случају наступања тежих последица могу се изрећи обе казне истовремено.

"Акт о регистрацији странаца или Смитов акт је такође федерални закон који је ступио на снагу 1940. године."¹⁷⁹ Као и "Акт о противљењу он превентивно инкриминише радње које стране шпијунске организације

---

¹⁷⁷ Owen, D.: *Hidden secrets : (a complete history of espionage and the technology used to support it)*, Silverdale Books, Leicester, 2002.

¹⁷⁸ Преузето са сајта: [http://www.history.com/this-day-in-history/us-congress-passes-sedition-act ...](http://www.history.com/this-day-in-history/us-congress-passes-sedition-act...) *Sedition Act 1918*.

¹⁷⁹ Owen, D.: *Hidden secrets : (a complete history of espionage and the technology used to support it)*, Silverdale Books, Leicester, 2002. (*The Smith Act - Alien Registration Act of 1940*).

примењују против САД.¹⁸⁰ "Смитов акт је такође санкционисао: залагање, удруживање, подстицање на збацивање федералних или локалних власти у САД."¹⁸¹ За ова кривична дела запређена је новчана казна и казна затвора до двадесет година, ако и забрана запошљавања у државним институцијама до пет година од извршења казне, било новчане или затворске.

Акт предвиђа обавезу свим пунолетним странцима на регистрацију и давање података о раси, пореклу, запослењу, адреси, рођацима у САД, чланство у организацији,¹⁸² податке о служењу војске, отиске прстију и друго. На основу датих података добијали су неку врсту легитимације коју су морали да покажу овлашћеним лицима у случају да буду затражена. је у случају контроле од снага реда била званична легитимација. После уласка у Други светски рат, федералне власти су ове податке искористиле за препознавање потенцијалних непријатеља, нацистичких симпатизера, антисемита али и социјалиста, као и за изолацију јапанских држављана током трајања рата.

4. 3. Савремени "Закони о шпијунажи и цензури"¹⁸³ (Код САД, Наслов 18, Поглавље 37.)

Ово поглавље представља најважније законе које је Конгрес донео везано за кривично дело шпијунаже и налази се у наслову "18 Кода у поглављу 37- под насловом Шпијунажа и цензура. Ово поглавље садржи 8

¹⁸⁰ Owen, D.: *Hidden secrets : (a complete history of espionage and the technology used to support it)*, Silverdale Books, Leicester, 2002.

¹⁸¹ Owen, D.: *Hidden secrets : (a complete history of espionage and the technology used to support it)*, Silverdale Books, Leicester, 2002.

¹⁸² Срдановић, Б.: *Међународни тероризам, политички деликт, екстрадиција*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.

¹⁸³ Bank, W. H.: *Espionage The American Judicial Response*, 1972.

секција, од којих су најважније секције 793 и 794.¹⁸⁴ Ови правни акти су задржали термине коришћене у "Акту о одбрамбеним тајнама из 1911".¹⁸⁵ године и Акту о шпијунажи 1917. године.¹⁸⁶ Дакле, законодавац се није одлучио да уважи аргументе правника и дефинише прецизно објекте заштите и радњу кривичног дела. У свим секцијама се наводе и описују слична или готово идентична кривична дела. Тако се долази до закључка да су ови закони и направљени тако да могу бити основ за више кривичних гоњења по више основа за једно исто кривично дело шпијунаже. Поред тужби на основу секција 793 и 794, али и осталих од 792-799 под насловом 18, тужилаштво може да одлучи да покрене посебне тужбе за кршење осталих закона под одређеним околностима, као што су: издаја и субверзивна активност, фалсификовање пропусница и пуномоћја, кривично дело опште завере, кривично дело крађе, конверзије и проневере државне имовине, лажно представљање држављанства и друга.

Дакле, једном радњом акта шпијунаже, односно током реализације једне шпијунске мисије, извршилац може бити субјект великог броја тужби и осуђен за сваку понаособ, јер се казне изричу кумулативно. У том случају се не примењује клаузула у континенталном праву о немогућности суђења о једној ствари два пута, а објашњење је да више кривичних дела које је у суштини део једне кривичне активности укључују различите статуторне тачке закона за утужење.

Агент може бити оптужен и осуђен на максималну казну до десет година затвора и новчану казну до 5.000 USD, чак иако није учинио никакво кривично дело шпијунаже, али је пропустио да се региструје код Државног секретара за регистрацију агента стране службе страних агената. Ово правно правило не важи за акредитоване дипломатске и конзуларне

¹⁸⁴ Bank, W. H.: *Espionage The American Judicial Response*, 1972.

¹⁸⁵ Bank, W. H.: *Espionage The American Judicial Response*, 1972.

¹⁸⁶ Акту о шпијунажи 1917. године

службенике, чији статус је регулисан "Бечким конвенцијама о дипломатској и конзуларној служби."¹⁸⁷

Секција Пружање уточишта или прикривање лица "(Код Наслов 18 - 792) је одмах након секција 793 и 794 према значају, јер се индиректно односи на кривично дело шпијунаже. Суштина секције је следећа: биће кажњен свако ко прикрива или пружа уточиште лицу за које се зна или може основано сумњати да је починило или намерава да почини кривично дело из секције 793 или 794. Запрећена казна је десет година затвора или новчана казна."¹⁸⁸

У Секцији "прикупљања, преношења или губитка одбрамбених информација се наводе таксативно објекти и покретне ствари значајне за националну безбедност које треба заштитити од било кога у чијем би поседу та информација могла да обезбеди предност страниј држави."¹⁸⁹ Конгрес је предвидео велики број случајева и начина који би могли да резултирају да одбрамбене информације дођу у посед потенцијалном непријатељу, али се за сваки случај додаје и реченица "и било која друга места везано за националну одбрану." Ни то није било довољно, па је Конгрес 1950. године, у списак увео и истраживачке лабораторије и средства и материјале које истраживачи користе. Наведена секција говори о одговорности према заштићеним информацијама, кажњавању непажње код губитка, крађе, нестанка, оштећења или уништења, невраћања документа на место које је одређено и пропуштања да се

---

¹⁸⁷ Harold, E., and Schmidt, C. B. Jr.: *The Espionage Statutes and Publication of Defence Information 973.*, Columbia University Law Review, Vol. 73., p. 929- 936.

¹⁸⁸ Harold, E., and Schmidt, C. B. Jr.: *The Espionage Statutes and Publication of Defence Information 973.*, Columbia University Law Review, Vol. 73., p. 929- 936.

¹⁸⁹ Harold, E., and Schmidt, C. B. Jr.: *The Espionage Statutes and Publication of Defence Information 973.*, Columbia University Law Review, Vol. 73., p. 929- 936.

хитно извести предпостављени. За сва дела предвиђена је казна до 10.000 USD или до десет година затвора, а могуће је изрећи и обе казне, уколико је настала велика штета.

Секција прикупљање, испоручивање одбрамбених информација да би се помогло страниј влади се односи на достављање података страним владама или оружаним снагама, као и на спровођење активности како би се остварио циљ усмерен на наношење штете или прибављању користи страниј држави. И овде се таксативно, као и у секцији 793, наводи коме се не сме пренети информација, о чему или о коме се не сме пренети информација. Међутим, казна за наведена кривична дела је много строжија у односу на секцију 793, јер је предвиђена смртна казна, доживотна казна затвора или било који број година затвора.

Секције "Фотографисање, Скицирање и Објављивање фотографија безбедносних објеката (Код, Наслов 18-795, 796 и 797) Секција 795 наводи заштиту војних, поморских и сличних објеката, инсталација и опреме од фотографисања, скицирања и објављивања, без претходно добијеног одобрења од надлежне команде."¹⁹⁰ У овој се секцији наводи да председник може прогласити објекат од виталне важности и тиме такође забрањује ширење ове врсте информација без одобрења одговарајуће војне команде. Даље се наводи да фотографије или скице морају бити поднете командујућем официру или вишој власти због цензуре, или других мера које сматра потребним.

"Секција 795 не захтева доказивање кривичног дела шпијунаже, самим фотографисањем без претходног одобрења крше се одредбе ове

---

¹⁹⁰ Harold, E., and Schmidt, C. B. Jr.: *The Espionage Statutes and Publication of Defence Information 973.*, Columbia University Law Review, Vol. 73., p. 929- 936. (930).

секције."¹⁹¹ Као и "секцијом 795, секција 796, која забрањује коришћење авиона у циљу кршења секције 795 и секција 797, која забрањује репродукцију, објављивање или ширење фотографија, секције 795 не захтевају посебну намеру".¹⁹² Ко год прекрши одредбе ових секција биће кажњен до 1.000 USD или затвором до једне године.

"Секција- информације које се односе на криптографску и комуникацијску присмотру"¹⁹³ (Код, Наслов 18-798) је донета у циљу заштите поверљивих информација везаних за области криптографске и комуникацијске присмотре. Под комуникацијском присмотром се подразумевају „све процедуре и методе коришћене за пресретање и добијање информација из таквих комуникација од стране других, осим намењеном примаоцу."¹⁹⁴ Дефиниција криптографског система подразумева све методе тајног писања и све електронске или механичке уређаје или методе које су коришћене у сврху откривања или прикривања садржаја или значаја, или само значење комуникације.

Ова секција је донета ради заштите поверљивих информација везаних за: "природу, припрему, или коришћење од САД или других држава, страних кодова или шифри; констукцију и одржавање апарата коришћених од стране Сједињених Америчких држава или страних влада за криптографску присмотру; обавештајних активности или страних влада на пољу комуникација или информација добијених кроз процес

---

¹⁹¹ Преузето са сајта: [http://www.history.com/this-day-in-history/us-congress-passes-sedition-act ...](http://www.history.com/this-day-in-history/us-congress-passes-sedition-act...)

¹⁹² Преузето са сајта: [http://www.history.com/this-day-in-history/us-congress-passes-sedition-act ...](http://www.history.com/this-day-in-history/us-congress-passes-sedition-act...)

¹⁹³ Преузето са сајта: [http://www.history.com/this-day-in-history/us-congress-passes-sedition-act ...](http://www.history.com/this-day-in-history/us-congress-passes-sedition-act...)

¹⁹⁴ Harold, E., and Schmidt, C. B. Jr.: *The Espionage Statutes and Publication of Defence Information* 973., Columbia University Law Review, Vol. 73., p. 929- 936. (930).

комуникационе присмотре"¹⁹⁵ у комуникацији страних влада, односно „разбијања“ кода.

Овај правни акт дефинише поверљиву информацију као информацију владиних агенција које је из разлога националне безбедности посебно пројеткована као информација чије је ширење забрањено. Он даље тражи да у тренутку прекршаја, информација мора бити посебно пројеткована као поверљива, оптужени мора имати специфичне намере да би омогућио ту врсту информација неовлашћеној особи, или оптужени мора самовољно и знајући, да изда или употреби такве информације на начин да то буде штетно по безбедности или интерес САД или у користи страних влада.

"Секције издаја, побуна и субверзивне активности (Код, Наслов 18-2381 и 2382) обухватају инкриминацију злочина издаје, како је одомаћено велеиздаје, подизањем рата против САД и пружање помоћи њеном непријатељу, како на њеној територији тако и ван ње."¹⁹⁶ Починилац ће бити крив за издају и осуђен на смрт или, не мање од 5 година затвора и новчаном казном не испод 10.000 UDS или обе казне истовремено у случају наступања тежих последица. "Секција 2382 инкриминише задржавање информације, односно необавештавање о кривичном делу издаје као незаконито."¹⁹⁷

---

¹⁹⁵ Lippman, M.: *Contemporary criminal law: concepts, cases, and controversies*, Sage Publications cop., Thousand Oaks, 2010.

¹⁹⁶ Harold, E., and Schmidt, C. B. Jr.: *The Espionage Statutes and Publication of Defence Information* 973., Columbia University Law Review, Vol. 73., p. 929- 936. (930).

¹⁹⁷ Преузето са сајта: [http://www.history.com/this-day-in-history/us-congress-passes-sedition-act ...](http://www.history.com/this-day-in-history/us-congress-passes-sedition-act...)

5. Шпијунажа у законодавствима неких земаља Европске Уније

Сва кривична законодавства држава чланица Европске уније познају "институт кривичног дела шпијунаже, чији су модерни облици управо и настали на тлу Европе."¹⁹⁸ Инкриминацијом шпијунаже штите се интимитети, познати и непознати подаци о чињеницама, средствима и поступцима из сфере права интимитета друштва, односно државе ради осигурања њене независности и безбедности државног поретка који је утврђен правним актима.

Независност држава чланица Европске уније, свакако, не треба релативизовати због чланства, иако је она преузела део државног суверенитета. Разлог томе лежи у чињеници да су се државе добровољно одрекле дела суверенитета у корист Европске уније и да је тај процес правно дефинисан и уређен правним актима држава чланица.

5. 1. Шпијунажа у кривичном праву Републике Француске

У француском кривичном законодавству кривично дело шпијунаже инкриминисано је у "Кривичном закону и у Војном казненом закону Републике Француске."¹⁹⁹ Наведеним инкриминацијама, "под појмом шпијунажа су обухваћени тајни подаци који се односе на националну одбрану, затим подаци о француским војним јединицама, постројењима, складиштима, муницији, материјалу, о ваздухопловним и поморским јединицама и бродовима и све друге информације којима се страном сили и

¹⁹⁸ Кареклас, С. Е.: *Приручник за кривично право Европске уније*, Институт за упоредно право : Млади правници Србије, Београд, 2009.

¹⁹⁹ Lippman, M.: *Contemporary criminal law: concepts, cases, and controversies*, Sage Publications cop., Thousand Oaks, 2010.

њеним агентима омогућује откривање података од интереса за Републику Француску."²⁰⁰

Наведеним кривичним делима обухваћени су сви подаци чије одавање може да штети Француској, а користи другим земљама. И поред настојања да се одреде сви поверљиви и други подаци који представљају тајну, а њихово одавање кривично дело шпијунаже, на крају се одустало од њиховог таксативног набрајања и усвојена је широка формулација да се таквим подацима сматрају сви подаци који су од интереса за државу.

Поред наведених кривичних дела, тајна из сфере интимитета државе штити се кривичним делом издаје, одавање тајне од значаја за спољну безбедност државе, повреда спољне безбедности државе за време рата, одавање тајне националне одбране у "Кривичном закону и посебним инкриминацијама издаје и сарадње са непријатељем."²⁰¹

Подаци који имају карактер тајни националне одбране обухватају "информације војног, дипломатског, економског или индустриског карактера",²⁰² као и предмете, материјале, писане ствари, планови, цртежи, карте, фотографије или друге репродукције и документа који по својој природи садрже податке од интереса за националну одбрану. Поверљивим подацима националне одбране сматрају се војне информације чије је одавање, преношење или репродуковање забрањено законом или одлуком Министарског савета Републике.

Законодавство је "Законом број 92-682 од 22. јула 1992. године измењено у својим појединим деловима."²⁰³ У наведеним изменама и допунама "Кривичног законика, уведена су нова кривична дела у одељку 4,

²⁰⁰ Dalloz, F.: *Code Pénal*, Paris, 1953., p. 22.

²⁰¹ *Кривични законик Републике Француске.*

²⁰² Lévy-Bruhl, H.: *Les délits politiques: Recherche d'une définition*, *Revue française de sociologie*, No. 2/1964.

²⁰³ *Кривични законик Републике Француске.*

под називом Повреда пословне тајне."²⁰⁴ Тако се инкриминише откривање поверљиве информације од стране лица које је поседује због положаја или професије. Запрећена санкција је новчана казна и затворска казна у трајању од годину дана.

Повреда писама се предвиђа као кривично дело. Опис радње кривичног дела је недобронамерно отварање, одузимање, задавање или сретање пристиглих или непристиглих писама или друге врсте личне поште која су упућена другим лицима. Неспорно је да законодавац предвиђа искључиво умишљајно кажњавање наведеног кривичног дела. Предвиђена казна за ово кривично дело је новчана казна и казна затвора од једне године. Предвиђена је истоветна казна и за све наведене радње кривичног дела порука послатих путем телекомуникација, радио комуникација или дигиталних преносом порука.

У Четвртој књизи "Кривичног законика"²⁰⁵ дефинишу се кривична дела и деликти против нације, државе и јавног мира. У првој глави се дефинишу објекти кривичноправне заштите основних интереса нације, који подразумевају: "независност, територијални интегритет, безбедност, републикански облик њених институција, њена одбрамбена и дипломатска средства, заштита популације у Француској и иностранству, равнотежа њене природне средине, и суштинских елемената њеног научног и економског потенцијала."²⁰⁶

У првом поглављу "Четврте књиге материјалног кривичног законика, под насловом: *О издаји и шпијунажи*"²⁰⁷ одређује се ко може бити извршилац кривичног дела шпијунаже и то као држављанин Француске и

---

²⁰⁴ *Кривични законик Републике Француске*, члан 226-13.

²⁰⁵ *Кривични законик Републике Француске*.

²⁰⁶ *Кривични законик Републике Француске*, члан 410-1.

²⁰⁷ *Кривични законик Републике Француске*, члан 411-1.

војно лице у њеној војној служби, под чиме се подразумевају припадници Легије странаца и то превасходно за дела угрожавања одбрамбене моћи.

Дело предаје целе или дела националне територије, француских оружаних снага или материјала страниј сили, односно њиховим агентима се прописује као кривично дело. Предвиђена казна је "доживотна робија и новчана казна."²⁰⁸

Кривично дело предаје материјала, конструкција, инсталација и опреме некој страниј сили, иностраном предузећу или организацији под страном контролом, односно агентуром. Као што може уочити, наведено кривично дело има више објеката кривичноправне заштите, која поред одбрамбених потенцијала укључују и економске вредности друштва. Казна за наведено кривично дело је 30 година строгог затвора и новчана казна.²⁰⁹

У другом делу се предвиђају кривична дела везана са страном силом, иностраним предузећем или организацијом под контролом страних агената ради изазивања непријатељства или агресије против Француске. Видимо да је законодавац у законику тежиште дао иностраном фактору, без обзира да ли се ради о државном органу или приватној компанији. Наведено се сматра оправданим, имајући у виду вишевековну праксу рада обавештајних служби, да своје продоре на страниј територији реализују под параваном привредних активности. За извршиоце овог дела предвиђена је новчана казна и строги затвор без временског ограничења, што није тако чест случај у француском законодавству. За "блажи облик идентичне радње извршења кривичног дела само са последицама штете по основне националне интересе Републике, предвиђена је казна затвора од десет година и новчана казна."²¹⁰

---

²⁰⁸ *Кривични законик Републике Француске*, члан 411-2.

²⁰⁹ *Кривични законик Републике Француске*, члан 411-3.

²¹⁰ *Кривични законик Републике Француске*, члан 411-4. и 411-5.

Трећи део инкриминише достављање података страном сили. Под подацима се подразумевају: информације, поступци, предмети, документа, дигитални подаци и картотека чијим се коришћењем, ширењем или прикупљањем наноси штета основним интересима нације обезбеђујући њихово поседовање страном фактору. И овде се под страним фактором подразумевају држави органи, предузећа и организације у поседу странаца. Ово дело је санкционисано са 15 година строгог затвора и новчана казна. За прикупљање или сређивање наведених података у циљу предаје страном фактору предвиђена је казна од 10 година затвора и новчана казна. Јасно је да је сама припрема кажњива, али је нужно да се предаја страном фактору не реализује јер би то било претходно наведено кривично дело. За обављање активностима "чији је циљ да се дође у посед података који се планирају доставити страном фактору предвиђена је казна од 10 година затвора и новчана казна."²¹¹

У четвртом делу истог поглавља предвиђено је кривично дело саботаже, које у свом основном облику не мора имати везе са страним фактором. За основни облик овог кривичног дела предвиђена је казна од 15 година затвора и новчана казна. Међутим, тежи облик представља кривично дело саботаже уколико је извршено са циљем да служи интересима страног фактора. За овај облик "саботаже са елементима иностраног у мотивацији предвиђена је казна од 20 година строгог затвора и новчана казна."²¹²

Шести део се бави "инкриминацијом дела давања нетачних информација надлежним цивилним и војним органима у циљу служења

---

²¹¹ *Кривични законик Републике Француске*, члан 411-6., 411-7. и 411-8.

²¹² *Кривични законик Републике Француске*, члан 411- 9.

интересима страног фактора и наноси штета основним интересима нације предвиђена је казна затвора од седам година и новчана казна."²¹³

Последњи део наведеног поглавља "Кривичног законика"²¹⁴ се бави подстрекавањем на набројана кривична дела. Таксативно су набројане методе непосредног подстрекавања: обећања, поклони, притисак, претња или насиље према подстрекаваном. Подстрекавање је "кажњиво чак и ако се дело не изврши због околности независних од воље починиоца. Предвиђена је казна затвора од седам година и новчана казна."²¹⁵

У трећем поглављу наведеног истог "Законика"²¹⁶ наводе се други видови угрожавања националне одбране. Први део овог поглавља се бави угрожавањем безбедности оружаних снага и заштићених зона значајних за народну одбрану. За кривично дело угрожавања народне одбране, изазивање припадника оружаних снага Француске да пређу под команду неке стране силе, предвиђена је казна затвора од 10 година и новчана казна.²¹⁷

За следећа дела угрожавања народне одбране: "ометање нормалног функционисања наоружања и војне опреме, ометања кретања особља и војног материјала, подстицање на непослушност војних лица, њихово деморалисање, предвиђена је казна затвора од пет година и новчана казна."²¹⁸ Јасно је да законодавац предвиђа кажњивост кривичног дела без обзира да ли су наступиле последице након извршења недозвољене радње. Законодавац предвиђа кажњавање и за покушај извршења наведених кривичних дела.

²¹³ *Кривични законик Републике Француске*, члан 411- 10.

²¹⁴ *Кривични законик Републике Француске*.

²¹⁵ *Кривични законик Републике Француске*, члан 411- 11.

²¹⁶ *Кривични законик Републике Француске*.

²¹⁷ *Кривични законик Републике Француске*, члан 413- 1.

²¹⁸ *Кривични законик Републике Француске*, члан 413- 2., 413-3. и 413- 4.

За неовлашћени улазак у војне објекте предвиђена је затворска казна од једне године и новчана казна. За ометање рада приватних и јавних служби од значаја за народну одбрану предвиђена је казна затвора од три године и новчана казна. Улазак без одобрења у надлежни орган, у државне или приватне објекте где је забрањено кретање и који су ограђени због заштите инсталација, материјала или тајни из области истраживања, проучавања или производње за потребе народне одбране кажњава се затвором од шест месеци и новчаном казном. "Декретом Државног савета Француске прецизирају се услови ограђивања и обележавања заштићених објеката, као и услови за издавање одобрења за улазак у наведене објекте."²¹⁹

У другом делу трећег поглавља материјалног законика инкриминишу се кривична дела повреде тајности народне одбране. Под тајном народне одбране подразумевају се информације, поступци, предмети, документи, дигитални подаци и картотеке, од значаја за народну одбрану а за које важе мере заштите ради ограничавања њиховог ширења. Нивои доступности тајни народне одбране, као и модалитети њихове заштите утврђују се истим актом савета.

Кривично дело уништавања, преусмеравања, скривања или репродуковања тајни народне одбране и њихово изношење у јавност или пред неквалификовано лице које учини лице у чијем су поседу тајне народне одбране кажњава се затвором од седам година и новчаном казном. Истом казном се кажњава и лице у чијем се поседу налазе тајне народне одбране, а које је дозволило њихово уништавање, скривање, репродукцију, њихово изношење у јавност или пред неквалификовано лице. Предвиђен је "и нехатни облик овог кривичног дела које може да

---

²¹⁹ *Кривични законик Републике Француске*, члан 413- 5, 413-6 и 413- 7.

почини лице у чијем се поседу налазе наведена документа и оно се кажњава са три године затвора и новчаном казном."²²⁰

Прописана су и кривична дела која могу починити лица која немају у поседу тајне народне одбране и то у следећим случајевима: обезбеђења посуда наведених докумената, уништавање, сакривање или репродукција тих докумената и изношење таквих докумената у јавност или пред неквалификовано лице. За ова кривична дела предвиђена је казна од пет година затвора и новчана казна. За сва кривична дела из "области заштите тајни народне одбране кажњив је и покушај извршења истим казнама као и за извршена дела, што је оштра казнена политика."²²¹

У петом поглављу "законика предвиђају се строже казне за већину кривичних дела из ове области у случајевима проглашења ванредног стања, непосредне ратне опасности или ратног стања."²²²

5. 2. Шпијунажа у законодавству Савезне Републике Немачке

Законодавац Савезне Републике Немачке у првом поглављу "Кривичног законика"²²³, које носи назив: "Издаја мира", велеиздаја, угрожавање демократске правне државе, групише кривична дела на унутрашње и спољно угрожавање безбедности државе.

У другом поглављу, под називом Издаја земље и угрожавање њене спољне безбедности, лоцирана је и проблематика шпијунаже.

У првом члану овог поглавља законодавац дефинише појам државне тајне. То су чињенице, предмети или судске одлуке доступне само једном ограниченом броју људи који се морају тајити пред иностраним

²²⁰ Кривични законик Републике Француске, члан 413- 10.

²²¹ Кривични законик Републике Француске, члан 413- 11 и 413-12.

²²² Кривични законик Републике Француске, члан 414- 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 и 9.

²²³ Кривични законик Савезне Републике Немачке донет је у Парламенту 1994. год.

партнерима да би се одклонила опасност по спољну безбедност. Законописац се овде послужио негативном дефиницијом, јер је одредио ограничења шта не могу бити државне тајне. Тако је законодавац прописао да "државне тајне нису чињенице које се огрешују о слободно демократско уређење или се чувањем тајни пред уговорним партнерима СР Немачке огрешују о међународно уговорена ограничења у наоружању."²²⁴

Кривично дело издаје земље у кривичном законодавству представља саопштавање државне тајне страниј сили или неком од њених посредника или дозвољавање да она доспе некој страниј сили или неком од њених посредника, неког неовлашћеног лица или је јавно саопшти да би се нанела штета или удовољио некој страниј сили. Санкција за оба облика наведеног кривичног дела је казна затвора најмање једну годину. У истом акту предвиђа се и тежи облик кривичног дела. Тежи случај је, по правилу, када починилац злоупотреби своје одговорно место на чување државне тајне или када својим делом доведе у опасност спољну безбедност СР Немачке. У нарочито тешким случајевима "починилац се кажњава доживотним затвором или казном затвора не мањом од пет година."²²⁵

Надаље је прописао, кривично дело "објављивања државе тајне, које је алтернативно постављено и то у случају да претходни члан не предвиђа кажњивост учињеног дела. Опис кривичног дела је постављен тако да је извршилац онај ко дозволи да државна тајна, коју чува нека служба или се чува по њеном налогу, доспе до неког неовлашћеног лица и тиме доведе у опасност спољну безбедност земље. Предвиђена казна за овај облик кривичног дела је шест месеци до пет година затвора. Надаље, предвиђена је кажњивост покушаја извршења кривичног дела. Постоје

---

²²⁴ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 93.

²²⁵ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 94.

прописани и тежи облици овог кривичког дела, а за њихово санкционисање је превиђена казна затвора од једне до десет година."²²⁶

Прикупљање података који представљају државну тајну представља извршење радње прикупљања тајних података са намером да се предају непозваном лицу. Приметно је да се не наглашава да ли се ради о немачком или страном држављанину, али је сасвим јасно да се ради о страном фактору који је по природи државне тајне за њих заинтересован. За овај, основни, облик наведеног кривичног дела предвиђена је санкција казне затвора од једне до десет година. Други облик овог кривичног дела представља сама радња прикупљања података који представљају државну тајну, а који се чувају у некој служби или по њеном налогу. Примећујемо, законодавац је и саму припрему за извршење кривичног дела учинио кажњивом и то казном затвора од шест месеци до пет година. Инкриминисана је и "кажњивост самог покушаја извршења наведеног кривичног дела."²²⁷

Још једном кривичном нормом, прописана је кажњивост нехатног кривичног дела предаје државне тајне. Нехатна радња се састоји из дела јавног објављивања или чињења доступним државну тајну коју чува надлежни државни орган и на тај начин, из нехата, доведе у опасност спољну безбедност државе. Овај облик кривичног дела санкционише се казном затвора до пет година или новчаном казном. Предвиђен је "и други, блажи облик нехата,"²²⁸ према коме се онај који непозваном лицу непромишљено учини доступном државну тајну коју чува надлежни државни орган или му је била доступна захваљујући његовој служби,

---

²²⁶ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 95.

²²⁷ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 96.

²²⁸ Wagner, A., Uhl, M.: *BND contra Sowjetarmee: Westdeutsche Militärsplionage in der DDR*, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 2007.

радном месту или службеном налогу, те на тај начин доведе у опасност спољашњу безбедност Савезне Републике Немачке. Дакле, у оба случаја је неопходан услов довођење у опасност спољне безбедности државе. Непромишљеност је кажњива у "овом кривичном делу са затвором у трајању до три године или новчаном казном."²²⁹

Кривично дело противдржавне шпијунаже је прописано за она лица која за страну силу обављају делатност која је усмерена на откривање или саопштавање државних тајни. Ово је основни облик кривичног дела и не мора нужно да обухвати опис радње кривичних дела прикупљања државних тајни, већ се таква лица могу ангажовати на прикупљању других података који нису обухваћени овим кривичним делима, као што је распитивање о личностима која су у контакту са државним тајнама и слично. Други облик наведеног кривичног дела је да извршилац изрази спремност да открије и саопшти државну тајну страниј сили или њеном представнику, уколико то кривично дело није обухваћено описом кривичних дела издаје земље и предаје државне тајне. Дакле, овде се ради о кажњивости свесног покушаја да се изврши кривично дело шпијунаже. За оба облика кривичног дела су предвиђене идентичне санкције и то казна затвора до пет година или новчана казна. У нарочито тешким случајевима предвиђена је казна затвора од једне до десет година. Дакле, остављено је суду да, по својој процени ублажи казну или одустане од кажњавања, али само уколико су испуњени услови да је починилац добровољно одустао од свог понашања и да је надлежном државном органу рекао све што зна. Уколико је "починилац основног облика кривичног дела био присиљен на такво понашање од стране силе или њеног представника, он се не кажњава

---

²²⁹ Кривични законик Савезне Републике Немачке, члан 97.

уколико добровољно одустане од тога и отворено каже све што зна надлежном државном органу.²³⁰

Надаље је прописано, постојање кривичног дела шпијунаже по службеној дужности. Основни облик овог кривичног дела подразумева радњу извршења немачког грађанина против своје државе за тајну службу неке друге силе обавља шпијунску делатност која је усмерена на саопштавање или слање података, предмета или информација. Постоји и посебан облик кривичног дела који подразумева изражавање да се учине радње из основног облика за тајну службу неке стране силе или њеног представника. Оба облика кривичног дела санкционишу се казном затвора до пет година или новчаном казном. Прописан је и тежи облик наведеног кривичног дела који, начелно, подразумева да је починилац саопштио или послао податке, предмете или информације које чува неки надлежни орган, ако је починилац злоупотребио службени положај који га обавезује на чување таквих тајни или је делом изазвао тешке штетне последице за Немачку. Санкција за "тежи облик наведеног кривичног дела је казна затвора од једне до десет година."²³¹

У "Кривичном законнику предвиђено је кривично дело односа који угрожавају мир."²³² Основни облик овог кривичног дела садржи се у радњи коју може извршити немачки држављанин који живи на подручју важења овог закона, прихвати и одржава односе са владом, удружењем или установом изван тог подручја у циљу изазивања рата или оружане побуне против Савезне Републике Немачке. За наведено кривично дело одређена је казна затвора не краћа од годину дана. Постоји и тежи облик овог кривичног дела, који подразумева да извршилац својим кривичним делом

---

²³⁰ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 98.

²³¹ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 99.

²³² *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 99.

изазове велику опасност за постојање СР Немачке. Утврђена је санкција за тежи облик наведеног кривичног дела је затворска казна не краћа од пет година до доживотног затвора. У случају "мање тешких последица санкција је затворска казна од једне до пет година."²³³

Истим правним актом је прописано постојање и кривичног дела противдржавног фалсификовања докумената. Основни облик овог кривичног дела се састоји у радњи извршења чињења доступним или јасно саопшти непозваном лицу погрешне или фалсификоване предмете, информације о њима или неистините тврдње које би, да су праве или истините, биле од значаја за спољну безбедност или за односе са том страном силом, а све у циљу заваривања те силе да је реч о правим предметима или чињеницама, и тиме доводи у опасност спољну безбедност или односе Савезне Републике Немачке са том страном силом. Јасно је да је нужно постојање умишљаја које обухвата свест о могућим последицама по државу. Постоји и посебан облик наведеног кривичног дела који подразумева радњу производње фалсификованих предмета или њихове набавке да би их учинио доступним или јавно саопштио некој страниј сили чиме би довео у опасност спољну безбедност или односе са том страном силом. Примењује се идентична санкција за оба кривична дела и то је казна затвора од шест месеци до пет година. Постоји и кажњивост самог покушаја извршења овог кривичног дела. Прописан је и тежи облик наведеног кривичног дела, који подразумева да је починилац својим делом изазвао тешке штетне последице по безбедност државе и њене односе са том страном силом. Такође је предвиђена и санкција за "тежи облик кривичног дела је казна затвора која није краћа од годину дана."²³⁴

---

²³³ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 100.

²³⁴ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 100 а).

"Кривични законик предвиђа могућност изрицања специјалних заштитних мера суда за починиоце кривичних дела шпијунаже који су осуђени за кривично дело које подразумева предумишљај и затворском казном не мањом од шест месеци. У таквим случајевима суд има могућност да прогласи починиоца неспособним за обављање јавне службе и да му ускрати право да учествује на јавним изборима, као изборни кандидат и гласач."²³⁵

Надаље, "материјални законик предвиђа могућност одузимања предмета којима је почињено неко кривично дело шпијунаже. Реч је о предметима који су настали извршењем кривичног дела, који су били употребљени или намењени за извршење или припрему кривичног дела, као и предмета који представљају државну тајну."²³⁶ Могу се одузети и други предмети везани за извршење кривичног дела који нису обухваћени законским описом, али под условом да је то потребно да би се отклонила опасност од тешких последица за спољну безбедност Републике. Одузимање наведених предмета се извршава и када починилац није проглашен кривим за своје кривично дело.

У петом поглављу под називом "Кривична дела против одбране земље"²³⁷, инкриминисани су деликти војне шпијунаже и њима сродна дела.

Надаље, прописано је "кривично дело пропаганде против Бундесвера. Опис радње кривичног дела подразумева свесно и намерно ширење неистинитих и грубо искривљених тврдњи у циљу ометања његове делатности"²³⁸ и њиховог спречавања у обављању задатака одбране земље.

---

²³⁵ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 101.

²³⁶ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 101 а).

²³⁷ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*.

²³⁸ Војска Савезне Републике Немачке...

Санкција је казна затвора од пет година или новчана казна. Законодавац је "предвидео кажњивост и самог покушаја кривичног дела."²³⁹

Саботажа на средствима за одбрану подразумева неовлашћено уништавање, оштећење, мењање или чињење неупотребљивим или одстрањивање средства, установа или уређаја који у потпуности или претежно служе одбрани земље и заштити цивилног становништва од ратних опасности, те се тиме угрожава безбедност, борбена одговорност њених снага или животи људи. Поред овог основног облика кривичног дела предвиђен је и посебан облик који подразумева свесну производњу или испоруку предмета или сировина са грешком, те тиме свесно доприноси настајању опасности по становништво. Оба наведена облика кривичног дела санкционисана су истоветно, затворском казном од три месеца до пет година. Инкриминисан је и законски тежи облик овог кривичног дела који је изазвана тешка последица по објекте заштите. Казна за тежи облик кривичног дела је затворска казна од једне до десет година. Постоје и нехатни облик основног кривичног дела који је кажњив казном затвора до пет година. Уз наведено "прописана је кажњивост покушаја наведеног кривичног дела."²⁴⁰

Кривични деликт рада за обавештајну службу која угрожава безбедност подразумева извршење дела изван подручја важења овог закона за неку установу, партију или друго удружење и њихове чланове који прикупљају обавештења о стварима везаним за одбрану земље, врше обавештајну делатност која за предмет има ствари везане за одбрану земље или врбује друге за такву делатност или је подржава, те тиме стоји у служби тежњама усмереним против безбедности СР Немачке или борбене готовости њених трупа. Доносилац наведеног правног акта је прописао, да

---

²³⁹ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 109 ц).

²⁴⁰ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 109 д).

се из описа радње кривичног дела изузима делатност усмерена на информисања јавности у оквиру уобичајеног извештавања путем штампе или других електронских медија. "Лишење слободе је санкције за ово кривично дело -казна затвора до пет година или новчана казна. Нужан услов оваквог кажњавања је да за исто дело није предвиђена тежа казна у складу са другим правним прописима. Дакле, законодавац је предвидео тежи вид кажњавања извршиоца, уколико је прописан, уз кажњивост покушаја извршења наведеног кривичног дела."²⁴¹

Кривично дело снимања опасног по безбедност подразумева снимање или уписивање војних средстава, војних објеката или уређаја, или војних активности и те снимке или описе преда другоме, и тиме свесно угрози безбедност или борбену готовост њених трупа. Кажњивост се искључује уколико је извршилац имао дозволу за снимање издату од надлежног органа. За овај основни облик кривичног дела су прописане казна затвора до пет година или новчана казна. Посебан облик овог кривичног дела подразумева фотографисање или снимање из авиона или друге летелице неку територију или предмет на подручју важења овог закона и те фотографије преда другом, те тиме свесно угрози безбедност СР Немачке или борбену готовост њених трупа. За овај облик кривичног дела пописана је казна затвора до две године или новчана казна, уколико том кривичном делу не прети казна у складу са основним обликом овог кривичног дела. Приметно је да "у оба облика кривичног дела законодавац предвиђа постојање предумишљаја, као услова кажњивости. Он, надаље прописује кажњивост покушаја кривичног дела."²⁴²

Само "врбовање за службу у туђој војсци постоји онда када неко лице у корист неке стране силе врбује немачког држављанина за службу у

²⁴¹ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 109. ф).

²⁴² *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 109. г).

војној или сличној организацији или га приводи њеним официрима. Казна за ово кривично дело је затвора од три месеца до пет година. Такође је прописана и кажњивост покушаја овог кривичног дела."²⁴³

"Кривични законик такође предвиђа могућност одузимања предмета којима је почињено неко кривично дело из овог поглавља."²⁴⁴ Реч је о предметима који су настали извршењем кривичног дела, пре свега снимци и фотографије, али и уређаја који су употребљавани приликом извршења дела. Могу се одузети и други предмети везани за извршење кривичног дела који нису обухваћени законским описом, али под условом да је то потребно да би се отклонила опасност од тешких последица за спољну безбедност Савезне Републике Немачке. Одузимање наведених предмета се извршава и када починилац није проглашен кривим за своје кривично дело.

5. 3. Историјско-правни аспекти шпијунаже у праву Републике Хрватске

Анализа "Кривичног закона Републике Хрватске"²⁴⁵ нам је значајна из практичних, али и теоријских разлога. Наиме, Хрватска је последња држава која се прикључила Европској унији, те су нам значајна њена искуства из домена прилагођавања националног законодавства правном систему Европске уније. С друге стране, "хрватско законодавство има исте корене, сличан историјски развој и друштвене прилике у којима је изграђивано па може послужити за адекватну искуствену подлогу за усклађивање нашег законодавства са правом Европске уније."²⁴⁶ Овде је

²⁴³ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 109. х).

²⁴⁴ *Кривични законик Савезне Републике Немачке*, члан 109. к).

²⁴⁵ *Казнени закон Републике Хрватске*, „Народне новине бр. 125/11 и 144/12“.

²⁴⁶ Бачић, Ф.: *Криминалнополитички и правнодржавни приступ уређењу кривичних дјела против државе*, Наша законитост, бр. 5/1986.

посебно интересантно уочити на који начин су третирана основна људска права и слободе и заштита безбедности друштва и државне тајне, као и методе супротстављања индустријској шпијунажи, која може али и не мора нужно бити везана за страни фактор.

"Измене у кривичноправној области Републике Хрватске догодиле су се ступањем на снагу 2013. Године новм материјалног законика. У глави 14 инкриминишу се кривична дела против приватности, која поред личне приватности, обухватају одредбе везане за пословни простор и пословна документа. Тако се чини кажњивим дело неовлашћеног уласка у дом или туђи пословни простор или ограђени простор"²⁴⁷ са максималном казном од једне године затвора. Уколико наведено дело изврши овлашћено службено лице казна је до три године затвора. Одредба "закон предвиђа неповредивост писама или других личних и пословних поштиљки, а запрећена казна је до годину дана затвора."²⁴⁸ У односу на законодавства других република бивше СФРЈ, санкције за ово кривично дело су ригорозније остале државе прописују новчану казну или алтернативну казну затвора у различитом трајању од шест месеци у Македонији до две године у Србији.

Члановима "важећег закона"²⁴⁹ инкриминише се неовлашћено прислушкивање, тонско и визуелно снимање, а запрећена казна је до три године затвора, што је много оштрија казнена политика у односу на друге државе бивше СФРЈ, за шта је, примера ради у Македонији запрећена новчана казна или до шест месеци затвора. У ставу три овог члана се наводи отежавајућа околност да уколико је дело извршило службено лице током обављања дужности биће кажњено затвором од шест месеци до пет

---

²⁴⁷ *Казнени закон Републике Хрватске*, „Народне новине бр. 125/11 и 144/12”, члан 141.

²⁴⁸ *Казнени закон Републике Хрватске*, „Народне новине бр. 125/11 и 144/12”, члан 147.

²⁴⁹ *Казнени закон Републике Хрватске*, „Народне новине бр. 125/11 и 144/12”, члан 143-144.

година. У том случају се извршилац гони по службеној дужности, а у осталим по предлогу оштећеног. За дела неовлашћеног тонског и видео снимања запрећена казна је затвор до једне године, уз обавезно одузимање снимка и направе којом је снимано. Анализом само ових дела, која су интересантна и са аспекта шпијунаже јер се овим методама рада користе обавештајне службе, може се квалификовано закључити да је опис кривичног дела сличан законодавствима осталих република бивше "СФРЈ,"²⁵⁰ али да је казнена политика много оштрија.

"Кривични закон Републике Хрватске се у глави 24 бави кривичним делима против привреде, а у члану 262. посебно инкриминише одавање и неовлашћено прибављање пословне тајне,"²⁵¹ односно индустријску шпијунажу. Радња кривичног дела се односи на саопштавање пословних тајни, предавање докумената или њихово чињење доступним неовлашћеном лицу. Ово кривично дело има два облика, одавање и прибављање пословне тајне. Одавање пословне тајне чине лица која неовлашћено саопшти, преда или на други начин учини доступним поверљиве податке из области економске делатности. С друге стране, особа која прикупља податке у намери да их преда непозваном лицу, извршила је кривично дело прибављања пословне тајне. Запрећена санкција за основно кривично дело је казна затвора до три године. У случају да починилац себи или другоме делом учини имовинску корист или је штета нанета предузећу знатна кажњава се затвором од шест месеци до пет година. Приметно је да у опису тежег облика наведеног кривичног дела није предвиђено одавање пословних тајни страном фактору, што представља значајну разлику у односу на друга законодавства бивших

---

²⁵⁰ Социјалистичка Федеративна Република Југославија...

²⁵¹ Бачић, Ф., Шепаровић, З.: *Кривично право: посебни дио*, Информатор, Загреб, 1997.

република СФРЈ. Такође је значајно приметити да "Кривични закон"²⁵², "није дефинисао појам пословне тајне и да је то оставио сваком управном одбору, односно руководиоцу компаније да сам дефинише у складу са сопственом пословном политиком."²⁵³ То у пракси може изазвати одређене проблеме, јер већина држава бивше СФРЈ имају у својим законодавствима усвојену дефиницију пословне тајне, која конкретизује који вид службеног документа представља тајну. У истом "закону Хрватске, под ставом три, изричито се наводи изузеће од кажњивости „уколико је дело почињено у претежно јавном интересу“.²⁵⁴ Ради се о веома широкој формулацији појма јавног интереса који даје широк простор за различита тумачења ове одредбе. Овај став представља новину у законодавствима бивших република СФРЈ.

Глава тридесет друга "се бави кривичним делима против државе. Тако се члановима закона предвиђају кривична дела помагања непријатељу и подривање војне и одбрамбене моћи државе."²⁵⁵ На овај начин се чини кажњивим и политичка и економска сарадња са непријатељем Хрватске током оружаног сукоба, и предвиђа санкцију затвора од једне до 10 година. Посебан члан подразумева следећа дела: "чињење неупотребљивим или предаја у непријатељске руке обрамбених постројења, објеката, положаја, наоружања или других војних и одбрамбених средства или преда трупе непријатељу или на други начин омете или доведе у опасност војне и обрамбене мере и моћ хрватске

²⁵² *Казнени закон Републике Хрватске*, „Народне новине бр. 125/11 и 144/12“, члан 141.

²⁵³ Бачић, Ф. и др.: *Коментар Кривичног закона Савезне Републике Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1995.

²⁵⁴ *Казнени закон Републике Хрватске*, „Народне новине бр. 125/11 и 144/12“, члан 262.

²⁵⁵ *Казнени закон Републике Хрватске*, „Народне новине бр. 125/11 и 144/12“, члан 344. и 345.

државе."²⁵⁶ Предвиђене санкције су затворска казна од једне до 10 година. Опис кривичних дела и санкције су у сагласју са већином законских решења бивших држава СФРЈ.

У посебној глави "разматрају се кривична дела против Републике Хрватске",²⁵⁷ у складу са устављеном праксом наслеђеном из СФРЈ, наводећи велеиздају, признавање окупације и капитулације, спречавање борбе против непријатеља, али и кључне одредбе везане за одавање тајних података и шпијунажу.

Посебним чланом "закон прописано је кривично дело чињења доступним неовлашћеној особи тајних података."²⁵⁸ За разлику од кривичног дела шпијунаже, код овог дела није нужно да постоји присутан инострани фактор, већ је довољна формулација „неовлашћено лице“. Запрећена казна је шест месеци до пет година затвора за основи облик кривичног дела. Члан предвиђа и постојање тежег облика дела, у ставу три, и то у виду користољубља што се санкционише затворском казном од једне до десет година и ако се дело учини за време ратног стања или непосредне ратне опасности казњава се затвором од три до дванаест година, уз нехатни облик дела, који се кажњава затвором до три године. Као и у случају пословне тајне, законодавац је избегао да дефинише појам тајне, иако је јасно да се ради о државној тајни и постоји пракса свих бивших република СФРЈ да у својим кривичним законцима дефинишу наведени појам.

"Основни облик кривичног дела шпијунажа је описан готово идентично са другим законима држава бивше СФРЈ"²⁵⁹, изузев чињенице да се извршиоцу наводи експлицитно да су му тајни подаци поверени или је

²⁵⁶ *Казнени закон Републике Хрватске*, „Народне новине бр. 125/11 и 144/12“, члан 345.

²⁵⁷ Novoselec, P.: *Opći dio kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007.

²⁵⁸ *Казнени закон Републике Хрватске*, „Народне новине бр. 125/11 и 144/12“, члан 347.

²⁵⁹ *Казнени закон Републике Хрватске*, „Народне новине бр. 125/11 и 144/12“, члан 348.

до њих дошао на противправан начин. Суштински *не сматрамо круцијалним ово наглашавање којим путем је починилац дошао у посед тајних података* изузев у делу који се тиче одређивања санкција, који су иначе одређени затворском казном од једне до десет година, као и у другим законодавствима. Ставом два се прописује кажњавање и за припрему кривичног дела, који се истиче у факту прикупљања тајних података. У том случају нужно је утврдити и намеру да се они доставе страниј обавештајној служби. За ово дело је предвиђена казна затвора од шест месеци до пет година. Став три инкриминише рад за страну обавештајну службу и предвиђа се казна од једне до десет година затвора, као и у другим законодавствима бивше СФРЈ. Прописан је и квалификовани облик кривичног дела, у ставу четири, који се односи на чињење кривичног дела у току рата или оружаног сукоба у коме учествује Република Хрватска. Овде је законодавац истако чињеницу да Хрватска не мора бити у рату да би њене оружане снаге учествовале у оружаном сукобу, будући да је та држава чланица НАТО и Европске уније, где се могу ангажовати у борбеним мисијама у мултинационалним операцијама које предводе наведене међународне организације. Дакле, законодавац је хтео да инкриминише и те случајеве ангажовања дела хрватских оружаних снага и њихову заштиту. Запређена казна за наведено кривично дело је најмање пет година затвора.

"Кривични закон Републике Хрватске у делу који се бави кривичним делима против оружаних снага, разматра и кривична дела неовлашћеног уласка у војне објекте и израду скица или цртежа војних објеката и борбених средстава."²⁶⁰ За разлику од других држава у региону, законописац се одлучио на инкриминацију ових кривичних дела само у

²⁶⁰ *Казнени закон Републике Хрватске*, „Народне новине бр. 125/11 и 144/12“, члан 371.

случајевима ратног стања и непосредне угрожености независности и целовитости државе. У другом времену то се не сматра кривичним делом. Дакле, може се рећи да је Хрватска по овом питању заузела доста либералан став у односу на друге државе које и у мирнодопско време та дела сматрају за кривична дела. Хрватска је санкционисала извршење ових кривичних дела, само у случају ратног стања и непосредне опасности, са казном затвора до три године.

Неспорна је чињеница да је према одређеним питањима из области шпијунаже и сродним кривичним делима, присутан другачији приступ у односу на друге државе бивше СФРЈ. Те разлике су узроковане њеним чланство у међународним организацијама као што су НАТО и Европска Унија, али и другачијим статусом и потребама које ова држава има у заштити својих националних вредности.

6. Шпијунажа у законодавствима неких земаља из непосредног окружења Републике Србије

6. 1. Облици шпијунаже у праву Републике Црне Горе

Република Црна Гора је проблематику шпијунаже систематизовала у посебној глави под називом Кривична дела против уставног уређења и безбедности државе. Као што се види из самог наслова, "наведена група кривичних дела има два објекта кривичноправне заштите: уставом уређена државна власт и безбедност државе",²⁶¹ која се односе на питања спољног угрожавања њене безбедности. Оваква, "условна подела кривичних дела против уређења и безбедности државе присутна је код свих бивших држава

---

²⁶¹Вучковић, Б., Вучковић, В.: *Кривично право Црне Горе*, Штампарија Обод, Цетиње, 2009.

СФРЈ. Као и у другим законодавствима, Република Црна Гора²⁶² је преузела решења из законодавства бивше СФРЈ у погледу описа бића кривичног дела, које је само по себи веома дивергентно у појавним облицима у којима се може наћи у пракси.

Основни облик деликта шпијунаже се инкриминише "Кривичним закоником, који предвиђа саопштавање, предају или чињење доступним тајних података или докумената страниј држави, страниј организацији или лицу које им служи."²⁶³ Радња овог облика кривичног дела је одавање тајне, и то искључиво страном фактору, а оне могу бити војног, економског или службеног карактера. У ставу седам, наводи се и дефиниција тајног податка, која подразумева податак који је означен са „строго тајно“, „тајно“, „поверљиво“ и „интерно“ чијим би се одавањем узроковале штетне последице по безбедност, одбрану, политичке или економске интересе Црне Горе.

Сама радња предаје тајних података је законски постављена алтернативно, дакле без обзира на који начин они све могу бити пренети страниј служби. Другачија формулација радње кривичног дела није ни потребна, јер сама формулација „учинити доступним“ подразумева да било какво другачије понашање према тајним документима ван прописаног начина њиховог чувања може представљати основ за извршење кривичног дела. За кривичну одговорност захтева се умишљај који би, између осталог, требало да обухвати и свест о томе да је реч о тајним подацима, као што су то предвиделе и друге државе у региону. Дакле, законодавац није предвидео нехатни облик овог кривичног дела, јер је то неспојиво са самим бићем кривичног дела шпијунаже. Прописана је казна за ово кривично

²⁶² Грубач, М., Вучковић, Б.: *Коментар Закона о кривичном поступку Црне Горе*, Факултет за медитеранске пословне студије, Тиват, 2010.

²⁶³ *Кривични законик Републике Црне Горе*, „Службени лист. РЦГ“, бр. 70/03, члан 368.

дело од три до петнаест година затвора, што је у рангу осталих држава бивших република СФРЈ.

Одредбе наведеног члана, инкриминишу и стварање стране обавештајне службе на територији Црне Горе, "ступање у службу стране обавештајне службе или помагање у њеном раду и предвиђа се санкција од пет до петнаест година за формирање стране службе и две до десет за ступање у службу и помагање."²⁶⁴ Код овог облика шпијунаже организатор одговара само за организовање, дакле не сматра се само саучесником, већ ће у својству извршиоца одговорати иако у оквиру обавештајне службе не буде извршено ни једно кривично дело шпијунаже. Међутим, организатор ће, у складу са одредбама кривичног законодавства, одговорати и за сва кривична дела која су проистекла из плана деловања стране обавештајне службе, па и за кривична дела из основног облика наведеног кривичног дела. Ово су одредбе које садрже друга законодавства у региону, као и предвиђене санкције.

Четврти облик кривичног дела шпијунаже је предвиђен у случају да починилац прибавља тајне податке или документа у намери да их саопшти или преда страном држави, организацији или лицу које им служи. Под прибављањем се подразумевају све активности од почетног сазнања о постојању тајног податка или документа до њиховог чињења доступним учиниоцу дела. Да подсетимо, да је за постојање дела неопходна намера за предају страном служби. Истовремено, битан је услов за ово кривично дело и чињеница да та намера не сме бити остварена, јер ће то онда

---

²⁶⁴ Иако је уобичајена пракса законодаваца у региону да се наведе формулација „стварање стране обавештајне службе“, прецизније је навести да се ради о стварању обавештајне или шпијунске мреже, што подразумева успостављање одговарајућих веза и односа између чланова, једном речју предузимање потребних организационих делатности усмерених на стварање позиција стране обавештајне службе у наведеној држави.

представљати основни облик кривичног дела. Дакле, овако дефинисан облик кривичног дела се суштински може сматрати кажњивом припремном радњом за први облик кривичног дела шпијунаже. Трећи посебан облик предвиђен у овом ставу чини онај ко прибавља тајне податке или тајне документе у намери да их саопшти или преда страном држави, страном организацији или лицу које им служи. Прибављање тајних података или тајних докумената обухвата предузимање било које делатности којом се учинилац упознаје са тајним подацима или тајним документима, односно предузимање било које делатности којом учинилац долази у поседовање истих, нпр. фотокопирање, снимање, посматрање, прислушкивање, распитивање и друго.

У петом ставу се дефинишу квалификовани облици кривичног дела шпијунаже, а који подразумевају настајање тешких последица по безбедност, економску и војну моћ Црне Горе. Запрећена казна је најмање десет година затвора и у складу је са праксом већине законодавстава у региону.

Предвиђање кривичног дела одавања тајних података у "има за циљ заштиту безбедности државе."²⁶⁵ Надаље, прописано је, да се под тајним подацима сматрају подаци који су означени једном од следећих степена тајности „строго тајно“, „тајно“, „поверљиво“ и „интерно“, а чије би одавање проузроковало или би могло да проузрокује штетне последице по безбедност, одбрану или политичке или економске интересе. Предвиђен је и изузетак од података који би се према дефиницији могли сматрати тајним, а то су: подаци који су усмерени на угрожавање уставног уређења и безбедности државе, подаци који се односе на тешке повреде основних права човека, подаци који имају за циљ прикривање учињеног кривичног

---

²⁶⁵ Кривични законик Републике Црне Горе, „Службени лист. РЦГ“, бр. 70/03, члан 368.

дела за које се по закону може изрећи затвор од пет година или тежа казна. Дакле, законодавац се определио и за прецизирање такозваних илегалних тајни, односно за таксативно навођење који подаци се не могу означити као тајна због њихове друштвене штетности. На овај начин је законодавац учинио одговорним лица која одређују ознаку тајности на податке да морају водити рачуна и о општем интересу. Такву праксу немају друге државе бивше републике СФРЈ у својим кривичним законодавствима. Кривично дело одавање тајних података има основни облик, тежи облик и предвиђени нехатни облик.

Основни облик предвиђа радњу извршења у којој лице неовлашћено непозваном лицу саопшти, преда или учини доступним тајне податке који су му поверени или до којих је на други начин дошао. Дакле, предвидјене су две групе извршилаца овог облика кривичног дела. Први су лица која имају у поседу тајне податке који су им поверени по службеној дужности или функцији. Друга врста извршиоца могу бити било која друга лица која су на било који начин дошла у посед тајних података. Кажњивост по овом облику кривичног дела подразумева умишљај који обухвата и свест да се ради о тајном податку. Запрећена санкција за овај облик кривичног дела је казна затвора од једне до десет година.

Квалификовани облик кривичног дела обухвата радњу извршења као и у основном облику али само за оне тајне податке који су означени као „строго тајно“ или дело извршено за време ратног стања, оружаног сукоба или ванредног стања. Предвиђена санкција за овај облик кривичног дела је казна затвора од три до петнаест година. Уведен је и нехатни облик овог кривичног дела, који је кажњив затвором од једне до шест година. Пошто је тешко замислив нехатни случај предаје или саопштавања тајних података, односно без умишљаја, остаје да се анализира случај када се из нехата учини доступним непозваном лицу тајни податак. Управо у овом

случају су присутне недоумице у пракси, јер се поставља питање да ли је заиста неопходно да непозвано лице дође у прилику да му је доступан тајни податак или је довољно да одговорно лице својим немаром остави необезбеђене тајне податке, иако није било присутно непозвано лице. Већина теоретичара су на становишту да без присуства непозваног лица нема ни кривичног дела, јер се ради о чињеници да се не може применити казнена мера за непостојећу штету по заштићени објекат, у овом случају безбедност тајног податка није нарушена. Мањи број теоретичара сматра да је законодавац прописао нехатни облик кривичног дела и да самим тим, без обзира да ли је наступила последица или није, услов за кажњивост је присутан.

6. 2. Шпијунажа у правним актима Босне и Херцеговине

У уводном делу "Кривичног Закона Републике Босне и Херцеговине у којем се дефинишу значења појмова који се користе у правном акту, између осталих, дефинисан"²⁶⁶ је и појам тајног податка. Тако је "тајни податак чињеница или средство које садржи информацију из области јавне сигурности, одбране, спољних послова и интереса, обавештајне и безбедносне делатности или интереса Босне и Херцеговине, комуникационих и других система важних за државне интересе",²⁶⁷ "правосуђе, пројекте и планове значајне за одбрамбену и обавјештајно-безбедносну делатност, научних, истраживачких, технолошких, привредних и финансијских послова од важности за безбедност и функционирање

²⁶⁶ Петровић, Б., Јовашевић, Д.: *Кривично/Казнено право БиХ, опћи дио*, Правни факултет Универзитета, Сарајево, 2005.

²⁶⁷ Симовић, М. Н.: *Кривични поступци у Босни и Херцеговини*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2003.

институција",²⁶⁸ односно безбедносних структура на свим нивоима државне организације, а које је одређено као тајно законом, другим прописом или општим актом надлежног органа донесеним на основу закона или које је одређено као тајни податак у складу с одредбама закона и прописа о заштити тајних података. Овај појам такође укључује и тајни податак друге државе, међународне или регионалне организације, у складу са потписаним међународним уговорима који су прихваћени.

У делу који се бави Кривичним делима против интегритета Босне и Херцеговине, инкриминисана су дела угрожавања територијалне целине. Опис кривичног дела подразумева употребу силе или претњу њеном употребом са циљем да део њене територије отцепи и припоји другој држави. Законодавац предвиђа и кажњивост за дело "Спречавања борбе против непријатеља, према коме свако ко спречава грађане Босне и Херцеговине и грађане њених савезника да воде борбу против непријатеља током рата или оружаног сукоба има се казнити". Предвиђена санкција за ово кривично дело је затворска казна од најмање пет година. Интересантно је да се у овом кривичном делу поред заштите сопствених интереса²⁶⁹ у "случају рата, предвиђа заштита интереса и савезника. Предвиђена санкција за ово кривично дело је казна затвора од једне до десет година."²⁷⁰

Служба у непријатељској војсци и помагања непријатељу су такође прописана као кажњиви. Оба кривична дела се могу извршити само у току трајања ратног стања или оружаног сукоба. Опис дела представља службу

²⁶⁸ Бабић, М. и др.: *Коментари кривичних/казнених закона у Босни и Херцеговини*,

Савјет/Вијеће Еуропе и Еуропска комисија, Сарајево, 2005.

²⁶⁹ Ибрахимпашић, Б.: *Политички деликт (прилог учењу о кривичним дјелима против државе)*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1963.

²⁷⁰ *Кривични закон Босне и Херцеговине „Службени гласник Босне и Херцеговине“* бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07, члан 157.

грађанина Босне и Херцеговине у непријатељској војсци или другим непријатељским оружаним формацијама, или учествује у рату или оружаном сукобу борећи се против Босне и Херцеговине или њених савезника. У наведеном правном акту прописује се кажњивост и за лице које врбује грађане Босне и Херцеговине за службу у непријатељској војсци. За кривично дело службе у непријатељској војсци предвиђена је казна затвора од најмање три године, а за врбовање за наведену службу најмање пет година затвора. Занимљиво је приметити да се законодавац определио за тежу казну за лице које је врбовало од лица које је било у служби непријатељске војске. Инкриминација кривичних дела помагања непријатељу у спровођењу принудних мера према становништву Босне и Херцеговине и политичка или привредна сарадња са непријатељем у циљу помагања непријатељевих интереса. За кривична дела "помагања непријатељу предвиђена је казна затвора од најмање десет година, а за сарадњу са непријатељем најмање три године затвора."²⁷¹

"Закон предвиђа и дело подривања војне и одбрамбене моћи. Ово кривично дело подразумева следеће радње његовог извршења уништавање, чињење неупотребљивим или омогућавање преласка у руке непријатеља одбрамбених постројења, објеката, положаја, наоружања и других одбрамбених и војних средстава или трупа. У њему је предвиђена кажњивост и намере ометања мера система одбране и довољење у опасност војних јединица."²⁷² Нужан услов за кажњивост је директан умишљај извршиоца дела, односно његова намера да својим делом подрије војну и одбрамбену моћ Босне и Херцеговине. Предвиђена

---

²⁷¹ *Кривични закон Босне и Херцеговине* „Службени гласник Босне и Херцеговине” бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07, члан 150. и 159.

²⁷² Бавцон, Љ. и др.: *Казненоправна заштита државе и њеног друштвеног уређења: политички деликти*, Глобус, Загреб, 1988.

санкција за извршиоце наведеног кривичног дела је казна затвора од најмање три године. Кажњива је и "припрема за извршење радње кривичног дела, која подразумева набавку средстава неопходних за извршење дела. Припрема се санкционише казном затвора од једне до десет година."²⁷³

Кажњиви деликт шпијунаже законодавац предвиђа на сличан начин као и друге државе бивше СФРЈ. Тако основи облик кривичног дела шпијунаже представља извршење радњи саопштавања, предаје или чињење доступним тајних података страниј држави, страниј организацији или особи која им служи. Нужан услов за кажњивост у погледу овог облика кривичног дела је постојање умишљаја, односно постојање свести да ће својим делом предати, саопштити или учинити доступним страном фактору. Истовремено, постојање одређене намере или побуде ирелевантно је за постојање кривичног дела и неће утицати на кажњивост у конкретном случају. Санкција за основни облик кривичног дела је казна затвора од једне до десет година.

Први посебан облик овог кажњивог дела постоји онда када неко на штету Босне и Херцеговине ствара обавештајну службу на њеној територији или њом руководи. Нужан услов за кажњивост према овом кривичном делу јесте да извршилац дело чини са пуном свешћу да ради за страну обавештајну службу. Извршилац ће се казнити казном затвора од најмање пет година.

Други посебан облик кривичног дела шпијунаже представља ступање у страну обавештајну службу, прикупљае података по њеном налогу или помагање у њеном раду на било који начин. За разлику од основног облика кривичног дела, у овом посебном облику извршилац не

---

²⁷³ *Кривични закон Босне и Херцеговине „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07, члан 160.*

мора нужно да податке прикупља тајним путем, већ то може реализовати и легалним методама деловања. И за овај посебан облик нужно је постојање умишљаја. За овај посебан облик кривичног дела може се изрећи казна затвора од једне до десет година.

Трећи посебан облик овог се састоји у радњи прикупљања тајних података у намери да се предају страном фактору. Дакле ради се о "недовршеном основном облику кривичног дела шпијунаже и санкционише се казном затвора од једне до десет година. Кажњиве су и припремне радње за основи облик и први посебан облик наведеног кривичног дела и то је казна затвора од једне до десет година."²⁷⁴ Интересантно је приметити да законодавац није предвидео квалификовани облик кривичног дела шпијунаже, који предвиђа теже санкције у случају извршења дела у условима ратног стања, ванредног стања или непосредне ратне опасности, као што је то учињено у већини других држава региона, Србији, Македонији, Црној Гори и Хрватској.

Одавања тајних података је сродно кривичном делу шпијунаже и као такво је и предвиђено у законодавству. Оно у чему се битно разликују наведена кривична дела је чињеница да се у кривичном делу одавања тајних података не мора нужно бити укључен страни фактор. Објекат кривичноправне заштите је безбедност Босне и Херцеговине. Основни облик кривичног дела одавања тајних података подразумева саопштавање, предају или на други начин учини доступним тајни податак, или прибави тајни податак с циљем да га саопшти или преда неовлашћеном лицу. Нужан услов за кажњивост овога дела је непостојање дозволе за предају тајних података. Ко може бити извршилац наведеног кривичног дела такође је прописано и то су: "службена или одговорна лица у институцијама Босне и

---

²⁷⁴ *Кривични закон Босне и Херцеговине „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07, члан 163.*

Херцеговине или војна лица, која су овлашћена за одређивање тајности података или за приступ тајним подацим."²⁷⁵ Дакле, ради се о лицима која су по службеној дужности могла бити у поседу тајних података. Нужан услов кажњивости је и постојање умишљаја, који мора обухватити и свест да се ради о тајним подацима.

Први посебан облик овог кривичног дела обухвата исте радње извршења, под истим условима али са битном разликом да је у посед тајних података дошао на противправан начин. Постојање овог посебног облика је нужна последица основног облика кривичног дела у коме су таксативно набројани могући извршиоци. Дакле, овде се инкриминише деловање извршилаца који су посредници у предаји тајних података, а санкција за оба облика наведеног кривичног дела је казна затвора шест месеци до пет година. Други посебан облик кривичног дела представља опис квалификованог дела претходна два облика. Да би постојало ово кривично дело мора бити испуњен један од следећих услова: "да је мотив извршиоца користољубље, да је одао тајне податке који су у складу са законом означен као „строго поверљиво“ или степеном „тајно“ или као „државна тајна“ или степеном „врло тајно“ или ако су саопштени, предати или учињени доступним тајни подаци изван Босне и Херцеговине."²⁷⁶ Казна за ово кривично дело је затвора од једне до десет година.

Следећи посебан облик представља разлику од основног облика само у извршиоцу кривичног дела. Наиме, када је дело починило лице које, по "Закону о заштити тајних података"²⁷⁷, има законско овлашћење за

---

²⁷⁵ *Кривични закон Босне и Херцеговине „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07.*

²⁷⁶ *Кривични закон Босне и Херцеговине „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07, члан 163.*

²⁷⁷ *Zakon o zaštiti tajnih podataka "SL. Glasnik" BiH, broj: 54/05 i 12/09.*

одређивање тајности податка или за приступ тајним подацима оног степена у погледу којег је почињено кривично дело. Санкције су за основни облик овог кривичног дела најмање три године, а за квалификовани облик најмање пет година затвора. Следећи посебан облик кривичног дела представља још већи степен квалификованог кривичног дела и предвиђа да је дело почињено за време ратног стања или непосредне ратне опасности или ванредног стања или када је издата наредба за употребу Оружаних снага. Предвиђена санкција за ово кривично дело је најмање пет година затвора. Поред тога, предвиђен је и нехатан облик кривичног дела, јер основни облик предвиђа обавезан умишљај, а значај штићене вредности је велика. За нехатни облик дела предвиђена је санкција новчана казна или казна затвора до пет година. Предвиђена је кажњивост за наведена кривична дела и за пензионисана лица која су имала приступ тајним подацима, са истим санкцијама као и за лица која још раде на наведеним пословима.

Законодавац је одустао од постојања кривичног дела у случајевима ако неко објави или посредује у објављивању тајних података чији је садржај у супротности са уставним поретком Босне и Херцеговине, с циљем да јавности открије неправилности везане за организовање, деловање или вођење службе или с циљем да јавности открије чињенице које представљају повреду уставног поретка или међународног уговора. Нужан услов непостојањас кривичног дела је "да објављивање није узроковало озбиљне штетне последице по Босну и Херцеговину."²⁷⁸

У законодавству је предвиђено још једно кривично дело које је повезано са шпијунажом. Ради се о упућивању и пребацивању оружаних група људи, наоружања и муниције на територију Босне и Херцеговине.

---

²⁷⁸ *Кривични закон Босне и Херцеговине „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07, члан 164.*

Радња кривичног дела се односи на "упућивање или пребацивање наоружане групе или наоружаних група људи, терориста, шпијуна, диверзаната, оружја, експлозива, отрова, опреме, муниције или другог материјала неопходних за извршење кривичних дела против безбедности и интегритета саме државе. Запрећена казна за ово кривично дело је једна до десет година."²⁷⁹

Увођењем напред описаних кажњивих деликата предвиђено је "посебне упутстве за кажњавање квалификваних облика појединих кривичних дела, која су као последицу изазвала смрт једне или више особа"²⁸⁰ или опасности по живот или тешко насиље и велика разарања имовине. Ради се о следећим кривичним делима: "напад на уставни поредак Босне и Херцеговине, угрожавање територијалне целовитости, подривање војне и одбрамбене моћи државе, оружана побуна и шпијунажа. За извршиоце наведених кривичних дела предвиђена је казна затвора најмање десет година или казна дуготрајног затвора."²⁸¹

Удруживања у циљу извршења кривичних дела угрожавања територијалне целовитости, подривања војне и одбрамбене моћи државе, оружане побуне и шпијунаже је такође кажњиво. Дакле, предвиђена је кажњивост самог чина удруживања са умишљајем да се изврши неко од наведених кривичних дела, без обзира на чињеницу да није извршено ниједно од наведених дела. Исто тако, законодавац је предвидео кажњивост и припремних радњи за извршење наведених кривичних дела. Иако се чин удруживања сам по себи сматра припремном радњом, овде је

²⁷⁹ *Кривични закон Босне и Херцеговине* „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07, члан 165.

²⁸⁰ Penko, B., Strolog, K. (ur.): *Kazenski zakonik Republike Slovenije z uvodnimi pojasnili*, Official Gazette, Ljubljana, 1999.

²⁸¹ *Кривични закон Босне и Херцеговине* „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07, члан 169.

законодавац имао на уму радњу припреме материјалних средстава неопходних за извршење кривичних дела. Предвиђена санкција за ова кривична дела је "казна затвора од једне до десет година."²⁸²

Посебно су инкримнисана кривична дела која могу бити везана за војну шпијунажу у делу "Кривичног закона под називом Кривична дела против оружаних снага Босне и Херцеговине".²⁸³ Инкриминисани су недозвољени улазак у војне објекте. Нужан услов за кажњавање је постојање умишљаја који се односи на свест да је приступ наведеним објектима забрањен и да је сврха уласка извиђање. Предвиђене санкције за ово кривично дело су новчана казна или казна затвора у трајању до једне године. Инкриминисано је и дело "неовлашћене израде скица, цртежа, фотографија или снимање на било који други начин војних објеката или борбених средстава. За наведено кривично дело предвиђена је затворска казна од три месеца до три године."²⁸⁴

Законописац је предвидео и кривично дело преласка на страну непријатеља. Радња кривичног дела се може извршити само у току ратног стања, ванредног стања или када је издато наређење за употребу оружаних снага Босне и Херцеговине. Запрећена казна је најмање пет година затвора. Прописано је и кривично дело "предаје непријатељу, пре него што су исцрпљена сва средства и начини одбране. И ово кривично дело се може извршити само у ратним условима, ванредном стању или када је издата наредба о ангажовању оружаних снага.

---

²⁸² *Кривични закон Босне и Херцеговине „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07, члан 170.*

²⁸³ *Кривични закон Босне и Херцеговине „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07, члан 163.*

²⁸⁴ *Кривични закон Босне и Херцеговине „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07, члан 246. став н.*

Запрећена казна за ово кривично дело је затвор у трајању од једне до десет година."²⁸⁵

6. 3. Акти шпијунаже у праву Републике Македоније

Правни акти Републике Македоније су задржали многе сличности са кривичним законодавством СФРЈ, из којег је начелно и потекао, јер је Македонија као државни ентитет у форми федеративне републике бивше Југославије по први пут имала могућност самосталног правног уређења. Након стицања независности 1992. године у својим кривично правним актима задржала је у основи идентично ономе из времена Југославије. Једино су донете измене у вези са вишепартијским системом и из законских текстова су избачене идеолошке одреднице. Поред самих одредби које одређују опис кривичних дела, на такав закључак посебно указују опште одредбе "Материјалног Кривичног законика Републике Македоније."²⁸⁶ Не само то, већ и читава његова структура "указује на исту правну школу и готово идентичну структуру текста закона са другим бившим републикама"²⁸⁷, посебно Републике Србије из ове области.

У делу, који се бави "правима и слободама грађанина, инкриминише дела која би могла да буду у вези са шпијунажом"²⁸⁸ посебно индустријском. Тако члан закона предвиђа кривично дело неовлашћеног уласка у дом или приватне службене просторије које су адекватно

²⁸⁵ *Кривични закон Босне и Херцеговине* „Службени гласник Босне и Херцеговине“ бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07, члан 246. став р.

²⁸⁶ Камбовски, В.: *Казнено право – општи дел*, Култура, Скопје, 2005.

²⁸⁷ *Кривични законик Републике Македоније* „Службен весник на РМ“ бр. 37/96, члан 145-146.

²⁸⁸ *Кривични законик Републике Македоније* „Службен весник на РМ“ бр. 37/96, члан 145-146.

обележене. Казна за то кривично дело је новчана или до једне године затвора. Посебна законска норма бави се "противправним претресом дома или приватних службених просторија, а запрећена казна је шест месеци до пет година затвора."²⁸⁹ Инкриминисано је и неовлашћено прислушкивање, тонско и визуелно снимање, а запрећена казна је новчана или до годину дана затвора. У ставу четири се наводи "да уколико је дело извршило службено лице кажњава се затвором од три месеца до три године. У том случају се извршилац гони по службеној дужности, а у осталим по приватној тужби."²⁹⁰

Деликт одавања и неовлашћеног прибављања пословне тајне одређен је чланом истог правног акта и конкретно се бави питањима индустријске шпијунаже. Тако је прописано да лице које ода непозваном лицу податке документе или учини доступним садржај докумената који су законом дефинисани као пословна тајна или га је таквим прогласио надлежни управни орган, ако и лице које тражи наведене податке са намером да их преда неовлашћеној особи биће кажњено затвором од једне до пет година. Став трећи овог члана предвиђа и "отежавајуће околности које су везане за тешке последице које је одавање тајне изазвало, али и за наш предмет интересовања посебно значајну чињеницу, да уколико је тајни податак предат страни земљи то ће починилац бити кажњен затвором у трајању од једне до десет година."²⁹¹

У делу који третира кривична дела против државе, сама структура законика наводи нас на компарацију са таквим актом Републике Србије,

---

²⁸⁹ *Кривични законик Републике Македоније „Службен весник на РМ“ бр. 37/96, члан 145-146.*

²⁹⁰ *Кривични законик Републике Македоније „Службен весник на РМ“ бр. 37/96, чланови 151. и 152.*

²⁹¹ *Кривични законик Републике Македоније „Службен весник на РМ“ бр. 37/96, члан 281.*

који под истим бројем наводи идентичну групу кривичних дела, али под другачијим насловом. Тако у наслову "главе 28 истог правног акта Републике Србије стоји Кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, док у Законику глава 28 носи, помало архаичан, назив „Кривична дела против државе“."²⁹²

Посебне одребе "Кривичног законика инкриминишу следећа кривична дела: велеиздају, признавање окупације, угрожавање територијалне целовитости, угрожавање независности, убиство представника највиших државних органа, отмица представника највиших државних органа, насиље према представницима највиших државних органа, оружана побуна, тероризам, диверзија и саботажа."²⁹³

Чланови наведеног законика у глави 28 су толико слични са нашим српским закоником, да ћемо само набројати разлике, којих заиста нема много. Овом приликом нећемо узимати у обзир бројеве чланова на које се кривична дела односе, јер сматрамо да се ради о техничком питању. Једна од основних разлика је третирање кривичног дела отмице и насиља над представницима највиших органа власти у држави, која постоје као посебни чланови, а у нашем законикау је предвиђено само кривично дело убиства и то је прецизно дефинисано којих државних функционера. Друга значајна разлика садржаја је то што *Република Македонија кривично дело тероризма сврстава у групу кривичних дела против државе, док Република Србија то не чини.*

Све до сада наведено указује на међусобни утицај два законодавства и њихове сличне корене и услове у којима се развијају. Зато

---

²⁹² *Кривични законик Републике Македоније „Службен весник на РМ“ бр.37/96, чланови*

²⁹³ *Кривични законик Републике Македоније „Службен весник на РМ“ бр.37/96, чланови 305-315.*

и не треба да чуди чињеница да су члан 316. македонског и члан 316. истог материјалног кривичног акта Републике Србије, веома слични. Тако је први став у оба законика идентичан у опису кривичног дела одавања државне тајне страном фактору, с тим да се у погледу санкције разликују у томе што српски законик предвиђа максимум затворске казне од 15 година, а македонски дефинише само минималну казну од три године. Други став у вези са формирањем стране обавештајне мреже је идентичан у опису дела, а разлика је такође у одређивању максималне казне од 15 година у српском законнику, док га македонски не предвиђа. Трећи став, који инкриминише рад за страну обавештајну службу, је потпуно идентичан по опису кривичног дела и по санкцији. Четврти став инкриминише у оба случаја прикупљање обавештајних података за страну службу и идентичан је у опису, али је предвиђена санкција у Србији једна до осам година, а у Македонији једна до десет. Пети став у оба законика предвиђа отежавајуће околности и оне се у незнатном разликују. Наиме, Македонија предвиђа да се радње из претходних ставова реализују у непосредној ратној опасности или у рату и да су изазвали велике последице, а Србија не предвиђа отежавајуће околности у случају рата или претње ратом.

Кривично дело одавање државне тајне, инкриминисано је посебним чланом "Кривичног законика"²⁹⁴. Став први се бави инкриминисањем одавања државне тајне непозваном лицу и идентични су, изузев чињенице да македонски законик предвиђа и кажњивост објављивања података у јавности, док српски материјални кривични законик то не предвиђа. Можемо рећи, да су санкције идентичне, затворска казна у распону од једне до десет година. Став два се бави кажњивошћу свесног предавања државних тајни неовлашћеном лицу и опис кривичног дела је идентичан у оба законика, с тим да у македонском постоји и кажњивост

²⁹⁴ Кривични законик Републике Македоније „Службен весник на РМ“ бр.37/96, чланови

објављивања у јавности, као и у претходном случају. Став три се бави отежавајућим околностима, у случају рата, ванредних околности или тежих последица по безбедност државе, и опис дела је идентичан. У Србији су санкције су од три године затвора до петнаест, док у Македонији није одређена максимална дужина затворске казне. Став четири предвиђа "кажњивост нехатног дела и потпуно је идентичан и по опису дела и по предвиђеним санкцијама."²⁹⁵

У посебном делу "кривичног истог акта који се бави инкриминисањем кривичних дела против оружаних снага, такође су предвиђена кривична дела шпијунажа. Овај законик предвиђа кривично дело одавање војних тајни или њихово чињење доступним, као и само прикупљање тих података у намери да се доставе неовлашћеном лицу. Запрећена санкција је затворска казна од шест месеци до пет година. Наведени став је идентичан ставу 1. члана 415."²⁹⁶, у Републици Србији, како у опису дела тако и у санкцијама. Став два овог члана у оба законика је идентичан у тексту описа дела, али је санкција дефинисана минимумом од шест месеци затвора, док је органичена у српском законодавству на максимум од осам година док тог органичења нема у македонском законнику. Став три представља инкриминисање нехатног облика кривичног дела и истоветан је у опису дела и у санкцијама, до три године затвора, у оба законодавства. Ставом четири овога члана је појмовно дефинисана војна тајна на сличан начин у оба законика.

"Законодавац у Македонији предвиђа кривично дело неовлашћеног уласка у војне објекте и израда скица и цртежа војних објеката и борбених средстава."²⁹⁷ Идентична радња је инкриминисана и у "Кривичном законнику

²⁹⁵ *Кривични законик Републике Македоније*, „Службен весник на РМ“ бр.37/96, члан 317.

²⁹⁶ *Кривични законик Републике Македоније*, „Службен весник на РМ“ бр.37/96, члан 349.

²⁹⁷ *Кривични законик Републике Македоније*, „Службен весник на РМ“ бр.37/96, члан 350.

Републике Србије,²⁹⁸ с тим да је Македонија предвидела новчану казну и казну затвора до три године за снимање и скицирање и до једне године за неовлашћени улазак у војни објект, док је Србија предвидела само затворску казну са истим максимумом времена њеног трајања.

Анализом законских решења две државе у вези са санкционисањем кривичних дела шпијунаже и одавања државних тајни, можемо закључити да је приступ проблематици и правна филозофија законодаваца готово истоветна, с тим да је политика санкционисања Републике Македоније за нијансу ригорознија и даје могућност за дуже временске казне затвора за ова кривична дела.

---

²⁹⁸ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 416.

Глава IV

ШПИЈУНАЖА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

1. Систематизација шпијунаже у правним актима Републике Србије

У законодавству Републике Србије шпијунажа је систематизована у групу кривичних дела против уставног уређења и безбедности земље, јер се ради о кривичним делима која имају двоструки објект кривичноправне заштите: уставно уређење и безбедност државе. У том смислу "ова кривична дела често се и деле на кривична дела против унутрашње и спољне безбедности"²⁹⁹ или, "као што се то у старијој терминологији"³⁰⁰ називало, на кривична дела велеиздаје (унутрашња безбедност) и кривична дела издаје (спољна безбедност).

Ова подела се не може у "потпуности прихватити јер сва кривична дела против унутрашње безбедности у извесној мери угрожавају"³⁰¹ и њену спољну безбедност, и обрнуто, угрожавање спољне безбедности увек у мањој или већој мери представља угрожавање и унутрашње безбедности земље. Због тога се ова теоријска деоба може само утолико прихватити што поједина од ових кривичних дела првенствено и претежно угрожавају један или други аспект јединствене безбедности.

У сваком случају се кривична дела против уставног уређења и безбедности Србије могу даље груписати по одређеним критеријумима, тј. да се могу систематизовати у уже целине, и то:

---

²⁹⁹ Живановић, Т.: *Основи кривичног права Краљевине Југославије*. Књига I. Општи део, Београд, 1935.

³⁰⁰ Гајин, С., и др.: *Заштита података о личности и поверљиви подаци: правни аспекти*, Фонд за отворено друштво, Београд, 2005.

³⁰¹ Тарановски, Т.: *Историја српског права у Немањинској држави*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.

- кривична дела против спољне безбедности,
- кривична дела против унутрашње безбедности,
- кривична дела која су истовремено и против спољне и против унутрашње безбедности, и
- тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије.

Полазећи од тога, "сматра се да је шпијунажа типично кривично дело издаје",³⁰² тј. кривично дело против спољне безбедности. С друге стране, у тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије спада само истоимени деликт, који се односи и на квалификоване облике испољавања шпијунаже.

Само кривично дело шпијунаже има више облика испољавања, што га чини једним од најсложенијих кривичних дела у законодавству Србије. Најзад, треба рећи и то да се за кривично дело шпијунаже примењује реални или заштитни принцип просторног важења нашег кривичног законодавства. То значи да ће се у нашој земљи за ово дело судити и када је извршено у иностранству и то без обзира да ли је кривични поступак вођен у некој другој земљи, да ли је учинилац тамо осуђен и да ли је издржао казну.

2. Законско биће кривичног дела шпијунаже

Као једно од најстаријих и најсложенијих кривичних дела уопште, шпијунажа има више основних, квалификованих и привилегованих облика испољавања.

Први, основни облик овог кривичног дела се састоји у "саопштавању, предаји или чињењу доступним тајних војних, службених

---

³⁰² Таховић, Ј.: *Кривично право: посебни део*, Научна књига, Београд, 1953.

или економских података или докумената страној држави, страној организацији или лицу које им служи."³⁰³ Радња овог облика дела је одавање тајне, а то може бити учињено на различите начине од којих закон наводи саопштавање, предају или на други начин чињење доступним тајних података или докумената. Ови тајни подаци могу бити војног, економског или службеног карактера. Војни су они који се односе на одбрану земље и њене оружане снаге, економски они који се односе на привреду земље, њену економију и финансије, а службени на организацију и делатности појединих државних органа и служби.

Тајни документи су сва она писмена која садрже неке тајне податке. Који се подаци могу сматрати тајним и као такви представљати предмет овог дела закон је одредио у посебном ставу члана којим је прописано ово кривично дело. Тако се тајним сматрају они војни, економски или службени подаци и документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона проглашени тајним, као и подаци и документи који су доступни само одређеном кругу лица, а који се морају држати тајним, јер би њихово одавање довело до тешких штетних последица за безбедност и одбрану земље или економски интерес земље.

Битан елеменат овог кривичног дела је да се "одавање тајни врши страној држави, страној организацији или лицу које им служи и по том елементу се ово кривично дело разликује од кривичних дела одавања државне, војне, службене или економске тајне."³⁰⁴ Основна карактеристика шпијунаже је да је то делатност у *корист стране државе или организације*,

---

³⁰³ Одредба чл. 315. ст. 1. КЗ РС гласи: Ко тајне војне, економске или службене податке или документе саопшти, преда или учини доступним страној држави, страној организацији или лицу које им служи, казниће се затвором од три до петнаест година.

³⁰⁴ Законско биће шпијунаже приказано је према: Ђорђевић, Ђ.: *Кривично право: посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011., стр. 185.; Делић, Н.: *Шпијунажа*, Билтен Округног суда у Београду, бр. 68., Београд, 2005., стр. 15-30. (21).

а на штету своје, мада има и мишљења да она може бити извршена и на штету неке друге државе, а не Србије. Из знатог налаза предлажемо да се унесе да то не мора бити против своје државе, већ само против Србије, јер у противном апартрид није држављанин Србије ни државе којој саопштава податак.

2. 1. Основни облик испољавања шпијунаже

Основни облик кривичног дела предвиђен у ставу 1. постоји када неко саопшти, преда или учини доступним страном држави, страном организацији или лицу које им служи, тајне војне, економске или службене податке или документе.

Радња извршења је "алтернативно прописана"³⁰⁵ и може се састојати у следећем: саопштавању, предаји или чињењу доступним тајних података или докумената војног, економског или службеног карактера, страном држави, страном организацији или лицу које им служи.

Саопштавање представља обавештавање/информисање наведених субјекта о тајним подацима, односно њихово упознавање са садржином докумената који садрже тајне податке. Само саопштавање у конкретном случају може бити остварено на најразличитије начине, усмено, писмено, конклюдентним радњама, тајним знацима или коришћењем средстава савременог комуницирања. Подаци се могу саопштити непосредно или посредно, с тим што се у пракси овај други начин чешће појављује и при томе се углавном користе одговарајући шпијунски канали.

Предаја представља достављање, односно стављање на располагање тајних података или тајних докумената неком од наведених

---

³⁰⁵ Николић, Д.: *Кривични законик Кнежевине Србије*, Градина, Ниш, 1991.

субјеката. Предају може непосредно да реализује сам извршилац, а може се остварити и посредно, преко неког другог лица.

Према ставу судске праксе за постојање кривичног дела није битно „да ли је документација која садржи наведене податке дата на увид страном обавештајној служби, па затим враћена у нашу земљу, или јој је трајно остављена односно предата, јер је већ самим давањем документације на увид довршено саопштавање, односно предаја у документацији садржаних података таквој страном обавештајној служби.“³⁰⁶

Чињење доступним подразумева предузимање сваке друге делатности којом се омогућава да тајни подаци или тајни документи буду сазнати од стране стране државе, стране организације или лица које им служи. У конкретном случају то могу бити како радње чињења, нпр. снимање, тако и радње нечињења које би се рецимо, састојале у непредузимању одговарајућих мера којима би се спречило да неки од наведених субјеката сазна тајне податке или садржину тајних докумената. При томе, за постојање кривичног дела није потребно да је могућност да се тајни подаци или тајни документи сазнају у конкретном случају била и искоришћена од стране наведених субјеката, већ само да је извршилац такву могућност створио. Дакле, кривично дело је довршено самим држањем датих података или докумената на необезбеђеном месту које је доступно наведеним субјектима, при чему није нужно да се неки од наведених субјеката и упозна са тајним подацима или документима, већ само да је учинилац предузео радњу којом је те податке учинио доступним и наравно, да је то у конкретном случају утврђено на несумњив начин.

Сходно наведеном, не би постојао кажњив деликт ако је у конкретном случају дошло само до изношења тајних података, односно

---

³⁰⁶Пресуда ВС Хрватске, Кж. 2665/75, од 25. 5. 1976. године. Наведено према: Делић, Н.: *Шпијунажа*, Билтен Округног суда у Београду, бр. 68., Београд, 2005., стр. 15-30.

тајних докумената из просторија или другог простора у коме се чувају, уколико они на овај начин и стварно нису били учињени доступним, неком од наведених субјеката. Другим речима, појам „учини доступним“ требало би овде рестриктивно тумачити. За постојање кривичног дела потребно је да је објективно и реално постојала могућност да се наведени субјекти упознају са тајним подацима или тајним документима.

За постојање кривичног дела потребно је да се тајни подаци или документи саопштавају, предају или чине доступним страном држави, страном организацији или лицу које им служи.

Страном државом сматра се свака држава, независно од тога у каквим је односима наша држава са том државом, нпр. да ли имамо са њом дипломатске односе или су они прекинути или нису ни постојали.

Страном организацијом сматра се свака организација која је основана од стране појединих суверених држава, независно од тога где јој је седиште, на чијој територији обавља своју делатност и којом врстом делатности се бави. Страном организацијом у смислу овог кривичног дела треба сматрати и међународне организације, које на основу међународних уговора оснивају поједине државе, независно од тога да ли је реч о међународној организацији у којој је наша земља редован или придружени члан или има статус посматрача. Под лицем које служи страном држави или страном организацији треба сматрати свако оно лице које неку од делатности која може бити радња извршења овог кривичног дела предузима у интересу стране државе или стране организације.

Надаље, пошто је у питању кривично дело које за последицу има апстрактну опасност, оно се сматра довршеним предузимањем било које делатности која представља радњу извршења, а небитно је при томе да ли је у конкретном случају предузета једна или више делатности. Дакле, оно је довршено када су тајни подаци или тајни документи саопштени, предати

или на други начин учињени доступним страном држави, страном организацији или лицу које им служи.

За постојање довршеног кажњивог дела при томе, "није битно на који начин је учинилац дошао до тајних података или докумената, да ли је то било случајно или су му они поверени, ни да ли се или није том приликом и сам са њима упознао, није битно ни како их је саопштио или предао, нити да ли су подаци претходно били прикупљени у ту сврху или не, као ни да ли су они већ били познати ономе коме се предају или саопштавају."³⁰⁷

Извршилац може да буде свако лице, било држављанин наше земље, било странац или лице без држављанства.

За кривичну одговорност захтева се умишљај који поред осталог треба да обухвати и свест о томе да је реч о тајним подацима или тајним документима.

Прописана казна за основни облик је казна затвора у трајању од најмање три године.

2. 2. Први посебни облик испољавања шпијунаже

Други облик овог кривичног дела постоји "када неко за страну државу или организацију ствара обавештајну службу у Србији или њоме руководи."³⁰⁸ Радња је код овог облика дела дата алтернативно и састоји у стварању стране обавештајне службе или руковођењу њоме. Под страном обавештајном службом се подразумева служба која ради за интересе

---

³⁰⁷ Лазаревић, Љ. и др.: *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Обод, Цетиње, 2004., стр. 855.

³⁰⁸ Одредба чл. 315. ст. 2. КЗ РС гласи: Ко за страну државу или организацију ствара обавештајну службу у Србији или њом руководи, казниће се затвором од пет до петнаест година.

стране државе или организације, а делује на територији наше земље, без обзира на то ко ју је основао и одакле се њоме руководи.

Први посебан облик предвиђен у ставу 2. постоји када неко за страну државу или организацију ствара обавештајну службу у нашој земљи или њоме руководи. Радња извршења је алтернативно прописана, а састоји се или у стварању обавештајне службе или у руковођењу обавештајном службом.

Стварање обавештајне службе представља организовање шпијунске мреже на територији наше земље, односно успостављање одговарајућих веза и односа између чланова, једном речју предузимање потребних организационих делатности управљених на стварање стране обавештајне службе.

Како се наводи, страна служба је организована када већи број лица, која по правилу делују у различитим регионима, прикупљају поверљиве и друге податке за страну државу или страну организацију. Реч је о стварању страних агентура у нашој земљи, с тим да чланови те стране обавештајне службе могу бити како наши држављани, тако и друга лица. Како се наводи, "на овај начин се у нашој земљи стварају шпијунски пунктови, чиме се угрожава њена безбедност, а што и јесте основ ове инкриминације."³⁰⁹

Сходно томе да мотив инкриминације овог облика шпијунаже лежи у опасности од организованог деловања једне стране организације на територији наше земље, за коју можемо да претпоставимо да под одређеним условима своје активности неће ограничити само на вршење шпијунаже него евентуално проширити и на предузимање других, опаснијих непријатељских акција, има мишљења да би било сасвим

---

³⁰⁹ Лазаревић, Љ. и др.: *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Обод, Цетиње, 2004, стр. 854.

оправдано да се стварање обавештајне службе у закону предвиди као посебно кривично дело, а не као посебан облик шпијунаже.

У суштини, овде се заправо ради о инкриминисању једне припремне радње као самосталног кривичног дела, а то је учињено упркос томе што је припремање шпијунаже и иначе кажњиво. Највероватније је разлог томе "интенција законодавца да посебно нагласи висок степен друштвене опасности оних делатности које представљају стварање обавештајне службе за страну државу или страну организацију, односно потреба да се кривичноправно реагује већ у раној фази остваривања кривичног дела, а што се правда значајем заштитног објекта овог кривичног дела."³¹⁰

Код овог облика шпијунаже организатор одговара за само организовање, дакле не као саучесник, што значи да ће у својству извршиоца одговорати иако у оквиру обавештајне службе не буде извршено ни једно кривично дело шпијунаже. Но, у складу са одредбама кривичног законодавства организатор ће одговорати и за сва кривична дела произашла из плана деловања обавештајне службе, па и за кривична дела из става 1. овог члана.

Руковођење представља усмеравање и координирање рада службе и делатности. У пракси најчешће лице које је створило обавештајну службу, након тога њоме и руководи, али то могу бити и два различита лица.

Сходно реченом, суштина овог облика кривичног дела шпијунаже је у томе да се ствара или руководи организацијом која предузима различите шпијунске делатности, скупља одговарајуће податке и упућује их на одређено место, која је прикривеног карактера и чије деловање је штетно за нашу земљу.

---

³¹⁰ Упореди: Стојановић, З., Перић, О.: *Кривично право -Посебни део*, Службени гласник, Београд, 2002., стр. 22.

За постојање кривичног дела није од значаја да ли је обавештајна служба створена на иницијативу стране државе, односно организације или самоиницијативно, битно је да је створена за рачун стране државе или организације. Другим речима, за постојање кривичног дела потребно је да је реч о стварању или руковођењу обавештајном службом која има за циљ да шпијунира нашу земљу на нашој територији, независно од тога где се налази централа те обавештајне службе.

Овде би се могло поставити питање да ли ово кривично дело постоји ако се ствара или руководи службом која је створена да би из наше земље или у нашој земљи шпијунирала друге. Иако има и другачијих мишљења, треба сматрати да у том случају кривично дело не постоји јер је објект заштите безбедност наше државе.

Извршилац кривичног дела може бити свако лице, а релевантни облик кривице је умишљај. Предвиђена казна је затвор у трајању најмање пет година.

2. 3. Други посебни облик испољавања шпијунаже

Други облик испољавања кривичног дела шпијунаже такође је тесно повезан са деловањем страних обавештајних служби, као и претходни, али је лакши од њега. Радња овог облика се састоји у "ступању у страну обавештајну службу, прикупљању података за њу или помагању њеног рада на други начин."³¹¹

Ступање у страну обавештајну службу не мора имати формални карактер већ се може манифестовати кроз поверавање одређених задатака

---

³¹¹ Одредба чл. 315. ст. 3. КЗ РС, гласи: Ко ступи у страну обавештајну службу, прикупља за њу податке или на други начин помаже њен рад, казниће се затвором од једне до десет година.

учиниоцу дела од стране обавештајне организације и његово извршавање тих задатака.

Под помагањем рада могу се подразумевати веома различите делатности са циљем пружања помоћи извршавању задатака службе, од којих закон изричито помиње прикупљање података. Овде се под подацима не сматрају само тајни подаци и документи карактеристични за први облик овог дела, већ сви подаци најразличитијег карактера који могу бити од интереса за рад стране обавештајне службе.

Други посебан облик предвиђен у ставу 3. састоји се у ступању у страну обавештајну службу, или прикупљању података за њу, или у помагању њеног рада на други начин. Радња извршења је алтернативно прописана, може се остварити ступањем у страну службу, прикупљањем података или помагањем рада на неки други начин.

Ступање у страну службу по логици ствари претпоставља да она већ постоји и не подразумева само формално приступање, већ постоји у свим случајевима када се неко лице укључује у рад противничке организације тако што прихвата и извршава одговарајуће задатке, односно ради за овакву службу. Према томе, само ступање може бити изричито или прећутно, а изричито може бити у одговарајућој форми, на пример писмено.

Прикупљање података представља један од начина на који се помаже њен рад и који је законодавац посебно навео јер се у пракси најчешће јавља. Осим тога, помагање рада стране обавештајне службе могуће је извршити и на сваки други начин, остваривањем одговарајућих чињења или нечињења, која су по својој природи таква да представљају одређени допринос раду стране службе, примера ради, то може бити прикривање шпијунског материјала или одржавање везе између чланова.

Сходно томе, овде је реч о помагању које је предвиђено као самостално кривично дело.

Објект радње код овог облика кривичног дела јесу "подаци који не морају бити тајни, али су од значаја за страну обавештајну службу."³¹² Уколико би се радило о тајним подацима, у теорији и пракси постоји сагласност да би тада постојао основни облик овог кривичног дела.

Кривично дело је довршено самим ступањем у страну обавештајну организацију или предузимањем неке делатности којом се доприноси њеном раду, наравно, изузев делатности које представљају радњу извршења код основног облика кривичног дела. Према ставу судске праксе „оптужени је ступио у страну обавештајну службу тако што је контактирао са дипломатским представником стране државе са којим се сусретао и са њим одржавао телефонску везу, а тим што га је обавештавао о активностима избеглица помагао је њен рад."³¹³

У смислу овог кривичног дела "под страном обавештајном службом треба сматрати специјализовану државну организацију или установу која се на територији наше земље бави шпијунском делатношћу, независно од тога где јој је седиште, у иностранству или на територији наше земље."³¹⁴

И овде извршилац кривичног дела може бити свако лице, независно од држављанства.

---

³¹² Лазаревић, Љ. и др.: *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Обод, Цетиње, 2004., стр. 854.

³¹³ Пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 2650/98 од 24. 12. 1998. год.

³¹⁴ За појам обавештајне службе видети такође: Алексић, Ж. и др: *Лексикон криминалистике (друго, проширено и допуњено издање)*, Глосаријум, Београд 1999., стр. 207.

Кривична одговорност "претпоставља умишљај учиниоца"³¹⁵ који поред осталог у сваком случају мора да обухвати и свест о томе да се ради о противничкој страни која делује на штету интереса наше земље и свест о укључивању у рад те службе.

Прописана казна у овом случају је затвор у трајању од једне до десет година.

2. 4. Трећи посебни облик испољавања шпијунаже

Трећи облик кривичног дела шпијунаже ће постојати "ако учинилац прибавља тајне податке или документа у намери да их саопшти или преда страном држави, организацији или лицу које им служи."³¹⁶

Под прибављањем се подразумевају све активности на сазнању за постојање тајних података или докумената и на њиховом чињењу доступним учиниоцу дела. За постојање дела неопходна је горе наведена намера. С друге стране намера не сме бити и остварена, јер ће у том случају постојати први, основни облик овог дела. Овако конципиран овај облик дела заправо представља кажњиве припремне радње за први облик шпијунаже.

Трећи посебан облик предвиђен у ставу 4. чини онај ко прибавља тајне податке или тајне документе у намери да их саопшти или преда страном држави, страном организацији или лицу које им служи.

Прибављање тајних података или тајних докумената обухвата предузимање било које делатности којом се учинилац упознаје са тајним

---

³¹⁵ Чејовић, Б., Миладиновић, В.: *Кривично право: посебни део*, Студентски културни центар, Ниш, 1995.

³¹⁶ Одредба чл. 315. ст. 4. КЗ гласи: Ко прибавља тајне податке или документе у намери да их саопшти или преда страном држави, страном организацији или лицу које им служи, казниће се затвором од једне до осам година.

подацима или тајним документима, односно предузимање било које делатности којом учинилац долази у поседовање истих, нпр. фотокопирање, снимање, посматрање, прислушкивање, распитивање и друго.

Прибављање се може остварити на различите начине, при чему то могу бити како делатности које саме по себи не представљају кривично дело, нпр. када службено лице сазнаје тајне податке у вршењу службе, али то може бити остварено и предузимањем радње која сама по себи већ представља кривично дело нпр. крађом. Једном речју, у питању је свесна и циљна делатност извршиоца коју предузима да би дошао до тајних података.

У том смислу је и став судске праксе да је „учинилац прибављао тајне службене податке у намери да их саопшти лицу које служи страном држави када је по налогу припадника обавештајне службе те државе кроз разговор са лицима досељеним из Крајине прибављао податке о локацији и активностима посебне јединице Војске Југославије и мобилизацији резервног састава Војске Југославије и податке о именима и бројевима телефона 11 лица који су из јединице војне полиције”.³¹⁷

Објект радње код овог облика кривичног дела, као и код основног облика јесу тајни подаци или тајни документи, те дате појмове треба тумачити на напред наведен начин.

Кривично дело је довршено када тајни подаци или тајни документи још нису саопштени, предати или учињени доступним страном држави, страном организацији или лицу које им служи, већ су у тој намери прибављени. Но, ако је неко дошао до тих података, а да при томе није имао такву намеру, кривично дело из овог става не постоји. Међутим, "ако би лице податке до којих је дошло накнадно и саопштило или предало

---

³¹⁷ Пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 741/97, од 29. 04. 1997. год.

страној држави, иностраној организацији или лицу које им служи постојао би основни облик овог кривичног дела.

Извршилац кривичног дела може бити свако лице. За кривичну одговорност потребан је умишљај с тим што на субјективном плану мора постојати и одговарајућа намера. Прописана казна је затвор у трајању од једне до десет година.

2. 5. Тежи облик кривичног дела шпијунаже

Тежи облик шпијунаже постоји када су "услед извршења неког од прва два облика овог кривичног дела наступиле тешке последице за безбедност, економску или војну моћ земље."³¹⁸

Квалификовани облик кривичног дела предвиђен је у ставу 5. и односи се на основни и први посебни облик, а постоји уколико је дело из става 1. или става 2. проузроковало тешке последице за безбедност, економску или војну моћ земље. У теорији се сматра да је код овог облика кривичног дела дошло до *две омашке законодавца*.

Прва се састоји у томе што последњи део "одредбе става 6., у коме је одређено шта се сматра тајном, приликом прописивања 1990. године није усклађен са квалификаторном околношћу из става 5. Тако, кривично дело из става 1. или става 2. овог члана постоји између осталог"³¹⁹, када је радња извршења предузета у односу на податке или документе који су доступни само одређеном кругу лица, а који се морају држати тајним јер би њихово одавање довело до тешких последица за безбедност и одбрану земље или

³¹⁸ Одредба чл. 315. ст. 5. КЗ РС гласи: Ако су услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступиле тешке последице за безбедност, економску или војну моћ земље, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.

³¹⁹ Делић, Н.: *Шпијунажа*, Билтен Округног суда у Београду, бр. 68., Београд, 2005., стр. 15-30.

економски интерес земље, а тежи облик у складу са „ставом 5. постоји ако су „проузроковане тешке последице за безбедност, економску и војну моћ земље. Отуда би одредбу става 6. требало изменити тако да уместо „довело до тешких последица“ стоји „могло довести до тешких последица“ јер садашња формулација практично онемогућава прављење разлике између облика шпијунаже из ст. 1. и 2. са једне стране и тешког облика шпијунаже из става 5. са друге стране“³²⁰ „.

У кривичноправној теорији спорна је природа овог облика кривичног дела шпијунаже. Тако по једном схватању "овај облик кривичног дела у односу на основни облик представља претходни стадијум."³²¹ По другом схватању наведени став је неприхватљив, а према трећем схватању овде је реч о томе да је покушај кривичног дела изједначен са довршеним кривичним делом.

Већина аутора ипак заступа мишљење по коме овај облик шпијунаже представља претходни стадијум у односу на основни облик кривичног дела, те да уколико неко прибавља тајне податке или тајне документе у намери да их преда страном држави, страном организацији или лицу које им служи, па то и учини, неће одговарати за стицај кривичних дела јер се ради о привидном идеалном стицају применом принципа супсидијаритета и постоји само основни облик кривичног дела шпијунаже.

Друга *омашка* "односи се на прописану казну која је за овај облик кривичног дела затвор најмање пет година, а за први посебни облик из става 2. такође је прописана казна затвора најмање пет година, тако да с обзиром на предвиђене исте казне прописивање квалификованог облика

---

³²⁰ Лазаревић, Љ. и др.: *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Обод, Цетиње, 2004, стр. 854.

³²¹ Лазаревић, Љ. и др.: *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Обод, Цетиње, 2004, стр. 854.

кривичног дела из става 2. губи свој смисао и оправдање."³²²

"Квалификовани облик кривичног дела предвиђен је у ставу 5. и односи се на основни и први посебни облик, а постоји уколико је дело из става 1. или става 2. проузроковало тешке последице за безбедност, економску или војну моћ земље"³²³.

3. Шпијунажа као тешко дело против уставног уређења и безбедности Републике Србије

Према одредбама "чл. 320. "КЗ"³²⁴, припремање извршења шпијунаже или неког другог од кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије одређених члановима 305 до 314. и члана 315. ст. 1. и 2. овог законика, чини посебно кривично дело из чл. 320."³²⁵

Поменуто дело има два облика.

Радња првог облика је предузимање неке од одређених припремних радњи за извршење неког од изричито одређених кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије. Таква кривична дела су: "угрожавање независности, признање капитулације и окупације, угрожавање територијалне целине, напад на уставно уређење, позивање на насилну промену уставног уређења, убиство највиших

³²² Стојановић, З., Перић, О.: *Кривично право - Посебни део*, Београд, 2002., стр. 30.

³²³ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 315., ст. 1. и 2.

³²⁴ Мисли се на материјални Кривични законик Републике Србије

³²⁵ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 315., ст. 1. и 2.

представника државе, оружана побуна, тероризам, диверзија и саботажа, као и основни и посебни облици шпијунаже."³²⁶

Припремне радње, као стадијум у извршењу кривичног дела, начелно нису кажњиве у нашем кривичном праву, али одређене припремне радње, због њиховог значаја, могу бити кажњиве ако су законом изричито предвиђене као свршено кривично дело, што је код овог кривичног дела случај. Одређене припремне радње за вршење неког од наведених кривичних дела су следеће:

- набављање или оспособљавање средстава за извршење кривичног дела,
- отклањање препрека за извршење кривичног дела,
- договарање, планирање или организовање са другим извршења кривичног дела, и
- предузимање других радњи којима се остварују услови за непосредно извршење кривичног дела.

Предузимање других радњи којима се на неки други начин врши припремање за извршење кривичног дела није ово кривично дело.

Предузимање неке од наведених радњи представља свршено кривично дело, али уколико извршилац неке од њих после изврши и неко друго кривично дело на које се ова припремна радња односила неће постојати стицај припремне радње као свршеног кривичног дела и кривичног дела које је касније извршено, већ ће постојати само ово друго кривично дело које обухвата и припремну радњу за то дело (привидни стицај по основу супсидијаритета).

Радња другог облика овог кривичног дела се састоји у упућивању или пребацивању на територију лица, оружја, експлозива, отрова, опреме,

³²⁶ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 315., ст. 1. и 2.

муниције или другог материјала ради извршења једног или више кривичних дела наведених у излагању о првом облику овог кривичног дела.

Оба облика овог кривичног дела могу се извршити само са умишљајем.

Казна "прописана за први облик овог кривичног дела је затвор од једне до пет година, а за други облик затвор од две до десет година. Извршење првог облика овог кривичног дела за време непосредне ратне опасности, ратног стања, оружаног сукоба или ванредног стања представља тешко дело против уставног уређења и безбедности Србије из члана 321. став 3. КЗС."³²⁷

4. Могућност међусобног стицаја појединих облика шпијунаже

У теорији и у судској пракси поставило се питање међусобног односа појединих облика кривичног дела шпијунаже, као и питање односа овог кривичног дела и других кривичних дела одавања тајне. У погледу односа између појединих облика шпијунаже и могућности стицаја треба имати у виду следеће околности.

Код основног облика кривичног дела из става 1. нема стицаја између алтернативно прописаних радњи извршења, отуда постоји једно кривично дело ако неко најпре учини доступним тајне податке или документе, а потом их преда страном држави, страном организацији или лицу које им служи.

---

³²⁷ Лазаревић, Љ.: *Коментар Кривичног законика*, Правни факултет универзитета "Унион"; Службени гласник, Београд, 2011., стр. 930.

Такође, нема утицаја ни у случају када неко прикупља тајне податке или тајне документе са намером да их саопшти или преда страном држави, страном организацији или лицу које им служи, па онда то и учини јер је овде реч о привидном идеалном стицају применом принципа супсидијаритета.

Надаље, због природне повезаности ова два облика шпијунаже стицај је искључен између дела из става 2. и дела из става 3. тј. када неко за страну државу или организацију ствара обавештајну службу у коју такође и ступи, јер онај ко ствара обавештајну службу самим тим је у њу и ступио.

"Потом, нема ни стицаја између дела из става 1. и дела из става 3. јер дело из обухвата дело из става 3. делимично због односа супсидијаритета, код ступања у страну обавештајну службу, делимично због односа код помагања рада стране обавештајне службе"³²⁸.

Стицај постоји у следећим случајевима: када неко за страну државу или организацију ствара обавештајну службу и изврши конкретне облике шпијунаже и када неко за страну државу или организацију ствара обавештајну службу и пружа помоћ страном обавештајној служби.

5. Субјекти и објекти кривичног дела шпијунаже

Под објектом кривичног дела уопште подразумевамо правно добро и правно заштићени интерес друштва или појединца, против којих је противправни напад управљен, па се ради тога пружа кривично правна заштита. Обично се објект кривичног дела разликује на заштитни објект и објект радње. Под заштитним објектом подразумевају се она добра и правни интереси којима се пружа кривично-правна заштита.

Сходно законској формулацији објект радње кривичног дела у сваком случају су тајни подаци или документи који садрже тајне податке

³²⁸ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 315., ст. 1. и 2.

војне, економске или службене природе. Војни подаци су они подаци који се односе на оружане снаге и одбрану земље. Економски подаци се односе на привредна питања, а службени подаци тичу се одређене службе у државним органима и организацијама. Под тајним документима подразумевају се све писмене исправе које садрже тајне податке. По правилу реч је о писменима која су сачињена у циљу документације, извештавања надлежних органа или неком другом циљу. Поре тога, објект напада код кривичног дела шпијунаже јесу првенствено поверљиви војни, економски или службени подаци или писмена или документи као и сви други подаци који се саопштавају, предају или прикупљају у намери предаје страниј држави, страниј организацији, страниј институцији или лицу, односно страниј обавештајној служби у чијој се функцији налази страна организација, институција или лице.

У теорији и пракси је до доношења "Закона о изменама и допунама Кривичног закона из 1990. године"³²⁹ по питању који се подаци и документи у смислу овог кривичног дела сматрају тајним била изражена тенденција ка екстензивном тумачењу.

Како се то у образложењу наводи, измене и допуне "Кривичног закона СРЈ из 1990. и 1993. године"³³⁰ заснивају се на две основне идеје, прва се односи на ограничење кривичне репресије за политичке деликте у односу на раније одредбе, а друга на прецизност услова кажњавања. Спровођењем у живот прве идеје напушта се схватање да је строгост кажњавања једини или претежни услов за сузбијање криминалитета, док реализација друге идеје учвршћује принцип законитости и умањује ризик од арбитерности.

---

³²⁹ Закон о изменама и допунама Кривичног закона Југославије ступио на ... на снази од 28. септембра 1990. године до 8. новембра 2006. године.

³³⁰ Кривичног закона СРЈ из 1990. и 1993. године

По мишљењу неких теоретичара, "Закон о изменама и допунама Кривичног закона решио је тада постојеће дилеме и дао дефиницију која почива на ограниченом рестриктивном формално-материјалном појму тајне".³³¹ Наиме, "прописано је да се под тајним сматрају они војни, економски или службени подаци и документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона проглашени тајним, као и подаци и документи који су доступни само одређеном кругу лица, а који се морају држати тајним, јер би њихово одавање довело до тешких штетних последица за безбедност и одбрану земље или економски интерес земље."³³²

Сходно наведеном, да би се неки подаци сматрали тајним није одлучујући само формални елемент, да су подаци законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона проглашени тајним, односно да се ради о подацима који су доступни само одређеном кругу лица (формални појам тајне, тзв. формална секретура), осим тога треба да је реч о подацима који се морају држати тајним, јер би њихово одавање довело до тешких штетних последица за безбедност и одбрану земље или економски интерес земље (материјални елемент појма тајне).

Дакле, са аспекта безбедности земље подаци су такви- њихов значај је такав да постоји интерес и нужност да се они чувају као тајна. Тај интерес и та нужност да се одређени подаци чувају као тајна због могућих штетних

---

³³¹ Стојановић, З., Перић, О.: *Кривично право - Посебни део*, Службени гласник, Београд, 2002., стр. 30.

³³² Одредба чл. 315. ст. 6 КЗ гласи: Тајним се сматрају они војни, економски или службени подаци или документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона проглашени тајним, а чије би одавање проузроковало или би могло да проузрокује штетне последице за безбедност, одбрану или за политичке, војне или економске интересе земље.

последица за интересе земље у случају њиховог евентуалног откривања, представља суштину појма тајне у материјалном смислу јер је законодавни мотив инкриминације у томе да се заштити сигурност земље путем заштите важних података војне, економске или службене природе.

Тајност података претпоставља надаље да су ти подаци доступни само ужем кругу лица, што је предуслов да нешто уопште може имати карактер тајне. Сходно томе, нешто што је свима доступно није више тајна. Но овде се може поставити и питање да ли и низ појединачних података, који су иначе у одређеној мери доступни и познати сваком, ако се прикупе, систематизују и адекватно анализирају, при чему добијају сасвим нови квалитет и значај, могу представљати тајне податке у смислу кривичног дела шпијунаже.

По том питању, према ставу (старије) судске праксе за постојање кривичног дела није одлучно да ли су поверљиви подаци више или мање значајни за страну земљу, као и да ли се до тих података може доћи чак и преко легалних средстава информисања, већ је одлучно да ли се ради о таквим подацима чије систематско прикупљање и анализирање може страном држави пружити информације од посебног значаја.

Наиме, овде је реч о примени тзв. "теорије мозаика"³³³, која у основи јесте оправдана, али је треба прихватити само начелно и у пракси веома опрезно примењивати. Према овој теорији требало би узети да се ради о тајном податку и онда када је реч о одређеним познатим појединостима које су по својој природи такве да само стручњак одговарајуће специјалности може њиховом систематском и адекватном обрадом, затим њиховим тумачењем и довођењем у међусобну везу, потом

---

³³³ Мозаик теорија је метод анализе који користе безбедносни аналитичари да се прикупе информације. Мозаик теорија укључује прикупљање података из јавних извора, који нису јавни и не-материјалне информације.

вредновањем и најзад, њиховим повезивањем са подацима из других компатибилних области, доћи до закључка за који се може сматрати да по својој природи представља тајни податак.

Суштина је у томе да се на претходно описан начин може доћи до једног новог података који има специфичну тежину и квалитет и као такав није доступан сваком, већ само ограниченом кругу, тј. кругу стручњака који имају способност да изведу потребну синтезу и анализу и дођу до одговарајућег квалитета у конкретном случају. Стога, ако сада подаци узети заједно у суштини представљају један нови податак чије би одавање могло имати штетне последице за важне интересе земље, онда би се могло сматрати да је реч о тајном податку у смислу кривичног дела шпијунаже.

Међутим, приликом квалификације овог кривичног дела у пракси треба бити веома опрезан и обавезно узети у обзир све околности датог случаја међу којима посебно начин на који се подаци скупљају и шири контекст у који они улазе. Једноставно речено, "ову теорију треба примењивати рестриктивно, само у оним случајевима где је њена примена несумњиво оправдана."³³⁴

У погледу извршиоца кривичног дела шпијунаже, домаћа законодавна решења слична су већини других законодавства датих у упоредно-правном погледу. Извршилац може бити свако лице. Није битно да ли се ради о домаћем или страном држављанину као и лицу без држављанства. Кривично дело шпијунаже може бити извршено од стране једног или више лица. Ако се на пример тајни подаци и документи саопштавају и предају од стране више лица радиће се о саизвршилаштву. Оно ће постојати и у случају када се подаци и документи саопштавају или предају преко посредника. Једини услов је да се утврди да је то лице у

---

³³⁴ Лазаревић, Љ., и др.: *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Обод, Цетиње, 2004, стр. 854.

контакту са страном државом, страном организацијом или лицем које им служи, с једне, и са лицем које саопштава и предаје податке и документе, с друге стране.

Законске одредбе нашег законодавства питању субјеката кривичног дела шпијунаже приступају двојако. С једне стране, узимајући у обзир суштину и појам шпијунаже, нужно се стране обавештајне службе доводе у контекст организатора извршења кривичног дела. С друге стране, третирају се и извршиоци кривичног дела шпијунаже који су наши држављани. Ту законодавац, условно речено, прави одређене групе извршиоца кривичног дела шпијунаже и то у вези са следећим критеријумима:

- према улози у делатности за рачун стране обавештајне службе, где се јављају групе лица које стварају и руководе радом страних служби, прикупљају тајне податке или на било који други начин помаже страној служби,
- према начину на који је субјекат дошао у посед тајних података, према коме се јављају групе извршиоца које су по службеној дужности располагале тајним подацима или имале прилику да се са њима упознају и групе лица која су на противправни начин дошле у посед тајних података.

6. Противправност и облици виности извршиоца

У кривично-правном смислу виност представља психички однос извршиоца кривичног дела према датом делу. Психички однос извршиоца кривичног дела састоји се у томе да се утврди: да ли је код извршиоца у конкретном случају постојала свест да се врши одређено кривично дело и да ли је недопуштене радње предузимао ваљано. Виност у кривично-правном смислу означава постојање субјективних услова за постојање кривичног дела и примене казне.

Виност се никада не претпоставља већ се мора утврдити при сваком извршењу конкретног кривичног дела. Мора се утврдити да ли је извршилац дела вин, односно да ли је дело извршио са умишљајем или из нехата. За постојање кривичне одговорности и кажњивости виност је нужан услов и има за претпоставку урачунљивост без које нема виности.

Као облик виности за постојање кривичног дела шпијунаже потребан је умишљај који може бити не само директан већ и евентуални. Нехатно одавање поверљивих података не представља кривично дело шпијунаже, али може представљати одговарајуће кривично дело одавања тајне. Код основног облика шпијунаже умишљај се састоји од свести да се ради о поверљивим војним, економским или службеним подацима или писменима и да се ови саопштавају, предају или чине доступним страном држави, страном организацији или лицу који им служи. Прибављање наведених података или писмена чини радњу кривичног дела шпијунаже ако је оно учињено у намери саопштавања или предаје поверљивих података страном држави, страном организацији или лицу које им служи. Постојање такве намере мора бити доказано.

Код посебних облика шпијунаже (стварање стране обавештајне службе, ступање у страну обавештајну службу, прикупљање података за њен рачун и пружање помоћи страном обавештајној служби на други начин) умишљај се састоји у свести да се ради о обавештајној служби која се ствара и служи страном држави или страном организацији. Извршилац деликта "шпијунаже одговараће за квалификовано кривично дело предвиђено законом"³³⁵ под условом да зна за постојање посебних околности и да хоће или пристаје да под тим околностима изврши кривично дело. Он ће одговарати и за квалификовано кривично дело

---

³³⁵ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 139.

шпијунаже нарочитим околностима уколико се бави шпијунажом а зна да је ратно стање или да постоји претња од непосредне ратне опасности и да извршилац у таквој ситуацији прикупља податке са циљем њихове предаје непријатељу или их предаје, односно чини њему доступним и хоће или пристаје да то чини у тим околностима.

За умишљај код шпијунаже карактеристично је конспиративно одржавање везе, најчешће су то контакти у двоје, на конспиративним местима, коришћењем шифрованих писама и кодова којима се веза одржава, затим псеудонима и скривених, односно маскираних адреса за пријем поруке.

7. Покушај и саучесништво код шпијунаже

Како се наоми у литератури "покушај у законодавству Републике Србије дефинисан је као почетак извршења радње кривичног дела које није довршено. За постојање покушаја кривичног дела је карактеристичан изостанак последице, али може постојати и онда када је извршилац започео радњу извршења и може трајати до наступања последице. Нужан услов за кажњивост покушаја је постојање умишљаја."³³⁶

Начелно, "Кривично законодавство Републике Србије предвиђа кажњивост покушаја извршења кривичног дела, уколико се за то кривично дело може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна".³³⁷ Законодавац је предвидео да се и за покушаје другог кривичног дела може изрећи казна, али под условом да је закон то изричито предвидео за

---

³³⁶ Стојановић, З.: *Кривично право – општи део*, Службени гласник, Београд, 2002. стр. 225-227.

³³⁷ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009.

одговарајуће кривично дело. Будући да сви законски облици предвиђени кривичним делом шпијунаже предвиђају да "казна затвора може бити већа од пет година, може се закључити да је покушај извршења кривичног дела шпијунаже кажњив."³³⁸

Законодавац је предвидео да се извршилац дела у покушају, начелно, кажњава истом прописаном казном као и за довршено кривично дело. Чињеница је да Закон предвиђа могућност ублажавања казне за дело у покушају. Међутим, имајући у виду веома велику штетност кривичног дела шпијунаже по националну безбедност и реализацију националних интереса, а полазећи од начела превентивног деловања на друге потенцијалне починиоце истоветног кривичног дела, мало је вероватно да би се могле наћи олакшавајуће околности за покушај извршења кривичног дела шпијунаже.

Неподобан покушај кривичног дела шпијунаже је тешко замислив у пракси. Под претпоставком да је извршилац уместо тајног податка саопштио, доставио или учинио доступним јавни податак страном служби не можемо рећи да се ради о неподобном покушају. Наиме, такво лице врши кривично дело шпијунаже и то њеног другог посебног облика чија се радња извршења састоји у ступању у страну обавештајну службу, прикупљању података за њу или помагању њеног рада на други начин.

Наше кривично законодавство предвиђа и институцију добровољног одустанка. Тако је "предвиђена могућност да извршилац добровољно одустане од наставка извршења радње кривичног дела, као и могућност да, самостално и без утицаја других околности, отклони

---

³³⁸ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 30.

настајање последице кривичног дела."³³⁹ Када се установи добровољни одустанак, законодавац предвиђа могућност ослобађања извршиоца од казне. Код кривичног дела шпијунаже, без обзира да ли се ради о основном облику кривичног дела или неком од његових посебних облика, веома је специфична примена института добровољног одустајања. Наиме, иако је извршилац одустао од прикупљања или достављања података страном служби и даље остаје чињеница да тај извршилац сарађује са страном обавештајном службом. Другим речима, једина могућност да се примени институт добровољног одустанка код кривичног дела јесте да извршилац није предао ниједан тајни податак страном служби. Међутим, то није довољан услов. Извршилац мора да надлежним државним органима саопшти сва доступна сазнања и податке у вези са страном обавештајном службом. Једино на овај начин се може речи да је извршилац стекао услове за примену института добровољног одустанка. Мора се признати да је могућност примене института добровољног одустанка код кривичног дела шпијунаже врло компликована.

Саучесништво у кривичном делу шпијунаже је, такође, веома специфично. Саизвршилаштво је јасно дефинисано кроз опис дела другог и трећег посебног облика кривичног дела шпијунаже и кажљиво је истом казном као и за главног извршиоца. Код кривичног дела шпијунаже подстрекавање је фактички законски описано као радња кривичног дела шпијунаже и то њен први посебан облик. Дакле, подстрекавање је, суштински, врбовање сарадника за њихово ангажовање за рад у корист стране обавештајне службе. Код кривичног дела шпијунаже подстрекавање је фактички законски описано као радња кривичног дела шпијунаже и то њен први посебан облик. Подстрекавање је, суштински, врбовање

---

³³⁹ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 32.

сарадника за њихово ангажовање за рад у корист стране обавештајне службе. Исто важи и за помагање у извршењу кривичног дела, које је законски наведено у опису дела шпијунаже у другом посебном облику. Овде треба нагласити да је нужан услов постојање умишљаја за извршење кривичног дела шпијунаже. Уколико извршилац дела није био свестан, нити је могао бити свестан да ради за страну обавештајну службу не може бити кажњен за кривично дело шпијунаже, већ за кривично дело одавање тајних података неовлашћеном лицу.

Глава V

РАЗГРАНИЧЕЊЕ ШПИЈУНАЖЕ ОД СРОДНИХ ДЕЛИКАТА У ТЕОРИЈИ

1. Шпијунажа и одавање државне тајне

Кривично дело одавања државне тајне састоји се у неовлашћеном одавању државне тајне непозваном лицу. Оно има "три облика испољавања, и то: основни, један лакши и један тежи облик."³⁴⁰ Основни облик кривичног дела одавања државне тајне има више облика радње:

- саопштавање података или докумената,
- предаја података или докумената,
- чињење доступним података или докумената, и
- прикупљање података у намери њихове предаје.

Саопштавање је усмено изношење другом лицу тајних података. Предаја се састоји у давању другоме докумената или других писмена са подацима (евентуално и фотографијама). Чињење доступним се може вршити на различите начине (дозвољавање увида у поверљива документа, омогућавање фотографисања или фотокопирања докумената, дозвољавање изношења докумената из просторија у којима се чувају и др).

Подаци или документа треба да су му поверени или да је до њих дошао на неки други начин. Као непозвано лице сматра се свако лице које није овлашћено за сазнање података који представљају службену тајну.

Као државна тајна сматрају се „подаци или документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона проглашени државном тајном и чије би одавање проузроковало или би могло да проузрокује штетне последице за безбедност, одбрану или за политичке, војне или економске интересе

³⁴⁰ Ђорђевић, Ђ.: *Кривично право - посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011., стр. 194.

Србије”.³⁴¹ Међутим, државном тајном не сматрају се „подаци или документи који су управљени на тешке повреде основних права човека, или на угрожавање уставног уређења и безбедности Србије, као и подаци или документи који за циљ имају прикривање учињеног кривичног дела за које се по закону може изрећи затвор од пет година или тежа казна”.³⁴²

Лакши облик овог кривичног дела постоји ако извршилац дела саопшти податке или документе за које зна да су државна тајна, а до којих је противправно дошао.

Тежи облик дела постоји ако је основни облик дела извршен за време непосредне ратне опасности, ратног стања или ванредног стања или ако је то одавање државне тајне довело до угрожавања безбедности или војне моћи Србије.

Сви облици овог кривичног дела врше се са умишљајем, а основни облик може се извршити и из нехата.

Казна прописана за основни облик дела ако је учињен са умишљајем је затвор од једне до десет година, а ако је учињен из нехата затвор од шест месеци до пет година. Прописана казна за лакши облик дела је затвор до пет година, а за тежи облик дела затвор од три до петнаест година.

Ако је одавање државне тајне (било који од његових облика) учињено за "време непосредне ратне опасности, ратног стања, оружаног

---

³⁴¹ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009.

³⁴² *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 316. стр. 5.

сукоба или ванредног стања постојаће тешко дело против уставног уређења и безбедности Србије."³⁴³

2. Шпијунажа и одавање војне тајне

Одавање војне тајне се састоји у неовлашћеном одавању војне тајне другом лицу или у прикупљању података који представљају војну тајну у намери њихове предаје непозваном лицу.

Кривично дело има четири облика радње:

- саопштавање података,
- предаја података,
- чињење података доступним, и
- прикупљање података у намери њихове предаје. Саопштавање је усмено изношење другом лицу тајних података.

Предаја се састоји у давању другоме докумената или других писмена са подацима (евентуално и фотографијама) или њихових фотокопија или фотографија. Чињење доступним се може вршити на различите начине (дозвољавање увида у поверљива документа, омогућавање фотографисања или фотокопирања докумената, дозвољавање изношења докумената из просторија у којима се чувају и др).

Прикупљање података ради предаје може се вршити записивањем података, одузимањем, снимањем или копирањем докумената, али је битно постојање намере њихове предаје непозваном лицу. Као непозвано лице

---

³⁴³ Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 321., ст. 3.

сматра се свако лице које није овлашћено за сазнање података који представљају војну тајну.

Као војна тајна сматрају се „подаци или документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона проглашени војном тајном и чије би одавање проузроковало или би могло да проузрокује штетне последице за Војску Србије или одбрану и безбедност земље”.³⁴⁴ Међутим војном тајном не сматрају се подаци или документи „који су управљени на тешке повреде основних права човека, или на угрожавање уставног уређења и безбедности Србије, као и подаци или документи који за циљ имају прикривање учињеног кривичног дела за које се по закону може изрећи затвор од пет година или тежа казна”.³⁴⁵

Тежи облик овог кривичног дела постоји у три случаја:

- ако је дело учињено из користољубља,
- ако су предмет одавања били нарочито поверљиви подаци, и
- ако је дело учињено ради објављивања или коришћења војних података који су предмет дела у иностранству.

Извршилац може бити само војно лице. Изузетно, то може бити и лице коме је престало својство војног лица које ода војну тајну коју је сазнало док је било војно лице. Војним лицем се, сматра "професионални војник (професионални официр, професионални подофицир, официр по уговору, подофицир по уговору и војник по уговору), војник на одслужењу војног рока, студент војне академије, ученик војне школе, лице из

---

³⁴⁴ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 415., ст. 4. и 5.

³⁴⁵ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 415., ст. 4. и 5.

резервног састава док се као војни обвезник налази на војној дужности и цивилно лице које врши одређену војну дужност".³⁴⁶

Оба облика овог кривичног дела врше се са умишљајем, а основни облик дела може бити учињен и из нехата (на пример, остављањем ормана са документима који представљају службену тајну незакончаног или заборављањем ташне са војним документима у возилу јавног превоза).

Казна прописана за основни облик овог кривичног дела, ако је учињено са умишљајем је затвор од три месеца до пет година, а ако је учињено из нехата затвор до три године. За тежи облик дела казна је затвор од једне до осам година.

3. Шпијунажа и одавање службене тајне

Одавање службене тајне се састоји у неовлашћеном одавању службене тајне другом лицу или у прикупљању података који представљају службену тајну у намери њихове предаје непозваном лицу.

Кривично дело има четири облика радње:

- саопштавање података,
- предаја података,
- чињење података доступним, и
- прикупљање података у намери њихове предаје.

Саопштавање је усмено изношење другом лицу тајних података. Предаја се састоји у давању другог докумената или других писмена са подацима (евентуално и фотографијама) или њихових фотокопија или снимака. Чињење доступним се може вршити на различите начине (дозвољавање увида у поверљива документа, омогућавање фотографисања

---

³⁴⁶ Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 112., ст. 6.

или фотокопирања докумената, дозвољавање изношења докумената из просторија у којима се чувају и др).

Прикупљање података ради предаје може се вршити записивањем података, одузимањем, снимањем или копирањем докумената, али је битно постојање намере њихове предаје непозваном лицу. Као непозвано лице сматра се свако лице које није овлашћено за сазнање података који представљају службену тајну.

Извршилац може бити само службено лице. Наиме, одавање службене тајне је типично кривично дело против службене дужности, што значи да је управљено против правилног, савесног и законитог вршења службе од стране службених лица која ту службу врше, тако да се њиховим вршењем уствари повређује или угрожава сама служба, а тиме и циљеви и задаци које та служба остварује. Због тога се ово кривично дело и убраја у права службена кривична дела.

Ова кривична дела врше се, као што је већ речено, од стране службених лица. Појам службеног лица у смислу лица које може да буде субјекат службеног дела одређен је у "Кривичном закону тако да се службеним лицем сматра:

- лице које у државном органу врши службене дужности;
- изабрано, именовано или постављено лице у државном органу, органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или службене функције у тим органима;
- лице у установи, предузећу или другом субјекту, којем је поверено вршење јавних овлашћења, које одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица или о јавном интересу;

- службеним лицем сматра се и лице којем је фактички поверено вршење појединих службених дужности или послова;
- војно лице изузев кад су у питању одредбе законика односно кривична дела против Војске Србије."³⁴⁷

Као службена тајна сматрају се „подаци или документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеним на основу закона проглашени службеном тајном и чије би одавање проузроковало или би могло да проузрокује штетне последице за службу“. Међутим службеном тајном не сматрају се подаци или документи „који су управљени на тешке повреде основних права човека, или на угрожавање уставног уређења и безбедности Србије, као и подаци или документи који за циљ имају прикривање учињеног кривичног дела за које се по закону може изрећи затвор од пет година или тежа казна“.³⁴⁸

Тежи облик овог кривичног дела постоји у три случаја:

- ако је дело учињено из користољубља,
- ако су предмет одавања били нарочито поверљиви подаци, и
- ако је дело учињено ради објављивања или коришћења службених података који су предмет дела у иностранству.

Извршилац овог кривичног дела може бити само службено лице, али то може бити и лице коме је престало својство службеног лица које ода службену тајну коју је сазнало док је било службено лице.

---

³⁴⁷ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 112., ст. 3.

³⁴⁸ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 369. ст. 4. и 5.

Оба облика овог кривичног дела врше се са умишљајем, а основни облик дела може бити учињен и из нехата (на пример, остављањем ормана са документима који представљају службену тајну незакончаног или заборављањем ташне са службеним документима у возилу јавног превоза).

Казна прописана за основни облик овог кривичног дела, ако је учињено са умишљајем, је затвор од три месеца до пет година, а ако је учињено из нехата затвор до три године. За тежи облик дела казна је затвор од једне до осам година.

4. Шпијунажа и одавање пословне тајне

Ово кривично дело је сврстано у групу кривичних дела против привреде и јединства тржишта у "КЗ"³⁴⁹ Р. Србије. Дело спада у групу дела одавања тајне и састоји се у неовлашћеном саопштавању или предаји, или чињењу доступним неком лицу података који су законом или подзаконским прописима проглашени пословном тајном, као и кад се такви подаци прикупљају у намери да се предају непозваном лицу. Објект заштите је пословна тајна. Сличност овог дела са основним обликом шпијунаже је у радњи извршења.

Дела шпијунаже се разликују од овог кривичног дела по томе коме се предају подаци означени као пословна тајна. Док се код шпијунаже ради о саопштавању, предаји или чињењу доступним поверљивим података страном држави, страном организацији или лицу које им служи, дотле се код одавања пословне тајне ради о одавању непозваном лицу. Поред тога, постоји мишљење "да је ако је непозвано лице странац, а извршиоцу дела

---

³⁴⁹ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, члан 369. ст. 4. и 5.

је та чињеница позната тада неће постојати ово дело, већ шпијунажа уколико је испуњен и услов у односу на намеру, која се састоји у доношењу штете нашој земљи."³⁵⁰

Квалификовани облик овог дела одавања поверљивих података ради њиховог објављивања или коришћења у иностранству постоји када се подаци учине доступним страној држави. Овај облик дела разликује се од шпијунаже у томе што су објекти заштите код шпијунаже важни економски подаци или документи који су од значаја за безбедност државе, док је објект овог дела пословна тајна неке организације удруженог рада.

На крају овог сумарног разматрања треба истаћи да стицај између ових дела и дела шпијунаже непостоји, јер се одредбе о делу шпијунаже у односу на одредбе о делима одавања тајне појављују као *Lex specialis*. Наведена дела одавања тајни могу постати кривично дело шпијунаже ако је тајна одата страној држави, страној организацији или лицу које им служи .

5. Шпијунажа и неовлашћено откривање тајне

Неовлашћено откривање тајне се састоји у неовлашћеном откривању тајне од стране лекара, адвоката или другог лица која је сазната у вршењу свог позива. Нашим највишим правним актом, зајамчена је заштита података о личности, па је доследно томе и ово откривање личне тајне предвиђено у "Кривичном законнику"³⁵¹ као кривично дело.

Подаци, писмена и друга документа која представљају тајну, кривичноправно су заштићени на више начина. Уколико је реч о војним,

---

³⁵⁰ Јовановић, Љ., Јовашевић, Д.: *Кривично право - општи део*, Полицијска академија, Београд, 2003., стр. 353.

³⁵¹ Лазаревић, Љ.: *Коментар Кривичног законика*, Правни факултет универзитета "Унион"; Службени гласник, Београд, 2011.

економским и службеним подацима који представљају тајну, њихово одавање је инкриминисано и другим кривичним делима. Постоји међутим, оправдани и друштвени и лични интерес "да се не врши неовлашћено саопштавање и онога што представља личну тајну појединца, онога што је он поверио одређеним лицима у остварењу неког свог права или интереса. Заштита таквих тајни остварује се овим кривичним делом."³⁵²

Радња овог кривичног дела је откривање личне тајне неког лица. То одавање се врши непозваном лицу, тј. било ком лицу које није овлашћено да долази до података о лицу које представља пасивни субјект овог кривичног дела. Ти подаци се могу открити усменим путем, показивањем или предајом другоме одређених писмена или докумената или на неки други начин. Подаци који су предмет откривања јесу подаци о личности, његовим својствима, здравственом стању, односима у породици или са другим лицима и сви други подаци који спадају у сферу личног живота и интимитета личности.

Извршилац овог кривичног дела може бити лекар, адвокат или неко друго лице (на пример, лекарски помоћник, бабица, адвокатски приправник) које вршењем свог позива долази до сазнања личних тајни лица са којима поступа у вршењу позива. Као извршилац се наводи и друго лице, а то би могли бити адвокатски приправници, социјални радници, психолози, апотекари и др; битно је да су они личну тајну неког лица сазнали у вршењу позива.

У погледу виности потребан је умишљај; учинилац треба да је свестан да врши откривање тајне и да је реч о тајни коју је сазнао у вршењу свог позива.

---

³⁵² Лазаревић, Љ.: *Коментар Кривичног законика*, Правни факултет универзитета "Унион"; Службени гласник, Београд, 2011., стр. 35.

Откривање личних тајни треба да је учињено неовлашћено, што значи да дело неће постојати ако је лице које је открило личну тајну било за то овлашћено па чак и дужно. У том смислу и Кривични законик предвиђа да не постоји ово кривично дело ако је откривање личне тајне учињено у општем интересу или у интересу другог лица који је од већег значаја од интереса чувања тајне (на пример, да би се заштитили живот или здравље другог лица, да би се отклонила нека општа опасност и др.).

Да ли је у "конкретном случају општи интерес или интерес другог лица, оцениће суд имајући у виду све околности које постоје у конкретном случају, а које могу бити од утицаја на оцену значаја једног или другог интереса. Казна прописана за ово кривично дело је затвор до једне године. Гоњење за ово кривично дело предузима се по предлогу оштећеног."³⁵³

6. Шпијунажа и злоупотреба инсајдерских информација

У законодавству Републике Србији предвиђено је "да извршилац кривичног дела коришћења, откривања и препоручивања инсајдерских информација"³⁵⁴ може бити свако лице које је у поседу одређених „инсајдерских информација“, а коме је забрањено да користи, открива и препоручује повлашћене информације. Међутим, својство учиниоца, тј. положај који му омогућава приступ инсајдерским информацијама битно утиче на правну квалификацију дела. У том погледу треба разликовати извршиоце на примарне и секундарне инсајдере.

Примарни инсајдери су лица која су до инсајдерских информација дошла чланством у управним или надзорним органима издаваоца или

³⁵³ Ђорђевић, Ђ.: *Кривично право - посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011., стр. 43.

³⁵⁴ *Закон о тржишту капитала „Службени гласник РС“*, бр. 31/2011, члан 282.

јавног друштва, учешћа у капиталу издаваоца или јавног друштва, помоћу приступа информацијама до којих долази обављањем дужности на радном месту, вршењем професије или других дужности, или путем извршања противправних радњи.

У секундарне инсајдере се убрајају друга лица која располажу инсајдерским информацијама, и могу бити лица унутар привредног друштва али и изван њега, као што је случај са брокерима.

Објект радње овог кривичног дела су инсајдерске информације из области тржишта капитала. Према аутентичном тумачењу представљају податке о тачно одређеним чињеницама, које нису објављене јавности, а односе се директно или индиректно на једног или више издавалаца финансијских инструмената или на један или више финансијских инструмената. Чињеница да би "јавно објављивање ових информација вероватно имало значајан утицај на цену тих финансијских инструмената или на цену изведених финансијских инструмената представља круцијалан разлог инкриминисања наведеног дела."³⁵⁵

Предвиђено кривично дело има основни, два тежа и један квалификовани облик испољавања. За кажњивост је нужно предвиђено постојање директног умишљаја, који обухвата и постојање неке од следећих намера

- да се себи или другоме оствари противправна имовинска корист или
- да се само нанесе штета другим лицима.

Основни облик испољавања наведеног кривичног дела ће "постајати уколико извршилац, у намери да себи или другом лицу оствари

³⁵⁵ Закон о тржишту капитала „Службени гласник РС”, бр. 31/2011, члан 2. став 1. тачка 46.

имовинску корист или нанесе штету другим лицима, употреби инсајдерску информацију у следећим случајевима:

- непосредно или посредно при стицању, отуђењу и покушају стицања или отуђења за сопствени рачун или за рачун другог лица финансијских инструмената на које се та информација односи;
- за откривање и чињење доступним инсајдерске информације било ком другом лицу;
- за препоруку или навођење другог лица да на, основу инсајдерске информације, стекне или отуђи финансијске инструменте на које се та информација односи.³⁵⁶

Извршилац основног облика коришћења и откривања инсајдерских информација може бити свако лице које поседује повлашћене информације као секундарни инсајдер. Санкција запрећена за основни облик испољавања овог кривичног дела је "постављена алтернативно, новчана казна или казна затвора до једне године."³⁵⁷

Први тежи облик испољавања наведеног кривичног дела ће постајати када је секундарни инсајдер као учинилац основног вида испољавања коришћења, откривања и препоручивања инсајдерских информација, злоупотребом таквих информација прибавио себи или другоме противправну имовинску корист у износу који прелази милион и петсто хиљада динара, односно уколико је другима нанео имовинску штету у наведеном износу. За први тежи облик "коришћења, откривања и

---

³⁵⁶ Закон о тржишту капитала „Службени гласник РС”, бр. 31/2011, члан 2. став 1. тачка 46.

³⁵⁷ Закон о тржишту капитала „Службени гласник РС”, бр. 31/2011, члан 282. став 1.

препоручивања инсајдерских информација предвиђена је кумулативна санкција и то казна затвором до три године и новчана казна."³⁵⁸

Други тежи облик испољавања овог кривичног дела ће постајати када злоупотребу инсајдерских информација изврши лице које је до њих дошло путем чланства у управним или надзорним органима издаваоца или јавног друштва, учешћа у капиталу издаваоца или јавног друштва, приступа информацијама до којих долази обављањем дужности на радном месту, вршењем професије или других дужности, односно путем кривичних дела које је починило. Дакле, према усвојеној дефиницији ради се о примарном инсајдеру. Осим специфичног својства извршиоца, "за облик испољавања кривичног дела предвиђено је и да извршилац у овом случају није успео да себи или другоме прибави имовинску корист или другим лицима нанесе имовинску штету у износу који прелази милион и петсто хиљада динара. За овај тежи облик такође је запређена новчана казна и казна до три године затвора (кумулативно)."³⁵⁹

Законодавац је предвидео постојање најтежег облик наведеног дела уколико је примарни инсајдер као учинилац другог тежег вида испољавања коришћења, откривања и препоручивања инсајдерских информација, злоупотребом таквих информација успео да себи или другоме прибави противправну имовинску корист у износу који прелази милион и петсто хиљада динара, или када је другим лицима нанео имовинску штету у истом износу. За овај облик кривичног дела је предвиђена "кумулативна санкција казна затвора од шест месеци до пет година и новчана казна."³⁶⁰

³⁵⁸ Закон о тржишту капитала „Службени гласник РС”, бр. 31/2011, члан 282. став 2.

³⁵⁹ Закон о тржишту капитала „Службени гласник РС”, бр. 31/2011, члан 282. став 3.

³⁶⁰ Закон о тржишту капитала „Службени гласник РС”, бр. 31/2011, члан 282. став 4.

Глава VI

КРИМИНАЛИСТИЧКО-БЕЗБЕДНОСНИ ПРИСТУПИ

1. Погледи криминалистичке теорије на сузбијање

У области сузбијања кривичног дела шпијунаже, као и других дела политички мотивисаног криминалитета и организованог криминала, немогуће је заобићи улогу савремених служби безбедности, без чијег учешћа је готово немогуће суочити се са овим проблемом, али и спроводити кривичноправну заштиту уставног уређења и безбедности државе. Ниаме, службе се у савременим државама користе као претходница деловања осталих органа државне власти у сузбијању свих негативних друштвених појава, па и криминалитета.

Појам безбедност, "између мноштва својих значења, подразумева и службу безбедности"³⁶¹ која се може схватити као политичка функција државе, односно као скуп активности и мера којима се држава штити од актуелних или потенцијалних непријатеља и као специјализована организација која обавља послове, односно примењује мере, радње и средства-којима се остварује функција безбедности. Како је "функција безбедности државе јединствена, а садржи све активности и мере којима се штити држава од својих противника, служба безбедности делује на откривању, спречавању и сузбијању активности"³⁶² које угрожавају постојеће државно и друштвено уређење, како од стране "унутрашњих политичких противника који делују са противуставних позиција, као што су сепаратисти или терористи, тако и од обавештајних и субверзивних

---

³⁶¹ Триван, Д.: *Корпоративна безбедност*, Досије студио, Београд, 2012.

³⁶² Foregger, E., Serini, E.: *Strafgesetzbuch–StGB*, Manzsche Verlags und Universitätsbuch handlung, Wien, 1989.

активности страних држава, односно њихових специјализованих установа и служби."³⁶³

Ради супротстављања активностима које је угрожавају, држава је формирала специјализоване установе и организације у оквиру свог апарата чија је основна мисија вршење заштитне функције. Тако су "временом настајале, поред контраобавештајних служби и служби за заштиту уставног поретка"³⁶⁴ и друге службе које су задужене за организовање борбе и супротстављања деловању унутрашњих политичких противника и противника из иностранства, као што су служба обезбеђења личности и објеката и противтерористичка обавештајна служба. Према томе, *служба безбедности у најчешћем и најширем значењу је генерички појам* који обједињава специјализоване унутрашње обавештајне службе, односно синоним је за службу државне безбедности.

У пракси се израз служба безбедности користи и у знатно ширем смислу од наведеног. Наиме, имајући у виду и конкретан допринос органа и служби јавне безбедности на плану заштите уставом утврђеног поретка и безбедности државе, у социјалистичким државама и политичким покретима такве оријентације, овај термин је коришћен и као генерички назив за све специјализоване установе и организације које обављају послове заштите. Другим речима, овим појмом је било обухваћено функционисање и организовање како службе државне безбедности, тако и службе јавне безбедности, да би се тиме изразила њихова заштитна функција у одбрани интереса најширих маса, а у односу на друге државе да

---

³⁶³ Born, H., and etc.: *Legal Standards and Best Practice for Oversight of Intelligence Agencies*, Oslo, 2005., p. 29-33.

³⁶⁴ Хоц, С.: *Одабрани аспекти кривичних поступака у случајевима шпијунаже*, Приручник, бр. 2/1986.

се искаже одбрамбени карактер њихове активности. Међутим, овакво схватање службе безбедности није шире прихваћено у теорији, законодавству и пракси.

Начелни циљеви службе безбедности су "правовремено откривање и спречавање угрожавајућих намера"³⁶⁵ и активности унутрашњих и спољних противника, тј. актуелних и потенцијалних непријатеља, као и обавештавање носилаца политичке власти о свим предузетим мерама и резултатима на том плану. Наиме, служба безбедности (у ужем смислу) подједнако делује на откривању, спречавању и сузбијању обавештајне и субверзивне делатности страних обавештајних служби (контраобавештајна служба, посебно служба за контрашпијунажу), али и угрожавајуће делатности чији су носиоци унутрашњи екстремисти и припадници екстремне политичке емиграције (служба за заштиту уставног поретка), затим унутрашњег и међународног тероризма (противтерористичка обавештајна служба), обезбеђењу носилаца највиших државних функција (служба обезбеђења личности и објеката), а у многим земљама и најтеже облике привредног и организованог имовинског криминалитета.

2. Организација и надлежности државних органа у откривању и спречавању шпијунаже

Са аспекта националне безбедности, безбедносно-обавештајни систем је прописима дефинисан делокруг надлежности и међусобних права свих обавештајних и безбедносних служби и других установа државе које су ангазоване да прикупљају, процењују и дистрибуирају обавештајне податке, као и да извршавају друге захтеве који им се ставе у надлежност. У најширем смислу, "он обједињава све обавештајне и безбедносне

---

³⁶⁵ Zonderman, J.: *Beyond the Crime Lab - The new science of investigation*, New York, 1999.

организације и институције, средства и методе које оне примењују у обавештајном раду, механизме координације и контроле над њима, као и законску регулативу која регулише наведену област."³⁶⁶

Законодавни систем Републике Србије је област сузбијања шпијунаже у погледу надлежности државних органа систематизовао у "Закону о основама уређења служби безбедности Републике Србије."³⁶⁷ Уставни основ за доношење овог закона је у одредбама "Устава Србије (члан 97., тачке 4. и 16.)"³⁶⁸ према којима се, између осталог, уређује и обезбеђује безбедност Републике Србије и њених грађана и организацију, надлежност и рад републичких органа. Наведеним решењем уређене су основе безбедносно-обавештајног система Републике Србије, надлежности, усмеравање и координација деловања специјализованих служби и њихов надзор. У Србији је забрањено оснивање и рад служби безбедности мимо одредаба овог закона, што представља још једну законску одредбу којом се инкриминише шпијунажа.

Контраобавештајна служба се може дефинисати "као специјализована организација државног апарата која специфичним методима и средствима спроводи контраобавештајне"³⁶⁹ и антисубверзивне активности против страних обавештајних служби, "с циљем откривања, спречавања и сузбијања њиховог деловања, заштите уставног поретка и

---

³⁶⁶ Мијалковић, С., Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе - организација и методика обавештајног, безбедносног и субверзивног деловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013., стр. 65.

³⁶⁷ Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије ("Службени гласник РС", бр. 116/2007).

³⁶⁸ Дашић, Д.: *Дипломатија и шпијунажа*, *Review of International Affairs*, br. 1116-117/2004-2005.

³⁶⁹ Дашић, Д.: *Дипломатија и шпијунажа*, *Review of International Affairs*, br. 1116-117/2004-2005.

безбедности државе, заштите највиших представника државне власти и других важних личности као и заштите сопствених интереса и дезинформисања актуелног и потенцијалног непријатеља."³⁷⁰

Контраобавештајне службе су, током историјског развоја, мењале место и улогу у сектору безбедности. У почетном периоду су најчешће биле у организационом саставу војних структура. Разлог томе лежи у чињеници да су стране обавештајне службе своју активност усмеравале првенствено на прикупљање обавештајних података војне природе. Након тога се формирају и такозване цивилне контраобавештајне службе, најчешће у ресору унутрашњих послова. У даљем развоју контраобавештајне службе су постајале специјализоване организације државног апарата с прецизним делокругом рада и стручно обученим кадровима, које су користиле специфичне методе и средства у реализацији контраобавештајних задатака. У модерно доба, контраобавештајна служба се трансформише у службу безбедности. Више се не супротставља противничким обавештајним службама искључиво применама тајних мера и поступака у области контрашпијунаже, већ и разноврсним безбедносним мерама којима им се онемогућава рад. То се, пре свега, "односи на превентивне мере у које спадају: контрола границе, поморских и ваздушних пристаништа, ограничење кретања и саобраћаја у појединим подручјима, контрола избеглица, превентивне провере и контрола поузданости лица, физичко обезбеђење простора и објеката, мере упозорења појединаца, група или организација, ограничења у јавном објављивању тајних информација и слично."³⁷¹

---

³⁷⁰ Мијалковић, С., Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе - организација и методика обавештајног, безбедносног и субверзивног деловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013., стр. 348.

³⁷¹ Бајагић, М.: *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010., стр. 46-51.

Недостатак јединствених решења у бившој Југославији о основним питањима из области унутрашњих послова, чак и о самој дефиницији тих послова, уз нагомилане унутрашње, спољнополитичке и економске факторе, довело је до распада система безбедности Федерације, а затим и саме Федерације. Током читавог процеса распада бивше "СФРЈ"³⁷² организациони облици и функционисање Службе државне безбедности и других безбедносно-обавештајних структура Србије суштински су остали непромењени до самог распада СФРЈ и стварања нове југословенске државне заједнице, СР Југославије, односно Србије и Црне Горе. Најзначајније промене извршене су у периоду 1989–1991. године, када је донет нови навиши правни акт Србије 1990. године, и о унутрашњим пословима, наредне године. У складу са иновираним уставним и законским решењима конципиран је и нови систем органа државне безбедности с циљем да ефикасно функционишу на целокупној територији Србије. Безбедносно-обавештајни систем на тлу Србије, до конституисања СРЈ и касније до октобра 2002. године, чинили су органи и тела законодавне и извршне власти задужени за контролу рада службе безбедности, затим обавештајне и безбедносне службе на савезном и републичком нивоу, као и посебне јединице за специјалне операције и антитерористичка дејства – укључујући и Специјалну антитерористичку јединицу (САЈ) у саставу Ресора јавне безбедности МУП-а Србије, док су у оквиру Војске деловали: противтерористички батаљон „Соколови“ у саставу 72. специјалне бригаде, 63. падобранска бригада, јединица за диверзантска дејства Поморског центра у Кумбору и противтерористички одред војне полиције „Кобре“. Систем државне безбедности у ужем смислу сачињавали су на републичком нивоу органи државне безбедности Ресор Државне безбедности при МУП, а на савезном нивоу Служба за информисање и

---

³⁷² Мисли се на бившу Социјалистичку Федеративну Републику Југославију.

документацију у Савезном министарству иностраних послова (СИД), служба безбедности, односно Дирекција безбедности, у истом Министарству, као и обавештајно-безбедносне институције "ЈНА"³⁷³, који су чиниле "Обавештајна Управа и Управа безбедности."³⁷⁴

"Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије предвиђа следеће безбедносне службе у Републици Србији:

- Безбедносно-информативну агенцију, као посебну владину организацију,
- Војнобезбедносна агенција и
- Војно-обавештајна агенција, као самосталне органе управе у саставу Министарства одбране."³⁷⁵

Приметно је да исти правни акт није препознао бивши СИД и Службу безбедности, у саставу Министарства спољних послова Републике Србије, као саставни део националног безбедносно-обавештајног система. Убрзо по усвајању истог, СИД је и формално расформиран, док је Служба безбедности наставила да постоји као одељење у саставу Секретаријата Министарства спољних послова.

---

³⁷³ Југословенска народна армија...

³⁷⁴ Милошевић, М.: *(Контра)шпијунажа - настанак и развој у Србији и свету*, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2011., стр. 234-235.

³⁷⁵ Милошевић, М.: *(Контра)шпијунажа - настанак и развој у Србији и свету*, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2011.

Поред наведених "специјализованих служби безбедносно".³⁷⁶ обавештајни систем чини и "Савет за националну безбедност, као највиши колективни орган система националне безбедности Републике Србије, у чијем саставу се налазе:

- председник Републике,
- председник Владе,
- министар одбране,
- министар унутрашњих послова,
- министар правде,
- начелник Генералштаба Војске Србије,
- директор Безбедносно-информативне агенције,
- руководилац војне службе безбедности у Министарству одбране и
- руководилац војно-обавештајне службе у Министарству одбране."³⁷⁷

Надлежности "Савета за националну безбедност"³⁷⁸ су да:

---

³⁷⁶ Називи војна служба безбедности и војно-обавештајна служба су у време усвајања Закона о основама уређења служби безбедности Републике Србије, 2007. године били одговарајући, али је 2009. године усвојен Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији ("Службени гласник РС", бр. 88/2009), којим су наведене службе добиле ове називе.

³⁷⁷ Одлука о Савету за националну безбедност Републике Србије, Влада Р. Србије, 05 Број: 02-2866/2007 од 31. маја 2007. год.

³⁷⁸ Безбедносно-обавештајни систем је укупност обавештајних и безбедносних служби и других установа државе које су ангазоване да прикупљају, процењују и дистрибуирају обавештајне податке, као и да извршавају друге захтеве који им се ставе у надлежност. Наведено према Мијалковић Саша: *Национална безбедност*, друго, измењено и допуњено издање, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011., стр. 290.

- "разматра питања из области одбране, унутрашњих послова и рада служби безбедности;
- разматра међусобну сарадњу органа надлежних за одбрану, органа надлежних за унутрашње послове и служби безбедности и њихову сарадњу с другим надлежним државним органима, као и сарадњу са органима и службама безбедности страних држава и међународних организација;
- предлаже надлежним државним органима мере за унапређење националне безбедности;
- разматра предлоге за унапређење националне безбедности које му упућују органи надлежни за одбрану, органи надлежни за унутрашње послове, службе безбедности и други надлежни државни органи;
- разматра питања из делокруга органа државне управе, аутономних покрајина, општина, градова и града Београда која су значајна за националну безбедност
- разматра и друга питања која су значајна за националну безбедност;
- разматра обавештајно-безбедносне процене и доноси закључке којима одређује приоритете и начине заштите и усмерава остваривање националних интереса који се спроводе путем обавештајно-безбедносне делатности;
- доноси закључке у вези с радом служби безбедности и Бироа за координацију;
- доноси закључке којима усмерава и усклађује рад служби безбедности;

- доноси закључке којима усмерава сарадњу служби безбедности са службама безбедности страних држава и међународних организација;
- доноси закључке којима усклађује делатности државних органа које су посвећене међународној сарадњи у области националне безбедности и одбране;
- прати извршавање закључака које је донео;
- даје мишљења о предлозима годишњих и средњорочних планова рада служби безбедности;
- даје мишљења Влади о предлозима буџета служби безбедности и прати реализацију одобрених буџетских средстава;
- даје мишљење Влади о предлогу за постављење и разрешење директора служби безбедности.³⁷⁹

Савет за националну безбедност има обавезу "да се стара о усаглашеној примени прописа и стандарда за заштиту података о личности, као и других прописа којима се штите људска права која могу да буду угрожена разменом информација или другим оперативним радњама."³⁸⁰

Биро за координацију оперативно усклађује рад служби безбедности и извршава закључке Савета за националну безбедност о следећем: питањима оперативног усклађивања делатности између служби безбедности и других државних органа, утврђује начин координације оперативног ангажовања у појединим значајним случајевима и анализира резултате оперативног усклађивања и о томе по потреби извештава Савет.

---

³⁷⁹ Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије ("Службени гласник РС", бр. 116/2007).

³⁸⁰ Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије ("Службени гласник РС", бр. 116/2007), члан 5.

Биро за координацију чине директори свих служби безбедности и секретар Савета.

До доношења овог закона, изузев површне норме да службе безбедности „међусобно сарађују“, није била уређена сарадња и координација рада служби безбедности. За разумевање функционисања координације и сарадње служби, без обзира на њихову подређеност Влади, треба имати у виду ко су корисници информација БИА, пошто Уредба о корисницима екстерних информација Безбедносно-информативне агенције и врстама едиција³⁸¹ по аналогiji, важе и за војне и дипломатске службе:

У раду "Бироа за координацију могу по позиву да учествују: представници Министарства спољних послова, директор полиције и начелници управа полиције, Републички јавни тужилац, директор Управе царина, руководиоци других државних органа, организација и институција, али без права гласа."³⁸²

2. 1. Безбедносно-информативна агенција

Безбедносно-информативна агенција Републике Србије (у даљем тексту БИА), формирана је "Законом о безбедносно-информативној агенцији од 27. јула 2002. године."³⁸³ Насупрот одређеној традицији ресорности, БИА је од 28. октобра 2002. године цивилна служба у статусу посебне организације, односно аутономна институција везана директно за Владу Републике Србије. На тај начин је послове националне безбедности

³⁸¹ Уредба о корисницима екстерних информација Безбедносно-информативне агенције и врстама едиција, „Сл. гласник Р. Србије“, бр. 83/2004 и 52/2007).

³⁸² Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије ("Службени гласник РС", бр. 116/2007) чланови 11. и 12.

³⁸³ Закон о Безбедносно-информативној агенцији ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 111/2009 и 66/2014).

Србије, по први пут у њеној историји преузела установа изван оквира Министарства унутрашњих послова. На основу одговарајућих одредби истим правним актом о Безбедносно-информативној агенцији, Влада Републике Србије је током октобра 2002. године донела и неопходне подзаконске акте: "Уредбу о дисциплинској одговорности припадника БИА, Уредбу о начину евидентирања, обраде, чувања, коришћења, заштите и достављања другим надлежним државним органима информација и докумената о пословима из надлежности БИА и Уредбу о службеним легитимацијама припадника БИА, а током 2004. године и Уредбу о корисницима екстерних информација Безбедносно-информативне агенције и врстама едиција. "Правилником о организацији и систематизацији радних места из 2004. године уведен је и институт Генералног инспектора, ради побољшања унутрашње контроле рада."³⁸⁴

"Уставни суд Републике Србије је, одлуком од 26. децембра 2013. године, прогласио неуставним одредбе 13., 14. и 15. Закона о безбедносно-информативној агенцији."³⁸⁵ Дат је рок од шест месеци да се наведене одредбе ускладе са највишим правним актом у Републици Србији. Народна Скупштина је усвојила Измене и допуне "Закона о безбедносно-информативној агенцији"³⁸⁶ у предвиђеном року, а измене се односе на примену посебних мера тајног праћења комуникација и неопходности да се за примену наведених мера обезбеди дозвола судског органа. Суд доноси наредбу о примени посебних мера тајног праћења, који садржи назив посебне мере, расположиве податке о лицу односно групи или организацији према којој ће бити примењивана, разлоге о испуњености

---

³⁸⁴ Милошевић, М., Срећковић, З.: *Обавештајне службе*, ВИЗ, Београд, 2009., стр. 286-288.

³⁸⁵ Милошевић, М., Срећковић, З.: *Обавештајне службе*, ВИЗ, Београд, 2009.

³⁸⁶ *Закон о Безбедносно-информативној агенцији* ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 111/2009 и 66/2014).

услова за примену наведених мера, начин примене, обим и трајање посебних мера. Директор БИА "има право жалбе на одлуку надлежног судије вишем Апелационом суду."³⁸⁷

Безбедносно-информативна агенција има статус правног лица. Она је у потпуности преузела надлежности и задатке бившег Ресора државне безбедности, укључујући и просторије, покретне ствари, архиву и други материјал, опрему, средства за рад и друга средства која је до тада користио наведени Ресор. При томе је "БИА формирана као посебна организација за:

а) заштиту безбедности Републике Србије и откривање и спречавање делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка,

б) истраживање, прикупљање, обраду и процену безбедносно-обавештајних података и сазнања од значаја за безбедност Републике Србије и информисање надлежних државних органа, и

в) друге послове одређене Законом (сарадња са органима, организацијама и службама других земаља и сл). Дакле, делокруг рада Безбедносно-информативне агенције "обухвата контраобавештајне, обавештајне и друге послове безбедности, што се може видети и из самих назива организацијских јединица централе Агенције:

–Контраобавештајна управа, која је намењена за супротстављање деловању страних обавештајних служби, тероризму и међународном организованом криминалу

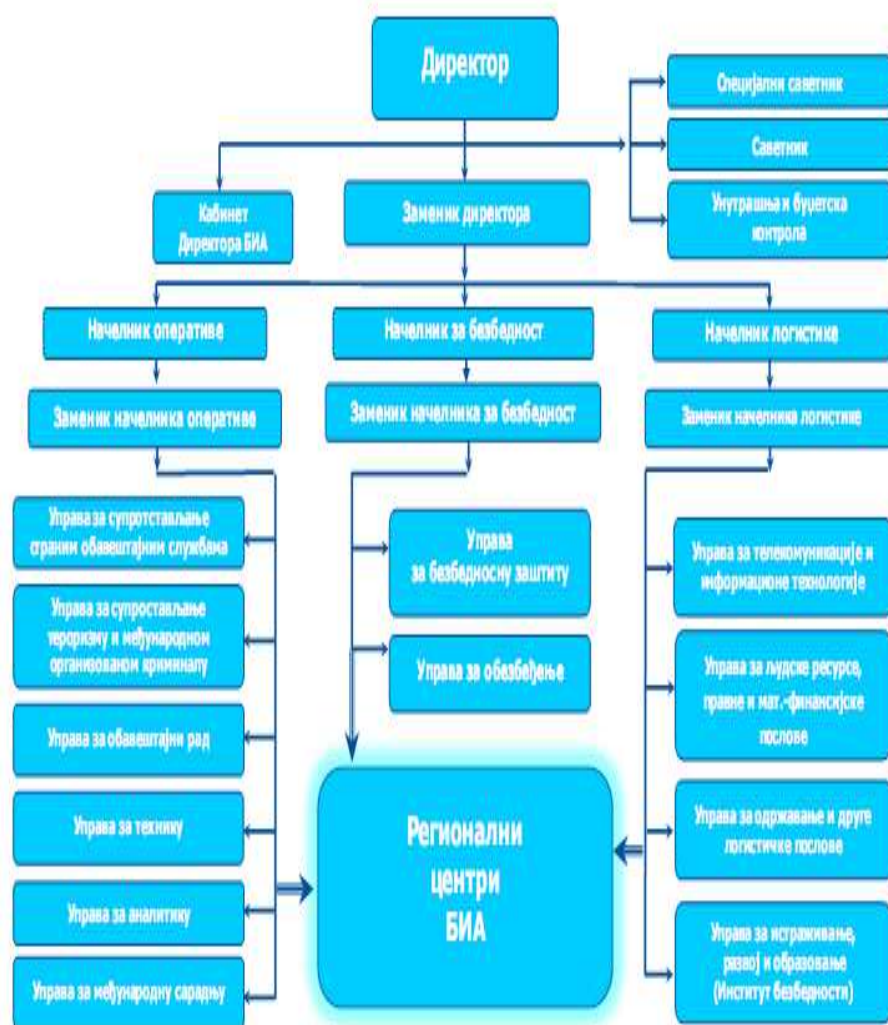
–Обавештајна управа, чија је намена офанзивни рад према иностранству,

³⁸⁷ Закон о Безбедносно-информативној агенцији ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 111/2009 и 66/2014), члан 15.

- Управа за аналитику, са задатком да прати и анализира савремене изазове ризике и претње и израђује информације за крајње кориснике
- Управа за технику, чији је задатак да створи услове за примену тајног праћења и документовања
- Управа за заштиту државних органа,
- Управа за обезбеђење,
- Управа за систем веза и информатику,
- Управа за кадровске и финансијске послове,
- Управа за међународну сарадњу,
- Институт безбедности,
- Образовно-истраживачки центар и
- Санитет."³⁸⁸

---

³⁸⁸ Милошевић, М., Срећковић, З.: *Обавештајне службе*, ВИЗ, Београд, 2009., стр. 287.

Шема бр. 1. Организациона структура Безбедносно-информативне агенције³⁸⁹

Поред централе, у саставу БИА се налазе и центри и одељења БИА, који су формиран на територијалном принципу. Радом Агенције руководи директор БИА кога поставља и разрешава Влада. Директор, између осталог, има и дужност да Народној скупштини и Влади Републике Србије два пута годишње подноси извештај о раду Агенције и стању безбедности Републике Србије. Директору у руковођењу помажу заменик, помоћници и саветници.

³⁸⁹ Извор: www.bia.gov.rs/rsc/o-agenciji/organizaciona-struktura.

У обављању послова из своје надлежности БИА примењује одговарајуће оперативне методе, мере и радње, као и одговарајућа оперативно-техничка средства којима се обезбеђује прикупљање података и обавештења ради отклањања и спречавања делатности усмерених на подривање или рушење највишим правним актом утврђеног поретка, угрожавање безбедности у земљи и, у вези с тим, предузима друге потребне мере и радње на основу прописа донетих у складу са позитивним законима. Одлуку о примени одговарајућих мера и метода у конкретном случају доноси директор Агенције или лице које он овласти. О пословима из своје надлежности БИА обрађује, чува и користи прикупљене информације и документацију. О томе води одговарајуће евиденције и обезбеђује, по општеприхваћеним безбедносним стандардима, заштиту њихове тајности.

Одступање од начела неповредивости тајности писама и других средстава општења, на предлог директора БИА одобрава се посебном "Одлуком Врховног суда Србије"³⁹⁰, и то у року од 72 сата од подношења предлога. Када разлози хитности то налажу, а посебно у случајевима унутрашњег и међународног тероризма, примену оперативно-техничких мера може својим Решењем наложити директор БИА, уз претходно прибављену писмену сагласност председника Врховног суда Србије, односно овлашћеног судије. У оваквим ситуацијама, писмени предлог за примену одговарајућих мера директор БИА доставља Врховном суду Србије, о коме се мора решити у року од 24 сата од подношења предлога. Одлука о наставку примене одговарајућих мера, односно њиховој обустави, доноси се у року од 72 сата од подношења предлога.

---

³⁹⁰ Милошевић, М., Срећковић, З.: *Обавештајне службе*, ВИЗ, Београд, 2009., стр. 288.

2. 2. Војнобезбедносна агенција

Током реформе система одбране Републике Србије извршене су организацијске промене и у институцијама безбедносно-обавештајног сектора. На основу "Наредбе министра одбране од 29. септембра 2003. године формирана је Војнобезбедносна агенција (у даљем тексту ВБА), као организацијска целина Министарства одбране. ВБА је званично почела да функционише од 1. јануара 2004. године."³⁹¹ Међутим, њено деловање је у потпуности законски уређено доношењем "Закона о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији,"³⁹² где је "успостављена као савремена и професионална служба безбедности у саставу безбедносно-обавештајног система Републике Србије и Министарства одбране."³⁹³ Војнобезбедносна агенција је самостална организацијска јединица у саставу Министарства одбране и има статус правног субјекта. Наведене промене су довеле и до раздвајања контраобавештајне од опште безбедносне функције, коју сада поред ове агенције обавља и Управа за војну полицију Генералштаба Војске Србије. Надлежности и задаци ВБА и војне полиције прецизно су дефинисани. Тако је у области откривања и спречавања кривичних дела ВБА надлежна за кривична дела против уставног уређења и безбедности и против међународног хуманитарног права, као и за најтежа дела са елементима организованог криминала, а војна полиција за остале облике криминалне делатности у војсци. Код заштите лица и објеката, војна полиција је превасходно надлежна за физичку и техничку заштиту, а ВБА за прикупљање осетљивих података о могућим врстама и носиоцима

³⁹¹ Закон о Војно-безбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији ("Службени гласник РС", бр. 88/2009).

³⁹² Закон о Војно-безбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији ("Службени гласник РС", бр. 88/2009).

³⁹³ Преузето са званичног сајта ВБА: <http://www.vba.mod.gov.rs>, 12. 05. 2014. год.

угрожавања безбедности, односно контраобавештајну заштиту система одбране.

Дакле, рад Војнобезбедносне агенције уређен је "Законом о основама уређења служби безбедности Републике Србије"³⁹⁴, "Законом о Војнобезбедносној агенцији"³⁹⁵ и "Војнообавештајној агенцији"³⁹⁶ и подзаконским актима за његово спровођење. Уређени су надлежности, послови, задаци, надзор и контрола ВБА, сарадња као и друга питања значајна за њихов рад. Војнобезбедносна агенција је, у оквиру својих надлежности, овлашћена да прикупља податке из јавних извора, од физичких и правних лица, од државних органа, организација и служби, носиоца јавних овлашћења, као и применом посебних поступака и мера тајног прикупљања података. Војнобезбедносна агенција је надлежна за контраобавештајну заштиту целокупног система одбране Републике Србије. У погледу надлежности и задатака прописано је да ВБА "открива, прати, документује и пресеца:

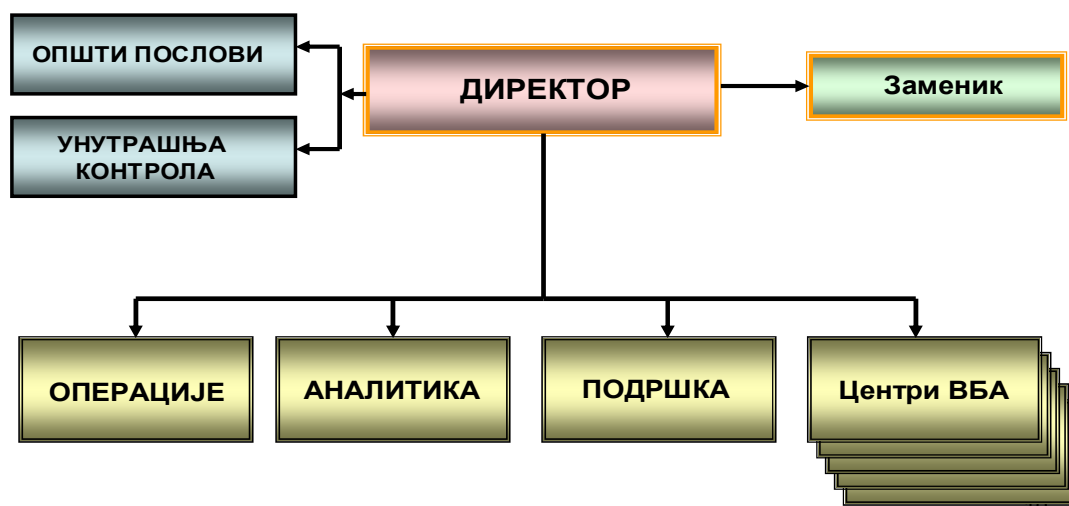
- обавештајну и другу непријатељску делатност страних обавештајних служби у и према Војсци Србије;
- унутрашњи и међународни тероризам, илегални промет опасних материја, шверц наоружања и војне опреме и субверзивне активности усмерене према Војсци Србије и Министарству одбране

³⁹⁴ Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије (С. Гласник бр. 116/2007 и 72/2012).

³⁹⁵ У Закону о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији („Сл. гласник РС Службени ", бр. 88/09 и 55/12 – УС).

³⁹⁶ У Закону о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији („Сл. гласник РС Службени ", бр. 88/09 и 55/12 – УС).

- кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, против човечности и међународног ратног и хуманитарног права и најтежих дела са елементима организованог криминала и
- врши истраживање и документовање паравојног организовања и илегалног наоружавања и контраобавештајно штити команде, установе, објекте и припаднике Министарства одбране, формацијска места, информације и податке од посебног значаја за одбрану земље и Министарство одбране у међународним и хуманитарним операцијама.³⁹⁷

Шема бр. 2. Начелна организациона структура Војнобезбедносне агенције³⁹⁸

Војнобезбедносна агенција, "у оквиру контраобавештајних послова, извршава следеће задатаке:

- открива, прати и онемогућава обавештајно деловање, субверзивне и друге активности страних држава, страних

³⁹⁷ Милошевић, М., Срећковић, З.: *Обавештајне службе*, ВИЗ, Београд, 2009., стр. 288-289.

³⁹⁸ Са сајта Министарства одбране mod.stat.gov.rs

- организација, група или лица усмерених против Министарства одбране и Војске Србије;
- открива, прати и онемогућава унутрашњи и међународни тероризам, екстремизам и друге облике организованог насиља усмерених против Министарства одбране и Војске Србије;
  - открива, истражује и документује кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, кривична дела организованог криминала, кривично дело прање новца, као и кривична дела корупције (злоупотреба службеног положаја, трговина утицајем, примање мита и давање мита) и ако нису резултат деловања организоване криминалне групе, унутар Министарства одбране и Војске Србије;
  - открива, истражује и документује кривична дела одавање пословне тајне од интереса за одбрану, неовлашћеног приступа заштићеном рачунару, рачунарској мрежи и електронској обради података, одавање службене тајне и одавање војне тајне;
  - планира, организује и спроводи контраобавештајну заштиту тајних података Министарства одбране и Војске Србије;
  - планира, организује и спроводи контраобавештајну заштиту Министарства одбране и Војске Србије;
  - прикупља, анализира, обрађује и процењује контраобавештајне податке из своје надлежности и
  - обавља и друге контраобавештајне послове и задатке."³⁹⁹

---

³⁹⁹ Закон о Војно-безбедносној агенцији и Војно-обавештајној агенцији ("Службени гласник РС", бр. 88/2009) члан 6.

Уколико су противправне активности усмерене према Министарству одбране и Војсци Србије од лица која нису припадници Војске Србије и запослени у Министарству одбране, ВБА своје активности и мере на плану њиховог откривања, праћења и онемогућавања, односно истраживања и документовања предузима уз обавезну сарадњу са Безбедносно-информативном агенцијом или Полицијом, са којима заједно утврђује начин даљег поступања.

Радам ВБА руководи директор, који је непосредно потчињен министру одбране Републике Србије, а у функционалном/оперативном смислу и Савету за националну безбедност. Структуру ВБА чине Агенција (централа) и извршни органи – центри ВБА у Београду, Новом Саду, Нишу, Краљеву, затим Центар за оперативно-техничку подршку и Центар за усавршавање кадрова. Парламентарни надзор над радом ВБА врши "Одбор за надзор над службама безбедности Народне скупштине Републике Србије."⁴⁰⁰

2. 3. Контраобавештајни елементи осталих државних органа

Као што је већ напоменуто, до усвајања "Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије"⁴⁰¹ у саставу Министарства спољних послова постојале су две безбедносне институције и то Служба за информисање и документацију (СИД) и Служба, односно Дирекција безбедности. СИД је потпуно расформиран, док је Служба безбедности изгубила статус службе и задржала статус одељења у саставу Генералног секретаријата Министарства. Дакле, ради се о интерној, односно

---

⁴⁰⁰ Милошевић, М., Срећковић, З.: *Обавештајне службе*, ВИЗ, Београд, 2009., стр. 289.

⁴⁰¹ *Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије* ("Службени гласник РС", бр. 116/2007).

унутрашњој служби безбедности, коју закон не третира као државну службу са потребним овлашћењима за рад.

Интерним прописима Министарства спољних послова, "прописане су следеће надлежности Одељења безбедности:

- обезбеђење и заштита од противправних радњи свих запослених у Министарству, унутрашњости објекта, имовине и информатичких система, комуникације, курирских и других веза;
- заштита у случају елементарних непогода, пожара, технолошких инцидената и опасности;
- организација поступка безбедносних провера кандидата за пријем у радни однос који се спроводи од стране надлежних органа безбедности Републике Србије;
- безбедносна припрему кандидата за премештај на радна места у дипломатско-конзуларна представништва Републике Србије;
- друге послове из делокруга Одељења.⁴⁰²

Организацијско-функционална структура "Одељења безбедности Министарства је следећа:

- 1) Одсек за безбедносне припреме и анализе, који је задужен да обавља послове који се односе на:
  - безбедносну припрему кандидата за премештај на радна места у дипломатско-конзуларна представништва Републике Србије у иностранству;

---

⁴⁰² Преузето са званичног сајта Министарства спољних послова Р. Србије:

<http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/organizacione-jedinice/generalni-sekretarijat?lang=cyr>, 12. 06. 2013. год.

- анализу безбедносних услова рада Министарства и дипломатско-конзуларних представништава Републике Србије у иностранству;
- организацију поступка безбедносних провера кандидата за пријем у радни однос који се спроводи од стране надлежних органа безбедности Републике Србије;
- друге послове из делокруга Одсека.

2) Одсек за видео надзор и контролу, који обавља послове који се односе на спровођење видео надзора и контроле у Министарству и дипломатско-конзуларним представништвима Републике Србије, као и друге послове из делокруга Одсека.

3) Одсек за противпожарну заштиту, са задатком да обавља послове који се односе на противпожарну заштиту Министарства и дипломатско-конзуларних представништава Републике Србије, као и друге послове из делокруга Одсека.

4) Одсек за физичку заштиту, који обавља послове који се односе на физичку заштиту запослених у Министарству, унутрашњости објекта и имовине, као и друге послове из делокруга Одсека.

5) Група за техничку заштиту, која обавља послове који се односе на заштиту информатичких система и комуникације, као и друге послове из делокруга Групе."⁴⁰³

С обзиром да се ради о веома осетљивој функцији коју реализује Министарство спољних послова, а везана је за реализацију спољне политике Републике Србије, реално је очекивати да таква институција представља објекат интересовања агентуре страних обавештајних служби.

---

⁴⁰³Преузето са званичног сајта Министарства спољних послова Р. Србије: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/organizacione-jedinice/generalni-sekretarijat?lang=cyr>, 12. 06. 2013. год.

То је разлог постојања наведеног одељења, а послови контраобавештајне заштите су јасно дефинисани у задацима 1. одсека за безбедносне припреме и анализе. Истоветан случај је и са техничком заштитом комуникација Министарства спољних послова, за чију заштиту је одговорна Група за техничку заштиту.

Остаје за разматрање да ли је било оправдано гашење СИД, имајући у виду да је њено постојање било добар институционалан оквир за офанзивно деловање контраобавештајне службе Републике Србије.

Контраобавештајне службе често користе методе и технике оперативног рада обавештајних служби задужених за сузбијање криминалитета. Истовремено, у зависности од ситуације и процене руководећих структура, контраобавештајне службе могу користити резултате рада наведених служби или усмеравати њихово ангажовање. Наравно да се такве активности координира Савет за националну безбедности, у складу са "Законом о основама уређења безбедносних служби".⁴⁰⁴ Управо због наведених законских решења, значајно је размотрити и надлежности других државних органа у борби против деловања страних обавештајних служби.

Надлежности "МУП"⁴⁰⁵, које се често називају и послови јавне безбедности. Ради се о следећим пословима који су везани за контраобавештајну делатност: превенцију криминала и откривање починилаца кривичних дела, одржавање јавног реда, безбедност саобраћаја на путевима, обезбеђење одређених личности и објеката, контрола прелажења државне границе, контрола кретања и боравка у граничном појасу, контрола кретања и боравка странаца, набављање,

---

⁴⁰⁴ Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије ("Службени гласник РС", бр. 116/2007).

⁴⁰⁵ Министарство унутрашњих послова.

држање и ношење оружја и муниције, производња и промет експлозивних материја, запаљивих течности и гасова, држављанство и лична документа грађана. Као што се може закључити, из простог набрајања задатака, већина њих се налази у надлежности Дирекције полиције. Прецизније речено, већину активности у вези са контраобавештајним деловањем у МУП реализују следеће организацијске јединице Дирекције полиције:

- Служба за борбу против организованог криминала,
- Служба за борбу против високотехнолошког криминала и
- Служба за откривање ратних злочина.

Као што је већ наведено, "економска шпијунажа је готово исто толико разорна по националне интересе као и политичка, односно класична шпијунажа."⁴⁰⁶ Јасно је да, поред контраобавештајне службе, своје место у борби против деловања страних обавештајних служби заузимају и специјализовани државни органи чија је надлежност контрола законитости у финансијском пословању. У Републици Србији су наведене институције у организацијској структури Министарства финансија. Ради се о Управи за спречавање прања новца "УСПН"⁴⁰⁷ и Агенцији за борбу против корупције "АЗБПК"⁴⁰⁸.

3. Коришћење информатора и других криминалистичко-оперативних метода

У самом наслову присутна је, наизглед, терминолошка непрецизност јер се користи појам «метода». У наведеном случају се не

⁴⁰⁶ Мијалковић, С., Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе - организација и методика обавештајног, безбедносног и субверзивног деловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013., стр. 378-388.

⁴⁰⁷ Управи за спречавање прања новца.

⁴⁰⁸ Агенцији за борбу против корупције.

ради о научном методу, за прикупљање и обраду података намењених формирању научно заснованих истина о догађајима и процесима у реалности. Овде је термин "метода употребљен у складу са дугогодишњом праксом у безбедносној литератури да се појам «метод» користи за начине прикупљања обавештајних података, односно контраобавештајног деловања."⁴⁰⁹

Безбедносне службе користе разноврсне методе, односно средства, ради заштите безбедности државе од деловања страних обавештајних служби. Суштински се ради о сазнајним изворима контраобавештајних служби, за које важи врхунско начело тајности, односно конспиративности, за њихово коришћење. Тајност у примени метода и техника контраобавештајних служби је "предуслов за успешно сузбијање шпијунаже из следећих разлога:

- тајна и прикривена делатност страних обавештајних служби се може открити једино тајним средствима,
- тајна примена средстава омогућава контраобавештајним службама да из дефанзиве пређу у офанзиву и тиме осујете намере противника,
- ефикасније се сузбијају штетне последице деловања страних обавештајних служби,
- тајност у раду обезбеђује да неоснована сумња не изазове штетне последице по наведено лице, и

---

⁴⁰⁹ Бајагић, М.: *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010., стр. 106-108. (106).

–прикупљени подаци су аутентични, јер се носилац угрожавајуће делатности слободно понаша, због уверења да надлежни органи не знају ништа о његовој делатности."⁴¹⁰

Контраобавештаје службе, суштински, користе све расположиве методе и технике рада у супротстављању деловању страних обавештајних служби. Њихов избор зависи од конкретних услова и објекта деловања контраобавештајне службе, прикупљених сазнања о деловању објекта интересовања, али и оперативних могућности и потенцијала Службе. Методе и технике рада контраобавештајне службе "можемо, крајње условно, поделити према критеријуму суштине ангажовања на следеће:

- конспиративни методи, као што су агентурни метод, тајно коришћење техничких средстава и слично,
- такозване легалне методе прикупљања података, примера ради метод ислеђивања, и
- методе карактеристичне за деловање органа јавне безбедности, што се односи на провере у разним базама података, инфилтрација у одметничку групу и слично."⁴¹¹

Контраобавештајне службе се превасходно ослањају у раду на обавештајну мрежу, која је најефикасније и најбитније средство за откривање и утврђивање подривачке делатности страних обавештајних служби. На том плану контраобавештајне службе стварају и развијају мрежу тајних извора података, односно агентурну-сарадничку мрежу, која се пројектује према захтевима који су јој стављени у надлежност. Тајни извори

⁴¹⁰ Милошевић, М.: *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001., стр. 182.

⁴¹¹ Мијалковић, С., Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе - организација и методика обавештајног, безбедносног и субверзивног деловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013., стр. 382.

се "усмеравају и уграђују према појединцима, групама, организацијама, одређеним срединама, објектима или територији, зависно од прихваћених принципа организовања контраобавештајне заштите."⁴¹²

Истовремено, коришћење техничких средства постају све значајнији извор података о деловању страних обавештајних служби, захваљујући развоју науке и технике у савременим условима. Праћење савремених система комуникација могу да укажу не само на саговорнике праћеног лица, већ и његово кретање у одређеном времену без значајнијег ангажовања људства. То се реализује "коришћењем метода тајног надзора и снимања телефонских и других разговора, односно комуникација које се обављају посредством техничких уређаја на даљину и електронским позиционирањем лица и објеката."⁴¹³

Међутим, без обзира на све веће техничке могућности праћења кретања и комуникација потенцијално безбедносно интересантних лица, незаобилазан је метод тајног (физичког) праћења лица. Ради се о слеђењу кретања конкретне особе чију активност треба установити, а врше га припадници службе или ангажоване поуздане особе изван контраобавештајне службе погодне за реализацију наведених задатака. Предузима се ради "откривања веза, скровишта, средстава или начина рада, провере понашања и утврђивања других чињеница или онемогућавања угрожавајуће делатности."⁴¹⁴

---

⁴¹² Милошевић, М.: *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001., стр. 182.

⁴¹³ Мијалковић, С., Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе - организација и методика обавештајног, безбедносног и субверзивног деловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013., стр. 373-375.(376).

⁴¹⁴ Милошевић, М.: *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001., стр. 183.

Тајна контрола (цензура) писама и других поштанских пошиљки је све ређа појава у пракси деловања контраобавештајне службе, због саме чињенице да се све ређе на овај начин врши кореспонденција припадника страних обавештајних служби. Међутим, то свакако не значи да се она не примењује и да више не постоји у делатности безбедносних служби. Наведена метода се "састоји у тајном увиду у садржину писама, односно других пошиљки, па уколико се уоче подаци од безбедносног значаја, они се фотографишу или копирају и предузимају потребне мере за спречавање намера страних обавештајних служби."⁴¹⁵

Обављање такозваних информативних разговора, односно испитивање и саслушање лица и уопште спровођење истражних радњи представља значајан извор "података"⁴¹⁶ службе безбедности. Наиме, у многим државама припадници службе безбедности се непосредно ангажују у вођењу истрага над ухапшенима и осумњиченима да ли су извршили

---

⁴¹⁵Мијалковић, С., Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе - организација и методика обавештајног, безбедносног и субверзивног деловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013., стр. 382.

⁴¹⁶ Закон о полицији предвиђа сарадњу са БИА у складу са Законом којим је регулисан рад Безбедносно-информативне агенције и Законом о кривичном поступку, министар унутрашњих послова и директор БИА споразумно утврђују обавезне облике и начин остваривања сарадње наведених институција у питањима од интереса за безбедност људи и имовине, односно за безбедност и уставни поредак Републике Србије, а нарочито: 1) међусобно обавештавање, размену података и сазнања од значаја за извршавање задатака из надлежности Министарства и БИА, 2) пружање непосредне физичке, стручне, техничке и друге међусобне помоћи, у складу са законом утврђеним делокругом и по претходном договору између министра и директора Агенције, односно лица која они овласте и 3) предузимање заједничких мера и активности од интереса за једновремену заштиту и остваривање безбедности људи и имовине и безбедности Републике Србије. *Закон о полицији* ("Службени гласник РС", бр. 101/2005, 63/2009 – одлука Уставног суда и 92/2011) члан 187.

одређена кривична дела против уставног уређења и безбедности државе. У другим земљама њима је допуштено да посредно учествују у истрази и користе податке до којих судски органи дођу у току истраге. То је случај у Републици Србији, "где припадници БИА немају полицијска овлашћења, али имају могућност да посредством сарадње са припадницима МУП-а"⁴¹⁷ дођу до потребних података. Припадници службе безбедности и обавештајне службе, по правилу, "саслушавају лица која су емигрирала и дезертирала."⁴¹⁸ Поред ових категорија лица, обавештајна пракса познаје још неке категорије од којих се овим методом могу прибављати значајни обавештајни подаци. Ту се првенствено мисли на ратне заробљенике и откривене стране агенте. Из овога следи да се под иследним методом, у најопштијем смислу, "подразумева ислеђивање/испитивање различитих категорија обавештајно интересантних лица као што су пребези"⁴¹⁹, страни агенти, емигранти, путници (туристи и сл.) и ратни заробљеници. Та саслушања дају податке обавештајног и контраобавештајног карактера. Наведени подаци могу да допринесу промени наступа контраобавештајне службе према лицу за које постоји сумња да се бави обавештајних радом. Неретке су ситуације да се сазнања добијена овом методом користе за успостављање сарадничке везе засноване на уцени или могућности компромитације. Многи аутори сматрају да је основни задатак иследног метода „испитивање и утврђивање искрености пребега“ у циљу спречавања евентуалне пенетрације у сопствене структуре или уграђивања двојних агената. Тиме се јасно потврђује чињеница "да је једна од основних намена

⁴¹⁷ Министарство унутрашњих послова Републике Србије...

⁴¹⁸ Милошевић, М.: *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001., стр. 183.

⁴¹⁹ За пребеге су се сматрала лица која су у доба хладног рата прелазила из источног блока на Запад и обрнуто. И данас се појам налази у употреби, а ради се најчешће о случајевима када су у питању државе са проблематичним политичким односима или су у сукобу.

иследног метода, суштински иманентна контраобавештајној служби, јер су активности на спречавању пенетрације/уграђивања страних обавештајних позиција и откривања двојних агената, основни задаци наведених служби."⁴²⁰

Посебно значајан метод служби безбедности, који се може сврстати у метод карактеристичан за деловање органа јавне безбедности, је метод коришћења провокатора. То лице може бити активни припадник контраобавештајне, односно безбедносне службе али је најчешће реч о агентурној-сарадничкој вези. Дакле, то је личност која има задатак да подстиче, провоцира или неким другим облицима свог деловања подстиче одређене активности које наносе неку врсту штете срединама према којима је таква његова делатност усмерена, односно служе интересима службе безбедности која их контролише. Тако се "они могу усмеравати (нпр. да се открију чланови илегалне групе или планови њеног деловања, или створе услови за компромитацију њихових кључних актера и сл.)."⁴²¹ Службе

---

⁴²⁰ Бајагић, М.: *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010., стр. 154.

⁴²¹ Тако су, према Закону о ФБИ из 1979. године члан 533.6 истражни органи Бироа експлицитно овлашћени да користе „осетљиве истражне методе“ као што су: прикупљање података преко информатора и тајних агената (укључујући стварање агената који ће врбовати друге агенте), контрола поште и телефона, тајно фотографисање и снимање, лажни интервју, физичко (тајно) праћење, електронско извиђање, претраживање отпадака, те приступ информацијама пореских органа као и банака и осигуравајућих компанија (али само под одређеним условима). Закон омогућава ФБИ да, под одређеним условима ангажује, агентуру („информаторе“) и из редова лица која су под законском и моралном обавезом чувања тајне (новинара, адвоката, лекара, свештеника и др.). Најзад, познато је да Биро користи најмодернија прислушна средства, као и да има вероватно највећи фонд картотека и евиденција на свету. Наведено према Мијалковић, С., Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе - организација и методика обавештајног, безбедносног и субверзивног деловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013., стр. 383-384.

безбедности обично користе услуге агената провокатора да би нанеле одговарајућу штету појединим организацијама и у другим облицима деловања (демонстрације, протести, побуне и сл.). Најзад, у неким земљама су службе безбедности овлашћене да примењују и разне друге конспиративне «нетрадиционалне» методе и технике прикупљања података.

Коришћење картотека и евиденција службе безбедности и разних других евиденција представљају фонд изузетно корисних сазнања за припаднике контраобавештајне службе који се могу условно сврстати у групу метода карактеристичне за деловање органа јавне безбедности. Службе безбедности праве сопствене картотеке и евиденције током дугогодишњег рада. Прикупљена сазнања су тако сређена да потребни подаци могу брзо да се пронађу и користе. Савремене службе безбедности располажу центрима за аутоматску обраду и коришћење података, који омогућавају тренутно проналажење потребних података. Корисне су и "разне евиденције у органима правосуђа или органима унутрашњих послова, као што су евиденције осуђиваних и кажњаваних лица, власника моторних возила, издатих путних исправа, личних карата итд."⁴²²

Добијени обавештајни подаци, који су последица примене неке од наведених метода контраобавештајног деловања, морају се проверити, како би се утврдила њихова поузданост и истинитост. Проверавање је радња којом се утврђују конкретне чињенице. Највећи број послова припадника службе безбедности у пракси састоји се у проверавању. Изучавање делатности усмерене против безбедности државе не може да се замисли без те радње, којом се проверавају лица и подаци. Проверавање лица може да се односи на идентитет или активност одређене личности.

---

⁴²² Милошевић, М.: *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001., стр. 183.

Идентитет се проверава да би се прибавиле чињенице помоћу којих се особа недвосмислено идентификује. Провера личности састоји се у утврђивању чињеница из прошлости, њеном политичком опредељењу и евентуалним активности, везама, карактерним особинама, навикама, склоностима и слично. Службе безбедности настоје да проверу података реализују употребом различитих метода од методе којом је податак примарно откривен. Тако би се "податак до кога се дошло агентурним методом, настојао проверити применом техничких мера праћења комуникације или тајног праћења."⁴²³

3. 1. Коришћење информатора

Тајне и прикривене операције могу реализовати припадници безбедносних служби и полиције, а под њима се подразумевају све активности, предузете у складу са начелом тајности, усмерене на прикупљање информација о кривичним делима и њиховим учиниоцима и безбедносно интересантним објектима и лицима. Начело тајности указује на начин њихове организације и реализације. Јасно је да да безбедносне службе поред оперативних, по овлашћењу суда могу предузимати и посебне доказне радње, за чију реализацију је неопходно ефикасно тајно поступање, тајне операције могу имати за циљ информације оперативног и доказног карактера. Оне се заснивају на сарадњи са оперативним везама, односно агентима имају оперативни карактер. Поступак ангажовања и рад са агентима детаљно је регулисан инструкцијама о оперативном раду односне службе или полиције. Циљ ових операција је прикупљање информација које могу бити предмет обавештајног истраживања,

---

⁴²³ Мијалковић, С., Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе - организација и методика обавештајног, безбедносног и субверзивног деловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013., стр. 383.

проактивних и реактивних истрага, информације које немају значај доказа али су основа за усмеравање рада и стварање правног основа за предузимање посебних доказних радњи. Кривична дела код којих се примењују посебне доказне радње обухватају, преваснодно, дела за која је посебним законом одређено да по њима поступа јавно тужилаштво посебне надлежности, затим кривична дела против уставног поретка, укључујући и шпијунажу, коруптивна кривична дела чије је ефикасно откривање и доказивање међународна обавеза, као и друга кривична дела код којих класичан доказни приступ не може гарантовати успех.

Подаци о сарадњи са се сматрају службеном тајном, у складу са инструкцијама о оперативном раду. Када су у питању посебне доказне радње, предлог и одлука о предлогу бележе се у посебном уписнику и чувају се заједно са материјалом о спровођењу посебних доказних радњи у посебном омоту списка са назнаком „посебне доказне радње“ и ознаком степена тајности, у складу са прописима који регулишу поступак чувања тајних података. Успех тајних операција зависи од свих оних који су у њих укључени, од степена развијене свести о реалним проблемима, тактичким захтевима и законским нормама које их регулишу. Крајњи циљ свих тајних операција, је да се прикупи што више релевантног, правно прихватљивог доказног материјала који се може користити као доказ на суду. Наведени циљ се може "постићи само избором метода која ће створити услове за координацију чланова тима који учествују у тајној операцији."⁴²⁴

При избору метода агентурног рада, неопходно је поштовање основних принципа криминалистичке оперативе, од којих су посебно значајни:

---

⁴²⁴ Ђурђевић, З., Радовић, Н.: *Криминалистичка оператива*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012., стр. 344-345.

–"Начело оперативности подразумева познавање прилика и услова у домену криминалног понашања на одреном простору. То омогућава лакши избор посебне истражне радње и адекватно ангажовање и коришћење оперативних веза, односно агената. Оно се увек повезује са начелом брзине, јер се ова два начела допуњују и омогућавају ефикасност оперативног рада служби безбедности и полиције."⁴²⁵;

–"Начело мобилности подразумева мобилност и спремност оперативних радника за предузимање појединих криминалистичкооперативних радњи и мера, јер се без таквог односа не може ефикасно супротстављати криминалитету и др."⁴²⁶

Према томе, кривично правни аспект посебних истражних радњи, односи се првенствено на њихову форму, док криминалистички аспект посебних истражних радњи, треба да садржај тој форми. То практично значи "да би криминалистичка истраживања требала да дају одговоре на практична питања примене посебних истражних радњи, односно изналажење најефикаснијих начина њихове примене."⁴²⁷

Безбедносне службе и полиција користе различите термине за агенте, као што су сарадници, оперативне везе, информатори, поузданици и слично. Међутим, неопходно је дефинисати које лице има статус агента,

---

⁴²⁵ Основна начела криминалистике су: начело законитости, начело истине, начело објективности, начело оперативности и брзине, начело методичности и тактичког планирања, начело темељитости и упорности, начело координације и сарадње, начело јединственог руковођења, начело економичности, начело чувања службе тајне и начело криминалистичке превенције.

⁴²⁶ Воšković, M., Matijević, M.: *Kriminalistička operativa*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2007., str. 38.

⁴²⁷ Antoniћ, V., Mitrović, D.: *Posebne istražne radnje*, modul Projekta jačanje sudskih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa, Visoki sudski i tužilački savet BiH, Sarajevo, 2012., стр. 22-23.

односно оперативне везе. Наиме, чињеница је да свако лице може дати корисну информацију припадницима безбедносних служби или полиције, али се тиме не стиче статус агента. Дакле, овај појам не укључује лица која пружају информације након што су позвани као грађани, или оне који дају информације као сведоци у току истраге. Као основне карактеристике агентурног, односно сарадничког, односа најчешће се наводе: организованост, тајност, свест и континуираност у раду агента и узајамни однос безбедносне службе према њему. Сваки проблем захтева адекватна средства за његово решавање, тако да су оперативне везе нужност и карактеристика рада свих безбедносних служби, али и услов за прикупљање информација о кривичним делима и учиниоцима, за праћење стања и појава у безбедносно интересантним објектима и личностима. Информације са којима оперативна веза упознаје службе безбедности могу бити од пресудног значаја, а понекад и једини начин, да се спречи извршење кривичног дела или да се ублаже, односно отклоненегативне последице. због осетљивости рада, неопходно је имати успостављен и ефикасан систем којим су уређени управљање и надзор над агентурном мрежом. Нека од питања која се постављају у "оцени дефинисаног система рада са агентима су:

- да ли су припадници безбедносних служби који са њима раде прошли одговарајућу обуку;
- да ли постоје развијене методе за процену ризика рада са оперативним везама и поступања у случају њихове идентификације и др."⁴²⁸

Оперативне везе, у зависности од облика и начина реализације сарадње, могу бити: пријатељске, познаничке везе, информатори и

⁴²⁸ Ђурђевић, З., Радовић, Н.: *Криминалистичка оператива*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012., стр. 351.

сарадници. Под пријатељском и познаничком везом сматрају се лица која добровољно, без било каквог интереса и користи, повремено пружају податке овлашћеним службеним лицима који се односе на кривична дела и учиниоце. Пријатељске и познаничке везе се не региструју у службеним евиденцијама, управо због чињенице да се повремено ангажују за потребе безбедносне службе. Информатор је лице које добровољно пружа обавештења и податке од значаја за вршење послова из делокруга рада безбедносних служби. Као информатори се ангажују грађани који имају објективне могућности да сазнају информације које су значајне за спречавање и сузбијање криминала. Најчешће, то су лица која по свом положају, професији, функцији коју врше, радном месту, месту становања као и другим својствима или околностима имају објективне услове за долазак до релевантних информација за спречавање и доказивање кривичних дела. Сарадник је лице које свесно, организовано и тајно, по задацима и инструкцијама припадника безбедносних служби, пружа обавештења, податке и доказе о кривичним делима и њиховим учиниоцима, као и о другим чињеницама од значаја за вршење послова из делокруга рада безбедносних служби. Сарадник је "лице које поред објективних мора имати и посебно дефинисане личне карактеристике и својства, неопходне за успешну сарадњу."⁴²⁹

Обавезе и одговорности припадника безбедносне службе који руководи радом агента, односно сарадника су "да:

- одржава професионални однос са сарадником;
- идентификује објективне и субјективне могућности да се неко лице ангажује као сарадник;

⁴²⁹ Ђурђевић, З., Радовић, Н.: *Криминалистичка оператива*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012., стр. 355.

- подноси објективне информације потребне за извођење закључака о оцени рада сарадника, наградама и накнадама за његов рад и други. "⁴³⁰

У поступку сарадње сви контакти и састанци са оперативном везом морају бити унапред одобрени. Састанке са сарадником одобрава контролор. Контролор може унапред дати одобрење за више планираних састанака уз дефинисање услова које припадник службе мора поштовати при успостављању контакта са сарадником. До контакта не може доћи уколико унапред дефинисани услови, који се односе на безбедност и тајност оперативне везе, нису испуњени. Уколико дође до непланираних састанака и контаката са сарадником, припадник службе мора о томе поднети извештај контролору. Сви контакти са сарадницима морају бити евидентирани. Уколико у раду са "оперативном везом дође до проблема како у комуникацији тако и у поштовању законских и практичних стандарда, припадник безбедносне службе је дужан да о регистрованим проблемима без одлагања обавестити контролора."⁴³¹ Да би се обезбедило ефикасније поштовање стандарда, у раду са сарадником најчешће се ангажују два овлашћена службена лица, односно руководиоца.

---

⁴³⁰ Бајагић, М.: *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010., стр. 132-134.

⁴³¹ Током сарадње неопходно је водити евиденцију у којој ће се регистровати све предузете активности и прикупљени материјал, који ће садржати све догађаје, упутства и смернице и начин њиховог извршења. У посебној евиденцији морају се чувати подаци којима се штити интегритет истраге и безбедност учесника у истрази, тако да посебно треба заштити: 1) податке о предузетим радњама тајног истраживања, методама и опреми; 2) анонимност појединих сведока; 3) податке о лицима која су тајни, обавештајни извори (оперативне везе) и 4) идентитет лица које је помогло сараднику у реализацији активности. Наведено према: Ђурђевић, З., Радовић, Н.: *Криминалистичка оператива*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012., стр. 346.

У складу са законским одредбама и правно теоријског тумачења института прикривеног иследника, може се извести следећа дефиниција наведеног процесног института "прикривени иследник је полицијски службеник, припадник служби безбедности, припадник другог државног органа или друго лице, са промењеним – легендираним идентитетом"⁴³², који у законски прописаном року, тајно предузима делатности, процесно легализоване наредбом суда, самостално или у саставу организоване криминалне групе као њен члан, с циљем да "сазна, прикупи, утврди, забележи, репродукује и презентује податке о организованој криминалној групи, њеној структури и облицима деловања, односно да открије, прикупи, обезбеди и презентује доказе о извршеном кривичном делу, кривичном делу које се врши или ће бити извршено, и његовом починиоцу."⁴³³

Као што је наведено у дефиницији, одобрење доказне радње ангажовања прикривеног иследника је регулисана "Законом о кривичном поступку"⁴³⁴ на такав начин да се може реализовати само у случају да се на други начин не може доћи до доказа неопходних за кривично гоњење. Истовремено, за разлику од других посебних доказних радњи, прикривени иследник се може применити према лицу за које постоје основана сумња да је починио кривично дело из области организованог криминала,

---

⁴³² Најједноставније се легенда (легендирање) може дефинисати као фиктивна, лажна прича коју прикривени иследник саопштава, користи у контакту са осумњиченим лицем, а која се односи на његово: име и презиме, адресу пребивалишта, место рођења, посао, као и друге елементе из биографије који могу бити значајни а који су повезани са предметом истраге. Наведено према: Ђурђевић З., Радовић Н.: *Криминалистичка оператива*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012., стр. 359.

⁴³³ Јовић, В.: *Организовани криминал и његово сузбијање*, Институт за упоредно право, Београд, 2013., стр. 145.

⁴³⁴ *Законик о кривичном поступку* ("Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014), члан 183.

односно кривично дело за које је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности. Наравно да наведене надлежности обухватају и кривично дело шпијунаже, које у својим облицима, као што је већ наведено, обухвата и организацију која је реализује, односно обавештајну мрежу, те се може рећи да је реч о организованој криминалној групи чији је циљ зад за потребе стране обавештајне службе, а не противправно стицање добити или друге користи. Наведене разлике, међутим, немају суштински значај за прикупљање доказа методом прикривеног иследника.

Да би се почело за припремама за ангажовање прикривеног иследника, неопходно је да се добије наредба надлежног суда, која се издаје на предлог јавног тужиоца и иницијативу служби безбедности или полиције. Наредба суда за ангажовање прикривеног иследника, "између осталог, садржи и следеће елементе:

- податке о лицима која чине организовану криминалну групу, односно сарадничку мрежу, према којима ће мера бити примењена,
- законски назив и опис кривичног дела која је, ангажовањем прикривеног иследника, могуће открити, доказати или спречити,
- начин спровођења мере,
- место спровођења мере и
- време трајања мере.⁴³⁵

Када је реч о циљевима који се могу поставити пред прикривеног истражитеља током његовог ангажовања, "посебно се издвајају:

---

⁴³⁵ Јовић, В.: *Организовани криминал и његово сузбијање*, Институт за упоредно право, Београд, 2013., стр. 146.

- добијање информација о криминалним активностима уопште;
- долажење до доказа потребних за кривично гоњење одређеног лица – мете истраге;
- одређивање најповољнијег момента за хапшење одређених лица, реализацију претреса, итд.⁴³⁶

Реализација методе прикривеног иследника је везана за мноштво опасности и указује на потребу да се селекција и обука кандидата изврши у складу са посебним стандардима. С обзиром на циљеве морају се пројектовати ресурси целокупне јединице, својства личности прикривеног иследника, њихова професионална историја као и њихово свеукупно физичко и ментално стање. Поред тога, посебна пажња се мора посветити анализи: знања и вештина у коришћењу ватреног оружја; способности анализе понашања различитих профила личности; могућности регистровања релевантних информација и квалитетног извештавања; способности контроле сопственог понашања, нарочито у стресним ситуацијама. Тако, с једне стране имамо тајност и законске оквире поступања, а са друге ризик од деконспирације којим се угрожава живот прикривеног иследника. Степен ризика у највећој мери зависи од припрема прикривеног иследника, које поред легендирања обухватају и прогнозу могућих ситуација у којима се прикривени иследник може наћи. Припрема прикривеног иследника мора предвидети што је више могуће потенцијалних ситуација у којима се може наћи иследник и дати упутства како да се у њима понаша. Да би се смањио ризик, припрема реализације ангажовања би требало да обухвата:

---

⁴³⁶ Antonić, V., Mitrović, D.: *Posebne istražne radnje*, modul Projekta jačanje sudskih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa, Visoki sudski i tužilački savet B i H, Sarajevo, 2012., str. 67.

– "деталну анализу мете истраге – појединац или криминална организација, врста кривичних дела која врши, да ли је наоружана, да ли је склона примени насиља и употреби ватреног оружја, са којим особама је повезана, која је област њиховог деловања, да ли је раније била предмет тајне истраге и са којим успехом, да ли је осуђивана, да ли је издржавала затворску казну и друге активности".⁴³⁷

Као један од првих корака предузетих у оквиру припрема за тајну истрагу, истражитељ треба да се, колико је то могуће, упозна са карактером осумњиченог, његовом прошлошћу и садашњим животним приликама. У том циљу, пре почетка ангажовања, истражитељ треба да проучи следеће информације везане за осумњиченог: "1) пуно име, лажна имена и надимке које користи; 2) адресе – претходну и садашњу, на послу и кући; 3) опис – основни лични опис и све необичне особине и навике, фотографију осумњиченог; 4) породицу и родбину осумњиченог; 5) сараднике; 6) карактер (темперамент) – шта воли, не воли, предрасуде; 7) пороке – дрога, алкохол, коцка; 8) хоби; 9) занимање; и, што је посебно важно, 10) склоност ка насиљу."⁴³⁸ Треба нагласити да није увек могуће сакупити комплетне информације о осумњиченом једноставно неке од њих нису доступне пре започињања прикривеног ангажмана. Ипак, што више информација везаних за мету истраге истражитељ и његова екипа за подршку сакупе, то ће сам истражитељ бити боље спреман за извршење задатка.

Сама уградња прикривеног истражитеља у структуре противника представља сложену криминалистичку активност и суштински се ради о

---

⁴³⁷ Ђурђевић, З., Радовић, Н.: *Криминалистичка оператива*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012., стр. 356-357.

⁴³⁸ Antoniћ, V., Mitrović, D.: *Posebne istražne radnje*, modul Projekta jačanje sudskih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa, Visoki sudski i tužilački savet BiH, Sarajevo, 2012., str.70.

процесу довођења у реално најизгледнију позицију из које ће му бити омогућен приступ страниј обавештајној мрежи, њеним структурама, плановима и слично. Начелно постоје два основна случаја инфилтрације у стране обавештајне структуре. Први се реализује помоћу информатора, односно сарадника из агентурне мреже која делује према страним обавештајним службама. Други случај је "када се преко адекватне и реалне легенде, прикривени истражитељ самостално, односно снагом своје легенде и осмишљеног наступа обезбеде услови који могу пружити позицију прикривеном иследнику да реализује циљ ангажовања."⁴³⁹

Ангажовање прикривеног истражитеља је недвосмислено метод који може обезбедити виталне информације, али је питање колико су они поуздани и да ли су информације тачне. Наиме, увек постоји могућност да је страна обавештајна служба открила прикривеног иследника и да пласира нетачне податке који могу да доведу у заблуду иследника и надлежну службу која га је ангажовала. Стално је присутан проблем законитости у примени агентурног метода, односно коришћења људских извора према којима влада одређена аверзија, као и миту и манипулацији који се користе у њиховој употреби. Следеће питање је везано за проблем одржавања веза са изворима контраобавештајних података, и проблем правовременог прикупљања обавештајних података, које је често споро и ризично. Ту се намеће и проблем коришћена услуга тзв. „спавача“ као извора информација. Коначно, све контраобавештајне службе морају пажљиво размотрити проблем изложености својих извора страним службама и другим опасностима. Ако се ти извори открију, "прети им суђење и

---

⁴³⁹ За више о инфилтрацији видети у Шикман М.: *Коришћење прикривеног истражитеља у сузбијању криминалитета – законска решења и криминалистички стандарди*, IV зборник радова Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009., стр. 29-56 (31).

деконспирација матичне обавештајне службе, па су они као контраобавештајни потенцијали двосекли мач за сваку службу."⁴⁴⁰

Као што је и предвиђено законом, ангажовање прикривеног истражитеља траје онолико колико је потребно да се прикупе потребни докази. Када прикривени истражитељ процени да је обезбедио довољно података који могу послужити за потпуно доказивање криминалне делатности једне групе, након консултације са својим непосредним руководиоцем он врши потребне припреме за извлачење из групе, односно поступа по његовим инструкцијама. Извлачење из групе треба да буде реализовано на такав начин да група настави да ради и ништа не сумња. У пракси се то понекад решава ефикасним хапшењем свих чланова криминалне групе, али тако да се ни тада не открива активност прикривеног истражитеља. И овај задатак мора бити добро испланиран, јер ако акција лишавања слободе чланова групе не буде ефектна и брза, и тада постоји могућност да прикривени истражитељ буде откривен и доведен у неку непријатну ситуацију. Међутим, посебан је проблем ако прикривени истражитељ буде откривен пре него што је завршио задатак, или вође криминалне групе озбиљно посумњају у његове намере. У таквој ситуацији активира се претходно припремљени план извлачења из криминалне групе. Та акција мора бити брза и ефикасна, по потреби са подршком припадника полиције. Након "извлачења из групе, прикривени истражитељ се обавезно склања из средине где је до тада боравио и радио."⁴⁴¹

---

⁴⁴⁰ Бајагић, М.: *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010., стр. 56.

⁴⁴¹ Antoniћ, V., Mitrović, D.: *Posebne istražne radnje*, modul Projekta jačanje sudskih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa, Visoki sudski i tužilački savet BiH, Sarajevo, 2012., str. 84.

3. 2. Коришћење оперативно-техничких средстава

Коришћење оперативно-техничка средства представља готово незаобилазна средства у контраобавештајном раду и истражним радњама и поступцима, јер се њиховом применом остварује суштина наведених радњи откривање и документовање деловања страних обавештајних служби. Стога се оперативно-техничка средстав користе и у мерама тајног праћења, код агентурног рада и метода инфилтрације.

Познато је да примена модерних техничких средстава и специфичних метода приликом истраживања кривичних дела и њихових учинилаца, генерално посматрано, олакшава пут до сазнања материјално и процесно правнорелевантних чињеница у кривичном поступку, али истовремено прети да угрози човека и његова елементарна права. У циљу поштовања основних права човека, "увођење нових метода и средстава поред мера наужног опреза, биће праћено и строгим везивањем за етичка правила и законске норме."⁴⁴²

Као што је наведено, прикривена (тајна) истрага представља специфичан вид истраге и доказивања кривичних дела онда када то није могуће постићи применом класичних истражних метода као што су претресање стана, других просторија и лица, привремена конфискација предмета, испитивање окривљеног, саслушавање сведока и сл. Овакав облик истраге за разлику од претходно наведених традиционалних метода истраге показује знатно већи степен ефикасности, али с друге стране представља и знатно већу опасност за основна људска права и слободе чије је поштовање у савременом свету једно од основних постулата правне државе, демократије и владавине права уопште. Да би се то обезбедило,

---

⁴⁴² Упореди: Albanese, J. S.: *Organized Crime in America* (3rd edition), Anderson, Cincinnati, 1996., p. 171. etc.

неопходно је да се за примену овакве кривичне истраге у оквиру науке кривичног процесног права установљени су одређени принципи којих се треба придржавати приликом њиховог законског нормирања. Наведени принципи су:

- неопходност примене,
- одлучивање суда,
- одређени степен сумње у вези са кривичним делом,
- законски каталог мера тајне кривичне истраге,
- законски каталог кривичних дела,
- одређеност лица и врсте мере,
- временско ограничење у њиховој примени и
- оптерећења санкцијом о неупотребљивости доказног материјала који није прибављен у складу са законом.

Неопходност примене је начело које захтева да спровођење прикривене истраге увек мора бити везано или за немогућност прибављања доказа на други начин, односно традиционалним истражним путем, или за постојање несавладивих потешкоћа у њиховом прибављању. Релевантно је поменути да "Европски суд за људска права не забрањује тајну присмотру, телефонско прислушкивање, рачунарско претраживање личних и других података и слично, а захтева да нарушавање приватности и степен тог нарушавања буду нужни и пропорцијални, те да је њихово извршавање праћено процедуралним заштитима."⁴⁴³

Одлука суда подразумева да се у први план ставља искључива надлежност суда за одређивање мера прикривене истраге. Међутим,

---

⁴⁴³ Матић, Г.: *Посебна доказна радња аутоматског рачунарског претраживања личних и других података*, Правни информатор, бр. 2., Београд, 2007., стр. 55.

постоје и законодавстава где је наведена надлежност подељена између тужилаштва и суда, те се стога примена овог начела не сме схватити као апсолутно обавезна у свим правним системима. Наравно овај захтев укључује и "друге одговарајуће радње и поступке суда у току реализације наведених мера, који се између осталог тичу контроле и надзора над њиховим спровођењем али и неких других питања."⁴⁴⁴

Одређени степен сумње у вези са кривичним делом који се у великом броју савремених правних система налази на нивоу тзв. правног стандарда основане сумње, што значи да је за доношење одлуке о реализацији прикривене истраге довољна већ и вероватноћа која указује на могућност да је почињено кривично дело и неку особу као могућег починитеља тог дела. Треба приметити да је прихватањем основане сумње као довољне сумње за покретање кривичне истраге па макар и оне прикривене, учињено знатно одступање у односу на ранија процесна решења, а тиме условно и велики уступак успешности истраге у савременим условима.

Законска предвиђеност мера тајне кривичне истраге је за европско, континентално право уобичајена пракса и то по правилу у законцима о кривичној процедури, при чему се поред њиховог навођења прописују и услови за њихово одређивање, спровођење, те свих других правних елемената њиховог коришћења. Најзад, "овај се принцип, у ширем смислу, односи и на англосаксонско право кроз одговарајуће законске прописе. Тако на пример, посебан закон САД о приватности комуникација

---

⁴⁴⁴Овај принцип по својој суштини представљају продубљивање и конкретну разраду препорука из Резолуције Међународног удружења за кривично право (ADIP), донете 1999. године у Будимпешти на XVI конгресу ADIP. Конкретно, реч је о начелиу судског надзора.

омогућава пресретање трансмисије порука мобилном телефонијом (СМС), модемом, пејџером и електронском поштом."⁴⁴⁵

Законско одређење кривичних дела подразумева законско навођење кривичних дела према којима се могу одредити мере прикривене истраге. Сама каталогизација може попримити различите форме навођења кривичних дела. Такође, могуће је да се у оквиру једне каталогизације врши комбиновање више форми навођења кривичних дела у односу на које се могу подузети мере прикривене истраге. Тако имамо навођење законског назива појединог кривичног дела, потом навођење само главе кривичног закона при чему се у погледу свих кривичних дела садржаних у тој глави може одредити "подузимање мера прикривене истраге, као и навођење доње границе казне која се може изрећи за одређена кривична дела како у погледу свих кривичних дела за која се може изрећи казна која одговара наведеној доњој граници казне или тежа казна могу одредити прикривене истражне мере."⁴⁴⁶

Одређеност особе и врсте мере је начело које истиче да се одговарајућа мера прикривене истраге може одредити искључиво у односу на особу код које су се стекли законски услови за подузимање такве мере. По правилу се ти законски услови свODE на постојање основане сумње да је она сама или заједно с другим особама учествовала у извршењу неког од законски предвиђеног кривичног дела. Није потребно посебно напомињати да је спровођење ових мера искључено према особама које

---

⁴⁴⁵ У питању је тзв. лутајуће прислушкивање електронских комуникација, које омогућавају одредбе закона о приватности комуникација (*Electronic Communication Privacy Act – ECPA*).

⁴⁴⁶ Детаљније о каталогу кривичних дјела у погледу којих се могу одредити мјере прикривене истраге, видети у Sijerčić-Čolić, Н.: *Krivično procesno pravo (knjiga prva)*, Pravni fakultet, Sarajevo, 2005., str. 346.

уживају имунитет од кривичног прогона, односно против којих се не може покренути кривични поступак.

Временска ограниченост је једно од важних захтева у погледу одређивања и спровођења мера прикривене истраге јесте и захтев за ограничавањем њиховог временског трајања. Овом се захтеву у различитим законодавствима различито удовољава у погледу временског трајања сваке поједине мере али је свима заједничко да се њихова примена у начелу временски ограничава.

Оптерећење санкцијом о "неупотребљивости доказног материјала који није прибављен у складу са законом је начело које значи да ће докази добијени незаконитом применом инструмената прикривене (тајне) кривичне истраге исто тако бити незаконити и неће се моћи користити у кривичном поступку."⁴⁴⁷

"Закон о кривичном поступку Републике Србијеу одељку који се бави посебним доказним радњама, чл. 161 – 187."⁴⁴⁸, скривене и техничке мере праћења и истраге или мере прикривене истраге које се, иначе, предвиђају се у савременим кривичнопроцесним законодавствима. Наиме, са признавањем потребе да се у спречавању и борби против најтежих облика криминала и шпијунаже, морају користити одређене специфичне методе, које нису свакодневне и уобичајене код "класичног" или "конвенционалног" криминала, установљен је један корпус мера које се различито називају у упоредном кривичнопроцесном законодавству.

---

⁴⁴⁷ О начелима у спровођењу тајне кривичне истраге опширније видети у Halilović, Н.: *Прикривени истражитељи: правно-криминалистички приступ*, Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2005., стр. 18-22.

⁴⁴⁸ Законик о кривичном поступку (Сл. лист СРЈ, бр. 70/2001 и 68/2002 и Сл. гласник РС, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 ...

Тако на пример, у Немачкој срећемо термине „посебне истражне мере“ или „посебне полицијске истражне методе“, као и „прикривене истраге“; у земљама англо-саксонског правног уређења ове мере и радње се називају „прикривеним методама“ или „тајним операцијама“; у Црној Гори се користи термин „мере тајног надзора“; у Босни и Херцеговини се користи термин „посебне истражне радње“; у Хрватској се користи термин „посебне доказне радње“ односно мере којима се привремено ограничавају уставна права и слободе ради прибављања података и доказа за спровођење кривичног поступка, итд.

Без обзира на то како се, у упоредном праву конкретно називају, специјалне (посебне) истражне радње, односно технике могу се схватити и у ужем и ширем смислу. У ужем смислу, под њим се подразумевају следеће истражне, криминалистичко-техничке и техничке мере и радње:

- надзор и снимање телефонских и других разговора, односно комуникација које се обављају посредством техничких уређаја на даљину;
- надзор и снимање непосредне, вербалне комуникације, озвучењем просторија или лица и друге.

У ширем контексту, "специјалне истражне технике, поред претходно наведених, обухватиле би и неке специфичне (савремене) методе доказног, односно кривичнопроцесног права, и то:

- увид у контролу стања пословних и личних рачуна и новчаних трансакција одређеног лица;
- институт сведока сарадника и
- институт заштићеног сведока."⁴⁴⁹

⁴⁴⁹ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала: специјални истражни методи*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 264.

С тим у вези, треба нагласити да се мере и радње у оквиру уже свађеног појма посебних доказних радњи могу додатно класификовати у две групе.

Једну групу чине мере тајне опсервације, односно надзора, и у њу спадају надзор и снимање телефонских и других разговора, односно комуникација које се обављају посредством техничких уређаја на даљину, надзор и снимање непосредне вербалне комуникације, оптички надзор лица и простора, електронско позицирање лица и објеката и контролисана (надзирана) испорука предмета и кривичних дела. Под методе тајног надзора се може подвести и аутоматско претраживање и упоређивање података, које у ширем контексту представља модалитет надзирања лица кроз податке.

Другу групу чине радње "убацивања и продора у криминалну средину, и ту спада ангажовање информатора, инфилтрација прикривених иследника (тајних агената), реализација симулованих послова и услуга и сл."⁴⁵⁰

4. Међународна сарадња држава у откривању и спречавању шпијунаже (метод обавештајне сарадње)

Метод "међународне сарадње је новији обавештајни метод"⁴⁵¹, под којим се подразумевају разноврсни облици институционализоване сарадње између обавештајних служби које припадају различитим

---

⁴⁵⁰ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала: специјални истражни методи*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 265.

⁴⁵¹ Он се не сме поистовећивати са институционализованим облицима сарадње између обавештајних служби које припадају истом обавештајном систему, као што је, на пример, сарадња између појединих обавештајних служби, ако што су *ЦИА* и *ФБИ*, унутар обавештајне заједнице САД.

обавештајним системима (заједницама), односно различитим државама. Као поступак прибављања обавештајних информација у оквиру метода обавештајне активности, метод сарадње реализује се путем билатералних или мултилатералних уговора и споразума на највишем државном нивоу, или путем међусобних договора између обавештајних служби, уз сагласност влада њихових држава. Ради се, дакле, о поступку прикупљања обавештајних информација који се заснива на међудржавним уговорима.

Најпознатији пример за метод сарадње на основу мултилатералног уговора је "Англо-амерички уговор о сарадњи на пољу електронских обавештајних активности под именом *UKUSA*"⁴⁵². Његовим потписивањем створен је први глобални обавештајни савез после Другог светског рата. Активности на стварању савеза, који је требало да утврди заједничку англоамеричку сарадњу на пољу електронских обавештајних активности, трајале су више година. Институционалном претечом овог споразума може се сматрати "Тревис-Стронгов уговор од 17. маја 1943. године о електронској обавештајној сарадњи између Велике Британије и САД."⁴⁵³ Суштина овог уговора је била у следећем: "1) размена свих информација о пресецању, идентификацији и пресретању сигнала, откривеним шифрама и кодовима противника и сила Осовине у корист америчких и британских ваздухопловних снага; 2) преузимање од стране САД одговорности за пресретање јапанских електронских потенцијала и откривање њихових шифри и кодова; и 3) преузимање британске одговорности за откривање немачких и италијанских електронских обавештајних потенцијала, шифри и кодова."⁴⁵⁴

---

⁴⁵² *United Kingdom-United States Agreement.*

⁴⁵³ Бајагић, М.: *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010.

⁴⁵⁴ Бајагић, М.: *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010., стр. 149.

Наведене две службе су од потписивања уговора до данас оствариле најужу сарадњу на плану заједничких електронских обавештајних активности, тако да, у светским размерама, представљају најпознатије и најмоћније електронске обавештајне службе. Стратешки обавештајни циљеви наведених служби били су и остали комуникације, односно информациони системи бившег Совјетског Савеза и његових савезника широм света. Надаље, оне реализују опсежне активности и према другим земљама, зависно од актуелних догађаја који су од значаја за интересе САД и Велике Британије. Према доступним подацима, "NSA"⁴⁵⁵ и "GCHQ"⁴⁵⁶ су крајем 60-их година "прислушкивањем телефонских разговора из амбасада и пресецањем и дешифровањем заштићених комуникационих система прикупиле значајне податке о спољнополитичким и дипломатским активностима Египта, Сирије, Турске, Ирана, Либана, Јордана, Саудијске Арабије и Јемена у време блискоисточне кризе."⁴⁵⁷

Примери сарадње на плану прикупљања обавештајних података из људских извора, такозвани, много су ређи, посебно на мултилатералном плану. Један од таквих облика сарадње остварен је између "Аустралијске тајне обавештајне службе"⁴⁵⁸ су се посебно истакле пружањем значајне помоћи британским и америчким обавештајним службама у реализацији операција и тајних активности у Чилеу, Тајланду, Индонезији, Камбоџи и другим државама.

---

⁴⁵⁵ Национална безбедносна Агенција Сједињених Америчких Држава.

⁴⁵⁶ Главни комуникациони штаб Велике Британије – GCHQ.

⁴⁵⁷ Andrew, C.: *For the President's Eyes Only (Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush)*, London, Harper Collins Publishers, 1995, стр. 217.

⁴⁵⁸ *Australian Secret Intelligence Service – ASIS...*

4. 1. Размена података за потребе откривања и спречавања шпијунаже на мултилатералном нивоу (глобалном и регионалном)

Метод сарадње, на глобалном плану, у највећој мери примењују САД које, поред уговора са државама потписницама споразума, имају исте акте и са другим државама о сарадњи на плану реализације обавештајних активности. Такав споразум САД је потписао са Израелом, на основу кога је успостављена сарадња између америчких обавештајних служби ЦИА, ФБИ, ДИА, ФСТЦ и ФТД, с једне стране, и израелских служби Мосад, Шин Бет и Аман, с друге стране.

Најпознатији пројекат који је у систему међународног уговора на плану електронских обавештајних активности представља систем Ешалон. Он је данас централна компонента и највећа глобална електронска обавештајна мрежа за прислушкивање радио, факс, телефонских и интернет комуникација, односно сателитских и дигиталних комуникација. Суштински, то је својеврстан компјутерски систем за прислушкивање примарно невојних циљева, односно телекомуникационих система влада појединих држава, политичких, синдикалних и сл. организација, финансијских и других корпорација из области бизниса, као и појединаца (грађана).

Цео систем, који личи на велики компјутерски «усисивач», пројектован је на принципу препознавања «кључних речи» у телефонским разговорима, електронској пошти, телексима и факсовима, односно селективном прислушкивању различитих порука које се шаљу овим комуникационим системима, при чему се користе неограничене могућности компјутера. Ти компјутери издвајају из масе прикупљеног материјала оне садржаје и поруке који су обавештајно интересантни, а цео систем се заснива на великој и сложеној мрежи тајних прислушних станица

распоређених широм света, које покривају све главне делове међународне телекомуникационе инфраструктуре.

Пројекат Ешалон подразумева коришћење преко 120 сателита широм света. Централна прислушна станица је Менвит Хил у Великој Британији, која има 22 сателитска терминала. Поред ње, друге јавности познате прислушне станице су: Шоал Беј у Аустралији, Бад Еблинг у Немачкој, Мисава у Јапану, Лејтрим у Канади, и др. У циљу обједињавања свих порука које се прикупе системом Ешалон. Тиме је створен тренутно најмоћнији оперативни компјутерски систем, који координира 52 компјутерска система Ешалона у свету. Компјутерски системи Ешалона у оквиру сваке прислушне станице користе различите подсистеме вештачке интелигенције на бази препознавања и издвајања задатих кључних речи, односно програмирани су да аутоматски снимају милионе порука, тражећи у њима претходно задате појмове, имена или називе одређених локалитета који се налазе у ухваћеним усменим конверзацијама или писаним порукама. Снимљене поруке и други садржаји разврставају се на начин како то чине програми за претраживање на интернету, а прослеђивање порука са препознатим кључним речима се даље врши по принципу слања електронске поште. Пројектом Ешалон фактички руководе Америчке службе, у чему им највећу помоћ пружа британска служба. Систем Ешалон је, поред индустријске шпијунаже, нашао пуну примену и на пољу класичне контрашпијунаже. Наиме, према писању британских средстава јавног информисања и изјавама Дејвида Шилера, бившег обавештајног официра, "бивши британски премијер Маргарет Тачер користила 1983. године услуге система Ешалон за шпијунирање појединих чланова свог кабинета."⁴⁵⁹

---

⁴⁵⁹ Бајагић, М.: *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010., стр. 150-151.

Још једна обавештајна заједница створена је "Споразумом Европске заједнице, Канаде, Шведске, Швајцарске, Израела и Јужне Африке- позната као килват група, са намером да се размењују обавештајна сазнања."⁴⁶⁰ Такође, државе које су чиниле језгро будуће Европске уније су још од 1971. почеле уско сарађивати на плану заједничких обавештајних активности усмерених, пре свега, на сузбијању тероризма. Једна од тих иницијатива је резултирала оснивањем Клуба Берн, који је наставио са радом и после стварања данашње структуре Европске уније и оснивања Еуропола.

4. 2. Размена података за потребе откривања и спречавања шпијунаже на билатералном нивоу

Изван поменутих области, метод сарадње је примењиван и на плану израде националних обавештајних процена. За пример се могу навести различити облици сарадње између САД и Велике Британије и осталих држава Комонвелта. Коначно, пример сарадње је и споразум Америчких и Енглеских служби о реализацији активности, пре свега агентурним методом. Овакви споразуми се могу назвати изузетком од правила да се обавештајне службе на плану оперативног ангажовања ангађују на националном нивоу. Јасно је да се, "у конкретном случају сарадње између САД и Велике Британије,"⁴⁶¹ ради о процесу дугорочне сарадње и партнерских односа двеју држава, а читав процес сарадње траје више векова. Зејдничко ангажовање на билатералном плану оперативних акција тимова САД и Велике Британије су ипак реткост. Наравно да из наведених сегмената

---

⁴⁶⁰ Lefebvre, S.: *The Difficulties and Dilemmas of International Intelligence Cooperation*. – In: *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Vol. 16., No. 4., 2003., p. 531.

⁴⁶¹ Бајагић, М.: *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010., стр. 151.

треба искључити ангажовање заједничких тимова у оквиру ангажовања војнообавештајних служби у иностранству.

Глава VII

ОСНОВНЕ КРИВИЧНОПРОЦЕСНЕ- КРИМИНАЛИСТИЧКЕ МЕТОДЕ И ОПЕРАЦИЈЕ

1. Приступ у процесном Законику Републике Србије

"Законик о кривичном поступку"⁴⁶² не представља једини извор кривично-процесног права Републике Србије, већ се њиме на централизован, односно целовит, начин уређују кривичне процедуре и, према томе, може се сматрати само као основни извор кривично-процесног права наше земље.

Међутим, јасно је да низ закона садржи одредбе које су имају кривичнопроцесни карактер и ту спадају, пре свега, закони који се односе на организацију и надлежности појединих државних органа, као и закони којима се уређују одређени поступци чији су предмет одређене врсте кривичних дела, као и закони који регулишу одређене поступке који су некада били део законика о кривичном поступку. Дакле, може се рећи да у допунске изворе нашег кривично-процесног права или, како се још назива у стручној литератури споредно кривично-процесно законодавство, спадају и други закони који се односе на поједине кривичнопроцесне субјекте – на кривични суд, тужиоца, браниоца, одређене институције и органи Министарства унутрашњих послова, као и остали законски извори којима се регулишу посебне правне области које имају значења за кривични поступак.

У законодавној пракси Републике Србије постоје примери закона који представљају директан извор кривично-процесног права за специфичан, односно посебан поступак, што је посебно карактеристично за "Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној

---

⁴⁶²Законик о кривичном поступку ("Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014), члан 313-330.

заштити малолетника из 2006. године,⁴⁶³ који сада садржи све одредбе које се односе на поступак према малолетницима и представља *lex specialis* у односу на наведени формални кривични акт. Нека питања из домена кривичне процедуре се решавају и у одредбама "Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела"⁴⁶⁴

2. Организација и надлежности државних органа у сузбијању

Шпијунска делатност је, као што смо већ навели, веома сложена у организацијском смислу и захвата широко поље деловања и интересовања од политичких, економских, војних, преко културних и социјалних области, све до невладиних организација и појединца. Због тога и супротстављање шпијунажи мора бити систематски и плански организовано и у складу са надлежностима државних органа власти. Свакако да су за сузбијање шпијунаже најодговорније службе безбедности и полиција, али и други државни органи, пре свих посебно тужилаштво и судство, имају значајну улогу у његовом сузбијању.

Сведоци смо да су крајем XX и почетком XXI вела већина класичних обавештајних и контраобавештајних служби, поред традиционалних задатака, добиле и задатке које се односе на сузбијање деловања организованог криминала, како у националном тако и на међународном плану. Тако је Федерални истражни биро у САД задужена за три групе задатака: контраобавештајни рад, заштита уставног поретка и послове криминалистичке полиције везане за организовани криминал. Слично је и

---

⁴⁶³ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (Сл. гласник РС"бр. 85/2005)

⁴⁶⁴ Шкулић, М.: *Коментар Закона о кривичном поступку*; Правни факултет Универзитета у Београду и Службени гласник, Београд, 2011., стр. 67.

у Руској Федерацији, чија Федерална служба безбедности, која по законској дефиницији, обавља послове: контраобавештајне делатности, борбу против криминала и обавештајни рад. Исти је случај и са класичним контраобавештајним службама у Републици Србији. Тако Безбедносно информативна агенција и Војнобезбедносна агенција обављају поред класичних задатака контраобавештајне службе, према законским надлежностима, у надлежности имају и обавезу "прикупљања података о деловању организација, група и појединаца усмерених на вршење, између осталог, и организованог криминалитета."⁴⁶⁵

Нема никакве дилеме да се у групи техника страних обавештајних служби налазе и које укључују организоване криминалне групе за извршење субверзивних активности против интереса држава према којима су усмерени. Један од разлога који су довели до проширења делокруга рада безбедносних служби треба тражити и у наведеној чињеници. Друга је свакако разарајуће деловање организованог криминала на економску моћ и ефикасност правног система државе, што је и један од основних циљева страних обавештајних служби у реализацији њихових субверзивних активности.

2. 1. Служба за борбу против организованог криминала

Служба за борбу против организованог криминала (у даљем тексту СБПОК) је организацијска јединица Управе криминалистичке полиције у саставу Дирекције Полиције Министарства унутрањих послова. Формирана је на основу "Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких

---

⁴⁶⁵ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала - специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 352.

кривичних дела из 2002. године." ⁴⁶⁶ Дакле, "СБПОК"⁴⁶⁷ је специјализована организацијска јединица Министарстав унутрашњих послова задужена за спречавање и сузбијање организованог криминала, кривичних дела убиства највиших државних представника, кривична дела против службене дужности, кривично дело злоупотребе службеног положаја, подстицање на тероризам, прање новца, кривична дела против државних органа и друга тешка кривичних дела, међу којима се свакако налази и кривично дело шпијунаже.

Управа за борбу против организованог криминала је функционално повезана са специјалним тужиоцем јер поступа по њеновим захтевима, а руководиоца Службе поставља и разрешава министар унутрашњих послова по прибављеном мишљењу специјалног тужиоца, с тим да министар ближе уређује рад. На овај начин је законски уређено да се не нарушава субординација и функционисање Министарства унутрашњих послова, уз истовремено обезбеђење знатног утицаја специјалног тужиоца на избор руководиоца, јер наведена институција на извешан начин представља сервис Специјалног тужилаштва.

---

⁴⁶⁶ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009 72/2011, 101/2011 и 32/2013), члан 10.

⁴⁶⁷ Иако је у законским одредбама наведен назив Служба, због организацијских и статусних разлога, наведена служба је била Управа у саставу Министарства унутрашњих послова. Међутим, то суштински не мења на значају нити је задирало у надлежности предвиђене Законом. 2005. године је Управа за борбу против организованог криминала променила назив у Службу.

Законска одредба, "формулисана у члану 10., "⁴⁶⁸ да Служба поступа у складу са захтевима (специјалног) Тужиоца, у складу са законом", требало би да подразумева да специјални тужилац и њенови заменици дају инструкције и постављају захтеве за обављање одређених радњи директно припадницима Управе. Суштина наведеног члана је да се избегне мешање и утицај других руководећих структура у Министарству унутрашњих послова и тиме оствари највећа могућа ефикасност расположивих ресурса на сузбијању организованог криминала. Поједини аутори указују "на недовољно прецизну законску формулацију надлежности између министра унутрашњих послова и Специјалног тужилаштва, посебно на чињеницу да није предвиђена процедура у случају да се министар оглуши о мишљење Специјалног тужилаштва за постављање руководиоца Службе."⁴⁶⁹

Прописане одредбе у позитивним правним актима предвиђају могућност да министар унутрашњих послова одреди да у спечавању кривичних дела теоризма учествују и јединице "Жандармерије"⁴⁷⁰. Намера законодавца је да се обезбеди могућност ангажовања јединице која функционише на војничким начелима, а опремљена је и оспособљена да се суротстави терористима. Овде треба посебно нагласити да је појам тероризам недовољно дефинисан у правној теорији и да се ради о суштински политичким принципима за његово дефинисање. Тако је "за једну државу нека организације терористичка, а за другу се ради о борцима

---

⁴⁶⁸ Извештај о борби против организованог криминала у Србији, UNICRI, Институт за упоредно право и одсек за упоредно и кривично працво Универзитета у Фиренци, Београд, 2008., стр. 187.

⁴⁶⁹ Извештај о борби против организованог криминала у Србији, UNICRI, Институт за упоредно право и одсек за упоредно и кривично працво Универзитета у Фиренци, Београд, 2008., стр. 187.

⁴⁷⁰ Специјализована јединица за борбу против тероризма и других облика угрожавања безбедности Републике Србије.

за људска права. У том контексту треба и могућу противтерористичку борбу схватити као супротстављање ескалираним субверзивном деловању страних обавештајних служби."⁴⁷¹ Примере у том смислу можемо наћи у нашој ближој историји, а односе се на деловање албанских терористичких организација са Косова и Метохије, који су уживали подршку и помоћ појединих држава и међународних организација.

Однос надлежности СБПОК и Специјалног тужилаштва са осталим државним органима или организацијама се своди на "обавезу свих државних органа да на њихов захтев:

- без одлагања омогуће употребу сваког техничког средства којим располажу,
- обезбеде благовремено одазивање сваког свог припадника, односно запосленог, укључујући и старешине органа или организација, ради давања обавештења и саслушања односно испитивања у својству осумњиченог или сведока и
- без одлагања предају Служби или тужиоцу свако писмено или други доказ који поседују, или на други начин саопште информације које могу да помогну у расветљавању кривичних дела за које је надлежно Специјално тужилаштво и СБПОК."⁴⁷²

Наравно да се наведене обавезе односе и на службе безбедности надлежне за сузбијање шпијунаже, али се у наведеном случају ради о узајамном обавештавању и размени података између СБПОК и БИА,

---

⁴⁷¹ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала - специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 258.

⁴⁷² Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009 72/2011, 101/2011 и 32/2013), члан 11.

односно ВБА у зависности од надлежности и делокруга ангажовања наведених институција. Значајно је навести да је "Законом о Полицији"⁴⁷³ и "Закону о БИА,"⁴⁷⁴ сарађују и да припадници БИА у откривању, праћењу, документовању, спречавању, сузбијању и пресецању делатности организација и лица усмерених на вршење организованог криминала и кривична дела са елементима иностраности, унутрашњег и међународног тероризма и најтежих облика кривичних дела против човечности и међународног права, примењују овлашћења утврђена законом и другим прописима која примењују овлашћена службена лица и радници Министарства унутрашњих послова у складу са њиховим прописима. Дакле, припадници безбедносних служби располажу истим овлашћењима као и припадници СБПОК. Истоветна аналогија се примењује и на "припаднике ВБА у оквиру њихових надлежности усмерених на заштиту система одбране."⁴⁷⁵

У обављању задатака из своје надлежности, СБПОК поступа преваходно у складу са "Законом о надлежности и организацији државних органа у борби против организованог криминала и корупције"⁴⁷⁶ и "Законом о полицији"⁴⁷⁷, СБПОК са другим државним органима Републике

---

⁴⁷³ Закон о полицији ("Службени гласник РС", бр. 101/2005, 63/2009 – одлука Уставног суда и 92/2011) члан 187.

⁴⁷⁴ Закон о Безбедносно-информативној агенцији ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 111/2009 и 66/2014), члан 12.

⁴⁷⁵ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала - специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 260.

⁴⁷⁶ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009 72/2011, 101/2011 и 32/2013), члан 11.

⁴⁷⁷ Закон о полицији ("Службени гласник РС", бр. 101/2005, 63/2009 – одлука Уставног суда и 92/2011) члан 187.

Србије, осим националног законодавства спроводи и примењује не само националне правне акте из области сузбијања организованог криминала, већ и међународне уговоре релевантне за поље борбе против организованог криминала. Кључни међународни уговор по којем поступа СБПОК је "Конвенција Уједињених Нација о транснционалном организованом криминалу са доданим протоколима о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима, посебно женама и децом, Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом и Протокол против незаконите производње и трговине ватреним оружјем, њиховим деловима и муницијом".⁴⁷⁸ Поред наведеног, СБПОК је надлежан и за реализацију међународних уговора који регулишу појединости деловања у различитим областима организованог криминала, као и многа питања у вези програмске политике и институционалних механизма државе у превенцији и супротстављању организованом криминалу. "Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима."⁴⁷⁹

Организацијску структуру СБПОК чини канцеларија руководиоца Службе, "који директно руководи следећим целинама:

- Одељење за сузбијање организованог финансијског криминала,
- Одељење за сузбијање организованог општег криминала,
- Одељење за сузбијање кријумчарења наркотика,
- Одељење за борбу против високотехнолошког криминала,
- Одељење за стално дежурство и телекомуникације,

⁴⁷⁸ Србија је ратификовала наведене Конвенције и имплементирала их у своје правне акте- законе.

⁴⁷⁹ Конвенција о борби против трговине људима усвојена је у Варшави 16. Маја 2015. године. Ступила на снагу 1. Фебруара 2008. године.

http://www.mup.gov.rs/cms_lat/UKP.nsf/sbpok.h?OpenPage, 02. 05. 2014. год.

- Јединица за финансијске истраге и
- Послови међународне сарадње.⁴⁸⁰

2. 2. Специјално тужилаштво за организовани криминал

Јавно тужилаштво је специјализована државна организација оптужне делатности и представља карактеристику савремених правних поредака. Оно има "положај странке у кривичном поступку, за кривична дела која се гоне по службеној дужности."⁴⁸¹

Тужилац је странка у кривичном поступку, али и државни орган, са задатком да гони учиниоце кривичних дела. Одређена права и дужности тужилац има и у другим судским поступцима (парничном, прекршајном и управном), мада се и у самом кривичном поступку његова активност не исцрпљује само у истраживању и гоњењу кривичних дела. Као странка у поступку, тужилац има приближно иста овлашћења као и супротна странка (осумњичени, односно оптужени), што је у складу са законским решењима о једнаком положају странака у поступку. Улога тужиоца је у директној вези са применом начела акузаторности, по коме се кривични поступак може покренути и провести само по захтеву тужиоца. Да би се остварили предуслови за покретање и спровођење кривичног поступка, потребно је располагати сазнањима и доказима о постојању кривичног дела и његовог учиниоца, до чега тужилац долази поступањем у складу са својим правима и дужностима на његовом откривању. У функцији државног органа, када

---

⁴⁸⁰ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/20003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009 72/2011, 101/2011 и 32/2013), члан 11.

⁴⁸¹ Ракић – Водинелић, В.: *Правосудно организационо право*, Савремена администрација, Београд, 1994., стр. 59.

његова активност треба да се одликује објективношћу и непристрасношћу, тужилац делује ради постизања правилне и законите одлуке и спровођења законитог поступка уопште, опредељујући се, при покретању, односно одржавању поступка, према постојању, односно непостојању законских услова за вођење поступка. У том контексту, тужилац је овлашћен да изјављује редовне и ванредне правне лекове, ако сматра да је донета одлука неправилна или да није заснована на закону, као и да употребљава правне лекове у корист оптуженог. Обавеза тужиоца на "објективно и непристрасно гоњење има за последицу могућност његовог изузимања, да у случају негативног исхода поступка не би плаћао трошкове, нити накнаду штете противној странки."⁴⁸²

Усвајањем новог кривичног законодавства на подручју кривичног поступка законодавац у Републици Србији се опредељује за механизам тужилачке истраге, напуштајући раније југословенско решење према коме надзор и руковођење истрагом врши истражни судија као *dominus litis* претходног дела кривичног поступка.

Тужилаштво за организовани криминал је "надлежно за гоњење кривичних дела организованог криминала и друга тешка кривична дела у складу са Законом."⁴⁸³ На Посебно одељење за сузбијање организованог криминала, односно Специјално тужилаштво, Вишем јавног тужилаштва у Београду у погледу уређења примењују одредбе "Закона о јавном

---

⁴⁸² Симиновић, М.: *Кривично процесно право, друго измењено и допуњено издање*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2007., стр. 88-90.(89).

⁴⁸³ *Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела* ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009 72/2011, 101/2011 и 32/2013), чланови 2. и 4.

тужилаштву"⁴⁸⁴, уколико се Законом о организованом криминалу није другачије одређено. Може се рећи да је Закон о организованом криминалу *л. специјалис* у односу на Закон о јавном тужилаштву."⁴⁸⁵

Радам специјалног тужилаштва руководи специјални тужилац, кога поставља републички јавни тужилац из редова јавних тужилаца који испуњавају услове за забор за Окружне јавне тужиоце. За постављање на дужност неопходна је писмена сагласност изабраног лица. Мандат специјалног тужиоца траје две године и постоји могућност његовог реизбора. Постоји могућност и његове превремене смене са дужности, али закон не прописује конкретне услове за његову смену. Уколико се то догоди тужилац се "враћа на дужност коју је вршио пре постављења на дужност специјалног тужиоца за организовани криминал."⁴⁸⁶

Пре ступања на дужност, кандидат је дужан да у писаној форми достави податке о свом имовинском стању, имовинском стању брачног друга, крвних сродника у правој линији и побочној линији до трећег степена сродства, као и тазбинских сродника до другог степена сродства. Наведени подаци представљају службену тајну и могу се користити само у поступку именовања Специјалног тужиоца. Значајно је напоменути "да се безбедносне провере могу вршити без знања именованог и након

---

⁴⁸⁴ Закон о јавном тужилаштву ("Сл. гласник РС", бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 – др. закон 101/2011, 38/2012 - одлука УС, 121/2012, 101/2013.

⁴⁸⁵ Извештај о борби против организованог криминала у Србији, UNICRI, Институт за упоредно право и Одсек за упоредно и кривично право Универзитета у Фиренци, Београд, 2008., стр. 184.

⁴⁸⁶ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала - специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 257-258.

постављења на дужност специјалног тужиоца, а и до годину дана после предаје дужности."⁴⁸⁷

Рад специјалног тужиоца ближе уређује Републички јавни тужилац. Специјални тужилац и његови заменици имају положај Окружног јавног тужиоца, при чему је њихова месна надлежност читава територија Републике Србије, а стварна надлежност поступање у предметима организованог криминала. Специјални тужилац има овлашћења да може захтевати од било ког државног органа или организације да свог запосленог привремено упути на рад у Специјално тужилаштво, за шта је потребна сагласност наведеног лица. Наведени привремени рад може трајати најдуже годину дана. Специјални тужилац има овлашћења да лиши слободе све носиоце јавноправних функција у држави, "укључујући и председника Републике, премијера и народног посланика, као и све пословне људе и појединце без изузетка и ограничења."⁴⁸⁸

Када дође до сазнања да се у кривичном предмету ради о шпијунажи, организованом криминалу или другом кривичном делу које је у његовој надлежности, Специјални тужилац се у писаној форми обраћа Републичком јавном тужиоцу са захтевом да му се повери или пренесе надлежност. Оваквим законским решењем је регулисана надлежност Специјалног тужилаштва у односу на конкретне предмете. Дискреционо овлашћење Републичког јавног тужиоца је дали ће наведени предмет дати у надлежност Специјалном тужилашству. Поједини теоретичари сматрају да је наведени поступак једностран јер закон не предвиђа могућност да и

---

⁴⁸⁷ Милошевић, М.: *Организовани криминал – збирка прописа са уводним објашњењима и напоменама*, Службени лист Србије и Црне Горе, Београд, 2003., стр. 21.

⁴⁸⁸ Милошевић, М.: *Организовани криминал – збирка прописа са уводним објашњењима и напоменама*, Службени лист Србије и Црне Горе, Београд, 2003.

други државни органи, судови и друга тужилаштва захтевају од Републичког јавног тужиоца да пренесе надлежност Специјалном тужилаштву ако у свом раду "препознају елементе кривичног дела које по службеној дужности гони Специјално тужилаштво."⁴⁸⁹

2. 3. Посебно одељење Вишег суда у Београду

Судови се обично дефинишу као специјализовани државни органи којима је поверено вршење судске власти у законом прописаном поступку, тј. "одлучивање у правним стварима поводом којих је настала потреба за правном заштитом."⁴⁹⁰

"Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала"⁴⁹¹ предвидео је да се за поступање у предметима кривичних дела организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела надлежност за њихово решавање у првом степену додели Вишем суду у Београду, а у другом Апелационом суду, док је за случај сукоба надлежности у овој области надлежан Врховни касациони суд. У ту сврху је формирано Посебно одељење у Вишем суду у Београду за поступање у предметима из надлежности Закона о

⁴⁸⁹ Извештај о борби против организованог криминала у Србији, UNICRI, Институт за упоредно право и Одсек за упоредно и кривично право Универзитета у Фиренци, Београд, 2008., стр. 185.

⁴⁹⁰ Ракић – Водинелић, В.: *Правосудно организационо право*, Савремена администрација, Београд, 1994., стр. 59.

⁴⁹¹ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009 72/2011, 101/2011 и 32/2013), члан 13.

организованом криминалу. Сам рад "Посебног одељења"⁴⁹² ближе уређује Председник Вишег суда у Београду. На челу Одељења се налази председник, који је одговоран за целокупан рад одељења. Њега поставља председник Вишег суда у Београду "из редова судија распоређених у Посебном одељењу са мандатом од четири године."⁴⁹³ При постављењу председника Посебног одељења мора се водити рачуна о радном искуству и етичко-стручним стандардима кандидата.

Судије Посебног одељења Вишег суда у Београду бирају се на мандат од шест година уз њихову писану сагласност за обављање наведене функције. Услов је да кандидат има најмање осам година искуства на пословима кривичног права. Предност "имају судије које у својој пракси имају сазнања или искуства из области борбе против организованог криминала."⁴⁹⁴

Ексклузивност Посебног одељења Вишег суда у Београду се односи на његову првостепену надлежност за случајеве кривичних дела организованог криминала на читавој државној територији. Наведена искључива надлежност не постоји само у односу на кривична дела организованог криминала, већ и на кривична дела против човечности и

---

⁴⁹² Председник Посебног одељења мора имати најмање 10 година радног искуства у области кривичног права. Наведено према: Шкулић, М.: *Нацрт Закона о државним органима у сузбијању организованог криминала*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 226.

⁴⁹³ *Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела* ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009 72/2011, 101/2011 и 32/2013), члан 13.

⁴⁹⁴ Извештај о борби против организованог криминала у Србији, UNICRI, Инститит за упоредно право и Одсек за упоредно и кривично працво Универзитета у Фиренци, Београд, 2008, стр. 189-191.(190).

међународног права, као и на тешка кривична дела против међународног хуманитарног права почињених на територији бивше СФРЈ од 1991. године.

Како је наведено у "Статуту међународног кривичног суда за бившу Југославију"⁴⁹⁵, те на безбедност рачунарских података одређених Кривичним закоником, кривична дела против интелектуалне својине, имовине и правног саобраћаја код којих се као објекат или средство појављују рачунари, рачунарске мреже, рачунарски подаци. Дакле, у Окружном суду у Београду за вођење првостепеног кривичног поступка постоје: једно Посебно одељење за организовани криминал, "два посебна Већа"⁴⁹⁶ која се само тако називају обзиром да се састоје из више већа ради се суштински о судском одељењу.

2. 4. Посебно одељење Апелационог суда у Београду

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала предвидео је да се за поступање у предметима кривичних дела организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела прописао је надлежност за процесуирање наведених кривичних дела у другом степену за Апелациони суд у Београду. У наведеном суду је образовано Посебно одељење за поступање у предметима организованог криминала.

Радам Посебног одељења Апелационог суда руководи председник Посебног одељења Апелационог суда, "кога поставља председник Апелационог суда из редова судија распоређених у наведено одељење.

---

⁴⁹⁵ Статут међународног трибунала за гоњење лица одговорних за озбиљне повреде међународног хуманитарног права извршене на територији бивше Југославије од 1991.

⁴⁹⁶ Веће за ратне злочине и Веће за високотехнолошки криминал.

Председник Апелационог суда у Београду ближе уређује рад Посебног одељења Апелационог суда."⁴⁹⁷

Дуги низ година се одлагало формирање Посебног одељења Апелационог суда у Београду, јер се пробио законски рок за дормирање наведеног одељења који је био 01. март 2003. године. Међутим, све док се није формирало дуже од пет година Посебно одељење Апелационог суда, неко судско веће је морало да одлучује у другостепеном нивоу по предметима из надлежности Посебног одељења Вишег Суда у Београду. Све те године то је била надлежност Врховног суда Србије, у коме је формирано Посебно одељење, иако Закон то не предвиђа. Тако је Врховни суд годинама обављао послове из надлежности Апелационог суда по предметима из области организованог криминала, тако што је председник Врховног суда Србије распоредио судије, уз њихову сагласност. Посебно одељење Врховног суда Србије је чинило 10 судија, који су били распоређени у два судска већа. Мандат им је трајао две године, али је већини судија тај мандат продужаван. Такво стање "није било одрживо, јер су наведене судије, истовремено, биле и судије у матичним већима."⁴⁹⁸

2. 5. Посебна притворска јединица

Законодавац се определио за посебну организацију и изванредан вид специјализације у погледу смештаја притворених лица против којих се води кривични поступак за кривична дела организованог криминала и друга тешка кривична дела предвиђена "Законом о организацији и надлежности

---

⁴⁹⁷ Милошевић, М.: *Организовани криминал, збирка прописа са уводним објашњењима и напоменама*, Службени лист Србије и Црне Горе, Београд, 2003., стр. 127.

⁴⁹⁸ Извештај о борби против организованог криминала у Србији, UNICRI, Институт за упоредно право и Одсек за упоредно и кривично право Универзитета у Фиренци, Београд, 2008., стр. 194-195.

државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела".⁴⁹⁹ Дакле, они се налазе у посебним притворским јединицама у односу на притворене против који се води поступак за друга кривична дела.

Наведена одлука законодавца је последица настојања да се обезбеди већи степен заштите у односу на могућност бекства, јер су по правилу у питању кривични преступници за веома тешка кривична дела са већим бројем добро организованих и повезаних извршиоца. То су разлози због који се законодавац определио да у Окружном затвору у Београду формира Посебну притворску јединицу за издржавање притвора одређеног у привичном поступку за кривична дела организованог криминала. Организацију, рад и поступање са притворенима у Посебној притворској јединици ближе уређује "Министар правде у складу са ЗКП и Законом о извршењу кривичних санкција."⁵⁰⁰

3. Посебне доказне радње (специјалне истражне технике)

Посебне радње доказивања или специјалне истражне технике, или нове методе, како се још колоквијално називају у кривичноправној теорији због њиховог релативно скоријег укључивања у кривичнопроцесне законе већине европских држава, представљају одговор националних власти на све ширу појавне облике организованог криминалитета и њихове међународне спреге. Циљ увођења наведених метода у кривичнопроцесно

---

⁴⁹⁹ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/2003,, и др.

⁵⁰⁰ Извештај о борби против организованог криминала у Србији, UNICRI, Институт за упоредно право и Одсек за упоредно и кривично право Универзитета у Фиренци, Београд, 2008., стр. 195.

законодавство Републике Србије је да се створе правни основи за примену метода, којих у југословенском законодавству нису постојале, за ефикасно откривање и истрагу кривичних дела организованог криминала и других тешких кривичних дела.

Доношењем "Законика о кривичном поступку из 2001."⁵⁰¹ године у законодавство Републике Србије су по први пут, истина скоро симболично, уведене особености кривичног дела организованог криминала. До тада се наведена проблематика избегавала, углавном из политичких разлога, те и није равно уређивала. У наведеном законском тексту постојале су две групе одредаба које су се бавиле организованим криминалом. Прва се бавила директним откривањем и доказивањем кривичних дела организованог криминала, док је друга група то чини посредно и бави се новим могућностима заштите сведока и оштећених, што има посебан значај код наведене групе кривичних дела. Већ првим изменама и допунама наведеног формалног акта, које су уследиле 2002. године, уведено је посебно поглавље које се бави уређењем поступака кривичног дела организованог криминала, а исте године је усвајањем Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела у Републици Србији су створени правни основи за ефикаснију борбу против организованог криминала и других тешких кривичних дела из законског каталога.

Основни циљеви везани за сузбијање политички мотивисаног и организованог криминалитета који се желе постићи кривично-процесним законодавством своде се на реализацију следећих захтева:

---

⁵⁰¹ Законик о кривичном поступку (Сл. лист СРЈ, бр. 70/2001 и 68/2002 и Сл. гласник РС, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 ...)

- "стварање нормативног амбијента у којем ће кривични поступци бити брзи и ефикаснији, а тиме и знатно јефинији за расположива буџетска средства;
- доследна заштита уставом и међународноправним актима гарантованих слобода и права;
- усклађивање решења из основног извора кривично-процесног права са другим законима који се односе на питања кривичног поступка;
- терминолошко, али и материјално усклађивање са одредбама Кривичног законика, имајући у виду нову објективно-субјективну дефиницију кривичног дела;"⁵⁰²
- "адекватно регулисање међународних обавеза Србије које се тичу кривично-правне регулативе;
- успостављање складног баланса између захтева за ефикасношћу кривичног поступка, заштите основних процесних, али и општих људских права учесника кривичног поступка, те доследно поштовање начела правичног вођења кривичног поступка."⁵⁰³

На овај начин су "створене законске основе за примену ефикасних метода откривања и доказивања кривичних дела шпијунаже и организованог криминала у Републици Србији."⁵⁰⁴ Појединачно

---

⁵⁰² Фејеш, И.: *Тајно прислушкивање и тонско снимање у кривичном поступку*, Правни живот, бр. 9., Београд, 1997., стр. 606.

⁵⁰³ Вуковић, С.: *Коментар законика о кривичном поступку*, Пословни биро, Београд, 2006., стр. 24.

⁵⁰⁴ За шире видети: Ницевић, М., Манојловић, Д.: *Осврт на кривичнопроцесни и криминалистички институт посебне доказне радње*, Правне теме, Универзитет у Новом Пазару, 1-1, 2013.

посматрано ради се о следећим посебним методама откривања и доказивања:

- Тајни надзор комуникација,
- Тајно праћење и снимање,
- Симуловани послови,
- Рачунарско претраживање података,
- Контролисана испорука и
- Прикривени иследник.

И поред уобичајеног назива нове методе, ипак се не ради о методама које су настале у најновије време развоја кривичноправне науке. Насупрот томе, ради се о методама које су коришћене још од времена стварања модерних буржоаских држава у обавештајно-безбедносној и полицијској пракси. Наведене методе су се углавном користиле у супротстављању политички мотивисаних кривичних дела, конкретније кривичног дела шпијунаже, до се коришћење наведеним метода у супротстављању класичним кривичним делима сматрало недопустивим, из моралних, хуманих и других разлога. Наведене методе су се, дакле, сматрале неморалним, те није било ни потребе да се оне уносе у законске прописе. Истовремено, и само постојање и примена наведених метода "се сматрало тајном, ради потребе да се сачува њихова ефикасност у контраобавештајном смислу."⁵⁰⁵

Данас нема дилеме да, у правним и демократским државама, законодавац у нормирању посебних радњи доказивања мора водити рачуна о одређеним стандардима формулисаним у начелима која се

---

⁵⁰⁵ Бејатовић, С.: *Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истраге кривичних дела организованог криминалитета*, Зборник радова Организовани криминалитет стање и мере заштите, Полицијска академија, Београд, 2005., стр. 77.

односе на неколико изузетно значајних питања ових мера. То су, пре свих, следећа питања:

1) Када треба прибећи примени ових мера, где се као правило примењује начело супсидијарности, односно они се примењују само кад се другим блажим мерама не може постићи откривање и доказивање кривичног дела.

2) Степен вероватноће као услов примене мере, односно основана сумња да је неко лице извршило одређено кривично дело, што је један од предуслова и начела сразмерности повреде слободе и права грађана и пре свега њихове приватности на чему посебно инсистира Европски суд за људска права.

3) Надлежност органа за одређивање и контролу примене мера, што је од значаја имајући у виду да примена наведених мера више од других мера задире у права и слободе грађана. Овде се може констатовати да је суд основни државни орган који има те надлежности, иако постоје разноврсна решења у националним законодавствима.

4) Време трајања мера је од изузетног значаја с обзиром на чињеницу да оне дубоко задиру у основна људска права и слободе грађана. То је разлог због кога у законским решењима, између осталих питања, мора бити решено и временско трајање примене наведених мера, што би требало да зависи од врсте мере превасходно.

5) Кривична дела и лица према којима могу бити примењене мере, односно увођење каталога кривичних дела на чије откривање и доказивање се уопште могу применити посебне мере, као и лица према којима се примењују. Поред каталога кривичних дела на које се могу примењивати посебне мере се могу одређивати према висини законом предвиђене казне или комбинацијом наведених принципа. Без намере

упуштања у даље разраде наведених начела, и поред њиховог изузетног значаја, треба само истаћи чињеницу да у конкретном законодавству обим кривичног дела за које се ове радње могу наредити не сме да буде ни узак (јер ефекти не би били очекивани), ни прешироко будући да би се у том случају ове методе изједначавале са традиционалним методама прикупљања доказа. Другим речима, битно је да буду обухваћена кривична дела код којих је прикупљање доказа традиционалним методама немогуће или, у најмању руку, повезано са низом тешкоћа.

Посматрано са аспекта лица према којима могу да буду примењене мере треба пре свега констатовати да није спорно да у ову категорију спадају, превасходно, лица која су осумњичена за извршење кривичног дела у вези са којим долази у обзир примена конкретне мере. Међутим, када је реч о другим лицима, тј. лицима која су у неком другом својству у вези са извршеним кривичним делом, онда су ставови, теорије и решења у кривичнопроцесном законодавству, посматрано уопште, различита. Иста разлика постоји и по питању тзв. случајних налаза, односно ситуација када се приликом примене одређене мере према лицу за које је мера наређена, открије и друго лице као учинилац, односно и по питању утицаја имунитета на примену одређене мере.

б) Имплементација мера, је једно од питања које такође, мора бити прецизно решено. Два су кључна разлога која намећу неопходност законског решавања овог питања. Први је у садржају самих мера будући да оне дубоко задиру у приватност и, друга значјана мера, јесу људска права услед чега је и изузетно важно не само у чијој је надлежности њихова имплементација већ и начин комуницирања тог субјекта са судом и тужилаштвом. Други разлог је у конспиративности мера, чији степен такође зависи и од органа задужених за њихову имплементацију.

7) Начин и време обавештавања о примени мера, и то посебно у случају када не дође до покретања кривичног поступка. Са овим питањем интересантан је став Европског суда за људска права у коме је наведено становиште да није неопходно без изузетка поставити правило о обавештавњу лица које је било под присмотром, јер то може да угрози дугорочни циљ који је довео до присмотре. У случајевима где нема оправданог разлога за изостављање обавештавња лица да је било под присмотром необавештавње би представљало повреду европске конвенције о људским правима.

8) "Доказна вредност чињеница до којих се дошло применом ових мера и то посебно у случају незаконито одређене или незаконито реализоване мере."⁵⁰⁶

3. 1. Методи тајног аудио и видео надзора

Надзор и техничко снимање подразумева тајно надзирање и снимање разговора који се воде телекомуникацијским средствима. Може то бити "надзор телефонских разговора и иначе комуникације која се обавља традиционалним телекомуникацијским средствима, но у данашње време посебно значајно место заузима надзор свих врста комуникација које се врше путем рачунара."⁵⁰⁷

Треба имати у виду да се, од самог открића фонографа који је омогућио трајно очување људске речи, право се бави питањем правног положаја тог средства, односно снимка у кривичној процедури. Како се

---

⁵⁰⁶ Бејатовић, С.: *Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истраге кривичних дела организованог криминалитета*, Зборник радова Организовани криминалитет стање и мере заштите, Полицијска академија, Београд, 2005., стр. 75-77.

⁵⁰⁷ Halilović, H.: *Prikriveni istražitelj: pravno-kriminalistički pristup*, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, 2005., str. 23.

развијала техника интензивирала се и дискусија. Проблем се нарочито изоштрио "проналаском магнетофона крајем 30-тих година XX века, које је означило квалитативан скок у погледу тајног снимања туђих разговора."⁵⁰⁸

Надзор над техничким комуницирањем на даљину представља меру захвата у неповредивост приватне комуникације. У техничком смислу ова мера се примењује на сва средства и уређаје за техничко комуницирање на даљину, као што су непокретне телефонске и телефакс прикључке, покретне телефоне, радио станице, итд. Исто важи и за интернетске прикључке и електронску пошту.

Међутим, уређај за техничко комуницирање на даљину може се тумачити и шире од тога - према особинама и сврси уређаја. Тај појам, дакле, има аутономно значење јер би у противном изван обима мере могао остати неки посебно припремљен уређај за кривично дело шпијунаже. Тако се, на пример, "америчким законом о електронским комуникацијама омогућава тзв. лутајуће прислушкивање електронских комуникација, што значи пресретање трансмисије порука мобилним телефоном, модемом, пејџером и електронском поштом."⁵⁰⁹ Зато се у САД-у може говорити о три врсте пресретања комуникације:

- пресретање жичане комуникације, када се постављају уређаји на телефонске или телеграфске жице,
- пресретање непосредне (уобичајене) говорне комуникације између саговорника,

---

⁵⁰⁸ Фејеш, И.: *Тајно прислушкивање и тонско снимање у кривичном поступку*, Правни живот, бр. 9., Београд, 1997., стр. 606.

⁵⁰⁹ Albanese, J. S.: *Organized Crime in America* (3 th edition), Anderson, Cincinnati, 1996., p. 171-173. (172).

–пресретање електронске комуникације као трансфера не-гласовних порука, посредовањем различитих електротехничких (информатичких) преносних система, не укључујући жичане и обичне говорне комуникације.

Поједини аутори сматрају да електронички надзор комуникација подразумева употребу електроничких средстава за слушање или снимање разговора, без обзира на пристанак конкретне особе. Електронички надзор комуникација корисити се, "не само како би се сакупили докази за кривични прогон оптужене особе, него и за откривање чланства и хијерархијске структуре криминалне организације и целокупног криминалног деловања припадника стране обавештајне службе или организације која ради за њихове потребе."⁵¹⁰

Поред тога, треба напоменути да техничким путем пресретнута и регистрована комуникација између надзираних особа, може послужити, као доказ о почињеним кривичним делима од стране надзираних особа. Овом мером обухваћен је надзор и техничко снимање и других средстава за техничко комуницирање на даљину. Припадник службе безбедности или полиције задужен за техничку реализацију ове посебне мере пре самог снимања дужан је на техничкој снимци забележити број судског налога на основу кога поступа, место и време почетка примене мера, као и време завршетка примене ове прикривене мере. Суду се "увек доставља изворник техничке снимке с нужним подацима за могућу проверу веродостојности на тај начин прикупљених сазнања, како би се могао користити као доказ током судског поступка."⁵¹¹

Наведена мера укључује два облика - надзор и техничко снимање садржаја комуницирања. Оба облика, свакако, укључују општу радњу

⁵¹⁰ Carr, J. G.: *The Law of Electronic Surveillance*, Volume I, St. Paul, 1998., p. 1.

⁵¹¹ Sačić, Ž.: *Organizirani kriminal-metode suzbijanja*, Informator, Zagreb, 2001., str. 228.

утврђивања контакта телекомуникационих адреса, тј. испис улазних и излазних позива одређеног уређаја за техничко комуницирање на даљину и надзор примљених позива на уређају за техничко комуницирање на даљину.

Надзор телефонских разговора и комуникација на даљину другим средствима састоји се у пресретању комуникацијских порука, које се састоји у тајном надзору разговора што се воде средствима комуникације на даљину. Мера се може одредити према починитељу, али и према особама за које постоје основе сумње да починитељу или од починитеља из каталога кривичних дела преносе саопштења и поруке у вези с делом, односно да се починитељ служи њиховим прикључцима на телекомуникациони уређај. У конкретном случају у односу на кривично дело шпијунаже, мера би се, дакле, примењивала и према обавештајном официру стране службе, али и према припадницима обавештајне мреже која ради за његове потребе или им пружа подршку у било ком погледу.

Техничко снимање је делатност тајног бележења звучних или оптичких сигнала. Надзор и тајно снимање укључују разне ситуације. Као типична подручја могу се "узети кривична дела злоупотребе опојних дрога, изнуде, отмица, примање и давање мита, делатности транснационалног организованог криминала и др."⁵¹²

Полазећи од садржаја коју ова мера захвата, закључује се да је најчешће реч о конспиративном пресретању (прислушкивању и тзв. фонодокументовању) комуникација осумњиченог са другим лицима, којом приликом се постављају одговарајући уређаји на телефонске жице. С тим у вези треба напоменути "да се у правосудној пракси СР Немачке тајни надзор и снимање мобилне телефоније користи и за откривање тренутног

---

⁵¹² Pavišić, B., Modly, D.: *Kriminalistika*, Pravni fakultet, Rijeka, 1999., str. 297-298.

места боравка извршиоца тешких кривичних дела, с тим што је то до 2002. године био само оперативно-тактички метод, али је у међувремену нормиран одредбама немачког ЗКП као валидна процесна радња доказивања."⁵¹³

Такође треба истаћи чињеницу да поменуте мере надзора и снимања разговора и комуникација представљају тзв. судско телефонско прислушкивање, чија је примена у демократским земљама неспорна. Наиме, према пракси "Европског суда за људска права у Стразбуру, постоје две „врсте“ телефонског прислушкивања: судско и административно."⁵¹⁴ Судско је оно "које се одређује по правилу као истражна радња, дакле у току и у вези са кривичним поступком од стране судских органа, а административно прислушкивање одређују органи управе ради заштите безбедности и одбране земље."⁵¹⁵

Поред тога, карактеристика примене ове мере јесте да се ограничавају "уставна права на поштовање личног и породничног живота, као и уставно право на слободу тајности дописивања и свих других облика комуникације, односно неповредивост комуницирања звуком."⁵¹⁶ Неовлашћено задирање у заштићену зону слобода и права само по себи представља законски опис неколико кривичних дела, што сусрећемо и у законодавству већине европских држава и у САД.

⁵¹³ Упореди: Милошевић, М.: *Оперативно и судско прислушкивање у Србији*, Ревизија за безбедност, бр. 11., Београд, 2008., стр. 22-28. (24).

⁵¹⁴ Kudas-Bronislawski, J.: *Kadry we wspolcznym wywiadzie, Problemy kryminalistyki*, No. 102/1973.

⁵¹⁵ Исто.

⁵¹⁶ За потпуније схватање навених контроверзи видети: Мијалковић, С., Манојловић, Д.: *Припабљање листинга претплатничког броја грађанина – контроверзе у раду националних система безбедности*, Страни правни живот, 2/2008, Београд, стр. 150-168.

Улазак у просторије ради провођења надзора и техничко снимање просторија је мера која је крајем 60-их и почетком 70-их година прошлог века и у већини западноевропских земаља уврштена у законске прописе који предвиђају строге услове под којима се тајно снимање може предузети као истражна радња. На тај начин је дошло до "изражаја схватање да се заштита приватне сфере човека не постиже искључивом забраном њеног нарушавања, већ много више прецизно уређеном процедуром вршења, која искључује сваку произвољност и волонтаризам, а оштећеном грађанину гарантује заштиту права."⁵¹⁷

Нема сумње да је озвучење просторија и лица, односно опсервација непосредне говорне комуникације, од великог значаја у борби против сложених и опасних облика криминалног манифестовања, због чега је и неопходно предвидети као истражну технику. Истовремено, њоме се на суштински другачији начин задире у право грађана на приватност, у односу на надзор телефонских разговора и других комуникација техничким средствима. Људи знатно већу приватност испољавају у својим приватним становима или другим просторијама (простору) такве врсте, очекујући у њима максималну дискрецију свега изговореног или учињеног, у односу на разговоре (комуникације) које обављају телефоном или другим средствима, свесни да у том случају лако могу бити „прислушкивани“. Зато најгрубљи облик повреде права на приватну сферу личности представља управо тајна опсервација која се спроводи у становима осумњичених или других лица, увидом у њихову вербалну комуникацију или понашање.

Из тог разлога је овај облик надзора у великом броју законодавстава и прописан посебно у односу на надзор телефонских и других комуникација које се обављају посредством разних техничких

---

⁵¹⁷ Фејеш, И.: *Тајно прислушкивање и тонско снимање у кривичном поступку*, Правни живот, Београд, број 9., 1997., стр. 617.

уређаја и сличних помагала, као што су мобилни и фиксни телефони, телефакси, телепринтери, електронска пошта, радио веза и слично, или, пак, као посебан облик тајне аудио опсервације. Први уређаји за надзор и снимање који су били довољно мали за скривање направљени су 1950-их година и припадници служби безбедности и полиције су се брзо извежбали у њиховом монтирању на телефоне и у куће осумњичених. Често би били маскирани у раднике, поштаре и слично, како би имали приступ домовима осумњичених. Снимци су били изузетно корисни за даљи криминалистички рад и судске процесе, али су често били и неразумљиви. Криминалци би често причали својим језиком, користећи фразе, сленг и кодиране шифре када су говорили о криминалним активностима.

Надзор и техничко оптичко и акустичко снимање просторија службе безбедности и полиција реализује одговарајућим техничким средствима како би се утврдио садржај односа између особа које се налазе у просторијама, прислушкивао њихов разговор те на тај начин постигла сврха судског одређивања ове посебне мере. Сврха примене ове мере може се остварити уз употребу оптичких и акустичких уређаја на два начина. Једним се начином оптички и акустички уређаји уграђују у саму просторију, што значи да одобрење ове посебне мере подразумева и овлашћење за тајно улажење припадника служби безбедности и полиције у туђи дом или просторију са сврхом њиховог тајног "озвучења", и након истека рока примене ове посебне мере ради "демонтирања" наведених техничких средстава.

Као што јој и сам назив имплицира, поменута радња се састоји од уласка у просторију ради провођења надзора и техничког снимања просторија, тј. ради пресретања непосредне вербалне комуникације осумњиченог путем тзв. озвучења просторија скривеним микрофонима и сличним средствима. Спроводи се улажењем у просторију и постављањем

наведених уређаја, те техничким снимањем просторије путем постављених уређаја (тзв. експлоатација). То су два општа облика те радње. Техничко снимање просторије обухвата снимање просторија које су одређене у налогу и које су предмет надзора. Будући да се ради о изузетно осетљивој посебној истражној радњи којом се захватају приватни животи других лица, не само осумњичених, неопходно је прецизирање њеног законског одређена којим би се експлицитно дала могућност уласка у туђи стан.

Значајно је напоменути да се трећи облик ове мере спроводи према одредбама одговарајућих законских прописа. Тако на пример, у Хрватској је ова мера раније вршена према одредбама "Закона о Уреду за сузбијање корупције и организираног криминалитета,"⁵¹⁸ док се сада врши по процесном акту кривично из правне области (о казненем поступку). У том случају мера је проширена садржајем употребе техничких средстава за снимање нејавних разговора. Те уређаје може употребљавати припадник безбедносних служби или полиције директно, односно да је "озвучен" или индиректно, тако да се разговори снимају на даљину. Најпознатији уређаји који се употребљавају за сврхе реализације наведене мере су аудио предајници мање снаге и видео предајници у комбинацији с камером. Оба система могу бити "повезана с одређеним местом жичаним или бежичним путем."⁵¹⁹

Поред тога, одобравање и примена ове изузетно „агресивне“ посебне мере, којом се најинтензивније крши право на приватност грађана, неповредивост дома и права на заштиту личног и породничног живота, треба да захтева ограничавање ради разјашњења најтежих врста кривичних дела у најкараћем временском трајању у односу на остале

---

⁵¹⁸ Detaljnije videti: Kos, D., Tripalo, D.: *Komentar Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminaliteta*, Narodne novine, Zagreb, 2001.

⁵¹⁹ Pavišić, B., Modly, D.: *Kriminalistika*, Pravni fakultet, Rijeka, 1999., str. 298.

посебне мере. У немачкој и аустријској судској пракси примени ове мере придаје се највећи значај, а њиховим казненопоступовним законодавством се коришћење те мере дозвољава само по одобрењу судског већа састављеног од тројице судија.

Поједини аутори сматрају да у оквиру посебне доказне радње тајног аудио и видео надзора треба посебно нормирати и надзор уз пристанак или консенсуални надзор као његов модалитет, чији би *ратио* примене био исти као и код тајног звучног и оптичког надзора уопште – постојање основа сумње да су одређена лица учинила законом прописана кривична дела. За његову реализацију не би била неопходна наредба суда издата на основу писменог и образложеног предлога тужиоца, већ би била довољна писмена и образложена наредба тужиоца, уз претходно прибављену писмену сагласност једног од учесника конверзације коју треба надzirати, односно писани захтев таквог лица за спровођењем надзора. Најчешће, реч је о оштећеном или жртви одређених кривичних дела, попут отмице, уцене, изнуде и слично. И консенсуални надзор би реализовали припадници служби безбедности или полиције, уз сарадњу учесника предмета разговора и контролу самог тока надзирања од стране тужиоца. Поред тога што је ствар личног ризика сваког грађанина да ли ће својим саговорницима изложити нешто што они касније могу пренети другима, сачим је једнак и ризик да ће један од учесника конверзације, без знања оног другог, снимати разговор у циљу предочавања тако сачињеног снимка неком трећем, у овом случају ипак могу бити озбиљно угрожена права лица које се надзире без свог знања о томе. Примера ради, "оно може бити предмет грубе провокације на кривично дело."⁵²⁰

---

⁵²⁰ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала - специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 431.

Поред тога, као посебан облик консенсуалног надзора требало би предвидети и ситуације у којима сами грађани дискретно снимају разговоре у којима непосредно учествују, а које су у вези са вршењем одређених кривичних дела. Ипак, такве снимке би у кривичном поступку требало третирати као доказе само изузетно и након детаљне анализе услова и околности под којима је снимање извршено, уз услов да грађанин није имао времена обавестити полицију или тужиоца о припреми извршења кривичног дела, те према томе није био у прилици да поднесе захтев за снимање. Ово из разлога што снимање таквих разговора или догађаја може садржати и зле намере, провокацију, извлачење из ширег контекста догађаја који има потпуно други смисао и слично.

Тајно праћење и техничко снимање особа и предмета може да буде од великог значаја за откривање кривичног дела, учиниоца и средство за обезбеђење материјалних доказа. Примена ове радње може довести и до откривања кривичног дела и учиниоца, односно хватања учиниоца при извршењу кривичног дела, до хватања учинилаца при достављању тајних података, до откривања свих припадника обавештајне мреже, до проналажења средстава извршења кривичних дела и предмета прибављених кривичним делом, до утврђивања боравишта и пребивалишта, места састајања и правца кретања лица која су обухваћена тајним праћењем, до проналажења трагова у вези са кривичним делом, до откривања лица која се налазе на вишем хијерархијском нивоу у страног обавештајној служби, као и до прикупљања других корисних информација у вези са криминалном делатношћу. Тајно праћење и техничко снимање лица и предмета, као посебна истражна радња, поред репресивног, може остварити и превентивни ефекат, односно применом ове радње може се спречити извршење неког другог кривичног дела, а може се доћи и до података који указују на извесне склоности, навике и манире праћеног

лица, утврдити лица са којима праћено лице долази у контакт и ступа у везу, као и друге чињенице од значаја за спречавање одређене криминалне делатности, али и за разјашњавање И доказивање кривичног дела и откривање учиниоца. Због тога је веома битно да се ток праћења, односно лице које се прати као и предмет од значаја за кривични поступак сниме одговарајућим техничким средствима, у зависности од објективних могућности.

Тајно праћење и техничко снимање особа и предмета, посебна је мера, коју би с криминалистичког стајалишта могли назвати присмотра, односно надгледање. Разлика између криминалистичке присмотре и ове посебне мере, чија је примена прописана кривичним закоником, налази се у доказној снази која прати њену примену, а нема је класична полицијска присмотра. Сврха одређивања и примене ове мере је утврђивање круга особа с којима се и колико често дружи, контактира и састаје особа под пратњом, њених праваца кретања, места окупљања, како би се добила слика просторне ширине и дубине увезаности и врсте интересовања и деловања, као и увид у степен хомогености и бројности припадника стране обавештајне мреже или злочиначке организације којој праћена особа припада. Такође, овом се мером често утврђују локације тајних станова, склоништа, које служе припреми и извођења других истражних радњи, а неретко се том мером омогућава и само хапшење праћених особа и припадника осталих чланова организације. Конкретна реализација ове мере подлеже правилима криминалистичке тактике уз употребу примерених техничких средстава, што зависи од случаја до случаја. Наведена радања може бити стационарна, где се врши назирање одређених места и објеката које користи надзирана особа, и динамична, односно мобилна, када се надзирана особа физички следи, али и комбинована. Поред тога, опажање се може поделити на офанзивну, којом

се настоји разјаснити криминална делатност и ширина круга сурадника, познаника и веза особе под слеђењем, и дефанзивну, која се предузима ради успешног прикривања ангажованих снага у активности, кад се изводи противпратња, јер често пута надзиране особе организују своју противпратњу. Уз примену ове посебне мере најчешће се примењују и друге мере као што су мере надзора и техничког снимања просторија, надзираног превоза и испоруке предмета кривичног дела.

Тајна праћења, односно надзор, надгледање, присмотра, у контексту метода спречавања и сузбијања кривичних дела, може се дефинисати као континуирано или повремено, али увек конспиративно надгледање или надзор одређених лица, објеката и простора, физичких радњи и комуникација свих врста, у циљу прибављања информација о криминалним активностима појединаца или група лица. Зависно од предмета надгледања, као и начина на који се реализује, "у оквиру тајне опсервације или надзора можемо разликовати:

- оптичку - визуелну, видеоопсервацију (надзор);
- акустичку-звучну, вербалну, аудио опсервацију;
- оптичко-акустичкуопсервацију;
- опсервацију невербалне комуникације (писма, телеграми, е-маил, СМС поруке и други облици електронске размјене информација);
- опсервацију електронским лоцирањем упростору (ГПС, мобилни телефони и сл.)."⁵²¹

Поред тога, ова радња обухвата планско, прикривено и системско, временски одређено проматрање с техничким снимањем особа и предмета. Циљеви праћења могу бити следећи:

⁵²¹ Marinković, D.: *Tajna opservacija u sprečavanju i suzbijanju krivičnih dela*, Suzbijanje kriminaliteta – decenija posle smrti profesora Vodinelića, Kragujevac, 2004., str. 219.

- откривање особа с којима контактира сумњива особа, места и времена њиховог састајања,
- тајно фотографисање или прислушкивање разговора,
- припрема и извршење дискретног хапшења,
- откривање појединих момената из приватног живота особе,
- провера анонимне доставе,
- утврђивање садржаја кореспонденције,
- утврђивање скровишта, припрема и реализација претреса, привременог одузимања предмета и хватања особа за којима се трага,
- контрола тајних информатора,
- откривање могуће контрапратње,
- утврђивање других правно релевантних чињеница, и
- спречавање извршења кривичног дела.

Да би праћење било успешно, припадник службе безбедности или полицајац који га извршава мора добро упознати праћену особу у смислу познавања његових навика, уобичајених праваца кретања и других околности које су битне за тајност извршења ове радње. Оно може бити "стационарно или у покрету."⁵²² Без покрета обухвата посматрање и надзирање одређених места и објеката које користи праћена особа. Основна потешкоћа наведене криминалистичке радње је у проналажењу погодне базе за смештај проматрачке групе.

---

⁵²² О тактици тајног праћења и техничког снимања особа и предмета детаљније видети: Попара, В.: *Тајно праћење – нови аспекти*, Безбедност, бр. 2., Београд, 2006., стр. 303-320 (306).

У покрету припадник службе безбедности или више њих физички следи праћену особу, при чему се могу користити и превозна средства. Оно се може надовезивати на стационарно праћење, а има различите модалитете. Праћење пешице је физичко слеђење једне или више особа, при чему могу бити коришћене различите технике.

Најчешће технике тајног праћења и оптичког снимања су:

- ланчани систем, у којем два до четири службеника следе опсервата на одређеном међусобном одстојању, и та техника се користи на фреквентним местима;
- модификација ланчаног система, где се екипи за праћење на супротној страни улице додаје "појачање" (овој је варијанти слична „АБЦ техника“); и
- састав паралелних улица, код којег се успоредо с праћењем ланчаном техником у споредним улицама налазе припадници службе безбедности који се укључују када опсерват у намери избегавања праћења скрене у те улице или када посумња да је праћен.

Технике праћења зависне су од многобројних ситуацијских елемената и током извођења могу бити модификоване. Посебни захтеви постоје у следећим примерима: праћење у прометној улици с два тротоара, праћење у прометној улици с једним тротоаром, праћење у слабо прометној улици, праћење по парковима и шумама.

За праћење бициклом, мотоциклом и аутомобилом потребно је најмање двоје пратитеља са одговарајућим превозним средствима, повезаних системом везе. Тако се могу пратити опсервати - пешаци или они који користе превозна средства. При таквом праћењу посебну позорност треба придати понашању како оно не би било

компромитурајуће за пратитеља. Треба избегавати ситуације присилног претицања. Места на којима се одвија кружни ток саобраћаја погодна су за опсервата да утврди праћење.

Посебна вештина потребна је код праћења у средствима јавног превоза. У превозно средство треба улазити након уласка опсервата и задржати се близу излаза. Потребно је да праћење извршава више службеника, који ће своје понашање усклађивати с постојећом ситуацијом. У локалу пратитељи, по правилу, седају за сто након опсервата, ако је могуће за више столова, тако да могу "покрити" опсервата и излаз. Наручено јело или пиће треба одмах платити. Током сваког начина праћења, праћеник и пратитељ могу користити различите варке које зависе од ситуације и умешности.

На претпостављена места доласка особе коју је потребно ухапсити могу се постављати различите врсте клопки. Њихова је сврха "утврђивање да се особа налазила на одређеном месту, односно да је имала контакт с одређеним предметом, како би након тога уследило хапшење."⁵²³

Да би се током тајног праћења обезбедили докази у складу са процесним одредбама, потребно је да се одговарајућом техником региструју, односно документују одређене радње праћеног лица, предмети који су у вези са кривичним делом и друге чињенице које су од утицаја на откривање кривичног дела, учиниоца и обезбеђење доказа. Стога у документовању тајног праћења значајну улогу има тајно фотографисање које се врши употребом савремених техничких средстава, као што су савремени фотоапарати, камере и скривени минијатурни фотоапарати у другим прикладним предметима, као што су наливперо, кишобран, штап, ручна ташна, упаљач и др. Током видео надзора нужно је коришћење

---

⁵²³ Pavišić, B., Modly, D.: *Kriminalistika*, Pravni fakultet, Rijeka, 1999., str. 298-300. (299).

одређених техничких и електронских помагала која омогућавају уочавање и фиксирање бројних чињеница, запажених током опсервације. "Телескопи за ноћна осматрања и праћења увећавају светлост и до 85.000 пута, па је помоћу њих могуће пратити покрете и на растојањима већим од једног километра".⁵²⁴

Осумњичена лица на која се односе снимци настали као резултат примене тајног аудио надзора, у кривичном поступку се од таквих доказа најчешће бране ставом да снимљени глас није њихов, те да је цели аудио запис монтиран и фалсификован. У таквим случајевима суд најчешће одређује вештачење гласа осумњиченог, фоноскопско вештачење. Стриктном применом ове процедуре суд може доћи у прилично незгодну ситуацију да код сваке примене аудио снимака као доказног материјала, осумњичени, поучени адвокатима, истичу приговор о веродостојности гласа и захтевају вештачење, која суд и наређује, што би представљало велики финансијски издатак и значајно успоравање поступка. Такође, ради провере приговора оптуженог о аутентичности аудио записа насталог надзором телефонских разговора, суд у поступку може позвати да се као сведок саслуша припадник службе безбедности који је непосредно реализовао ову радњу, о околностима под којима је то учињено, те да се изјасни о оригиналности самих снимака. Као сведок се у поступку може позвати и оштећени или жртва, што је случај код изнуде, уцене, отмице и слично, односно друго лице које је учествовало у спорној конверзацији са осумњиченим, како би дало свој исказ о аудио снимцима сачињеним том приликом, тј. да потврди или оспори садржину разговора који се предочава суду.

---

⁵²⁴ Zonderman, J.: *Beyond the Crime Lab - The new science of investigation*, New York, 1999., p. 181.

Рачунарско претраживање података се ослања на употребу посебних програма на рачунарима за међусобно срањивање личних података грађана у полицијским регистрима с подацима које воде други субјекти, на пример финансијске установе, системи за снабдевање електричном енергијом и слични у коју се сврху употребљавају посебне апликације неких програма (нпр. *Watson*). Основно правило у стварању рачунарских база података је законска дозвољеност прикупљања података и коришћење наведених података.

Иначе, срањивање рачунарских података је метод који је нашао широку примену у борби против организованог криминала у Немачкој, САД, Великој Британији, Француској, Аустрији, Хрватској и другим земљама. При томе се овакво срањивање података уобичајено дели на позитивну и негативну растер претрагу. Негативна растер потрага доприноси елиминацији одређених лица из круга осумњичених аутоматизованим претрагама кроз полицијске, административне и друге евиденције. Другим речима, овај метод елиминише одређена лица из круга оних која се служе лажним идентитетом, туђим кредитним картицама и сл. Позитивна растер потрага подразумева утврђивање круга осумњичених на основу одређених карактеристика, чињеница или способности, које су запажене код НН починиоца кривичног дела. Такав је случај, на пример, "са бекством возача са лица места саобраћајне незгоде, при чему су познати марка и тип возила – што указује на возаче таквих возила као потенцијалне извршиоце."⁵²⁵

Сматра се да "суштину овог метода представља слободан приступ полиције"⁵²⁶ свим евиденцијама које се воде аутоматизовано, "што одудара

---

⁵²⁵ Sačić, Ž.: *Organizirani kriminal-metode suzbijanja*, Informator, Zagreb, 2001., str. 111.

⁵²⁶ Милосављевић, Б.: *Овлашћења полиције и других државних органа за тајно прикупљање података: домаћи прописи и европски стандарди*, Демократски надзор над применом посебних овлашћења, ЦВВО, Београд, 2008., стр. 59-75.(63).

од начела заштите права на приватност грађана и информатичко самоодређење."⁵²⁷ Ту су значајне две околности. Прво, "могу се сравњивати само подаци из полицијских евиденција"⁵²⁸ и подаци које воде други субјекти, али не само подаци које воде други субјекти. Упоређење података повезано је са постојањем сумње на извршење законом таксативно набројаних кривичних дела. Циљ мере је "прибављање податаке који су потребни за истраживање појава наведених кривичних дела."⁵²⁹

Ова се мера предузима само ако постоје основане сумње да су почињена тачно одређена (каталожна) кривична дела као што су дела против вредности заштићених међународним правом, оружане побуне, противдржавни тероризам, убиства, отмице, изнуде, злоупотребе опојних дрога, прикривање противзаконито добијеног новца, те поткопавања војне и одбрамбене моћи државе. Компјутерско сравњивање личних података грађана је савремена криминалистичка метода, којом се помоћу различитих информатичких техника на брз начин могу издвојити и «сравнити» различите регистриране чињенице у одређеним базама података и евиденцијама. С тим у вези, значајно је нагласити да Европски суд за људска права када разматра примену посебних доказних радњи или специјалних истражних техника, у складу са члановима 6. и 8. "Европске конвенције о људским правима и слободама,"⁵³⁰ признаје да су ове мере потребне уколико се жели ухватити у коштац са криминалом у свим

⁵²⁷ Милошевић, М.: *Организација и функционисање полиције у кривичном поступку*, Драслер партнер, Београд, 2005., стр. 207.

⁵²⁸ Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997.

⁵²⁹ Pavišić, B., Modly, D.: *Kriminalistika*, Pravni fakultet, Rijeka, 1999., str. 302- 303.

⁵³⁰ Европска Конвенција о заштити људских права и основних слобода (eng. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) је инструмент Савета Европе, потписана је у Риму 4. Новембра 1950. година а ступила на снагу 03.09.1953. године.

његовим појавним облицима. Суд ради тога "не забрањује тајну присмотру, телефонско прислушкивање, рачунарско претраживање личних и других података и слично, а захтева да нарушавање приватности и степен тог нарушавања буду нужни и пропорцијални, те да је њихово извршавање праћено процедуралним заштитима."⁵³¹

У практичном смислу, припадник безбедносне службе или полиције може користити разноврсне методе да би дошло до пробних информација о траженом компјутерском систему. Понекад је довољан и разговор са администратором система да би се обезбедила већина најпотребнијих информација јер лице које је одговорно за компјутерски систем може дати свеобухватно обавештење о врсти и обиму аутоматске обраде података, поједине информације о интернету даје сам интернет или провајдер ових услуга и оне су доступне свима. Приступ компјутерским системима и компјутерско срањање података је радња која је уско везана за коришћење рачунара, рачунарских програма и компјутерских система, што свакако захтева одређену стручност у предузимању ове посебне истражне радње. Та стручност се огледа у поседовању посебних стручних знања из области информационих технологија и сродних области, довољних за разјашњавање појединих техничких и других сличних питања у вези са овом посебном истражном радњом.

Практично, ради се о лицима која поседују наведене квалификације (стручна лица, специјалисти, консултанти итд.). Уочљиво је да постоје два основна облика пружања стручне помоћи у ужем смислу односно стручна помоћ саветодавног типа која се пружа ради разјашњавања одређених стручних питања и стручно техничка помоћ у извођењу појединих процесних радњи, у овом случају у извођењу посебне истражне радње

---

⁵³¹ Matić, G.: *Posebna dokazna radnja automatskog računarskog pretraživanja ličnih i drugih podataka*, Pravni informator, br. 2., Beograd, 2007., str. 55.

приступа компјутерским системима и компјутерско сравање података. У сваком случају стручна лица која поседују неопходна знања из области информационих технологија омогућавају брз, ефикасан, квалитетан приступ компјутерским системима и компјутерско сравање података. Помоћ стручних лица углавном се користи у истрази, односно у моменту предузимања ове истражне радње, тј. у њиховом практичном поступању у реализацији растер претрага. Проблем примене ове посебне истражне радње је у чињеници да често полицијске агенције немају довољно расположиву техничку и људску инфраструктуру за праћење ове посебне истражне радње. Поред тога, осумњичени често користе компјутере који се налазе на јавним местима (нпр. интернет клубови, хотели и сл., а који су доступни већем броју људи) тако да се стварни пошиљалац неке поруке не може открити, односно идентификовати једнако као и прималац поруке.

Надзирани превоз и испорука предмета кривичног дела, односно контролисана испорука, "по својој суштини представља надзирање илегалног транспорта са одложеном интервенцијом, с циљем да се дође до организатора притивправне активности."⁵³² Заправо, ради се о мери која има за циљ да утврди путеве кретања одређених предмета кривичног дела ради идентификовања особа које суделују у њему.

Први пут је мера надзираног превоза и испоруке предмета кривичног дела предвиђена "Конвенцијом Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропним супстанцама из 1988"⁵³³. године, а потврђена је у Палерму и низом других међународних

---

⁵³² Joubert, C.: *National and International aspects of Undercover Policing*, The Police Journal, No. 4., London, 1995., p. 309.

⁵³³ Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци. Усвојена на 6. пленарном заседању Конференције, 19. децембра 1988. године .

уговора. Главна сврха ове мере је доказивање припадништва злочиначкој организацији чији се припадници баве кријумчарењем или препродајом опојне дроге, оружја, експлозива, племенитих метала, отпадних материја, кривотвореног новца, кријумчарених високотарифних роба и слично. Ова посебна мера слична је тајној пратњи, док се тајном пратњом покушава утврдити криминални миље, ширина и врста криминалног деловања, овом посебном мером настоји се утврдити наручитељ криминалног посла и организатор ланца, који се на тај начин настоји повезати с доказима властите кривичне делатности. Овом мером се доказује криминална делатност са врха злочиначке пирамиде, која би без примене те мере остала недоказана. Без те могућности могли би се процесуирати тек пуки преносници пошиљке са дна организационе пирамиде или техничко-транспортно особље које у неким случајевима и не зна да је пружало услуге страном обавештајној служби или криминалној групи.

Надзирани превоз и "испорука предмета кривичног дела се по правилу одвија као континуирани надзор"⁵³⁴ уз пренос или задржавање овлашћења за реализацију наведене активности. Ако се задржава провођење и изван државног подручја, ради се о прекограничном надзору који мора бити уређен међународним споразумом. Иначе се ради о преносу овлашћења спровођења, као о "облику међународне криминалистичке сарадње која се такође одређује у међународном споразуму."⁵³⁵

Ова радња се у криминалистичкој теорији назива и "пропуштање", а намењена је превасходно истраживању и доказивању наркокриминала. Састоји се у надзирању превоза, односно транспорта дроге као радње извршења кривичног дела из области наркокриминала. Полиција не реагује

⁵³⁴Gropp, W.: *Strafrecht*, Springer Verlag, Berlin; Heidelberg, 1998.

⁵³⁵ Pavišić, B., Modly, D.: *Kriminalistika*, Pravni fakultet, Rijeka, 1999., str. 302.

одмах, тј. не предузима никакве репресивне мере према лицима која тренутно врше превоз дроге. Циљ је да се дође до "конкретних података и доказа о илегалном извору снабдевања дрогом, складишту дроге, куририма, посредницима и евентуално, самом организатору конкретне илегалне нарко-трансакције, те створе повољни услови за реализацију, односно хапшење учинилаца приликом извршења дела."⁵³⁶

Постојање ове радње уједно је и разлог искључења противправности за поступање припадника безбедносних служби, који би без те мере морали, на основу закона, одмах реаговати и пријавити постојање кривичног дела. У противном, били би "изложени кривичном гоњењу због извршења кривичног дела непријављивања кривичног дела и извршиоца, без обзира на то што би се тиме прекинула могућност доказивања извршења тог дела."⁵³⁷

Применом ове радње одгађа се за један временски период пресецање кријумчарских канала и лишавање слободе лица које је непосредно укључено у криминалну активност. Све то је у циљу откривања још увијек непознатих и, по правилу, главних учинилаца кривичног дела, а тиме и у циљу што потпунијег спровођења истраге. На овај начин, применом ове радње, "већ постојећа знања о наведеним активностима, као и о лицима која га обављају, продубљују се и конкретизују, доводећи до кажњавања свих учесника у овим криминалним активностима које неретко имају међународни карактер."⁵³⁸

---

⁵³⁶ Petrović, B.: *Narkokriminal*, Sarajevo, 2004., str. 308.

⁵³⁷ Simović, M.: *Krivično procesno pravo, III izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Banja Luka, 2009., str. 268.

⁵³⁸ Бејатовић, С.: *Организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд, 2005., стр. 82.

Ова посебна истражна радња има веома значајну практичну примену, јер се њеним спровођењем могу прибавити значајни материјални докази, али и прикупити подаци о лицима којима су познате поједине чињенице у вези са конкретном криминалном делатношћу, што значи и обезбедити изворе личних доказа. У суштини, ради се о праћењу и регистрацији одређене криминалне делатности, али без предузимања конкретних репресивних мера, да би се сачекала најоптималнија ситуација за пресецање криминалне делатности, хватање учинилаца и обезбеђење доказа. То указује на чињеницу да се спровођење ове посебне истражне радње комбинује са неким другим посебним истражним радњама, као што су тајно праћење и тајно фотографисање. "Конвенција УН против транснационалног организованог криминалитета"⁵³⁹ препоручује коришћење контролисаних испорука, упућујући државе потписнице да одлукама о коришћењу контролисаних испорука на међународном нивоу обухвате и методе као што су пресретање робе и дозвољавање да роба продужи нетакнута или да буде уклоњена или замењена у целини или делимично."⁵⁴⁰

У теорији је изражено мишљење "да надзирана испорука представља институт којим се у суштини одступа од начела легалитета кривичног гоњења, будући да се фактички не покреће поступак иако постоје основи сумње да је кривично дело за које се гони по службеној дужности почињено на територији дате земље."⁵⁴¹

---

⁵³⁹ Bošković, M., Matijević, M.: *Kriminalistika operativa*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2007., стр. 320.

⁵⁴⁰ Bošković, M., Matijević, M.: *Kriminalistika operativa*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2007., стр. 320.

⁵⁴¹ Вујачић, А.: *Контролисани испоруке*, Билтен Округног суда у Београду, бр. 64., Београд, 2004., стр. 33-34.

Такође се оправдано истиче да је предмет надзиране испоруке по правилу инкриминисана роба (нпр. дрога, оружје, злато, токсични отпад, украдени аутомобили, фалсификована валута), "али да то могу бити и електронски записи."⁵⁴²

На међународном плану контролисана испорука спроводи се уз сагласност надлежних органа заинтересованих држава и на основу узајамности, у складу с потврђеним међународним уговорима, којима се детаљније уређује садржај те мере. Ако међународним уговором није другачије предвиђено, те мере ће се предузети ако су се надлежни органи држава преко којих пролазе незаконите или сумњиве пошиљке претходно сагласили: да одређене незаконите или сумњиве пошиљке изађу и уђу, односно пређу преко територије домаће државе; да ће прелаз и испоруку незаконитих или сумњивих пошиљки непрестано надzirати надлежни органи државе на чијој се територији налазе; да ће бити предузете радње с циљем кривичног гоњења свих лица која су учествовала у испоруци незаконитих или сумњивих пошиљки; да ће надлежни државни органи других држава редовно бити обавештавани о току и исходу кривичног поступка против окривљених за кривична дела која су била предмет контролисане испоруке.

У практичној примени мера контролисане испоруке полиција не реагује одмах, тј. не предузима никакве репресивне мере према лицима која тренутно превозе предмете, што би иначе били обавезни по закону. Једино та врста посебне истражне радње може се предузети и онда када лице према коме меру треба применити није индивидуализовано, јер се не располаже идентитетом учесника кривичног дела, због чега се та мера може одредити према предмету кривичног дела. Најчешће се састоји у

---

⁵⁴² Милошевић, М.: *Организација и функционисање полиције у кривичном поступку*, Драслар партнер, Београд, 2005., стр. 217.

надзирању превоза, односно транспорта предмета кривичног дела, а њена сврха је откривање не само познатих учинилаца кривичних дела, већ и наручиоца, организатора и других лица укључених у криминалне активности. Примена "мера контролисана испоруке у криминалистичком раду усмерена је на:

- утврђивању обима и врсте криминалног деловања,
- праћењу нелегалних робних токова,
- идентификацији начина и рута кријумчарења,
- разјашњавању појединачних улога осумњичених у криминалним активностима, и др..⁵⁴³

Ефикасна примена контролисана испоруке на међународном плану захтева аналитичко планирање, тимски рад, блиску сарадњу и координацију између заинтересованих страна. Такав приступ подразумева размену обавештајних информација и постојање специјализованих служби којима ће бити поверена реализација те мере. Коришћење контролисана испоруке у криминалистичком раду подразумева и постојање техничких средстава за надзор (трансмitera и рисивера који омогућавају праћење у простору, термовизијских камера, скенера и друго). У криминалистичкој пракси примене контролисана испоруке морају се узети у обзир и могућности замене односно умањења количине предмета испоруке, посебно када је реч о садржајима које могу да угрозе људске животе и нанесу велике материјалне штете (експлозив, радиоактивне материје, хемијски реагенси штетни за здравље људи и слично.). Реализација међународне (прекограничне) контролисана испоруке захтева додатно планирање спровођења те мере и стандардизацију процедуре кроз дефинисање

---

⁵⁴³ Бошковић, Г.: *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011., стр. 244.

елемената захтева и извештаја о спровођењу те мере. Успешност примене те методе на "међународном плану повезана је с постојањем законских могућности примене мера у заинтересованим државама и уређеношћу система сарадње и координације на међународном плану у реализацији тих мера"⁵⁴⁴

У међусобној комуникацији заинтересованих страна у реализацији прекограничних контролисаних испорука потребно је разменити следеће информације које се односе на: разлоге и законске основе предузимање мере, врсту нелегалне робе, очекиване руте транспорта, типове транспортних средстава, лица укључена у те криминалне активности, службенике задужене за реализацију мере, рокове за поступање, претходно предузете мере у припреми реализације мере, конкретне потребе и захтеве према партнерској страни у реализацији мере, захтеве за непосредним учешћем у реализацији мере, материјална и финансијска средства потребна за реализацију мере, начин документовања, дефинисање потреба за заменом или умањењем количине надзиране пошиљке и слично.

3. 2. Метод прикривеног иследника

Квалитативне промене појавних облика шпијунаже и организованог криминала, захтевају развијање таквих истражних техника, односно доказних метода, које им морају бити прилагођене. Употреба прикривеног истражитеља и информатора представља најсложенију посебну истражну радњу, чија примена изискује испуњење највише услова, нужних за остварење сврхе њеног одређивања, као што су: осигурање доказа, предмета и трагова који упућују на извршење кривичног дела одређених лица, односно припадника криминалне групе и испуњење исто толико

---

⁵⁴⁴ Бошковић, Г.: *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011., стр. 245.

важних услова који гарантују тајност. Осим тога, "примена ових радњи тражи заштиту телесног интегритета лица које се појављује у улози прикривеног истражитеља и информатора."⁵⁴⁵

Искуства страних земаља показују да се ради о једном специфичном методу који се нарочито користи за прикупљање доказа и оперативних информација у домену супротстављања организованом криминалитету и шпијунажи. Ова радња има корене у САД, где се, у циљу ефикаснијег сузбијања кривичних дела шпијунаже и организованог криминалитета, користи тајни агент који се по многим елементима разликује од прикривеног истражитеља.

Информатор, односно сарадник или поузданик је грађанин који није полицијски службеник, нити припадник служби безбедности, који се ангажује у оперативне сврхе на основу налога суда. Делује на основу једнаких смерница као и прикривени истражитељ и има у основи једнаке задатке, али је његов положај суштински друкчији. Сарадник се може испитати о ономе што је опазио приликом симулираног откупа реализованог у оквирима и условима из писаног налога, па тако и о идентитету особа које су учествовале у симулираном откупу, а у односу на које није издан писани налог. Сарадник "се не може испитати о садржају разговора с осумњиченим или сведоцима."⁵⁴⁶

Поред коришћења информатора у ове методе спада и ангажовање прикривених иследника и других државних службеника који воде конспиративне, односно тајне, истраге. Да би се што обухватније дефинисао институт прикривеног истражитеља и одредила његова суштинска обележја, нужно је на самом почетку указати на два аспекта његове законске регулативе и практичне примене. Први се односи на

---

⁵⁴⁵ Simović, M.: *Krivično procesno pravo uvod i opšti dio*, Bihać, 2009., str. 462.

⁵⁴⁶ Pavišić, B., Modly, D.: *Kriminalistika*, Pravni fakultet, Rijeka, 1999., str. 300, 301.

земље страначког система, а други на државе континенталног правног уређења. С друге стране, "криминалистичка пракса у већини западноевропских земаља и САД познаје меру коришћења прикривених истражитеља, при чему се разликују две врсте прикривених истражитеља:

- обични, пригодни прикривени истражитељи, који су заправо више протагонисти посебне мере симулираног откупа предмета,
- прави тајни агенти с трајним и различитим задацима, чији је стварни идентитет потпуно прикривен, који су дубоко инфилтрирани у страну обавештајну службу или другу организацију која се бави шпијунском делатношћу. Ту прате и извештавају о плановима, врсти и обиму криминалне делатности припадника наведених организација, што може бити правно релевантно за реализацију кривичног поступка."⁵⁴⁷

У погледу врста прикривених истражитеља, у теорији се прави разлика и између прикривених истражитеља карактеристичних за евроконтинентално право и већ поменутих карактеристичних за страначки правни систем, посебно за законодавство САД. Уз то се јасно "раздвајају категорије прикривених истражитеља и оперативних веза, односно сарадника."⁵⁴⁸ Прикривени истражитељи дају највише доказа о почињеним кривичним делима, која се традиционално не пријављују полицији (у вези са дрогом, корупцијом, лихварењем, проституцијом и друго), а убрајају се у

⁵⁴⁷ Sačić, Ž.: *Primjena prikrivenih posebnih izvidnih mjera za suzbijanje organiziranog kriminala i drugog teškog kriminala na području Republike Hrvatske*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2., Zagreb, 2000., str. 735-765.

⁵⁴⁸ Детаљније видети: Modly, D.: *Informatori*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1993.

тзв. консензуалне деликте, и деликте нужног судиоништва, када ни жртва није заинтересована за пријављивање кривичног дела, јер се боји или се и сама налази у кривичној зони због учешћа у раду стране обавештајне службе.

Прикривени истражитељ је припадник безбедносних служби или полиције, посебно обучен, с промењеним идентитетом и уклопљен у средину у којој делује у складу са одређеним смерницама које је примио од тужиоца или суда. Својом припадношћу организацији која делује у корист стране обавештајне службе или организације која ради за њене потребе он прати и извештава о њиховој активности, плановима и другим појединостима које могу бити важне за кривични поступак.

Ако се појаве такве околности да прикривени истражитељ мора открити своје својство припадника безбедносних служби или полиције, он је овлашћен да то учини према претходно утврђеном плану који укључује обзир према избегавању довођења у опасност других особа. Та околност зависи од конкретних прилика и појави околности које угрожавају прикривеног истражитеља.

Прикривени истражитељ "има право уласка у нечији дом, под условом да су испуњени услови које предвиђају законски прописи о уласку полиције у дом без судског налога а у том случају, према налогу, може употребити техничка средства за снимање приватних разговора."⁵⁴⁹

Најзад, сигурно је да у примени прикривеног истражитеља постоје одређене специфичности и објективни проблеми који представљају препреку у његовој ефикасној примени. Најчешће су то "проблеми

---

⁵⁴⁹ У Хрватској, сагласно одредбама већ поменутог Закона о уреду за сузбијање корупције и организираног криминалитета, односно Закона о казненем поступку и Правилника о начину провођења посебних доказних радњи право уласка у нечији дом има прикривени истражитељ, али не и поузданик.

организационе и финансијске природе, недостатак техничке опремљености, необученост кадрова и проблеми малих средина у којима би било лако препознати прикривеног истражитеља."⁵⁵⁰

Кад се говори о прикривеном истражитељу потребно је такође истаћи да је употреба овог института оптерећена сложености и неизвесности, која је детерминисана његовим специфичностима и околностима у којима се спроводи. Она представља најсложенију посебну истражну радњу, чија примена изискује испуњење највише услова, неопходних за реализацију сврхе његовог одређивања, као што су обезбеђење поузданих доказа, предмета и трагова који указују на извршење кривичног дела шпијунаже, односно припадности страног обавештајној служби или рад за њихове потребе и испуњење исто тако важних услова који гарантују тајност. Осим тога, примена ове методе тражи заштиту безбедности лица које се појављује у улози прикривеног истражитеља.

Претходно наведене дефиниције и схватање института прикривеног иследника, које фигурира у свету, изнели смо да би сагледали његове основне карактеристике, али и потврдили став да је у овом случају реч о једном те истом доказном механизму. Његова основна суштинска обележја су:

– "ангажовање прикривених иследника, односно тајног агента, представља легитимну и легалну технику ислеђивања посебно тешких, за откривање и доказивање комплексних кривичних дела, као што је шпијунажа,

---

⁵⁵⁰ Бајачић, В.: *Прикривени истражитељ*, Ревизија за криминологију и кривично право, бр. 2-3., Београд, 2011., стр. 555.

–прикривени иследник је доказна радња амбивалентног карактера, јер с једне стране, у кривичном поступку се презентују докази садржани у исправама, аудио и видео записима и слично, које је прикривени иследник прибавио и сачинио током свог ангажовања, уз скривање његовог идентитета, док с друге стране он сам може узети улогу сведока, те сведочити о ономе што је запазио током свог ислеђивања. и др."⁵⁵¹

Остала обележја, независно од тога да ли је реч о земљама англосаксонског или континенталног правног уређења, у функцији су заштите тајног идентитета прикривеног иследника или његове личне безбедности, односно заштите слободе и права грађана, пре свега права на приватност. Поред тога, треба указати на чињеницу да задатке прикривеног иследника, односно тајног агента, прописане законом или другим прописима, у САД-у изузетно могу обављати и поверљиви доушници, кооперативни сведоци или други субјекти, дакле и лица која нису полицијски или други државни службеници. Када се разматра доказни значај података које прикупља прикривени истражитељ, треба разликовати две врсте података:

- подаци који сами по себи могу да представљају доказ у кривичном поступку и
- подаци који сами по себи не представљају доказ у кривичном поступку, већ су део сазнања до којих је дошао прикривени истражитељ и моћи ће да добију доказни значај уколико их у току свог исказа у својству сведока суду презентује сам прикривени истражитељ.

---

⁵⁵¹ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала:-специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 409.

У прву врсту података спадају нпр. писмене исправе које је прикривени истражитељ прикупио или фотокопирао, средства извршења кривичног дела, предмети прибављени кривичним делом до којих је дошао прикривени истражитељ и слично. Другу врсту података представљају "информације до којих је прикривени истражитељ дошао током свог ангажовања у страниј обавештајној организацији, који нису материјализованог карактера у том смислу да нису садржани у одређеним исправама, већ једноставно представљају сопствена искуства прикривеног истражитеља, односно оно што је он лично запазио или чуо и могу добити доказни значај једино када их прикривени истражитељ изнесе у форми исказа када буде саслушан у својству сведока."⁵⁵² Треба истаћи и чињеницу да све посебне истражне радње имају ограничено трајање, осим прикривеног истражитеља, радње за коју није предвиђен временски рок трајања. Поставља се питање да ли треба одређивати рок у којем се мора спровести ова посебна истражна радња и колики би то требало да буде.

Врло битно питање које се тиче прикривеног истражитеља је заштита његове безбедности. У том смислу, заштита физичког и психичког интегритета прикривеног истражитеља, за време док он обавља своје активности, представља један од основних задатака органа задужених за реализацију тајне операције. Због тога су у криминалистичким круговима опште усвојене мере заштите прикривеног истражитеља следеће:

- "чињеница да је ангажован као прикривени истражитељ не сме бити позната унутар безбедносне службе, нити у његовом приватном животу и друге."⁵⁵³

⁵⁵² Шулић, М.: *Организовани криминалитет: појам и кривичнопроцесни аспект*, Досије, Београд, 2003., стр. 398-399.

⁵⁵³ Simović, M., Simović, V., Todorović, LJ.: *Krivični postupak*, Sarajevo, 2009., str. 135.

Неке државе осигуравају додатну заштиту прикривеног истражитеља на начин да уз њега ангажују још једног прикривеног истражитеља, чији је првенствени задатак заштита оног првог. Тако се у "САД-у уз ангажман регуларног тајног агента практикује и ангажман тзв. сенке тајног агента, са задатком да штити првопоменутог.

Тајне методе добијања информација о различитим незаконитим делатностима изузетно су корисне и практично неопходне за обезбеђење криминалистички релевантних података и развој криминалистичко-обавјештајно прикривеног рада. Ипак, "особа ангажована у реализацији тајне операције, односно конспиративног ислеђивања кривичних дела, суочена је са одређеним практичним проблемима који се не могу срести у било којој другој врсти криминалистичке активности, с једне стране, односно поштовањем законских стандарда заштите слободе и права, с друге стране."⁵⁵⁴

Симулиране делатности, као истражни метод и начин инфилтрације у криминалну или обавештајну средину, могу реализовати информатори, односно сарадници или прикривени иследници, при чему би и једни и други то морали учинити на основу законске легитимације садржане у закону и конкретизоване у писаној наредби. Ангажовање тајног агента, односно прикривеног иследника, сам по себи би требао да подараумева и овлашћење на предузимање симулованих делатности, при чему би се у одређеним случајевима искључиво и сводио на њих, док би у другом модалитету, зависно од типа инфилтрације, обухватио и друге активности. Дакле, легендирана операција тајног агента, укључујући и информатора у тој улози, може бити садржана у предузимању одређених псеудо послова и услуга и ништа више од тога, односно у краткотрајним контактима са метом

---

⁵⁵⁴ Маринковић, Д.: *Криминалистички аспекти ангажовања прикривеног иследника*, Безбедност, Београд, бр. 1-2., 2009., стр. 134-135.

истраге и преговорима о условима њихове реализације. Поред тога, она се може састојати и у дуготрајној инфилтрацији у криминалну средину или обавештајну мрежу, која подразумева константан боравак у њој и комплетно изграђену легенду, и која, између осталог, може укључити и симуловане радње као посебан доказни метод.

С обзиром да се ради о новој доказној радњи, која је по много чему специфична, потребно је исту конкретизовати, макар и у научно – стручним радовима, као и ради значај за органе надлежне за њено одређивање и реализацију. Поред тога, треба напоменути да се под симулираним пословним услугама најчешће подразумевају услужне делатности које државни органи, под одговарајућом камуфлажом предузимају на основу уговора (споразума, договора) са осумњиченим лицима или криминалним удружењима, и који се првенствено састоје у транспортним услугама и услугама складиштења одређене робе која се доводи у везу са криминалном активношћу. Тако се на пример у својству симулираностима криминалцима могу пружати услуге транспорта предмета чији је промет и транспорт забрањен, скривања и складиштења такве робе у одговарајућим магацинима, као и организовања њихове даље дистрибуције или продаје карајњим потрошачима у посебним објектима. Поред тога, можемо констатовати да под склапањем симулираних послова првенствено треба подразумевати купопродајне послове, који се односе на робу или предмете који су проистекли, прибављени или намењени извршењу кривичног дела, или су на други начин у вези са незаконитим делатностима. Предмет купопродаје могу бити крадени аутомобили, као и фалсификован новац који има своју цену на криминалном тржишту.

У овом случају ради се о сложеној радњи која обухвата четири облика испољавања:

–симулирани откуп предмета,

- симулирану продају предмета,
- симулирано давање поткупнине и
- симулирано примање поткупнине.

Сврха је симулираног откупа предмета да припадници службе безбедности или полиције купују и продају предмете који су ван правног промета, најчешће тајних података и докумената означених као тајна, те су на тај начин и повезаншењем кривичног дела.

Симулирано давање поткупнине је типично повезано с истраживањем одређених кривичних дела, на пример давањем мита, недопуштеним прометом опојних дрога, фалсификовања итд. Симулирано примање поткупнине друга је страна претходно споменутих кривичних дела, као на пример примањем мита или накнаде за ангажовање за потребе стране обавештајне службе итд. За успех мере одлучујуће је важности опремање особе која ће носити поткупнину са одговарајућим поузданим, али неприметно означеним предметима. Најчешће су то новчана средства. За означавање се користе различите технике. Давање поткупнине, по правилу, обавља особа од које се поткупнина тражи. Средства којима се поткупнина остварује могу припадати особи од које се поткупнина тражи или безбедносној служби.

Симуловани откуп предмета и симуловано давање поткупнине не смеју да представљају подстрекавање на извршење кривичног дела, мада постоје приговори да коришћење ових посебних истражних радњи постоје и неки елементи провоцираног кривичног дјела. Међутим, такви приговори се не могу прихватити, јер се овим радњама нико из криминалне средине не провоцира на вршење кривичног дела, јер је то основна делатност криминалне организације, односно стране обавештајне службе. У конкретном случају "већ постоји одлука о извршењу одређеног кривичног

дела, понекад и више кривичних дела, па делатност оперативних веза и прикривеног истражитеља у понуди да пронађу купца у даљој дистрибуцији робе не може представљати подстрекавање на извршење кривичног дела."⁵⁵⁵

Разматрана мера није примењива на сва кривична дела у истраживању којих могу бити коришћене посебне мере. Важнија подручја примене симулираног откупа предмета везана су за криминалитет опојних дрога, оружја, кријумчарење роба и сл. Симулирано давање поткупнине и симулирано примање поткупнине је, "по самој природи ствари, најтешње повезано с коруптивним кривичним делима и кривичним делима шпијунаже."⁵⁵⁶

Током спровођења ових радњи, у многим криминалистичко-оперативним ситуацијама, указаће се потреба и за тајним снимањем лица и предмета. Прикупљени подаци, снимци, исправе и предмети до којих се дошло применом ових посебних истражних радњи могу се користити као доказ у кривичном поступку, што значи да ове радње имају доказни значај, а што је веома битно за откривање, разјашњавање и доказивање кривичних дела за која се ове радње могу успешно применити. Када је ријеч о симулованим радњама, циљ примене метода тајне опсервације током њихове реализације има првенствено за циљ да обезбиједи доказе који ће суду аутентично и објективно предочити сам поступак њиховог спровођења.

При успостављању криминалног контакта који за циљ има постизање договора за извршење, као и самог извршења кривичног дела у симулованим условима, природно долази до утицаја једне контактне стране

---

⁵⁵⁵ Бошковић, М.: *Организовани криминалитет и корупција*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2005., стр. 229.

⁵⁵⁶ Pavišić, B., Modly, D.: *Kriminalistika*, Pravni fakultet, Rijeka, 1999., str. 301-302.

у односу на другу, односно њихове интеракције, која, када је реч о припаднику службе безбедности, не би смела да садржи елементе подстрекавања на злочин. Истовремено, "она нужно подразумева давање предлога за реализацију одређеног посла или радње, месту и времену њиховог предузимања, као и друге уобичајено конкретизујуће елементе, тако да је изван облик навођења, односно усмеравања, у овом случају неизбежан."⁵⁵⁷

3. 3. Споразум о сведочењу окривљеног или осуђеног

Институт сведочења окривљеног или осуђеног је у нашем правном систему појавио у "Закону о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминалитета из 2002. године."⁵⁵⁸ Окривљени или осуђени сарадник је лице које се у посебном поступку, на предлог јавног тужиоца, под условима предвиђеним у "ЗКП Републике Србије,"⁵⁵⁹ одлуком суда преводи из статуса осумњиченог или окривљеног у положај сведока, уз обавезу давања потпуног и истинитог исказа, у замену за изостављање кривичног гоњења према њему. Дакле, ради се о својеврсном судском опросту кривичне одговорности на основу споразума који јавни тужилац постигне са осумњиченим или окривљеним да би се у општем интересу омогућило или олакшало кривично гоњење. Окривљени или осуђени сарадник представљају друге законске изразе за збирни термин

⁵⁵⁷ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала - специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 390.

⁵⁵⁸ *Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела* ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009 72/2011, 101/2011 и 32/2013), члан 13.

⁵⁵⁹ *Законик о кривичном поступку* ("Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014), члан 313-330.

сведока сарадника, који је раније био у у потреби у Законодавству Републике Србије. Суштински се ради "о истом процесном статусу наведених лица, где је тежиште на његовом својству окривљеног, што је и разлог измене наведеног термина у законском тексту."⁵⁶⁰

Да би дошло до трансформације осумњиченог или окривљеног заштићеног сведока неопходно је да се кумулативно испуне следећи услови:

- "да је припадник криминалне групе или обавештајне службе и да је признао своју припадност,
- да је значај исказа сведока за откривање, доказивање или спречавање других кривичних дела претежнији од штетних последица кривичног дела који му се сватља на терет и др."⁵⁶¹

Који је интерес претежнији "цени суд по слободном уверењу, уз напомену да организатор криминалне групе не може бити окривљени или осуђени сарадник, као ни лице које је правоснажно осуђено на казну од четрдесет година затвора."⁵⁶² Основни елементи Споразума о сведочењу окривљеног или осуђеног сарадника, прописани су законом, што значи да он начелно треба да садржи следеће елементе:

- "врсту и опис кривичног дела које је предмет оптужбе, а који се у конкретном случају ставља окривљеном на терет,

⁵⁶⁰ Шкулић, М.: *Кривично процесно право према Законнику о кривичном поступку из 2011. године*, Службени гласник, Београд, 2014., стр. 302-303.

⁵⁶¹ Јовић, В.: *Организовани криминал и његово сузбијање*, Институт за упоредно право, Београд, 2013., стр. 160.

⁵⁶² *Извештај о борби против организованог криминала у Србији*, UNICRI, Институт за упоредно право и Одсек за упоредно и кривично право Универзитета у Фиренци, Београд, 2008., стр. 141.

- изјава о томе да су странке и бранилац одричу права жалбе на одлуку суда којом је у потпуности прихваћен споразум,
- споразум на крају садржи потписе странака који су га сачиниле, као и браниоца оптуженог и др."⁵⁶³

Саслушање окривљеног или осуђеног сарадника ЗКП третира као једну од шест посебних доказних радњи, поред тајног надзора, пружања симулованих услуга и послова, ангажовања прикривеног иследника, контролисане испоруке и рачунског претраживања података. Уколико окривљени или осуђени сарадник испуни своје обавезе из споразума, суд ће му одмерити казну у границама прописаним "Кривичним закоником, а затим изрећи умањену казну за једну половину"⁵⁶⁴. "Окривљени или осуђени сарадник се може користити не само у поступку за кривична дела организованог криминала, већ и за кривична дела ратних злочина и кривична дела против уставног поретка и безбедности државе, што се превасходно односи на шпијунажу."⁵⁶⁵

Поставља се, наизглед сасвим оправдано, питање колико и да ли се може веровати окривљеном или осуђеном сараднику, односно лицу које је признало да је било члан криминалне групе или извршило друге криминалне активности из надлежности Специјалног тужилаштва. Овде се свакако мора сагледати и други аспект института окривљеног или осуђеног сарадника, који се односи на неопходност да се примене нових метода у сузбијању организованог криминала које би представљале ефикаснија

---

⁵⁶³ Јовић, В.: *Организовани криминал и његово сузбијање*, Институт за упоредно право, Београд, 2013., стр. 164-165.

⁵⁶⁴ *Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009.

⁵⁶⁵ Јовић, В.: *Организовани криминал и његово сузбијање*, Институт за упоредно право, Београд, 2013., стр. 142-144.

решења у односу на традиционалне доказне мере и поступке. Јасно је да наведени институт представља одступање од прокламованих принципа кривичноправне заштите, једнаког статуса према свим починицима кривичних дела и моралног задовољења жртава кривичних дела починицоца. Дакле, лако се може закључити да се ради о веома комплексном и контроверзном институту, за који постоје бројни разлози за његово увођење у кривично законодавство, али и чврсти аргументи који снажно поткопавају његове, ионако слабе, темеље. Изражена потреба за сузбијањем организованог криминала у пракси сасвим извесно указује на неопходност примене института окривљеног или осуђеног сарадника, те се већина законодаваца у свету одлучила да усвоји наведени институт.

У поступцима за кривична дела организованог криминала у Србији, у прве три године примене наведене мере статус окривљено или осуђеног сарадника је добило десет лица, док је на суђењима против одговорних за кривична дела ратних злочина наведени статус дат двојници лица. Треба напоменути да је један од окривљених или осуђених сарадник из прве групе изгубио статус због неиспуњења законски прописаних дужности, док је други убијен почетком јуна 2006. године. Према подацима Специјалног тужилаштва из марта 2009. године у претходном шестогодишњем периоду, саслушано је у својству окривљеног или осуђеног сарадника 14 сведока у 10 кривичних предмета.

4. Заштита учесника у кривичном поступку

Наведена област је правно регулисана "Законом о програму заштите учесника у кривичном поступку."⁵⁶⁶ Њиме се уређују се услови и поступак

---

⁵⁶⁶ Видети: Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку „Службени гласник РС, бр. 85/2005”.

за пружање заштите и помоћи учесницима у кривичном поступку и њима блиским лицима, који су услед давања исказа или обавештења значајних за доказивање у кривичном поступку изложени опасности по живот, здравље, физички интегритет, слободу или имовину. Заштита наведених особа реализује се интерним правним актом. Он представља скуп мера, предвиђених наведеним законским решењем, које се примењују у циљу заштите живота, здравља, физичког интегритета, слободе или имовине заштићеног лица. Заштите може се спровести пре, у току и након окончања кривичног поступка, према учеснику у кривичном поступку и блиским лицима.

Заштита предвиђа примену следећих мера:

- физичка заштита личности и њихове имовине,
- промена пребивалишта или премештање у другу заводску установу,
- прикривање идентитета и података о власништву и
- промена идентитета.

Реализација Програма заштите подразумева примену једне или више наведених мера, што је чешћи случај у пракси. Једино је за меру промене идентитета дато ограничење у примени и то само ако постоји такав безбедносни ризик да се циљ Програма заштите не може остварити само комбинацијом примене других мера. Посебно је интересантна мера промене идентитета, која подразумева привремено мењање изворних личних података. Наведену исправу израђује Јединица за заштиту, а примена мера не може имати за последицу измену изворних података који се воде у службеним евиденцијама. Приликом "закључења правних

послова које могу имати последице на трећа лица, заштићено лице може употребити исправу само уз претходну сагласност Јединице за заштиту."⁵⁶⁷

Мера заштите се спроводи ако су учесници у кривичном поступку и њима блиска лица изложена опасности по живот, здравље, физички интегритет, слободу или имовину због давања исказа или обавештења значајних за доказивање у кривичном поступку, а без тог исказа или информације било би немогуће или знатно отежано доказивање у кривичним поступцима за кривична дела:

- "против уставног уређења и безбедности државе;
- против човечности и других добара заштићених међународним правом;
- организованог криминала."⁵⁶⁸

Одлуку о укључењу, продужењу, обустави и престанку Програма заштите доноси Комисија за спровођење Програма заштите, која има три члана. Једног члана Комисије именује из реда судија Врховног суда Србије председник Врховног суда Србије, другог члана именује из реда својих заменика Републички јавни тужилац, а руководиоца Јединице за заштиту члан је Комисије по положају. Чланови Комисије за спровођење Програма заштите имају по једног заменика, које именује председник Врховног суда Србије из реда судија Врховног суда Србије односно Републички јавни тужилац из реда заменика Републичког јавног тужиоца. Заменик руководиоца Јединице за заштиту замењује по положају руководиоца и у

⁵⁶⁷ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала - специјалне истражне методе*, Прометеј, Нови Сад, 2010., стр. 312-313.

⁵⁶⁸ *Законик о кривичном поступку* ("Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014), чланови 105-106.

Комисији. Стручне и административне послове за потребе Комисије обавља Јединица за заштиту.

Јединица за заштиту је специјализована организациона јединица Министарства унутрашњих послова која спроводи Програм заштите и обавља друге послове у складу са "Законом о програму заштите учесника у кривичном поступку"⁵⁶⁹. У спровођењу заштите Јединица за заштиту обезбеђујештићеном лицу и потребну економску, психолошку, социјалну и правну помоћ. Сви државни органи, организације и службе дужни су да пруже помоћ Јединици за заштиту и да на њен захтев изврше радње из своје надлежности потребне за спровођење Програма заштите.

Ради прикривања идентитета заштићеног сведока током судског процеса, наведено лице се обавештава да ће бити испитано под мерама посебне заштите. Испитивање заштићеног сведока може се обававити на један од следећих начина или њиховим комбиновањем:

- "Искључењем јавности са главног претреса,
- Прикривањем изгледа сведока и
- Сведочењем из посебне просторије уз промену гласа и лика сведока путем техничких уређаја за пренос звука и слике"⁵⁷⁰.

Сва лица која су ангажована у судском процесу или су на било који начин морала бити упозната са идентитетом заштићеног сведока дужна су чувати тајност његовог идентитета. "Чување наведених података

---

⁵⁶⁹ Законик о кривичном поступку ("Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

⁵⁷⁰ Законик о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014, чл. 109-112.

представља пословну тајну, а поред заштићеног сведока, тајне могу бити и индентитети вештака, стручних саветника и прикривеног иследника."⁵⁷¹

5. Међународна кривичноправна помоћ

Развој комуникационих технологија, међународне економије и саобраћаја, стварају све већу међузависност држава. Истовремено, "наведне чињенице су омогућиле да поједина кривична дела све више добијају међународни карактер."⁵⁷² Због тога питање екстрадиције учинилаца кривичних дела, просторног важења националног кривичног законодавства, важење страних кривичних пресуда, поступање са "страним држављанима учиниоцима кривичних дела, предузимање одређених кривичних радњи по захтеву иностраних судова и слично, само су нека од питања која указују на потребу успостављања међународне кривичноправне помоћи између различитих држава."⁵⁷³

Поменути разлози јачања међузависности између држава, резултирали су заједничким безбедносним ризицима, као што су организовани криминал или тероризам. Наведено стање је "довело до конституисања права међународне кривичноправне помоћи као посебне гране права, која се убрзано развија у оквирима међународног кривичног права."⁵⁷⁴ "Право међународне кривичноправне помоћи је дуго времена

⁵⁷¹ Законик о кривичном поступку "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014, чл. 109-112.

⁵⁷² Ганић, З.: *Екстрадиција као облик међународне правне помоћи у кривичним стварима*, Билтен Округног суда у Београду, бр. 76/2007.

⁵⁷³ Ного, С.: *Сарадња са међународним кривичним судовима*, INTERMEX, Београд, 2005., стр. 138.

⁵⁷⁴ Грубач, М. и др.: *Коментар Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима*, Службени гласник и Правни факултет, Београд, 2009., стр. 9-10;

третирано као део кривичног процесног права, а карактерисале су га најстарије установе тога права, екстрадиција и међународна правна помоћ биле су уређене законом о кривичном поступку."⁵⁷⁵

На територији једне државе може се примењивати само једна правна власт, што је једна од основних одредница суверенитета, као кључног појма државне власти. Сувереност је ограничена државним границама. Поступак који се води на територији једне државе све чешће захтева извршење процесних радњи на територији друге државе. Због принципа суверености, те радње могу да обављају само органи државе на чијој територији треба да се предузму, а обављају их по прописима те државе. Државе у том погледу, излазе у сусрет једна другој и то се назива међународном кривичноправном помоћи или међународном судском сарадњом, односно третира се као судски однос са страним властима. За разлику од стања његовог изразито националног које је било његово обележје све до друге половине XX века, већ се може констатовати да појава позната под називом "међународно кривично право" заузима у савременом систему кривичног права централно место. Међународна кривичноправна помоћ, чији је један вид и екстрадиција, само је једна област међународног кривичног права, које чини и примене страног кривичног законодавства, питање одређивања надлежности, важења стране кривичне пресуде, установљења међународних кривичних јурисдикција и међународне кривично-правне кодификације. Међународна кривичноправна помоћ постоји у два смера, и то активна и пасивна помоћ. Код активне међународне кривично-правне помоћи "судови траже правну помоћ судова или других органа стране државе, док код пасивне кривично-

---

⁵⁷⁵ Јовић, В.: *Организовани криминал и његово сузбијање*, Институт за упоредно право, Београд, 2013., стр. 238.

правне помоћи страни процесни органи траже помоћ од домаћих правосудних и других органа."⁵⁷⁶

Извори права код међународне кривичноправнепомоћи налазе се како у нормама међународног права и у одредбама националног кривичног законодавства, а то су:

- "међународне конвенције,
- Статут међународног кривичног суда у Риму,
- Статут међународног кривичног суда за претходну Југославију или Руанду,
- међународни обичаји,
- општа правна начела и општи правни принципи кривичног права,
- национално законодавство и
- судска пракса и доктрина."⁵⁷⁷

Национално законодавство Србије је "Законом о међународној правној помоћи"⁵⁷⁸ уређен је поступак пружања међународне правне помоћи у кривичним стварима у случајевима када не постоји потврђени међународни уговор или када одређена питања њиме нису уређена. Потреба за међународном кривичноправном помоћи настаје због територијалне ограничености сваке од држава, да се успешно супротстави сваком облику криминалитета, али политички мотивисаном насиљу. Најчешћи проблеми настају као последица повезаности учинилаца

---

⁵⁷⁶ Васиљевић, Т.: *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1986., стр. 733.

⁵⁷⁷ Бејатовић, С.: *Међународна кривичноправна помоћ и међународни кривични суд*, Intermex, Београд 2007., стр. 25.

⁵⁷⁸ *Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима* ("Службени гласник РС", бр. 20/2009).

политички мотивисаних кривичних дела, атентата, тероризма и слично, оних у земљи са онима у иностранству, бекства учинилаца и организатора политички мотивисаних насилних аката у другу земљу, немогућност предузимања кривичнопроцесних радњи у другој земљи и слично.

"Међународна кривичноправна помоћ"⁵⁷⁹ представља "скуп радњи материјалног и процесног карактера којим се регулишу односи и сарадња између појединих држава на плану међународне сарадње у борби против криминалитета, а у ужем смислу и против политички мотивисаних насилних кривичних дела."⁵⁸⁰

Основни "предуслов за пружање правне помоћи у истрази,"⁵⁸¹ гоњењу и судским поступцима састоји се у дефинисању предмета, поступака и општих начела за њено пружање. У складу са, међународном кривичноправном помоћи, она може бити затражена ради:

- "узимања доказа или изјаве лица,
- уручења судских докумената, односно позива, одлука и слично,
- извршења претреса, заплене и замрзавања финансијских средстава и друге имовине,
- прегледа предмета и места,
- олакшавање добровољног пријављивања лица у држави потписници молиљи и свака друга врста помоћи која није у супротности са законима замољене државе потписнице и др."⁵⁸²

⁵⁷⁹ Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима ("Службени гласник РС", бр. 20/2009), чланови 8, 9 и 10.

⁵⁸⁰ Јовашевић, Д.: *Лексикон кривичног права*, Службени гласник, Београд, 2006., стр. 290.

⁵⁸¹ Крапац, Д., Бирин, В.: *Међународна кривичноправна помоћ*, Информатор, Загреб, 1987.

⁵⁸² Весић, Д.: *Актуелни економски и политички аспекти сузбијања корупције и прања новца*, Ревизија за безбедност број 2., Београд, 2009., стр. 15.

"Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима"⁵⁸³ предвиђа да државни органи Србије чувају тајност података добијених у поступку пружања међународне правне помоћи. "Закон"⁵⁸⁴ такође предвиђа узајамност, односно да домаће правосуђе пружа међународну правну помоћ под условом узајамности. Законодавац у Републици Србији је, крајем 2009. године, усвојио "Закон о тајности података"⁵⁸⁵ који уређује на јединствен и системски начин процедуре одређивања и заштите тајних података који су од интереса за националну и јавну безбедност, одбрану, унутрашње и спољне послове, заштите страних тајних података, приступ тајним подацима и престанак њихове тајности, надлежност органа и надзор над спровођењем закона, као и одговорност за неизвршавање обавеза из овог закона и друга питања од значаја за заштиту тајности података.

Када је реч о размени тајних података за потребе вођења кривичног поступка она се може обављати у више фаза. Прво, у фази прикупљања одређених сазнања везаних за извршење кривичног дела и утврђивања идентитета извршилаца, затим у фази вођења истражних радњи, али и у поступку извођења доказа на главном претресу везаним за пружање међународне правне помоћи, као што је достављање одређених списа који носе ознаку тајности или извођењем одређених доказних радњи, као што су изјаве сведока сарадника, прикривеног иследника и слично. Карактеристично је да се, до доношења закона о тајности података, ова размена обављала у складу са међународним споразумима у областима сарадње у правосуђу или на основу одредби закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима.

⁵⁸³ *Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима* ("Службени гласник РС", бр. 20/2009).

⁵⁸⁴ *Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима* ("Службени гласник РС", бр. 20/2009).

⁵⁸⁵ *Закон о тајности података* ("Службени гласник Републике Србије, бр.104/2009").

5. 1. Извршење појединих кривичнопроцесних радњи

Извршење појединих кривично процесних радњи у оквиру међународноправне помоћи могу бити следеће радње: саслушање сведока, окривљеног и вештака, увиђај, претрес, заплена предмета и достављање аката и предмета. Основ за покретање поступка извршења појединих кривично-процесних радњи за пружање међународне правне помоћи у кривичним стварима је молба стране државе упућена Србији, односно стране државе упућене Србији, на основу принципа узајамности.

"Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима предвиђа следеће облике међународне правне помоћи који обухватају:

- изручење окривљеног или осуђеног,
- преузимање и уступање кривичног гоњења,
- извршавање кривичне пресуде и
- остале облике међународне правне помоћи."⁵⁸⁶

Замолнице домаћих судова достављају се иностраним органима преко министарства правде. На исти начин се и домаћим судовима достављају молбе за међународну кривичну помоћ правосудних органа страних држава. У хитним случајевима, уз услов да постоји одговарајући међународни уговор или узајамност, молбе за правну помоћ могу се достављати посредством министарства унутрашњих послова. При томе, треба рећи да ће се прописом Републике Србије, "могу одредити судови који ће бити надлежни за указивање ове помоћи, односно може се

⁵⁸⁶ Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима ("Службени гласник РС", бр. 20/2009).

одредити и један суд да те послове обавља."⁵⁸⁷ "Замолница, према члану 5. Закона"⁵⁸⁸, начелно сарджи следеће елементе:

- назив органа који је сачинио замолницу,
- назив органа коме се замолница упућује, а уколико није познат његов тачан назив, ознаку „надлежни државни орган“, уз назив замољене државе,
- правни основ за пружање међународне правне помоћи,
- ознаку кривичног предмета, законски назив кривичног дела, текст одговарајуће одредбе закона и сажет опис чињеничног стања,
- опис радње међународне правне помоћи која се тражи и разлог за подношење замолнице,
- податке о држављанству и друге личне податке лица, односно назив и седиште правног лица у односу на које се тражи међународна правна помоћ, као и његово својство у поступку и
- друге податке који могу да буду од значаја за поступање по замолници.

Замолница мора бити потписана и оверена од стране надлежног органа, уз превод на језик замољене државе или са преводом на енглески језик. Ови преводи морају бити оверени од стране судског тумача.

Одлуку о дозвољености и начину извршења односне процесне радње доноси надлежни суд према одредбама националног кривичног законодавства. У даљем поступању су могућа два случаја. Први је везан за искључење помоћи која се односи на извршење правоснажне пресуде

---

⁵⁸⁷ Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима ("Службени гласник РС", бр. 20/2009), чланови 2-6.

⁵⁸⁸ Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима ("Службени гласник РС", бр. 20/2009).

иностраног суда, а други се односи на тражење мишљења од министарства правде, односно органа одређеног посебним прописом, а приликом тражења екстрадиције, када она није дозвољена. Услови Републике Србије који су неопходни за пружање међународне помоћи су:

– "да за исто кривично дело није правоснажно окончан посутпак пред домаћим судом, односно да кривична санкција није у потпуности извршена, о чему одлучује надлежни правосудни орган,"⁵⁸⁹

– "суштинског значаја за Републику Србију, о чему одлучује министар правосуђа и др."⁵⁹⁰

Изузетно од наведеног, међународна правна помоћ ће бити пружена поводом кривичног дела против међународног кривичног права за које не наступа застарелост.

5. 2. Уступање или преузимање кривичног гоњења

Уступање кривичног гоњења је предмет међународних уговора па се и у овом случају, као и код осталих облика међунаордне правне помоћи, наведени уговори директно примењују и имају предност у односу на законске одредбе које су супспидијарног карактера. Овде велики значај има "Евроспка конвенција о преносу поступака у кривичним стварима, коју

---

⁵⁸⁹ Нужан услов се заснива на начелу истоветности норме, односно обостране кажњивости, што подразумева да међународна привичноправна помоћ могућа само у случајевима када је кривично дело у вези кога се тражи помоћ прописано у законима обеју држава. Наведено према Јовић, В.: *Организовани криминал и његово сузбијање*, Институт за упоредно право, Београд, 2013., стр. 243.

⁵⁹⁰ *Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима* "Службени гласник РС", бр. 20/2009, члан 7.

је СФРЈ ратификовала 1972. године."⁵⁹¹ Код примене овог института није реч о активној кривичноправној помоћи, него о уступању кривичних списа другој држави или њиховом преузимању у циљу гоњења за одређена кривична дела у која спадају међународни тероризам, односно поједини међународни кривични деликти из области безбедности ваздухоплова итд. Треба нагласити да је уступање кривичног гоњења странаца само могућност, дакле ни у ком случају обавеза, како за државу која уступа тако и за државу која прихвата гоњење. Могуће је да се међународним уговором предвиди обавезност државе да под одређеним условима прихвата кривично гоњење, као што је и учињено у наведеној конвенцији.

У постојећој правној теорији могу се пронаћи приступи који указују да постоје сличности које има институт уступања кривичног гоњења странца који је на територији државе која уступа гоњење извршио неко кривично дело са екстрадицијом. Међутим, овај се институт од екстрадиције битно разликује како по условима за примену, тако и по својој правној природи. Он у ствари представља изузетак од примене територијалног принципа у погледу просторног важења кривичног законодавства једне државе. Тај изузетак се предвиђа зато што у неким случајевима није оправдано и целисходно судити странцу у земљи у којој је кривично дело учинио, иако је потпуно јасно да се према територијалном принципу примењује право те државе и да је надлежан њен суд. Заправо, из разлога целисходности ради се о одрицању права државе на чијој територији је дело учињено да учиниоцу суди њен стварно и месно надлежни суд, а који би применио и њено кривично праву у том суђењу. Ради се о релативно новом институту међународног кривичног права који представља изузетак

---

⁵⁹¹ Закон о потврђивању Европске конвенције о пореносу поступка о кривичним стварима "Сл. лист СРЈ- Међународни уговори", бр. 10/2001 од 9.11.2001. године.

од правила да држава чији је закон, задржава и право да примењује тај закон на својој територији. Ову могућност предвиђа и наше право. Његово прихватање значи "давање предности ефикасности и рационалности кривичног поступка у односу на принцип неограниченог државног суверенитета."⁵⁹²

"Кривични законик Републике Србије"⁵⁹³ предвиђа важење кривичног законодавства на територији Србије. Територијални принцип представља основу за одређивање важења српског кривичног законодавства, али предвиђене су и могућности одступања од тог принципа. Први изузетак је предвиђен је када се гоњење странаца који је извршио кривично дело на територији наше државе може, под условима узајамности, уступити страној држави. То значи да се наша држава може одрећи своје репресивне власти и јурисдикције ако са страном државом има уговор о узајамном уступању кривичног гоњења својих држављана. Осим реципроцитета, овим уговорима се одређују и остали услови за уступање, а посебно дела за која се то чини и начин на који се то чини. Оправданост оваковог решења је, уз солидарност међу државама, и у разлозима процесне економичности, јер је суђење странцу и све што уз то долази повезано са одређеним политичким и другим тешкоћама, тако да су државе расположене за овај облик уступања. Други изузетак се односи на лица са "дипломатским имунитетом, којима одредбе међународног јавног права"⁵⁹⁴ гарантују да се према њима увек примењује персонални принцип, односно да им се суди увек по закону њихове матичне државе, без обзира на то где им се суди. Правилима међународног права одређено је која лица

⁵⁹² Стојановић, З.: *Међународно кривично право – седмо издање*, Правна књига, Београд, 2012., стр. 148-149.

⁵⁹³ *Кривични законик Републике Србије* ("Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009), члан 6.

⁵⁹⁴ *Бечка конвенција о дипломатским односима из 1961. год.*

уживају дипломатски имунитет. То су шефови држава и њихова пратња, дипломатски и конзуларни представници и функционери међунаордних организација.

Дакле, примена кривичног законодавства по територијалном принципу је примарна, осим у наведеним случајевима. Међутим, "да се избегло паралелно кривично гоњење прописано је да су у случајевима када је за кривично дело извршено на нашој територији, покренут или довршен поступак у страној држави, гоњење у нашој држави предузима се само по одобрењу републичког јавног тужиоца".⁵⁹⁵ За примену института уступање кривичног гоњења постоје следећи законски услови:

- да је реч о странцу,
- да су у питању кривична дела за која се може изрећи казна затвора до десет година или кривична дела угрожавања јавног саобраћаја,
- да се трећа страна држава не противи уступању кривичних списа (гоњења).

Од стране државе, затражиће се да се најкраћим путем, а у року од петнаест дана, изјасни да ли преузима кривично гоњење, уколико се лице налази у притвору. Осим тога, потребно је да се оштећени, уколико је држављанин Србије, не противи том уступању и ако је дато обезбеђење за остваривање његовог имовинскоправног захтева. Овај последњи услов има релативан карактер, јер се уступање може дозволити и у овом случају ако је дато обезбеђење имовинскоправног захтева оштећеног. Одлука о овом уступању зависи од фазе поступка. Пре доношења решења о спровођењу истраге, одлуку о уступању доноси надлежни државни тужилац, а до

⁵⁹⁵ Лазаревић, Љ.: *Коментар Кривичног законика, друго измењено и допуњено издање*, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2011., стр. 64-65.

почетка главног претреса - ванрасправно веће. Дакле, из законског текста произлази да, уколико је започет главни претрес, уступања кривичног гоњења иностраним органима/судовима не може бити.

Преузимање кривичног гоњења домаћег држављана за кривично дело извршено у иностранству представља супротну могућност од претходне. Услови за то су:

- да постоји захтев стране државе,
- да је то кривично дело у иностранству учинио држављанин Србије или лице које има пребивалиште у Србији и
- да домаћа држава пристане на преузимање кривичног гоњења.

Захтев стране државе упућује се са списима надлежном државном тужиоцу, на чијем подручју то лице има пребивалиште. Ако је страном држави поднесен имовинско правни захтев оштећеног лица, поступиће се као да је поднет надлежном суду, а у случају да се прихвати захтев стране државе. О одбијању преузимања кривичног гоњења, као и о правоснажној одлуци о томе, донетој у кривичном поступку, обавестиће се страна држава која је поднела захтев.

"Законским одредбама"⁵⁹⁶ предвиђена је могућност преузимања списка од стране наших органа од стране државе на чијој је територији кривично дело извршено. Потребно је да се ради о нашем држављанину или о лицу које има пребивалиште на територији Србије, а које је кривично дело учинило у иностранству. С друге стране, уступање кривичног гоњења није условљено пристанком оштећеног, ако је оштећени држављанин Републике Србије или давањем обезбеђења за остваривање његовог

---

⁵⁹⁶ Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима "Службени гласник РС", бр. 20/2009, чл. 41-55.

имовинскоправног захтева. Ипак, "Закон"⁵⁹⁷ предвиђа случај да ако је кривичним делом оштећена Република Србија, њен држављанин или правно лице које има седиште на њеној територији, приликом одлучивања о уступању кривичног гоњења потребно је посебно ценити могућност обезбеђења имовинскоправног захтева и друге интересе оштећеног. Одлуку о покретању поступка о уступању кривичног гоњења пре доношења решења о спровођењу истраге доноси надлежни тужилац, у току истраге надлежни судија, до почетка главног претреса ванпретресно судско веће, а претресно веће до завршетка главног претреса.

После доношења одлуке о покретању поступка, замољеној држави се доставља замолница и кривични списи са захтевом да, у најкраћем року, достави обавештење о својој одлуци. Ако замољена држава у року о шест месеци од када јој је достављена замолница и списи не достави обавештење о својој одлуци, домаћи правосудни органи ће наставити кривично гоњење, односно кривични поступак и у случају да замољена држава достави одлуку да не прихвата преузимање кривичног гоњења или ако одустане од већ донете одлуке о преузимању кривичног гоњења пре него што замољена држава достави одлуку о замолници.

5. 3. Издавање окривљених и осуђених лица – екстрадиција

Екстрадиција је акт пружања међународноправне помоћи, који се састоји у издавању учиниоца кривичног дела једне државе другој, ради суђења за учињено кривично дело или ради издржавања казне на коју је раније то лице осуђено правоснажном судском одлуком. Овако се омогућава примена територијалног принципа просторног важења кривичног закона, јер се учиноци кривичних дела изручују држави у којој

⁵⁹⁷ Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима "Службени гласник РС", бр. 20/2009, чл. 51.

су то кривично дело извршили, ради суђења или ради извршења правоснажно изречене казне. Постоје две врсте екстрадиције: уговорна и законска. Уговорна екстрадиција је практично пружање међународне кривично-правне помоћи између држава на основу претходно закљученог уговора, што представља најстарији облик екстрадиције. У том уговору морају бити тачно одређена кривична дела за која се врши екстрадиција.

Ово одређивање може се вршити на више начина:

- енумерацијом, односно набрајањем кривичних дела,
- елиминацијом, навођењем кривичних дела за која се неће вршити екстрадиција и
- општом клаузулом, односно одређивањем врсте и мере санкције за кривична дела обухваћена екстрадицијом.

Изручење се врши у складу са позитивним актима државе државе која је врши. Принципи се најчешће свode на следећа решења:

- " није дозвољена за кривична дела која нису кажњива и по домаћем закону, односно мора постојати идентитет нормe, ради избегавања двоструке кажњивости, и др. код истог аутора и др."⁵⁹⁸

Када не постоји ни билатерални, ни мултилатерални уговори о екстрадицији, она ће се обављати по важећим националним законодавствима. У том случају правила зависе од припадности националног законодавства великим правним системима, англосаксонском или континенталном праву. Англосаксонско право подразумева да се у току поступка, кроз спровођење истражних радњи и претреса, утврди постојање кривичне одговорности лица чије се изручење тражи. Те радње имају за циљ да спрече издавање лица које није извршило кривично дело, а спроводи их суд државе од које се тражи екстрадиција. Континентално

⁵⁹⁸ Јовашевић, Д.: *Лексикон кривичног права*, Службени гласник, Београд, 2006., стр. 103.

право као услов за пружање екстрадиције предвиђа постојање оптужнице или другог акта у коме се тврди, од стране државе која тражи екстрадицију, да постоје законски услови за кривично гоњење, односно да су та дела предивђена као кривична дела у њеном законодавству. Ово право допушта да се у одређеним случајевима, "ако то није видљиво из молбе, траже додатна објашњења у вези са кривичним делом за које се тражи екстрадиција. Континентално право утврђује више услова неопходних за указивање екстрадиције."⁵⁹⁹

Екстрадиција окривљених и осуђених лица је најважнија делатност надлежног органа у оквиру пружања међународне кривичноправне помоћи, због чега је наведени институт детаљно регулисан како у међународним уговорима, тако и у формалним правним актима о кривичном поступку и у "Закону о међународној правној помоћи у кривичним стварима".⁶⁰⁰

Доношењем наведеног "Закона"⁶⁰¹ коначно је у Србији решена дилема да ли је екстрадицији место у материјалном или процесном законодавству, јер закон на јединствен начин регулисао област међународне кривичноправне помоћи. До тада је постојала дилема у погледу правне природе института екстрадиције, јер уколико је реч о условима за екстрадицију, односно уколико се у вези са тим признају индивидуална права оном против кога је упућен захтев за екстрадицију, те одредбе припадају материјалном праву, односно кривичном праву и међународном јавном праву јер се ту не ради о процесним формама, већ о

---

⁵⁹⁹ Ного, С.: *Сарадња са међународним кривичним судовима*, INTERMEX, Београд, 2005., стр. 266.

⁶⁰⁰ *Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима* "Службени гласник РС", бр. 20/2009, чл. 41-55.

⁶⁰¹ *Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима* "Службени гласник РС", бр. 20/2009, чл. 41-55.

казненоправном захтеву државе која моли и правним границама које поставља замољена држава. У другом случају је реч о кривичнопроцесној материји, јер пре регулисања самог поступка, сва процесна питања, укључујући и питање које су све претпоставке неопходне за издавање окривљених и осуђених лица.

"Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима, у одредбама главе II,⁶⁰² изручење окривљеног или осуђеног страном држави условљава следећим претпоставкама:

- "да лице чије се изручење захтева није држављанин Републике Србије,
- да дело поводом којег се захтева изручење није извршено на територији Републике Србије, против ње или њеног држављанина,
- да се против истог лица у Републици Србији не води кривични поступак због кривичног дела поводом којег се захтева изручење,
- да по домаћем закону постоје услови за понављање кривичног поступка за кривично дело поводом којег се захтева изручење лица против којег је правноснажно окончан поступак пред домаћим судом, и др. у истом правном акту."⁶⁰³

Посебне претпоставке утврђене у наведеном члану тичу се: држављанства; конкуренције надлежности за суђење; начела немогућности суђења два пута за исту ствар утврђивања идентитета лица чије се издавање тражи, доказаност сумње да је то лице учинило кривично дело које је предмет замолнице, неповерења у осуду донету у одсуству

⁶⁰² Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима "Службени гласник РС", бр. 20/2009, чл. 41-55.

⁶⁰³ Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима "Службени гласник РС", бр. 20/2009, члан 16.

оптуженог, неприхватљивости појединих кривичних санкција, посебно смртне казне. Уколико више држава "истовремено поднесе замолнице за изручење истог лица, одлука о изручењу ће бити донета узимањем у обзир околности конкретног случаја, имајући у виду нарчито територије на којој је кривично дело учињено, тежине кривичног дела, редоследа подношења захтева, држављанства лица чије изручење се захтева и могућности изручења трећој држави. Ова одлука мора бити образложена."⁶⁰⁴

Уколико се против лица које се налази у иностраној држави пред нашим судом води кривични поступак или му је суд правноснажном одлуком већ изрекао санкцију, Министарство правосуђа може, на захтев надлежног суда, поднети замолницу за изручење окривљеног или осуђеног Републици Србији. Ако наведено лице буде изручено, против њега се може покренути кривични поступак односно извршити кривична санкција само за кривично дело за које је изручење одобрено, осим ако се тог права одрекло, а страна држава није поставила такав услов. Ако је страна држава одобрила изручење уз одређене услове који се односе на врсту или висину кривичне санкције која се може изрећи односно извршити, домаћи суд је приликом поновног изрицања кривичне санкције везан тим условима, домаћи суд који је судио у првом степену преиначиће одлуку о кривичној санкцији у складу са постављеним условима. Ако је "изручено лице било притворено у иностраној држави због кривичног дела због којег је изручено, време које је провело у притвору биће урачунато у кривичну санкцију која се састоји у лишењу слободе."⁶⁰⁵

⁶⁰⁴ Грубач, М. и др.: *Коментар Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима*, Службени гласник и Правни факултет, Београд, 2009., стр. 66.

⁶⁰⁵ *Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима* ("Службени гласник РС", бр. 20/2009), члан 36.

Глава VIII

ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

Анализа и расправа аката шпијунаже према Републици Србији у периоду 2002-2012. година

Једна од најзначајнијих, а свакако најбоље медијски пропраћених, оптужница за кривично дело шпијунаже у Републици Србији јесте оптужница против бившег начелника Генералштаба Војске Југославије, генерал-пуковника "Момчила Перишића".⁶⁰⁶ Нема сумње да је разлог пуштања података у средствима јавног информисања имао и политичку позадину и да је реч о изузетку обиром да се ради о веома осетљивом случају. Анализом наведеног случаја настојаћемо да сагледамо и поступке тужиоца, судских органа и припадника служби безбедности.

Оперативну обраду бившег начелника Генералштаба Војске Југославије генерал-пуковника "Момчила Перишића започели су припадници Генералштаба Војске Југославије након што су установили да извесна оригинална документа, која су носила ознаке војна тајна, недостају у архиви."⁶⁰⁷ Наиме, радило се касетама са звучним записима са Колегијума начелника Генералштаба Војске Југославије када је начелник био генерал-пуковник Небојша Павковић. Као један од потенцијалних извршилаца

---

⁶⁰⁶ Момчило Перишић рођен је 22. маја 1944. у Коштунићима код Горњег Милановца. Генерал-пуковник, начелник Генералштаба Војске Југославије од 1993. до 1998., завршио је средњу економску школу у Чачку 1963., а Војну академију копнене војске, артиљеријски род, 1966. године. Такође је завршио и Командно-штабну академију и Школу националне одбране, а дипломирао је и психологију. Командант Билећког корпуса 1991. и 1992. Начелник штаба (1992. и 1993.) и командант Треће армије, Ниш (1993). Начелник Генералштаба Војске Југославије од 1993. до 1998.

⁶⁰⁷ Медији у Србији су, касније, тврдили да се радило о документима који наводно говоре о учешћу припадника Војске Југославије у ратним операцијама у бившој Републици Српској Крајини и Републици Српској. Преузето са сајта:

<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/03/16/srpski/P02031504.shtml>

осумњичен је и генерал-пуковник Момчило Перишић који је недавно предао дужност начелника и пензионисан. Од тада је генерал Перишић са још неколицином припадника Војске Југославије био под оперативним мерама Војне службе безбедности.

Током примена оперативних мера на праћењу генерала Момчила Перишића регистровани су контакти са припадником Амбасаде САД у Београду Џоном Нејбором. У то време је пензионисани генерал Момчило Перишић био потпредседник Владе Србије и председника Одбора за безбедност Савезне скупштине и председника Покрета за демократску Србију.

Припадници Војне службе безбедности су, "14. марта 2003. године у мотелу (Шарић) у Липовачкој шуми код Београда, због сумње да је предавао поверљиве документе званичнику америчке амбасаде Џону Нејбору ухапсили Перишића, његовог шефа обезбеђења и возача, као и представника САД- Џона Нејбора, који је ослобођен после 15 сати, а затим и шеф Перишићевог обезбеђења и његов возач."⁶⁰⁸

Два дана после хапшења, Војни суд у Београду саопштио је да су органи безбедности Војске Југославије дежурном истражном судији Војног суда у Београду привели четири лица због основане сумње да су извршили кривична дела шпијунаже и одавања војне тајне, међу којима је и потпредседник Владе Србије и савезни посланик Момчило Перишић.

Припадници Контраобавештајне службе ВЈ, међутим, пустили су у јавност вест да су пронашли, у торби службеника америчке амбасаде Џона Нејбора, који је ухапшен са потпредседником Владе Србије Момчилом

---

⁶⁰⁸ Чланак Новости преузет са сајта:

http://www.vidovdan.org/index.php?option=com_content&view=article&id=42512:2013-03-04-23-08-14&catid=48:vesti&Itemid=103

Перишићем, касете са звучним записима с Колегијума начелника Генералштаба ВЈ Небојше Павковића, што је објављено у првим вестима.

Састанак са америчким дипломатом Џоном Нејбором бившем потпредседнику Владе Србије генералу Момчилу Перишићу заказала је секретарица. Генерал Перишић ухапшен је у тренутку кад је предавао строго поверљиве документе, који су и били повод за предузимање оперативних мера усмерених према наведеном лицу. Документи су били оригинални и носили су ознаку војне тајне. Јавно је изнета претпоставка у неким београдским дневницима да је генерал Перишић трговао са представником Амбасаде САД у Београду, да он преда „важне доказе“ против Слободана Милошевића пред Трибуналом за ратне злочине на просторима бивше СФРЈ у Хагу.

Перишић је осумњичен за шпијунажу, односно кривично дело из члана 128. "Кривичног закона СРЈ"⁶⁰⁹, за које је забрањена казна затвором од најмање пет година. Дан касније, око 14 часова, два џипа и „марица“ војне полиције ушли су у двориште Владе Србије. Поред возила, на паркингу су примећена и четири припадника војне полиције и неколико лица у цивилу. Око "17 часова појавио се и пензионисани генерал Момчило Перишић у пратњи војног тужиоца. Стручњаци Војске Југославије за контрашпијунажу су тада претресали кабинет Момчила Перишића, који је користио као потпредседник Владе Србије."⁶¹⁰

---

⁶⁰⁹ Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009.

⁶¹⁰ Процена припадника Војне службе безбедности да су се стекли услови за хапшење посланика Скупштине СРЈ, кога штити посланички имунитет, је била исправна. Наиме, јасно стоји и у Уставу тадашње СРЈ који у члану 87 гласи: „Савезни посланик не може бити притворен без одобрења већа Савезне скупштине чији је члан, осим ако је затечен у вршењу кривичног дела за које је прописана казна затвора у трајању дужем од пет година“.

Војни истражни органи, са којима је био и ухапшени Момчило Перишић, претресли су потом и његов стан у Београду. Детаљан претрес, уз обезбеђење војне полиције, обављен је од 18.00 до 21.50 часова, после чега су истражитељи са Перишићем напустили стан. У време претреса у стану су били Перишићева супруга, неколико пријатеља и породични адвокат. Војни суд у Београду је подигао оптужницу против генерала Перишића.

Поред велике пажње који су наведени догађаји изазвали у српским и медијима у региону, изазвана је и реакција великих центара моћи, посебно Сједињених држава, што је и разумљиво обзиром да се ради о њиховом службенику. Вашингтон је, дан након хапшења Перишића и Нејбора, дао званично саопштење поводом наведених догађаја.

Портпарол Стејт департамента Ричард Баучер је званично саопштио следеће: "Једног званичника америчке амбасаде у Београду, који се синоћ састао са потпредседником српске владе Момчилом Перишићем у јавном ресторану, војни официри су произвољно ухапсили, физички напали и држали у самици 15 сати". Он је рекао да је амерички дипломата, који није затражио медицинску помоћ, предат Амбасади Сједињених држава у Београду. "САД су скандализоване овим неовлашћеним хапшењем америчког дипломате", рекао је Баучер новинарима. "Снажно протестујемо код југословенских цивилних власти, укључујући и председника, због тих потеза југословенске војске", рекао је портпарол Стејт департамента. „Уз нашу бригу за нашег дипломату, забринути смо и због овог очигледног потеза против изабраног српског званичника“, додао је портпарол Стејт департамента."⁶¹¹

---

⁶¹¹ Преузето са сајта: <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/03/16/srpski/P02031519.shtml>

Међутим, уместо да се настави процес пред војним судом, покренута је оптужница за ратне злочине против генерала Перишића пред Трибуналом за ратне злочине на просторима бивше СФРЈ у Хагу. Перишић се, новембра 2005. године, добровољно предао и пребачен је у притворску јединицу у Шевенингену. Перишић је у првостепеној пресуди осуђен на 27 година затвора. Након жалбеног поступка, генерал Перишић је 2013. године правоснажно ослобођен свих оптужби пред Трибуналом за ратне злочине на просторима бивше СФРЈ у Хагу.

Будући да је пензионисани генерал Перишић ослобођен кривице пред Трибуналом за ратне злочине на просторима бивше СФРЈ у Хагу и наведена одлука Већа постала правоснажна, Перишић је постао доступан српским органима гоњења по оптужбици за извршење кривичног дела шпијунаже у користи стране обавештајне службе, у овом случају америчке ЦИА. Оптужница је била повучена до окончања судских процеса који су се против Перишића водили у Трибуналу у Хагу. У међувремену, реформама судства и система одбране у Републици Србији, Војни кривични судови су укинута, а предмете су предали Посебним одељењима виших судова у надлежност. Тако је оптужница којом се генерал Перишић терети за шпијунажу предата Вишем суду у Београду. Оптужница је сада враћена без измена Вишем Тужилаштву у Београду. Међутим, "Тужилаштво није затражило наставак поступка и тужилаштво се није огласило саопштењем медијима нити је покренуло поступак пред Посебним одељењем Вишег суда у Београду."⁶¹²

Са становишта међународног јавног права, посебно одредбама дипломатског права и праксе, веома је упитна исправност реаговања војне

---

⁶¹² Преузето са сајта:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=12&dd=30&nav_category=16&nav_id=794983

службе безбедности, поготово у погледу задржавања лица са дипломатским имунитетом у трајању од 15 часова. Наиме, одредбе "Бечке конвенције о дипломатским односима,"⁶¹³ "предвиђају имунитет од кривичне одговорности и није дозвољено њихово хапшење и притвор."⁶¹⁴ С друге стране, у наведеном случају је амерички званични представник Амбасаде у Београду прекршио одредбе Бечке конвенције о дипломатским односима које се односе на поштовање закона државе пријема и немешање у њене унутрашње ствари. Обзиром да је извесно да су припадници Војне службе безбедности чином хапшења ухватили на делу извршиоце кривичног дела шпијунаже и то у самом току процеса примопредаје тајних докумената и да за то постоје материјални докази нисмо у прилици да костатујемо повреду одредаба "Бечке конвенције"⁶¹⁵ о

---

⁶¹³ Бечка конвенције о дипломатским односима „Сл. листу СФРЈ” - Међународни уговори и други споразуми, бр. 2/64.

⁶¹⁴ Члан 29. Бечке конвенције о дипломатским односима гласи: „Личност дипломатског агента је неприкосновена. Он не може бити подвргнут никаквој врсти хапшења или притвора. Држава код које се акредитује третира га с дужним поштовањем и предузима све разумне мере да би спречила наношење увреда његовој личности, његовој слободи или његовом достојанству”.

⁶¹⁵ Члан 41. Бечке Конвенције о дипломатским односима гласи: „1. Не дирајући у њихове привилегије и имунитете, сва лица која уживају те привилегије и имунитете дужна су да поштују законе и прописе државе код које се акредитује. Она су такође дужна да се не мешају у унутрашње ствари те државе.2. Сви службени послови са државом код које се акредитује, а које држава која акредитује поверава мисији, морају се водити са министарством иностраних послова државе код које се акредитује или његовим посредством, или са неким министарством о коме буде договорено”. 3. Просторије мисије не смеју се употребљавати за циљеве који нису у складу са функцијама мисије онако како су одређене овом конвенцијом или другим правилима општег међународног права или посебним споразумима на снази између државе која акредитује и државе код које се акредитује.

дипломатским односима по питању овог аспекта рада припадника безбедносне службе.

Међутим, то није случај са прекомерним задржавањем лица које је имало дипломатски имунитет, на шта су и представници америчке администрације, чини се, са правом указивали. Обавеза припадника безбедносних служби и припадника војне полиције је да утврде идентитет лица која су ухапсили. Нема сумње да се у наведеном случају знало о ком лицу се ради, јер су и Перишић и Нејбор били под оперативним мерама дуже време. Ипак, формалноправно гледано, припадници Војске Југославије су морали да званично идентификују лице и да, по идентификацији страног дипломате, контактирају његову амбасаду у Београду и предају лице без одлагања. Нису нам познати разлози нечињења наведене процедуре, иако смо сигурни да су наведене обавезе биле познате извршиоцима.

Надаље, потпарол Стејт Департмента Ричард Баучер, је на поменутој конференцији за штампу истакао још процесних неправилности које су наводно починили припадници Војске Југославије током хапшења Перишића и Нејбора. Наиме, лица која су ухапсили америчког дипломату и Перишића нису носила униформе и нису показали идентификацију пре него што су почели да испитују оба званичника, а тек касније су идентификовани као припадници југословенске војне полиције. Недвосмислена је обавеза лица која врше хапшење да се легитимишу и у том случају се ради о пропусту. Међутим, у наведеној изјави се још помиње и испитивање ухапшених лица. У случају Перишића нема ничега спорног, али, уколико су наводи потпарола тачни, то је спорно у случају америчког дипломате. Наиме, као што је већ наведено, дипломате имају имунитет од кривичне одговорности у држави пријема, те је примена било које

истражне радње према њему чини повреду Бечке конвенција о дипломатским односима.

Из списка би се могло стати на становиште у погледу ангажовања Војне службе безбедности да је оперативним мерама усмерених на откривање починиоца кривичног дела шпијунаже у конкретном случају, она демонстрирала компетентност, професионалност и решеност да се предузму мере без обзира на ниво извршиоца у државном апарату. Наведене активности Војне службе безбедности и њеног руководства су за сваку похвалу, без обзира на конкретне личности које су тада биле ангажовање у наведеној операцији.

Оно што умањује позитивне ефекте читавог процеса оперативне акције и прикупљања доказног материјала, јесу чињенице да се није у сваком погледу испоштовала регулатива у вези са поштовањем одредби Бечке конвенције о дипломатским односима, чији је потписник СФРЈ, а правни наследници тадашња СРЈ, односно данашња Република Србија. Такви пропусти су, у одређеној мери, покварили позитивно општу слику о ангажовању припадника Војске Југославије у наведеној оперативној акцији. Такви пропусти су дали могућност америчкој администрацији да узврати, барем делимично, контрааргументима за непоштовање међународноправних обавеза на које се СРЈ обавезала потписивањем Конвенције о дипломатским односима. На овај начин је Вашингтон делимично успео да скрене пажњу од успешне акције безбедносних снага СРЈ и хватања на делу починиоца кривичног дела шпијунаже, на споредне ефекте акције којима се желело приказати на посредан начин недужност америчког дипломате, мада истини за вољу то експлицитно није речено.

Сматра се да ће процес против пензионисаног генерала Момчила Перишића бити и потпуно обустављен, највише из политичких разлога. Наиме, процењује се да Републици Србији не требају нове конфронтације

са Сједињеним Америчким Државама о догађајима који су се одиграли пре више од деценије. Међутим, оно што треба да остане као значајна чињеница је да су припадници безбедносних служби оспособљени да реализују контраобавештајне операције на највишем професионалном нивоу. Наведена чињеница је добар показатељ на плану превентиве шпијунског деловања према Републици Србији.

Глава IX

ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ

Закључно разматрање

Опасност од деловања страних обавештајних служби према Републици Србији евидентно постоји. Међутим, оно што карактерише деловање савремених обавештајних служби јесте коришћење савремених метода и софицистиране опреме чиме се отежава њихово откривање и документовање њиховог деловања.

Сведоци смо чињенице да су модерне обавештајне службе прошириле области свог интересовања и деловања, што је резултирало стварањем засебних облика шпијунаже, као што су, поред традиционалне политичке шпијунаже, економска, војна, електронска и слично. Следствено области деловања, развијају се и одговарајуће организацијске целине које су задужене за њихову реализацију при надлежним ресорним министарствима, као што су војнообавештајне службе у министарствима одбрана, обавештајне службе министарстава економије и слично.

Развој телекомуникација и дигиталних рачунарских мрежа довели су до појаве и снажног развоја потребе за комуникацијом на глобалном нивоу. Истовремено са наведеним процесом, јављају се и специјализоване обавештајне службе, чија је основна намена да „пресецају“ наведене комуникације и да анализом њиховог садржаја долазе у посед значајних обавештајних података. Пошто се наведени процес обавља у мрежном дигиталном систему у који је умрежен готово читав свет, стављање под контролу главних комуникационих преносника, уз адекватне системе контроле, веома је реално да се сматра да готово ниједан податак који се преноси овим путем није сигуран у потпуности. На то указују и многобројне афере у вези са откривањем прислужкивања разговора високих европских државника од стране мултинационалног система Ешалон који је оперативан у систему међународног уговора UKUSA на плану електронских обавештајних активности. У таквим условима је државама релативно малих

капацитета у контраобавештајном смислу, као што је Србија, веома тешко да се активно супротстави.

Може се рећи да савремене обавештајне службе, праћењем развоја науке и технике, константно усавршавају различите видове и облике извршења кривичног дела шпијунаже. То условљава и перманентно иновирање правних норми, односно модернизовање кривичноправног законодавства у области откривања и доказивања савремене шпијунаже. Оно што је посебан императив у погледу стварања кривичноправних услова за успешно супротстављање страним обавештајним службама је перманентно праћење искуства контраобавештајних и безбедносних служби широм света, као и промене у кривичноправној регулативи која регулише шпијунску делатност, али и промене у кривичнопроцесним законским решењима у вези са предвиђањем истражних радњи и техника на њиховом доказивању и сузбијању.

Овде постоји и обавеза сваке државе да, поред потребе да се бори против кривичних дела шпијунаже која су веома сложена за доказивање, обезбеди и основна права и слободе сваког њиховог грађанина што је и међународноправна обавеза у складу са општеприхваћеним нормама и стандардима савременог цивилизованог света. С друге стране, стране обавештајне службе, за разлику од државе према којој делују, немају никакве обавезе у вези са поштовањем међународног права и одновних људских права њиховог становништва. Основна начела којима се управљају офанзивне обавештајне службе су сврсисходност и реализација сопствених националних који је дефинисла њихова спољнополитичка стратегија. Имајући наведено у виду, не чуди чињеница да је према националном законодавству САД, њиховој обавештајној служби забрањено деловање унутар националне територије.

Јачање процеса глобализације и међузависности је довело и до јачања утицаја међународних организација и међународног права, које је као никада пре у историји све више заузима традиционалне националне надлежности у законодавном регулисању све већег броја области. Наведени процес није

мимоишао ни област законодавног уређења кривичних дела шпијунаже и других тешких кривичних дела, који су од традиционално националних, све више постајали предмет уређења према стандардима мултинационалних уговора и конвенција. Примери за наведене случајеве су многобројни и наведени у раду, али треба посебно нагласити да се поред оних универзалних, усвојених под окриљем система Организација Уједињених нација, постоје и регионалне, као што су оне усвојене од стране Савета Европе, Европске уније или Организације за европску безбедност и сарадњу, али и субрегионалне, као што су Организације за црноморску економску сарадњу или разне иницијативе у Југоисточној Европи.

Кривично законодавство Републике Србије у области кривичноправне заштите од кривичних дела шпијунаже и других видова криминалитета усаглашено је са међународним конвенцијама које је Србија ратификовала у овој области. Поред саме инкриминације облика кривичног дела шпијунаже, значајно је истаћи да је и на плану кривичнопроцесне регулативе која регулише примену посебних истражних мера у супротстављању шпијунажи и другим тешким кривичним делима, Србија наведену област уредила у складу са савременим законодавним решењима других држава у региону. То указује, не само на њихову савременост и прилагодљивост модерним методама деловања страних обавештајних служби, већ и на пропорционалност у ограничавању права и слобода грађана и потребе превентивног и репресивног деловања против потенцијалних и извршица кривичних дела шпијунаже и других тешких кривичних дела који угрожавају безбедност и националне интересе Републике Србије.

Стално ширење објеката интересовања носилаца шпијунске делатности и усавршавање различитих видова и облика извршења кривичног дела шпијунаже условљава и перманентно иновирање правних норми, чиме се задовољава начело нужности модернизовање кривичноправног законодавства Републике Србије у области откривања и доказивања савремене шпијунаже.

Упоредном анализом кривичноправне законске регулативе Сједињених Америчких Држава, као једне од највећих светских сила, Велике Британије,

Републике Француске, Савезне Републике Немачке, као водећих држава Европске уније, и Републике Хрватске, Републике Босне и Херцеговине и Републике Македоније, као суседних држава са сличним историјским наслеђем и правним тековинама, можемо закључити да је кривично законодавство Републике Србије савремено и рационално дефинисало материју кривичног дела шпијунаже, као и да су предвиђени њени модерни појавни облици. При томе треба истаћи да је Србија у својим позитивноправним законским решењима уградила све међународноправне обавезе које проистичу из међународних конвенција које је ратификовала. Јасно је да ће у току процеса преговора за пријем у пуноправно чланство у Европској унији могу очекивати нове корекције кривичноправне регулативе у појединим областима које регулишу наведену материју.

Нове истражне методе уведене су последњих деценија двадесетог века или почетком трећег миленијума у национална законодавства. Данас нема дилеме да у нормирању ових мера законодавац мора да води рачуна и о одређеним стандардима формулисаним кроз раније поменута начела. Неспорно је, такође, да легитимност примене ових мера и радњи у конкретним кривичним стварима није довољан основ за њихову имплементацију, већ морају постојати и законом прецизно предвиђени услови и начин њихове примене, чиме се и сама борба против организованог криминала издиже на ниво својствен демократском друштву и владавини права.

Као што је наведено, нови садржаји и методе деловања страних обавештајних служби и организованог криминала, истакли су потребу увођења новина у кривичнопроцесно законодавство Републике Србије, чиме би се створили услови за ефикасније откривање и сузбијање наведених кривичних дела. Вишедеценијска искуства западних земаља, пре свих Сједињених Америчких Држава и Италије али и других европских држава, створили су услове за стварање ефикасног каталога посебних истражних радњи на сузбијању наведених феномена, које се називају и мере прикривене (тајне) истраге. Њих је могуће је груписати у две групе. Једну групу чине мере тајне опсервације, односно надзора и снимања

телефонских и других комуникација (нпр. електронски надзор телекомуникација, тајним фотографисањем и сл.), док другу групу чине мере инфилтрације у криминалну средину (прикривени иследник, склапање симулованих правних послова, и сл.).

Готово све државе имају истоветне садржаје тајних или прикривених мера предвиђене у својим законодавствима. Разлике се односе на терминологију и, делимично кривичнопроцеса решења, која могу варирати у неким случајевима што пре свега зависи од припадности англосаксонском или континенталном правном систему. Неопходно је нагласити да је примена наведених мера у надлежности стриктне судске контроле, како у Републици Србији, истоветно законским решењима већине европских држава.

Јасно је да правна регулатива и нормативна постављеност законских решења, саме по себи не могу реализовати неопходну превентиву функцију, нити бити гарант за ефикасно репресивно деловање државног апарата на спречавању и сузбијању кривичних дела шпијунаже и других тешких кривичних дела против интереса Републике Србије. Због тога је неопходно ангажовање свих надлежни државних органа Републике Србије, а посебно је битно, да се све делатности безбедносног и правосудног система, на свим нивоима организовања, повезују путем система информисања, комуницирања, сарадње и акционог јединства. Може се рећи да је у наведеном сегменту, због догађаја у ближој историји и њихових негативних последица по систем државне власти, али и субјективних разлога, Република Србија пропустила читаву последњу деценију прошлог века за изградњу, оспособљавање и осавремењавање државног апарата на супротстављању.

Наведени разлози су довели до тога да је тек 2002. године донесен "Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела"⁶¹⁶, који на јединствен начин уређују надлежност и деловање свих кључних државних органа на сузбијању тешких кривичних дела усмерених против интереса Републике Србије, укључујући и кривична дела шпијунаже. Наведено законско решење је до 2009. године претрпело девет измена и допуна, што указује на квалитет првобитног законског решења, али и на настојање законодавца да на адекватан начин правно уреди наведену област. И ту није био крај проблемима, који су посебно били везани за реализацију законских одредаба везаних за оснивање другостепеног судског већа за процесе покренуте за тешка кривична дела која прописује наведени Закон, јер је Посебно одељење Апелационог суда у Београду формирано након вишегодишњег кашњења. Ипак, и наведени системски недостатак у систему правосуђа је отклоњен, те се може коснатовати да су створени услови за целовито правно гоњење и санкционисање извршиоца кривичних дела шпијунаже и организованог криминала у Републици Србији.

Насилни распад бивше СФРЈ, санкције и операција НАТО против СРЈ, негативно су се одразили и на процес осавремењавања система безбедности у материјалноправном и организационом смислу. Слично као и у вези са надлежношћу државних органа у супростављању организованом криминалу и шпијунажи, свеобухватна реформа система безбедности је реализована током 2002. и 2003. године, која је до тада функционисала углавном према правном оквиру дефинисаном у време бивше СФРЈ, односно законским решењима из 1988.

---

⁶¹⁶ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/20003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009 72/2011, 101/2011 и 32/2013), члан 13.

и 1989. године. Тако је формирана Безбедносно-информативна агенција, као самостална агенција под Владом Републике Србије, што је раскид са традиционалном праксом ресорног организовања у саставу Министарства унутрашњих послова. Безбедносно-информативна агенција је формирана као савремена безбедносна служба са овлашћењима и надлежностима иманентним за већину сродних служби модерних европских држава. Истоветан процес је уследио и за службе у саставу система безбедности, које су током 2003. године, формиране у саставу Министарства одбране. Тако су формиране Војнообавештајна агенција и Војнобезбедносна агенција. Овде је посебно значајно навести да је са аспекта контраобавештајне заштите система одбране посебно значајна реорганизација и законска регулатива рада Војнобезбедносне агенције, којој су као и Безбедносно-информативној агенцији, укинута овлашћења везана за хапшење и предата новоформираној Управи војне полиције која је формирана у саставу Генералштаба Војске Србије.

"Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије усвојен је 2007. године"⁶¹⁷ чиме је завршена реформа система безбедности. Оно што карактерише наведени Закон, поред уређења безбедносно-обавештајних служби, је формирање Савета за националну безбедност, као кровног ауторитета безбедносно-обавештајног система који је задужен за праћење проблематике угрожености националне безбедности и реализације националних интереса Србије. Своје функције Савет за националну безбедност реализује и путем координације рада свих безбедносних служби, али и других државних органа на супротстављању свим изазовима, ризицима и претњама по националну безбедност, свакако укључујући и кривична дела шпијунаже и организованог криминала, као највећих претњи националним интересима Републике Србије. 2009. године је усвојен "Закон о Војнобезбедносној агенцији" и "Војнообавештајној

⁶¹⁷ Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије (С. Гласник бр. 116/2007 и 72/2012)

агенцији" чиме су створене материјалноправне претпоставке за регулисање надлежности, организације и начина рада наведеним самосталним органима у саставу Министарства одбране Републике Србије.

До усвајања "Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије"⁶¹⁸ у саставу Министарства спољних послова постојале су две безбедносне институције и то Служба за информисање и документацију (СИД) и Служба, односно Дирекција безбедности. СИД је потпуно расформиран, док је Служба безбедности изгубила статус службе и задржала статус одељења у саставу Генералног секретаријата Министарства. Дакле, ради се о интерној, односно унутрашњој служби безбедности, коју закон не третира као државну службу са потребним овлашћењима за рад.

С обзиром да се ради о веома осетљивој функцији коју реализује Министарство спољних послова, а везана је за реализацију спољне политике Републике Србије, реално је очекивати да таква институција представља објекат интересовања агентуре страних обавештајних служби. То је разлог постојања наведеног одељења, а послови контраобавештајне заштите су јасно дефинисани у задацима 1. одсека за безбедносне припреме и анализе. Истоветан случај је и са техничком заштитом комуникација Министарства спољних послова, за чију заштиту је одговорна Група за техничку заштиту.

Остаје за разматрање да ли је било оправдано гашење СИД, имајући у виду да је њено постојање било добар институционалан оквир за офанзивно деловање контраобавештајне службе Републике Србије. Контраобавештајне службе често користе методе и технике оперативног рада обавештајних служби задужених за сузбијање криминалитета. Истовремено, у зависности од ситуације и процене руководећих структура, контраобавештајне службе могу користити резултате рада наведених служби или усмеравати њихово ангажовање. Наравно да такве

---

⁶¹⁸ Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије (С. Гласник бр. 116/2007 и 72/2012)

активности координира Савет за националну безбедности, у складу са Законом о основама уређења безбедносних служби. Управо због наведених законских решења, значајно је размотрити законске модалитете да се функција бившег СИД ревитализује.

Без обзира на наведене недостатке, недвосмислено је да је свеукупним реформама у Републици Србији успостављен уређен правни ситем који пружа реалне основе за откривање и доказивање кривичних дела шпијунаже који у савременим појавним облицима захтева успостављање ефикасних криминалистичких и правних института и метода у позитивним правним прописима.

Опасност од кривичног дела шпијунаже у Републици Србији реално постоји, а откривање и доказивање овог облика криминалитета захтева успостављање ефикасних криминалистичких и правних института и метода у позитивним правним прописима, за шта постоје основе у садашњем правном устројству.

ЛИТЕРАТУРА

Литература

А. Књиге, научни часописи, зборници

- 1) Adams, J.: *The new spies: exploring the frontiers of espionage*, Hutchinson, London, 1994.
- 2) Albanese, J. S.: *Organized Crime in America* (3 th/ 3rd edition), Anderson, Cincinnati, 1996.
- 3) Allen, M. J.: *Textbook on criminal law*, Blackstone Press, London, 2001.
- 4) Алимпић, Д.Ђ.: *Старање о сигурности државе*, Полиција, бр. 23-24/1920.
- 5) Алексић, Ж. и др: *Лексикон криминалистике (друго, проширено и допуњено издање)*, Глосаријум, Београд 1999.
- 6) Andrew, C.: *For the President's Eyes Only (Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush)*, London, Harper Collins Publishers, 1995.
- 7) Antoniћ, V., Mitrović D.: *Posebne istražne radnje, modul Projekta jačanje sudskih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa*, Visoki sudski i tužilački savet BiH, Sarajevo, 2012.
- 8) Атанацковић, Ј.: *Кривично право : посебни део*, НИУ Службени лист, Београд, 1985.
- 9) Ацин-Сигулински, С.: *Шпијунажа у међународној трговини: средство стицања конкурентских предности*, Анали Економског факултета у Суботици, бр. 16/2006.
- 10) Аhić, J.: *Mehanizmi i institucije prevencije i suzbijanja organizovanog kriminaliteta u jugoistočnoj Evropi, Kriminalističke teme*, br. 1-2., Sarajevo, 2004.
- 11) Бабић, М., Марковић И.: *Кривично право: посебни дио*, Правни факултет, Бања Лука, 2007.

- 12) Бабић, М. и др.: *Коментари кривичних/казнених закона у Босни и Херцеговини*, Савјет/Вијеће Еуропе и Еуропска комисија, Сарајево, 2005.
- 13) Бавцон, Љ. и др.: *Казненоправна заштита државе и њеног друштвеног уређења: политички деликти*, Глобус, Загреб, 1988.
- 14) Bank, W. H.: *Espionage The American Judicial Response*, 1972.
- 15) Бачић, Ф. и др.: *Коментар Кривичног закона Савезне Републике Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1995.
- 16) Бачић, Ф.; Шепаровић З.: *Кривично право: посебни дио*, Информатор, Загреб, 1997.
- 17) Бачић, Ф.: *Криминалополитички и правнодржавни приступ уређењу кривичних дјела против државе*, Наша законитост, бр. 5/1986.
- 18) Бајагић, М.: *Шпијунажа у XXI веку : савремени обавештајно-безбедносни системи*, Марсо, Београд, 2010.
- 19) Бајагић, М.: *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010.
- 20) Бајачић, В.: *Прикривени истражитељ*, Ревивија за криминологију и кривично право, бр. 2-3., Београд, 2011.
- 21) Baud, J.: *Encyclopédie du renseignement et des services secrets*, Lavauzelle, Paris, 1998.
- 22) Bergier, J.: *op. cit.*, стр. 187.; Јаковљев, Ф. Ј., Јаковлев, Ф. Ј. и др.: *Секреты секретных служба США*, Издательство политической литературы, Москва.
- 23) Воšković, М., Matijević, М.: *Kriminalistička operativa*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2007.
- 24) Бошковић, Г.: *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011.

- 25) Бошковић, М.: *Организовани криминалитет и корупција*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2005.
- 26) Бошковић, М.: *Криминологија с пенологијом (други део) - Социјална патологија*, Правни факултет, Нови Сад, 2002.
- 27) Bernardini, R.: *Droit pénal special*, Guliano Ediateaur, Paris, 2000.
- 28) Блејк, С.: *Шпијунологија: комплетан приручник о вештини шпијунирања* [превод], Моно и Мањана, Београд, 2009.
- 29) Бејатовић, С.: *Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истраге кривичних дела организованог криминалитета*, Зборник радова Организовани криминалитет стање и мере заштите, Полицијска академија, Београд, 2005.
- 30) Born, H. and etc.: *Legal Standards and Best Practice for Oversight of Intelligence Agencies*, Oslo, 2005.
- 31) Васиљевић, Т., Грубач, М.: *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2010.
- 32) Весић, Д.: *Актуелни економски и политички аспекти сузбијања корупције и прања новца*, Ревивија за безбедност број 2., Београд, 2009.
- 33) Вишнар, Ф.: *Шпијунажа и контрашпијунажа: примјери из сувремене праксе*, Алфа, Загреб, 1991.
- 34) Вучковић, Б., Вучковић, В.: *Кривично право Црне Горе*, Штампарија Обод, Цетиње, 2009.
- 35) Вукадиновић, Р.: *Изазови сигурности у еуропском простору*, Факултет политичких знаности, Загреб, 1995.
- 36) Вуковић, С.: *Коментар законика о кривичном поступку*, Пословни биро, Београд, 2006.
- 37) Вучинић, З.: *Међународно ратно и хуманитарно право*, ВИЗ, Београд, 2001.

- 38) Вујачић, А.: *Контролисане испоруке*, Билтен Округног суда у Београду, бр. 64., Београд, 2004.
- 39) Гајин, С. и др.: *Заштита података о личности и поверљиви подаци: правни аспекти*, Фонд за отворено друштво, Београд, 2005.
- 40) Ганић, З.: *Екстрадиција као облик међународне правне помоћи у кривичним стварима*, Билтен Округног суда у Београду, бр. 76/2007.
- 41) Godson, R. (ed.): *Intelligence Requirements for the 1980's: Covert Action*, National Strategy Information Centre, Washington, 1981.
- 42) Gropp, W.: *Strafrecht*, Springer Verlag, Berlin; Heidelberg, 1998.
- 43) Грубач, М., Вучковић, Б.: *Коментар Законика о кривичном поступку Црне Горе*, Факултет за медитеранске пословне студије, Тиват, 2010.
- 44) Грубач, М. и др.: *Коментар закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима*, Службени гласник, Београд, 2009.
- 45) Dalloz, *Code Pénal*, Paris, 1953.
- 46) Дашић, Д.: *Дипломатија и шпијунажа*, *Review of International Affairs*, br. 1116-117/2004-2005,
- 47) Делић, Н.: *Шпијунажа*, Билтен Округног суда у Београду, бр. 68/2005.
- 48) Димитријевић, Д.: *Појам тајне и њена правна одређеност*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, бр.2., Београд, 1972.
- 49) Доленц, М.: *Држава и политички злочинци*, Мјесечник, бр. 3/1925.
- 50) Доленц, М.: *Индустриска шпијунажа у нашем законодавству* [сепарат], Издање наставника Правног факултета, Београд, 1938.

- 51) Драгутиновић, Л.: *Савремена шпијунажа*, Драгутиновић, Шабац, 1977.
- 52) Дракулић, М.: *Основи компјутерског права*, Допис, Београд, 1996.
- 53) Ђорђевић, Б.: *Димензије економске шпијунаже*, Пословна политика, бр. 1/2004.
- 54) Ђорђевић, Ђ.: *Кривично право: посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011.
- 55) Ђорђевић, М., Ђорђевић Ђ.: *Кривично право са основама привредно-преступног и прекршајног права*, Пројурис, Београд, 2010.
- 56) Ђорђевић, Н.: *Обавештење службе и кривично дело шпијунаже*, Правни живот, бр. 10/1986.
- 57) Ђорђевић, О.: *Шта је то шпијунажа?*, Политика, Београд, 1978.
- 58) Ђорђевић, О.: *Основи државне безбедности – општи део*, ВШУП, Београд, 1987.
- 59) Ђорђевић, О.: *Лексикон безбедности*, Партизанска књига, Београд, 1986.
- 60) Ђурђевић, З., Радовић, Н.: *Криминалистичка оператива*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012.
- 61) Elliott, C., Quinn, F.: *Criminal law*, Pearson Longman, Harlow [etc.], 2010.
- 62) Erasmus, J.: *Der Geheim Nachrichtendienst*, Musterschmidt, Goetingen, 1952.
- 63) Живановић, Т.: *Основи кривичног права Краљевине Југославије*. Књига I. Општи део, Београд, 1935.
- 64) Забел, Б.: *Пословна тајна*, Институт за упоредно право, Београд, 1970.

- 65) Зељковић, З.: *Настанак, развој и методе деловања савремених обавештајних служби*, Војно дело, бр. 4/2005.
- 66) Зиндовић, И.: *Мултинационалне компаније и економска шпијунажа*, Алиса пресс, Краљево, 2008.
- 67) Ибрахимпашић, Б.: *Политички деликт (прилог учењу о кривичним дјелима против државе)*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1963.
- 68) *Извештај о борби против организованог криминала у Србији*, UNICRI, Институт за упоредно право и одсек за упоредно и кривично працво Универзитета у Фиренци, Београд, 2008.
- 69) Јовановић, Љ., Јовашевић, Д.: *Кривично право I. Општи део*, Полицијска академија, Београд, 2003.
- 70) Јовашевић, Д.: *Лексикон кривичног права*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
- 71) Јовашевић, Д.: *Заштита војне тајне*, Војно дело, бр. 2/1998.
- 72) Јовић, В.: *Организовани криминал и његово сузбијање*, Институт за упоредно право, Београд, 2013.
- 73) Јефтић, Д.: *Криминолошко – психолоки освт на одавање тајне*, Народна милиција, бр. 11, Београд, 1956.
- 74) Joubert, C.: *National and International aspects of Undecover Policing*, The Police Journal, No. 4, London, 1995.
- 75) Jones, R. V.: *The Wizard War: British Scientific Intelligence 1939-1945*, Coward, McCann and Geoghegan Inc., New York, 1978.
- 76) Камбовски, В.: *Казнено право – општи дел*, Култура, Скопје, 2005.
- 77) Кареклас, С. Е.: *Приручник за кривично право Европске уније*, Институт за упоредно право : Млади правници Србије, Београд, 2009.
- 78) Касезе, А.: *Међународно кривично право* [превод], Београдски центар за људска права, Београд, 2005.

- 79) Kittichaisaree, K.: *International criminal law*, Oxford University Press, New York, 2001.
- 80) Крапац, Д., Бирин, В.: *Међународна кривичноправна помоћ*, Информатор, Загреб, 1987.
- 81) Kudas-Bronislawski, J.: Kadry we wspolczonym wywiadzie, *Problemy kryminalistyki*, No. 102/1973.
- 82) Kos, D., Tripalo, D.: *Komentar Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminaliteta*, Narodne novine, Zagreb, 2001.
- 83) Лакчевић, Д.: *Политички деликт у функцији заштите државе и права човека*, НИП "ТВ Новости", Београд, 1995.
- 84) Лазаревић, Љ.: *Кривично право: посебни део*, Савремена администрација, Београд, 1993.
- 85) Лазаревић, Љ. и др.: *Кривично право Југославије: општи део*, Савремена администрација, Београд, 2000.
- 86) Лазаревић, Љ.: *Коментар Кривичног законика*, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2011.
- 87) Лазаревић, Љ. и др.: *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Штампарија Обод, Цетиње, 2004.
- 88) Левков, М.: *Пракса тајних размена шпијуна између држава и да ли оне значе санкционисање шпијунаже у међународним односима*, Билтен војна безбедност, бр. 3/1969.
- 89) Lévy-Bruhl, H.: *Les délits politiques: Recherche d'une définition*, *Revue française de sociologie*, No. 2/1964.
- 90) Лукић, Д.: *Савремена шпијунажа*, РНИРО „Глас Подриња“, Шабац, 1981.
- 91) Lippman, M.: *Contemporary criminal law: concepts, cases, and controversies*, Sage Publications cop., Thousand Oaks, 2010.

- 92) Љубисављевић, Б.: *Војна тајна и њена заштита у Војсци Југославије*, Војно дело, бр. 3/1996.
- 93) Манојловић, Д., Мијалковић, С., Бановић, Б.: *"Intelligence Operations: Conception and Structure"*, Војно дело, бр. 4 /2011.
- 94) Манојловић, Д.: *Управљање обавештајним операцијама*, Ревизија за безбедност, бр. 5., 2009.
- 95) Манојловић, Д.: *Безбедносно-аналитичко дело*, Ревизија за безбедност, бр. 1. /2009.
- 96) Манојловић, Д.: *Криминалистичко-обавештајни рад "Препознавање појава из окружења - прикупљање обавештајних података"* Безбедност, бр. 1 /2005.
- 97) Manojlović, D.: *Kriminalistička istraživanja kriminalističko-obaveštajne analitičke metode - teorijski i praktični aspekt*, Bezbednost br. 6, Beograd, 2005.
- 98) Manojlović, D., Jović, V.: *Nacionalna obaveštajno-kriminalistička služba*. Bezbednost br. 3, Beograd, 2004.
- 99) Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала: специјални истражни методи*, Прометеј, Нови Сад, 2010.
- 100) Marinković, D.: *Tajna opservacija u sprečavanju i suzbijanju krivičnih dela*, Suzbijanje kriminaliteta – decenija posle smrti profesora Vodinelića, Kragujevac, 2004.
- 101) Матић, Г.: *Посебна доказна радња аутоматског рачунарског претраживања личних и других података*, Правни информатор, бр. 2., Београд, 2007.
- 102) Mayer, D.: *L'infraction politique*, Revue internationale de criminologie et de police technique, vol. 37., octobre-décembre 1984.
- 103) Maurer, C. A., Tunstall, D. M., Keagle, M. J. (eds.): *Intelligence: Policy and Process*, Westview Press, Boulder and London, 1985.

- 104) Martin, J. M., Romano, A. T.: *Multinational crime : terrorism, espionage, drug & arms trafficking*, Sage, Newbury Park, 1992.
- 105) Мијалковски, М.: *Обавештајне и безбедносне службе*, Факултет безбедности : Службени гласник, Београд, 2009.
- 106) Мијалковић, С., Манојловић, Д.: *Прибављање листинга претплатничког броја грађанина – контроверзе у раду националних система безбедности*, Страни правни живот, бр. 2., Београд, 2008.
- 107) Миловановић, Д., Радичевић, П.: *Минералне сировине као предмет интересовања обавештајних служби у свету*, Техника, бр. 11/1985.
- 108) Милошевић, М.: *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001.
- 109) Милошевић, М., Срећковић, З.: *Обавештајне службе*, ВИЗ, Београд, 2009.
- 110) Милошевић, М.: *Организовани криминал, збирка прописа са уводним објашњењима и напоменама*, Службени лист Србије и Црне Горе, Београд, 2003.
- 111) Милошевић, М.: *(Контра)шпијунажа: настанак и развој у Србији и свету*, Медија центар Одбрана, Београд, 2011.
- 112) Мијалковић С., Милошевић, М.: *Савремене обавештајне службе-организација и методика обавештајног, безбједносног и субверзивног дјеловања*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2013.
- 113) Милошевић, М.: "Оперативно и судско прислушкивање у Србији", *Ревизија за безбедност*, бр. 11., Београд, 2008.
- 114) Милошевић, М.: *Организација и функционисање полиције у кривичном поступку*, Драслер партнер, Београд, 2005.

- 115) Мијалковић, С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011.
- 116) Мијалковић, С., Арежина-Ђерић, В., Бошковић, Г.: *Корелација информационе и националне безбедности, Злоупотреба информационих технологија и заштита - ЗИТЕХ '10*, ИТ Вештак - Удружење вештака за информационе технологије, Београд, 2010.
- 117) Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997.
- 118) Милосављевић, Б.: *Овлашћења полиције и других државних органа за тајно прикупљање података: домаћи прописи и европски стандарди*, Демократски надзор над применом посебних овлашћења, ЦВВО, Београд, 2008.
- 119) Мишовић, С., Цветковић, М.: *Дипломатска шпијунажа*, Зборник Факултета одбране и заштите, Београд, 2003.
- 120) Modly, D.: *Informatori*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1993.
- 121) McGonagle, J.(et al.): *Protecting Your Company Against Competitive Intelligence*, Westport, Quorum Books, 1998.
- 122) Најман, В.: *Шта је тајна – у размерама кривично правне заштите*, Експорт- Прес, Београд, 1967.
- 123) Ницевић, М., Манојловић, Д.: *Осврт на кривичнопроцесни и криминалистички институт посебне доказне радње*, Правне теме, Универзитет у Новом Пазару, 1-1, 2013.
- 124) Николић, Д.: *Кривични законик Кнежевине Србије*, Градина, Ниш, 1991.
- 125) Ного, С.: *Сарадња са међународним кривичним судовима*, Интермекс, Београд, 2005.

- 126) Ного, С.: *Појам, извори и начела међународног кривичног права*, Бранич, бр. 1/2006.
- 127) Novoselec, P.: *Opći dio kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007.
- 128) Novoselec, P.: *Posebni dio kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta, Zagreb, 2007.
- 129) Остојић, М.: *Увод у безбедност*, Академија за економију и безбедност, Београд, 2011.
- 130) Owen, D.: *Hidden secrets : (a complete history of espionage and the technology used to support it)*, Silverdale Books, Leicester , 2002.
- 131) O'Toole, G. J. A.: *The Encyclopedia of American Intelligence and Espionage: From the Revolutionary War to the Presents, Facts and Files*, New York/Oxford, 1988.
- 132) Pavišić , B., Modly, D.: *Kriminalistika*, Pravni fakultet u Rijeci, Rijeka, 1999.
- 133) Pfaltzgraff, R. L. Jr. (ed.): *Intelligence Policy and National Security*, Archon Books, Hamden, Connecticut, 1981.
- 134) Перазић, Г.: *Међународно ратно право*, ВИНЦ, Београд, 1986.
- 135) Петковић, М. В.: *Шпијунажа*, Књига-комерц, Београд, 2008.
- 136) Петковић, Т.: *Пословна шпијунажа и економско ратовање: глобална економија и економска дипломатија*, Public Triton, Вршац, 2006.
- 137) Петровић, Б., Јовашевић, Д.: *Кривично/Казнено право БиХ, опћи дио*, Правни факултет Универзитета, Сарајево, 2005.
- 138) Петровић, Б., Јовашевић, Д.: *Кривично право II, (Кривично право посебни дио)*, Правни факултет Универзитета, Сарајево, 2005.
- 139) Penko, B., Strolig, K. (ur.): *Kazenski zakonik Republike Slovenije z uvodnimi pojasnili*, Official Gazette, Ljubljana, 1999.

- 140) Петровић – Пироћанац, З.: *Економска шпијунажа*, Драслар партнер, Центар Југоисток : Институт за политичке студије, Београд, 2005.
- 141) Петровић, С.: *Компјутерски криминал*, МУП РС, Београд, 2000.
- 142) Попара, В.: *Тајно праћење – нови аспекти*, Безбедност, бр. 2, Београд, 2006.
- 143) Плат, Р.: *Шпијун*[превод], Књига-комерц, Политика, Београд, 2006.
- 144) Првуловић, В.: *Економска обавештајна активност*, Мегатренд ревија, бр. 1/2000.
- 145) Prvulović, V.: *Competitive Intelligence*, Megatrend Review : The international review of applied economics, br. 1/2004.
- 146) Polmar, N., Allen, B. T.: *The Encyclopedia of Espionage*, Gramercy Books, New York, 1997.
- 147) Радовић, В.: *Економска шпијунажа: мотиви и методе*, Економика, бр. 3-4/2008.
- 148) Ракић – Водинелић, В.: *Правосудно организационо право*, Савремена администрација, Београд, 1994.
- 149) Richelson, T. J.: *The U.S. Intelligence Community*, Westview Press, Boulder/Oxford, 1995.
- 150) Родић, С.: *Појам, карактер и улога тајне у друштвеном животу*, 13 Мај, бр. 7., Београд, 1965.
- 151) Ронин, Р.: *Обавештајни рад : практични приручник*[превод], Службени гласник : Факултет безбедности, Београд, 2009.
- 152) Ryba, M.: „Szpiegostwo w swietle dotychczasowej praktyki i projektu K. K.“, *Problemy kryminalistyki*, No. 46/1963, p. 727-740.
- 153) Sačić, Ž.: *Organizirani kriminal-metode suzbijanja*, Informator, Zagreb, 2001.
- 154) Sačić, Ž.: *Primjena prikrivenih posebnih izvidnih mjera za suzbijanje organiziranog kriminala i drugog teškog kriminala na području*

- Republike Hrvatske, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2., Zagreb, 2002.*
- 155) Sijerčić-Čolić, H.: *Krivično procesno pravo (knjiga prva)*, Pravni fakultet, Sarajevo, 2005.
- 156) Симовић, М. Н.: *Кривични поступци у Босни и Херцеговини*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2003.
- 157) Симовић, М.: *Кривично процесно право, друго измењено и допуњено издање*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2007.
- 158) Simović, M.: *Krivično procesno pravo, III izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Banja Luka, 2009.
- 159) Симовић, С.: *Индустријска шпијунажа и заштита пословне тајне*, Симеон, Крагујевац, 2011.
- 160) Simović, M., Simović, V., Todorović, L.: *Krivični postupak*, Sarajevo, 2009.
- 161) Срдановић, Б.: *Међународни тероризам, политички деликт, екстрадиција*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
- 162) Стојановић, З.: *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд, 2012.
- 163) Стојановић, З.: *Кривично право: општи део*, Правна књига, Београд, 2009.
- 164) Стојановић, З.: Коларић, Д., *Кривичноправно реаговање на тешке облике криминалитета*, Правни факултет Универзитета, Београд, 2010.
- 165) Стојановић, З., Перић, О.: *Кривично право: посебни део*, Правна књига, Београд, 2009.
- 166) Стојановић, З.: *Кривично право – општи део*, Службени гласник, Београд, 2002.

- 167) Стојановић, З.: *Међународно кривично право – седмо издање*, Правна књига, Београд, 2012.
- 168) Scheb, J. M., Scheb, J. M. II: *Criminal law and procedure*, Thomson Wadsworth, Belmont, 2005.
- 169) Schatzel, W.: *Die riskante Kriegshandlung*, Tribingen, 1950.
- 170) Schlomann, F. W.: *Die heutige Spionage Russlands*, Hanns-Seidel-Stiftung, München, 1999.
- 171) Тарановски, Т.: *Историја српског права у Немањићкој држави*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.
- 172) Таховић, Ј.: *Кривично право: посебни део*, Научна књига, Београд, 1953.
- 173) Toader, T.: *Drept penal român : partea special*, Casa de Editură și Presă Șansa, București, 1996.
- 174) Триван, Д.: *Корпоративна безбедност*, Досије студио, Београд, 2012.
- 175) Фејеш, И.: *Тајно прислушкивање и тонско снимање у кривичном поступку*, Правни живот, бр. 9., Београд, 1997.
- 176) Foregger, E.: Serini E.: *Strafgesetzbuch–StGB*, Manzsche Verlags und Universitätsbuch handlung, Wien, 1989.
- 177) Halilović, H.: *Prikriveni istražitelj: pravno-kriminalistički pristup*, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, 2005.
- 178) Хоц, С.: *Одабрани аспекти кривичних поступака у случајевима шпијунаже*, Приручник, бр. 2/1986.
- 179) Zonderman, J.: *Beyond the Crime Lab - The new science of investigation*, New York, 1999.
- 180) Harold, E., Schmidt, C. B. Jr.: *The Espionage Statutes and Publication of Defence Information*, Law Review Vol.73., Columbia University 1973.

- 181) Чејовић, Б., Миладиновић, В.: *Кривично право: посебни део*, Студентски културни центар, Ниш, 1995.
- 182) Carr, J. G.: *The Law Electronic Surveillance*, Volume I, St. Paul, 1998.
- 183) Шикман, М.: *Коришћење прикривеног истражитеља у сузбијању криминалитета – законска решења и криминалистички стандарди*, IV зборник радова Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.
- 184) Шкулић, М.: *Кривично процесно право према Законику о кривичном поступку из 2011. године*, Службени гласник, Београд, 2014.
- 185) Шкулић, М.: *Нацрт Закона о државним органима у сузбијању организованог криминала*, Службени гласник, Београд, 2009.
- 186) Шкулић, М.: *Организовани криминалитет: појам и кривичнопроцесни аспект*, Досије, Београд, 2003.
- 187) Wagner, A., Uhl, M.: *BND contra Sowjetarmee: Westdeutsche Militärspionage in der DDR*, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 2007.
- 188) Watson, W. B., Watson, W. S., Hopple, W. G. (eds.): *United States Intelligence: An Encyclopedia*, Garland, New York, 1990.
- 189) Види више: Wilhelmu, F.: „Die Spionage, Spione und Spioninnen“, Verlag, Robert, L., Stuttgart, 1919.
- 190) Wise, E. M., Podgor, E.S.: *International criminal law: cases and materials*, Lexis Publishing corp., New York, 2000.

Б. Правни извори

1. Кривични законик Републике Србије ("Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009).

2. Закон о изменама и допунама Кривичног закона Југославије ступио на ... на снази од 28. септембра 1990. године до 8. новембра 2006. године.
3. Законик о кривичном поступку ("Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).
4. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009).
5. Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку ("Службени гласник РС", бр. 85/2005).
6. Закон о тајности података ("Службени гласник Републике Србије, бр.104/2009").
7. Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима ("Службени гласник РС", бр. 20/2009).
8. Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије ("Службени гласник РС", бр. 116/2007).
9. Закон о полицији ("Службени гласник РС", бр. 101/2005, 63/2009)
10. Закон о Безбедносно-информативној агенцији ("Службени гласник РС", бр. 42/2002, 111/2009 и 66/2014).
11. Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији ("Службени гласник РС", бр. 88/2009).
12. Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела ("Службени гласник РС", бр. 97/2008)
13. Закон о јавном тужилаштву ("Сл. гласник РС", бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 – др. закон 101/2011, 38/2012 - одлука УС, 121/2012, 101/2013 ...

14. Кривични законик Краљевине Југославије ("Службена новина", бр. 33-XVI/1929; 245-LXXV/1931).
15. Закон о тржишту капитала „Службени гласник РС”, бр. 31/2011
16. Законом о програму заштите учесника у кривичном поступку „Службени гласник РС, бр. 85/2005.
17. Закон о потврђивању Европске конвенције о пореносу поступка о кривичним стварима "Сл. лист СРЈ- Међународни уговори", бр. 10/2001 од 9.11.2001.
18. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (Сл. гласник РС”бр. 85/2005).
19. Закон о заштити тајних података "SL. Glasnik" *BiH*, broj: 54/05 i 12/09.
20. Кривични законик Републике Француске...
21. Кривични законик Савезне Републике Немачке...
22. Казнени закон Републике Хрватске, „Народне новине”, бр. 125/11 и 144/12.
23. Кривични законик Републике Црне Горе, „Службени лист. РЦГ”, бр. 70/03.
24. Кривични закон Босне и Херцеговине „Службени гласник Босне и Херцеговине” бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06 и 32/07.
25. Кривични законик Републике Македоније „Службен весник на РМ” бр. 37/96.
26. Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009.
27. Бечка конвенција о дипломатским односима («Службени лист СФРЈ - Међународни уговори и други споразуми, бр. 2/64).

28. Европска Конвенција о заштити људских права и основних слобода (eng. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) је инструмент Савета Европе, потписана је у Риму 4. Новембра 1950. година а ступила на снагу 03.09.1953. године.
29. Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата, „Службени лист ФНРЈ”, бр.24/50.
30. Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци. Усвојена на 6. пленарном заседању Конференције, 19. децембра 1988. године
31. Допунски протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (протокол I), Службени лист СФРЈ-Међународни уговори, бр. 16/78.
32. Уредба о корисницима екстерних информација Безбедносно-информативне агенције и врстама едиција, „Службени гласник Р. Србије”, бр. 83/2004 и 52/2007.
33. *Briselska deklaracija iz 1874. godine. Oxfordski priručnik iz 1880. godine – korak u razvoju pravnog položaja ratnih zarobljenika; Institut za međunarodno pravo ...*
34. *Правилника уз 4 Хашку конвенцију о законима и обичајима сувоземног рата од 18. октобра 1907. (ступила на снагу 26. јануара 1910).*

B. Интернет адресе

1. <http://www.llsdc.org/attachments/wysiwyg/544/How-to-Find.pdf> 11.02.2013..
2. <http://inventors.about.com/od/pstartinventions/a/postmaster.htm>. 09.01.20143.
3. <http://www.history.com/this-day-in-history/us-congress-passes-sedition-act> 17.02.2013.

4. <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/03/16/srpski/P02031504.shtml>
14.6.20143.
5. http://www.vidovdan.org/index.php?option=com_content&view=article&id=42512:2013.03-04-23-08-14&catid=48:vesti&Itemid=103 16. 05. 2013.
6. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=12&dd=30&nav_category= 23. 04. 2013.
7. http://www.mup.gov.rs/cms_lat/UKP.nsf/sbpok.h?OpenPage, 02. 05. 2014. год.
8. <http://www.vba.mod.gov.rs>, 12. 05. 2014. год.
9. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/organizacione-jedinice/generalni-sekretarijat?lang=cyr>, 12. 06. 2013. год.
10. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/organizacione-jedinice/generalni-sekretarijat?lang=cyr>, 12. 06. 2013. год.
11. www.bia.gov.rs/rsc/o-agenciji/organizaciona-struktura. 17. 03.2014.

РЕЗИМЕ

Резиме

У докторској дисертацији је истражена шпијунажа као криминалистички и правни проблем откривања и доказивања. У првом делу дисертације истражена је историја и дефинисање појма шпијунаже, као и појмови који су у вези са шпијунажом, као што су, тајна, тајни податак, информација. Надаље, примећује се да је у дисертацији истражена област међународног права као и компаративни део правних правила у појединим земљама континенталног и англо-саксонског правног система. Истражени су појмови као што је обавештајна делатност, обавештајна служба, обавештајни рад, методе обавештајног рада. У делу који се односи на криминалистичке операције и истраживање шпијунаже као криминалистичког проблема истражене су методе, средства и технике којима се у савременим условима али и кроз њену историју откривала шпијунажа.

Посебни део налаза у дисертацији представља део компаративног истраживања којим је истражена шпијунажа у неколико земаља, као и у међународном праву. У дисертацији се примећује да је остварен довољан број налаза којима су потврђене постављене хипотезе. Нарочито је значајан налаз којим се саопштава предлог да се у правној норми описа шпијунаже да извршилац може бити домаћи држављанин или странац, унесе да то може бити и лице без држављанства, и то тако што ће се изменити и део којим је прописано да се деликт шпијунаже врши саопштавањем или достављањем тајних података страни држави против своје, што је из аспекта налаза у дисертацији проблем и треба га изменити.

Момчило Секулић

ESPIONAGE AS A CRIMINAL AND LEGAL PROBLEM FOR DETECTING AND PROVING /doctoral thesis/

Summary

This doctoral dissertation is about researching espionage as a criminal and legal problem for detection and proving. In the first part of the thesis, history and definition of the term espionage have been researched, as well as the terms correlated with the term espionage, such as secret, secret data and intelligence. Furthermore, in the thesis the domain of international law as well as the comparative part of legal regulations in certain countries of continental and anglosaxon legal system have been explored. Terms such as intelligence activities, intelligence service, intelligence work, methods of intelligence work have also been researched. Methods, means and techniques, with which in modern time as well as through its history espionage has been revealed, have been researched in the part which refers to criminal

Particular part of the doctoral thesis finding is the part of comparative analysis that researches espionage in several countries, as well as in the international law. It is noted in the thesis that a sufficient number of findings which confirm proposed hypothesis have been actualized. A particularly important finding, which communicates motion to the legal description of espionage, is that the perpetrator besides being domestic or foreign could also be a stateless person, and also by changing the part which stipulates that the tort of espionage is performed by communicating or delivering secret information to a foreign country against their own, which from the aspect of the findings in the thesis is a problem and should be changed.

РЕГИСТАР АУТОРА

Adams, J.: 40.
Albanese, J. S.: 228,264.
Allen, M. J.: 32,
Алимпић, Д.Ђ.: 44.
Алексић, Ж. и др: 143.
Andrew, C.: 230.
Antonić, V., Mitrović, D.: 212,218,221,223.
Атанацковић, Ј.: 46.
Аћић, Ј.: 49.
Бабић, М., Марковић, И.: 56.
Бабић, М. и др.: 117.
Бавцон, Љ. и др.: 119.
Bank, W. H.:87.
Бачић, Ф. и др.: 109.
Бачић, Ф.,Шепаровић, З.: 108.
Бачић, Ф.: 106.
Бајачић, М.: 181,200,205,209,215,222,231,234,235.
Бајачић, В.: 288.
Vaud, J.: 63.
Воšković, M., Matijević, M.: 211,281.
Бошковић, Г.: 283,284.
Бошковић, М.: 295.
Bergier, J.: 67.
Bernardini, R.: 36.
Блејк, С.: 36.
Бејатовић, С.: 256,259,280,306.
Born, H., and etc.: 177.
Васиљевић, Т.; 305.
Весић, Д.: 307.
Bergier, J.: 64.
Вишнар, Ф.: 36.
Вучковић, Б., Вучковић В.: 113.
Вукадиновић, Р.: 36,53.
Вуковић, С.: 255.
Вучинић, З.: 72.
Вујачић, А.: 281.
Гајин, С. и др.: 133.
Ганић, З.: 304.
Godson, R. (ed.): 52.
Gropp, W.: 280.

- Грубач, М., Вучковић, Б.: 113.
Грубач, М. и др.: 304,321.
Daloz: 91.
Дашић, Д.: 181.
Делић, Н.: 134,136,146.
Димитријевић, Д.: 28.
Доленц, М.: 32.
Драгутиновић, Л.: 36.
Дракулић, М.: 60.
Ђорђевић, Ђ.: 134,162,172.
Ђорђевић, М., Ђорђевић Ђ.: 35.
Ђорђевић, Н.: 55,57.
Ђорђевић, О.: 43,49,68.
Ђурђевић, З., Радовић, Н.: 29,213,214,215,216,220.
Elliott, C., Quinn F.: 38.
Erasmus, J.: 38.
Живановић, Т.: 134.
Забел, Б.: 32.
Зељковић, З.: 57.
Зиндовић, И.: 56,59 .
Zoderman, J.: 273.
Ибрахимпашић, Б.: 121.
Jakovljević, F.J.: 64.
Јовановић, Љ., Јовашевић Д.: 169 .
Јовашевић, Д.: 6,318.
Јовић, В.: 216,217,297,298,299,304,310.
Јефтић, Д. : 32.
Joubert, C.: 278.
Jones, R. V.: 63.
Камбовски, В.: 129.
Кареклас, С. Е.: 93.
Касезе, А.: 77.
Kittichaisaree, K.: 79.
Крапац, Д., Бирин, В.: 311.
Kudas-Bronislavski, J.: 267.
Kos, D., Tripalo, D.: 267 .
Лакчевић, Д.: 58.
Лазаревић, Љ.: 149,154,170,187,314.
Лазаревић, Љ. и др.: 138,139,147.
Lauren, Lj. P.: 41.
Lutz, R.: 49.
Левков, М.: 69.
Lévy-Bruhl, H.: 94.
Lefebvre, S.: 234.

- Лукић, Д.: 59.
Lippman, M.: 92.
Љубисављевић, Б.: 33.
Манојловић, Д., Мијалковић, С., Бановић, Б.: 43.
Манојловић, Д.: 257.
Manojlović, D., Jović, V.: 42.
Маринковић, Д.: 229,239,241,243,247,267,270,289,296,301.
Матић, Г.: 225,276.
Mayer, D.: 43.
Maurer, C. A., Tunstall D. M., Keagle M. J. (eds.): 44.
Martin, J. M., Romano, A. T.: 45.
Мијалковски, М.: 46.
Мијалковић, С., Манојловић, Д.: 263.
Мијалковић, С.: 49.
Миловановић, Д., Радичевић, П.: 65.
Милошевић, М.: 182,201,204,207,248,252,262,275.
Милошевић, М., Срећковић З.: 187,191,194,196.
Мијалковић, С., Милошевић, М.: 61,62,179,200,202,203,207.
Мијалковић, С., Арежина-Ђерић, В., Бошковић, Г.: 63.
Милосављевић, Б.: 277.
Мишовић, С., Цветковић, М.: 65.
Modly, D.: 286.
McGonagle, J....(et al.): 66.
Најман, В.: 31.
Ницевић, М., Манојловић, Д.: 255.
Николић, Д.: 137.
Ного, С.: 304,314.
Novoselec, P.: 111.
Остојић, М.: 46.
Owen, D.: 85.
O'Toole, G. J. A.: 82.
Pavišić, V., Modly, D.: 262,266,273,275,279,285,295.
Pfaltzgraff, R. L.Jr. (ed.): 45.
Перaziћ, Г.: 75.
Петковић, М.В.: 52.
Петковић, Т.: 61.
Петровић, Б., Јовашевић Д.: 118.
Penko, V., Strolig, K. (ur.): 125.
Петровић – Пироћанац, З.: 61.
Петровић, С.: 63.
Попара, В.: 271.
Плат, Р.: 50.
Prvulović, V.: 60,61.
Polmar, N., Allen, B.T.: 39.

- Радовић, В.: 62.
Ракић – Водинелић, В.: 245,249.
Richelson, T.J.: 55.
Родић, С.: 32.
Ронин, Р.: 45.
Руба, М.: 69.
Sačić, Ž.: 261,275,286.
Sijerčić-Čolić, H.: 226.
Симовић, М. Н.: 119.
Симовић, М.: 246,275,285.
Simović, M., Simović, V., Todorović, L.: 292.
Срдановић, Б.: 87.
Стојановић, З., Перић, О.: 140,147,152.
Стојановић, З.: 158,313.
Scheb, J.M., Scheb, J.M. II: 77.
Schatzel, W.: 53.
Schlomann, F.W.: 63.
Тарановски, Т.: 139.
Таховић, Ј.: 135.
Toader, T.: 80.
Триван, Д.: 179.
Feješ, J.: 259,263.
Foregger, E., Serini, E.: 179.
Halilović, H.: 227,260.
Хоц, С.: 180.
Zonderman, J.: 181.
Harold, E., Schmidt, C. B. Jr.: 82,87.
Чејовић, Б., Миладиновић, В.: 146.
Carr, J. G.: 261.
Шикман, М.: 221.
Шкулић, М.: 240,250,291,297.
Wagner, A., Uhl, M.: 101.
Watson, W. B., Watson, W. S., Hopple, W. G. (eds.): 40.
Wise, E. M., Podgor, E. S.: 77.
Willhelm, F.: 48.

РЕГИСТАР СКРАЋЕНИЦА

- СИД**- Служба за истраживање и документовање
- СФРЈ**-Социјалистичка Федеративна Република Југославија
- НАТО**- Североатлански одбрамбени савез
- СРЈ**-Савезна Република Југославија
- ЦИА**- Централна обавештајна агенција САД.
- СБПОК**-Служба за борбу против организованог криминала
- ВБА**-Војно безбедносна агенција
- МУП**-Министарство унутрашњих послова
- ФБИ**-Федерални истражни биро
- МИ6**-Обавештајна служба Уједињеног краљевств
- HUMINT**- представља синтетички израз којим се означавају облици прикупљања обавештајних
- GCHQ**- Главни комуникациони штаб Велике Британије
- ДИА**-Војна обавештајна агенција *Defense Intelligence Agency*
- БНД**-Савезна обавештајна служба СРН..
- SOVA** -Slovenska obveščevalno-varnostna agencija
- OVS** -Obveščevalno-varnostna služba-
- ASIS**- *Australian Secret Intelligence Service*
- OSINT** -*Open Sources Intelligence*
- UKUSA**-*United Kingdom-United States Agreement*
- БИА**-Безбедносно информативна агенција
- КЗ СР**- Кривични законик Републике Србије
- UNICRI**-Институт за упоредно право и Одсек за упоредно и кривично право Универзитета у Фиренци

РЕГИСТАР ЗАКОНСКИХ ПРОПИСА

Бечка конвенције о дипломатским односима „Сл. листу СФРЈ” - Међународни уговори и други споразуми, бр. 2/64.

Бечка конвенција о дипломатским односима из 1961.

Допунски протокол I Хашког правилника из 1977.

Допунски протоколу уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (протокол I), Службени лист СФРЈ-Међународни уговори, бр. 16/78.

Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата, „Службени лист ФНРЈ”, бр. 24/50.

Закон о тржишту капитала „Службени гласник РС”, бр. 31/2011.

Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије (“Службени гласник РС”, бр. 116/2007).

Закон о Безбедносно-информативној агенцији (“Службени гласник РС”, бр. 42/2002, 111/2009 и 66/2014).

Закон о Војно-безбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији (“Службени гласник РС”, бр. 88/2009).

Закон о полицији (“Службени гласник РС”, бр. 101/2005, 63/2009 – одлука Уставног суда и 92/2011)

Законик о кривичном поступку (“Службени гласник РС”, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела (“Службени гласник РС”, бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/20003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009 72/2011, 101/2011 и 32/2013).

Закон о Безбедносно-информативној агенцији (“Службени гласник РС”, бр. 42/2002, 111/2009 и 66/2014).

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела (“Службени гласник РС”, бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/20003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009 72/2011, 101/2011 и 32/2013).

Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима (“Службени гласник РС”, бр. 20/2009).

- Закон о тајности података* ("Службени гласник Републике Србије, бр.104/2009").
- Законик о кривичном поступку* "Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.
- Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима* "Службени гласник РС", бр. 20/2009.
- Кривични законик Републике Француске.*
- Кривични законик Савезне Републике Немачке донет је у Парламенту 1994.
- Казнени закон Републике Хрватске*, „Народне новине бр. 125/11 и 144/12”.
- Кривични законик Републике Црне Горе*, „Службени лист. РЦГ”, бр. 70/03.
- Кривични законик Републике Македоније* „Службен весник на РМ” бр. 37/96.
- Кривични законик Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009.
- Одлука о Савету за националну безбедност Републике Србије*, Влада Р. Србије, 05 Број: 02-2866/2007 од 31. маја 2007.
- Пресуда ВС Хрватске, Кж. 2665/75, од 25. 5. 1976.
- Пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 2650/98 од 24. 12. 1998.
- Пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 741/97, од 29. 04. 1997.
- Уредба о корисницима екстерних информација Безбедносно-информативне агенције и врстама едиција*, „Сл. гласник Р. Србије”, бр. 83/2004 и 52/2007).
- Хашки правилник о законима ратовања на копну из 1907.

РЕГИСТАР ИНТЕРНЕТ АДРЕСА

- <http://www.llsdc.org/attachments/wysiwyg/544/How-to-Find.pdf> 11.02.2013..
- <http://inventors.about.com/od/pstartinventions/a/postmaster.htm>. 09.01.20143.
- <http://www.history.com/this-day-in-history/us-congress-passes-sedition-act> 17.02.2013.
- <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/03/16/srpski/P02031504.shtml> 14.6.20143.
- http://www.vidovdan.org/index.php?option=com_content&view=article&id=42512:2013.03-04-23-08-14&catid=48:vesti&Itemid=103 16. 05. 2013.
- http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=12&dd=30&nav_category=23. 04. 2013.
- http://www.mup.gov.rs/cms_lat/UKP.nsf/sbpok.h?OpenPage, 02. 05. 2014. год.
- <http://www.vba.mod.gov.rs>, 12. 05. 2014. год.
- <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/organizacione-jedinice/generalni-sekretarijat?lang=cyr>, 12. 06. 2013. год.
- <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/organizacione-jedinice/generalni-sekretarijat?lang=cyr>, 12. 06. 2013. год.
- www.bia.gov.rs/rsc/o-agenciji/organizaciona-struktura. 17. 03.2014.

БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

Кандидат **Момчило Секулић** рођен је 01. септембра 1955. године као прво дете из брачне заједнице Љубомира Секулића и Милке Секулић, рођене Поповић, у месту Подгорица, Република Црна Гора. Основну школу "Максим Горки" и средњу економску школу "Мирко Вешовић", као и Правни факултет завршио је у Подгорици. Успешно је положио правосудни испит и уписао се у Адвокатску комору Републике Црне Горе.

Професионална каријера:

2008 – Адвокат

2008– Адвокатски испит

2008 – Правосудни испит

2008– Адвокат у Подгорици

2004 – 2006 Директор Јавног предузећа у Подгорици

1999 – 2004 Руководилац јединице у Јавном комуналном предузећу у Подгорици

У досадашњем научном раду објавио је више научних радова, и то:

- 1) *Нормативни и организациони аспекти борбе против тероризма у Француској, аутор Момчило Секулић, Научни часопис М 51, SCI са листе Министарства просвете и науке Републике Србије, Страни правни живот, Београд, 2011, Институт SCI за упоредно право. Приложена потврда научног часописа број 226/11., од 06.07. 2011. године приликом предаје теме докторске дисертације у досије кандидата;*
- 2) *Сузбијање политичког криминалитета у Немачкој и Италији, аутор-Момчило Секулић, Научни_часопис М 51, SCI-са листе Министарства просвете и науке Републике Србије, Страни правни живот, Београд 2012, Институт за упоредно право. Приложена потврда научног часописа број 269/12., од 11.09. 2012. године приликом предаје теме докторске дисертације у досије кандидата;*
- 3) *Инструменти Црне Горе у борби против организованог криминала, Међународна научна конференција-"Правни изазови у двадесет првом веку", Брчко, 2013., приложен Сертификат прилоком предаје теме докторске дисертације у досије;*
- 4) *Нормативни оквир за спречавање злоупотребе у поступку јавне набавке, Интернационална конференција-"Law Economy and Management in Modern Ambiente", Београд, Србија, 2013. године. Приложен сертификат приликом предаје теме докторске дисертације у досије кандидата. Испред Адвокатске коморе учествовао при усаглашавању и доношењу правних прописа у Црној Гори-на седам семинара са активним учешћем*

КАРТОНИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

БИОГРАФИЈА ЧЛАНА КОМИСИЈЕ

Милан Милошевић, запослен на Факултету за пословне студије и право из Београда у звању редовног професора.

а) Докторске студије завршио на Универзитету у Нишу - основне студије права

Објавио монографије

- 1) *Организација и функционисање полиције у кривичном поступку*. Београд: Драслар Партнер, 2005. 265 стр., граф. прикази. ISBN 86-7614-019-7. [COBISS.SR-ID 122912268] (аутор).
- 2) *Безбедност обновљене Србије*. Београд: Службени гласник, 2004. 254 стр., илустр. ISBN 86-7549-372-X. [COBISS.SR-ID 117404172] (коаутор).
- 3) *Стручна лица у кривичном поступку*. Београд: Полицијска академија, 1996. VII, 250 стр., граф. прикази. ISBN 86-7020-018-X. [COBISS.SR-ID 43835660] (аутор).
- 4) *(Контра)шпијунажа : настанак и развој у Србији и свету*, (Библиотека Војна књига, књ. бр. 1690). Београд: Медија центар Одбрана, 2011. 277 стр., илустр. ISBN 978-86-335-0329-7. [COBISS.SR-ID 186522380] (аутор).
- 5) *Одбрана од тероризма*, (Едиција Наука). 1. изд. Београд: Свет књиге, 2005. 187 стр. ISBN 86-7396-095-9. [COBISS.SR-ID 122476300] (аутор).
- 6) *Полиција у кривичном поступку*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија, 2009. 211 стр. ISBN 978-86-7020-163-7. [COBISS.SR-ID 172323084] (коаутор).
- 7) *Безбедносни системи : теоријско концептуални оквир*. Нови Сад: Факултет за образовање дипломираних правника и дипломираних економиста за руководеће кадрове, 2013. 187 стр., граф. прикази. ISBN 978-86-87333-38-3. [COBISS.SR-ID 282395655] (коаутор).
- 8) *Савремене обавјештајне службе : организација и методика обавјештајног, безбједносног и субверзивног дјеловања*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова, 2013. 455 стр., граф. прикази, табеле. ISBN 978-99938-43-42-9. [COBISS.SR-ID 3973912] (коаутор).
- 9) *Southeastern Serbia : continuity of Crisis and Possible Outcomes*, (Series Special Publications, Book 6). Beograd: Institute of Geopolitical Studies, 2001. 84 str., ilustr. ISBN 86-82985-12-8. [COBISS.SR-ID 91502092]
- 10) *Современи безбедносни системи : компаративна анализа на земјите од Југоисточна Европа*. Скопје: Аутопринт, 2010. 281 стр. ISBN 978-9989-2682-2-9. [COBISS.SR-ID 82579466] (коаутор).
- 11) *Безбедносни службе света*, (Војна књига, књ.1610). 1. изд. Београд: Војноиздавачки завод, 2010. 595 стр. ISBN 978-86-335-0291-7. [COBISS.SR-ID 1024001723] (коаутор).
- 12) *Обавјештајно-безбједносна дјелатност и службе*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова, 2011. XIV, 362 стр., граф. прикази, табеле. ISBN 978-99938-43-30-6. [COBISS.SR-ID 1852184] (коаутор).

Објавио научне радове на SCI листи

- 1) *Acta geographica Slovenica : [Elektronski vir]*. Acta geographica Slovenica, ISSN 1581-8314, 2012, br. 2, str. [COBISS.SR-ID 512066205]

- 2) *Problemi zloupotrebe dopinga u sportu. Pravni život, ISSN 0350-0500, 2010, knj. 539, br. 9, str. 561-570. [COBISS.SR-ID 514347452]*
- 3) *Људска права и креирање безбедносне политике у Србију = Human Rights and Creating the Security Policy in Serbia. Vojno delo, ISSN 0042-8426, 2008, вол. 60, бр. 1, стр. 88-102. <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0042-84260801088M>. [COBISS.SR-ID 159464716]*
- 4) *Органи и службе безбедности у Србију - између континуитета и дисконтинуитета = Security Body and Services in Serbia - Between Continuity and Discontinuity. Политичка ревија, ISSN 1451-4281, 2007, вол. 6, бр. 1, стр. 291-310. <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=1451-42810701291M>. [COBISS.SR-ID 166767372]*
- 5) *Ubistvo pri otmici vazduhoplova. Pravni život, ISSN 0350-0500, 2005, knj. 493, br. 9, str. 155-169. [COBISS.SR-ID 512693413]*
- 6) *Borba protiv visokotehnološkog kriminala u Republici Francuskoj. Strani pravni život, ISSN 0039-2138, (Institut zauporedno pravo. ser. D), 2010, br. 3, str. 183-196. [COBISS.SR-ID 514464188]*
- 7) *Criminal Offence of Extortion of Confession in Serbian Legislation. Безбедност, ISSN 0409-2953, 2014, год. 56, br. 1, str. 76-87. [COBISS.SR-ID 512287133]*
- 8) *Образовање менаџера и службеника безбедности у Републици Србији. Knowledge, ISSN 1857-923X, 2014, год 1, no. 1-2, str. 539-543. [COBISS.SR-ID 512272285]*
- 9) *Dela terorističkog kriminaliteta u aktuelnom krivičnom zakonodavstvu. Pravni život, ISSN 0350-0500, 2013, br. 9, str. 193-203. [COBISS.SR-ID 512286621]*
- 10) *Полиција и правосуђе Републике Србије у борби против високотехнолошког криминала. Безбедност, ISSN 0409-2953, 2006, год. 48, бр. 1, стр. 43-60. [COBISS.SR-ID 142557452]*
- 11) *Легислативни и практични аспекти заштите сведока у кривичном поступку. Безбедност, ISSN 0409-2953, 2005, год. 47, бр. 1, стр. 19-34. [COBISS.SR-ID 137286412]*
- 12) *Национална безбедност и обавештајно-безбедносни систем Републике Бугарске. Vojno delo, ISSN 0042-8426, 2004, бр. 4, стр. 32-53. [COBISS.SR-ID 142801420]*
- 13) *Zaštita svedoka = Witnesses Protection. Revija za kriminologiju i krivično pravo, ISSN 1820-2969, 2004, vol. 42, br. 2, str. 17-32. <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0022-60760402017M>. [COBISS.SR-ID 159106828]*
- 14) *Otmica i ubistvo otetog lica = Kidnapping and Murder of Hostage. Pravni život, ISSN 0350-0500, 2004, vol. 53, br. 9, str. 117-130. <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0350-05000409117M>. [COBISS.SR-ID 160057612]*
- 15) *Uzimanje talaca kao oblik ugrožavanja prava na život = Taking of Hostages As a Form of Imperilling the Right to Life. Pravni život, ISSN 0350-0500, 2003, vol. 52, br. 9, str. 43-58. <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0350-05000309043M>. [COBISS.SR-ID 160027148]*
- 16) *Остваривање координације и насора над безбедносним сектором у Републици Македонији. Безбедност, ISSN 0409-2953, 2007, год. 49, бр. 2, стр. 342-349. [COBISS.SR-ID 155967500]*
- 17) *Neovlašćeno otkrivanje tajne. НБП, ISSN 0354-8872, 2010, vol. 15, br. 2, str. 1-11. [COBISS.SR-ID 178957324]*
- 18) *Quality Management System in Forensic Laboratories. НБП, ISSN 0354-8872, 2009, год. 14, br. 2, str. 1-10, graf. prikazi. [COBISS.SR-ID 172365836]*

- 19) *Легислативни и практични аспекти оптимизације приватног обезбеђења у Републици Србији*. НБП, ISSN 0354-8872, 2009, год. 14, бр. 3, стр. 1-10. [COBISS.SR-ID 173077516]
- 20) *Protivpravno lišenje slobode sa teškim posledicama za život i zdravlje*. *Pravni život*, ISSN 0350-0500, 2009, knj. 529, br. 9, str. 669-679. [COBISS.SR-ID 513825212]
- 21) *Saradnja graničnih policija zemalja Evropske unije - primer SR Nemačke i Poljske*. *Strani pravni život*, ISSN 0039-2138, (Institut za uporedno pravo. ser. D), 2009, br. 2, str. 253-269. [COBISS.SR-ID 176911372]
- 22) *Одузимање малолетника као врста отмице и самостално кривично дело*. НБП, ISSN 0354-8872, 2008, год. 13, бр. 3, стр. 7-22, граф. прикази. [COBISS.SR-ID 156357132]
- 23) *Ugrožavanje lica pod međunarodnom pravnom zaštitom*. *Pravni život*, ISSN 0350-0500, 2008, knj. 519, br. 9, str. 23-37. [COBISS.SR-ID 513161916]
- 24) *Zakoni Republike Italije o obaveštajno-bezbednosnom sistemu i režimu državne tajne*. *Strani pravni život*, ISSN 0039-2138, (Institut za uporedno pravo. ser. D), 2008, br. 3, str. 262-274. [COBISS.SR-ID 513578172]
- 25) *Посебне доказне радње којима се задире у приватност - позитивноправни и упредноправни аспекти*. *Безбедност*, ISSN 0409-2953, 2007, год. 49, бр. 1, стр. 9-34. <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0409-29530701009M>. [COBISS.SR-ID 154901772]
- 26) *Актуелни проблеми сузбијања компјутерског криминала*. НБП, ISSN 0354-8872, 2007, vol. 12, no. 1, стр. 57-74. [COBISS.SR-ID 513074364]
- 27) *Промрнр политичког система Србије, Београд, 2007*. *Политичка ревија*, ISSN 1451-4281, 2007, вол. 14, бр. 2-4, стр. 935-938. [COBISS.SR-ID 149963276]
- 28) *Концепти и стратегије борбе против тероризма*. НБП, ISSN 0354-8872, 2006, vol. 12, no. 1, стр. 31-49. [COBISS.SR-ID 141551884]
- 29) *Krivično delo međunarodnog terorizma*. *Pravni život*, ISSN 0350-0500, 2006, knj. 501, br. 9, str. 23-34. [COBISS.SR-ID 512379836]
- 30) *Struktura bezbednosno-obaveštajnih sistema zemalja Beneluksa*. *Strani pravni život*, ISSN 0039-2138, (Institut za uporedno pravo. ser. D), 2006, br. 1/3, str. [344]-358. [COBISS.SR-ID 512524988]
- 31) *Екстремизам и тероризам*. *Vojno delo*, ISSN 0042-8426, 2004, бр. 1, стр. 68-87. [COBISS.SR-ID 115916044]
- 32) *Реформе безбедносно-обавештајног система Републике Хрватске*. *Vojno delo*, ISSN 0042-8426, 2002, год. 24, бр. 2/3, стр. 93-114. [COBISS.SR-ID 107300364]
- 33) *The Scope and Quality of Achieved Knowledge and Skills of Students at Police Academy*. НБП, ISSN 0354-8872, 2002, год. 7, br. 1, str. 59-73. [COBISS.SR-ID 110009868]
- 34) *The Study of intelligence issues from aspect of literature published in Yugoslavia and abroad*. НБП, ISSN 0354-8872, 2002, год. 7, br. 1, str. 85-104. [COBISS.SR-ID 110011404]
- 35) *Southeastern Serbia : continuity of Crisis and Possible Outcomes, (Series Special Publications, Book 6)*. Beograd: Institute of Geopolitical Studies, 2001. 84 str., ilustr. ISBN 86-82985-12-8. [COBISS.SR-ID 91502092]
- 36) *Criminal Law aspects of accidental provocation of environmental hazards by causing general alertness*. НБП, ISSN 0354-8872, 2001, vol. 6, br. 2, str. 1-16. [COBISS.SR-ID 93150466]
- 37) *Структура француског безбедносно-обавештајног система*. *Безбедност*, ISSN 0409-2953, 2000, 42, 2, стр. 234-256. [COBISS.SR-ID 74838274]
- 38) *Уред европске полиције - Еуропол*. *Безбедност*, ISSN 0409-2953, 2000, 42, 3, стр. 361-380. [COBISS.SR-ID 74902274]

- 39) *Заштита припадника полиције у упоредном праву. Безбедност, ISSN 0409-2953, 2000, 42, 5/6, стр. 549-594. [COBISS.SR-ID 90550530]*
- 40) *Развој и улога обавештвјно-безбедносног система Румуније у 20. веку. Vojno delo, ISSN 0042-8426, 2000, 52, 4/5, стр. 178-195. [COBISS.SR-ID 75357954]*
- 41) *Actual problems of the police officers penal-law protection. НБП, ISSN 0354-8872, 2000, vol. 5, br. 2, str. 33-49. [COBISS.SR-ID 76842498]*
- 42) *An Analogy between natural and social phenomena. НБП, ISSN 0354-8872, 2000, vol. 5, br. 2, str. 95-104. [COBISS.SR-ID 76843266]*
- 43) *Општа питања угрожавања и заштите припадника полиције. Безбедност, ISSN 0409-2953, 1998, 40, 2, стр. 161-182. [COBISS.SR-ID 61354242]*
- 44) *Modalities of anti terrorist combar in the existing conditions. НБП, ISSN 0354-8872, 1998, 3, 2, str. 91-105. [COBISS.SR-ID 68959746]*
- 45) *Органи унутрашњих послова у преткривичном и кривичном поступку. Безбедност, ISSN 0409-2953, 1997, 39, 3, стр. 287-308. [COBISS.SR-ID 57228290]*
- 46) *Certain questions of employing expertise in criminal procedure. НБП, ISSN 0354-8872, 1997, 2, 1, str. 71-88. [COBISS.SR-ID 57219586]*
- 47) *Стручна лица у кривичном поступку. Београд: Полицијска академија, 1996. VII, 250 стр., граф. прикази. ISBN 86-7020-018-X. [COBISS.SR-ID 43835660]*
- 48) *Орган унутрашњих послова и стручно лице у кривичном поступку. Безбедност, ISSN 0409-2953, 37, 5, стр. 593-614. [COBISS.SR-ID 46742530]*
- 49) *Опште кривично дело и специјални деликти отмице. Безбедност, ISSN 0409-2953, 6. [COBISS.SR-ID 33690114]*
- 50) *Организација и процесна овлашћења криминалистичке полиције САД. Безбедност, ISSN 0409-2953, 34, 2, стр. 246-259. [COBISS.SR-ID 30808066]*
- 51) *Неки аспекти метода прикупљања обавештајних сазнања испитивањем ратних заробљеника. Безбедност, ISSN 0409-2953, 34, 4, стр. 336-343. [COBISS.SR-ID 33076738]*
- 52) *Ново кривично дело узимања талаца из чл. 155 в. КЗ СФРЈ. Безбедност, ISSN 0409-2953, 32, 5, стр. 473-481. [COBISS.SR-ID 20517634]*
- 53) *Осврт на последњу новелу Кривичног закона Социјалистичке републике Србије. Безбедност, ISSN 0409-2953, 32, 6, стр. 632-652. [COBISS.SR-ID 20712706]*
- 54) *Албанска екстремна и терористичка емиграција. Безбедност, ISSN 0409-2953, 33, 3, стр. 288-297. [COBISS.SR-ID 25007874]*
- 55) *Неки аспекти савременог пиратства. Безбедност, ISSN 0409-2953, 33, 4, стр. 402-411. [COBISS.SR-ID 27111938]*
- 56) *Прилог покушају дефинисања и категоризације екстремне политичке (терористичке) емиграције пореклом из Југославије. Безбедност, ISSN 0409-2953, 33, 5, стр. 625-638. [COBISS.SR-ID 28646402]*
- 57) *Забрана наркоанализе у кривичном поступку - појам и последице. Безбедност, ISSN 0409-2953, 31, 6, стр. 482-492. [COBISS.SR-ID 12284930]*
- 58) *Место Федералног истражног бироа у безбедносно-обавештајном систему Сједињених америчких држава. Безбедност, ISSN 0409-2953, 32, 3, стр. 283-292. [COBISS.SR-ID 14933762]*
- 59) *Отмица дипломата, политичких и јавних радника и других значајних личности. Безбедност, ISSN 0409-2953, 31, 3, стр. 261-267. [COBISS.SR-ID 7127298]*
- 60) *Тероризам као кривичноправна категорија. Безбедност, ISSN 0409-2953, 30, 4, стр. 337-347. [COBISS.SR-ID 3084546]*

Објавио радове у тематским зборницима

- 1) *Suzbijanje transnacionalnog terorizma : pravni okviri i međunarodna policijska saradnja. У: NIKAČ, Željko (ur.). Suzbijanje kriminala i evropske integracije : (zbornik radova). Beograd: Kriminalističko-policijska akademija: Hans Zajdel Fondacija, 2010, str. 424-432. [COBISS.SR-ID 514167740]*
- 2) *Attack on the constitution of the Republic of Serbia. У: RADOSAVLJEVIĆ, Života (ur.). Proceedings. Vol. 2. Belgrade: Faculty of Business Studies and Law: = Fakultet za poslovne studije i pravo - FPSP: Faculty for Strategic and Operational Management: = Fakultet za strateški i operativni menadžment - FSOM, 2014, str. 663-668. [COBISS.SR-ID 512261533]*
- 3) *Emergency management in the system of corporate security. У: MILAŠINOVIĆ, Srđan (ur.), SIMOVIĆ, Darko (ur.), SIMEUNOVIĆ-PATIĆ, Biljana (ur.). Thematic Conference Proceedings of International Significance. Vol. 2 = Tematski zbornik radova međunarodnog značaja. Tom 2. Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies; Bonn: German Foundation for International Legal Cooperation (IRZ); = Beograd: Kriminalističko-policijska akademija; Bon: Nemačka fondacija za međunarodnu pravnu saradnju (IRZ), 2014, vol. 2, str. 345-353. [COBISS.SR-ID 512285597]*
- 4) *Vršnjačko nasilje u školama - antropološki pristup. У: ШИКМАН, Миле (ur.). Zbornik radova. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova, 2013, str. 29-40. [COBISS.SR-ID 512286109]*
- 5) *Kontrola i nadzor nad radom obaveštajno-bezbednosnih službi. У: RABRENOVIĆ, Aleksandra (ur.). Pravni mehanizmi sprečavanja korupcije u Jugoistočnoj Evropi : sa posebnim osvrtom na sektor odbrane. Beograd: Institut za uporedno pravo, 2013, str. 253-292. [COBISS.SR-ID 512285853]*
- 6) *Legal issues regarding secret communication surveillance Serbia. У: RADOSAVLJEVIĆ, Života (ur.). Proceedings. Vol. 1. Novi Sad: Faculty for Education of the Executives, 2013, str. 75-80. [COBISS.SR-ID 512161693]*
- 7) *Obaveštajno-bezbednosni sistem Republike Francuske. У: NIKOLIĆ, Oliver (ur.), PETROV, Vladan (ur.). Uvod u pravo Francuske = Introduction au droit français. Beograd: Institut za uporedno pravo: Pravni fakultet Univerziteta, 2013, str. 493-506. [COBISS.SR-ID 512286365]*
- 8) *Aktuelno stanje privatne bezbednosti u Republici Srbiji. У: Реформите на безбедносниот сектор во Република Македонија и нивното влијание врз борбата против криминалитетот : зборник на рецензирани и презентирани трудови од меѓународната научна и стручна конференција, одржана на ден 15.09.2012 година, на Европскиот универзитет - Република Македонија. Скопје: Европски универзитет - Република Македонија, 2012, str. 21-29. [COBISS.SR-ID 512309661]*
- 9) *Criminal acts against computer data security. У: Актуалните проблеми економического развития : сборник докладов Международная научно-практическая конференция. Часть 2. Белгород: Министерство образования и науки РФ: Белгородский государственный технологический университет им. Б.Г. Шухова: Институт экономики и менеджмента, 2011, str. 231-234. [COBISS.SR-ID 512218525]*
- 10) *Bezbednosni rizici i zakani vo regionot na Zapaden Balkan. У: MILESKI, Toni (ur.), KOTOVČEVSKI, Mitko (ur.), BAKRESKI, Oliver (ur.). Balkanot - bezbednosен предизвик за Европа и меѓународната заедница : зборник на трудови од Меѓународната научна конференција одржана во Охрид 1-2 октомври 2010. Скопје: Филозофски факултет, 2011. [COBISS.SR-ID 87849482]*

- 11) *Bezbednosna analiza terorističke pretnje*. У: ШИКМАН, Миле (ур.), АМИЏИЋ, Горан (ур.). *Zbornik radova. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova, 2011, str. 361-370.* [COBISS.SR-ID 512069021]
- 12) *Обавештајно-безбедносне установе Србије у другој половини XIX века*. У: РАДОВАНОВИЋ, Бориша (ур.), ИЛИЋ, Предраг (ур.). *Крагујевац у другој половини деветнаестог века : зборник радова са научног скупа одржаног 2. децембра 2008. године у Крагујевцу, (Шумадијски анали, Посебна издања, књ. 2).* Крагујевац: *Историјски архив Шумадије, 2010, стр. 53-65.* [COBISS.SR-ID 40567055]
- 13) *Some aspects of the law enforcement officers legislative protection*. У: RADOSAVLJEVIĆ, Života (ur.). *Proceedings. Vol. 1. Novi Sad: Faculty for Education of the Executives, 2011, str. 627-632.* [COBISS.SR-ID 512031133]
- 14) *Bezbednosni menadžment u sportu : pojmovno određenje i normativni okviri = Security management in sports : concept determination and normative limits*. У: *Zbornik radova = Collection of papers. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu Univerziteta "Braća Karić", 2008, str. 438-444.* [COBISS.SR-ID514079906]
- 15) *Обавештајна служба Српске војске*. У: НИКОЛИЋ, Јасмина (ур.). *Браничево кроз војну и културну историју Србије : зборник радова са научног скупа Историјског архива Пожаревац, одржаног 25. октобра 2005. године, поводом деведесет година Мекензенове офанзиве на Србију и шездесет година победе над фашизмом, I. св. 1. Пожаревац: Историјски архив; = Pozarevac: Historical Archive, 2006, стр. 83-92.* [COBISS.SR-ID 30609679]
- 16) *Huliganizam u sportu*. У: (*Zbornik radova*) = (*Collection of papers*). *Beograd: Fakultet za menadžment u sportu Univerzitet[a] "Braća Karić", 2006, str. 200-206.* [COBISS.SR-ID 513220258]
- 17) *Историјски и кривичноправни осврт на отмицу жена и деце*. У: ЈАКОВЉЕВИЋ, Владимир (ур.). *Зборник радова 2005. Београд: Факултет цивилне одбране Универзитета, 2005, стр. 215-229.* [COBISS.SR-ID 515337621]
- 18) *Genocid u međunarodnom i nacionalnom krivičnom pravu, sa osvrtom na Holokaust nad Srbima, Jevrejima i Romima = Genocide in international and national criminal law with reference to the Holocaust against Serbs, Jews and Roma*. У: VUČENOVIĆ, Vojislav (ur.), SOLOVJOV, Vjekoslav (ur.), DÉR SEREGÉLY, Edit (ur.). *Зборник радова = Proceedings. Београд: Факултет за пословне студије и право: Факултет за стратешки и оперативни менаџмент, 2014, стр. 61-65.* [COBISS.SR-ID 512266141]
- 19) *Classified information law of the Republic of Serbia*. У: MILOŠEVIĆ, Goran (ur.), et al. *Thematic Conference Proceedings of International Significance. Vol. 3 = Tematski zbornik radova međunarodnog značaja. Tom 3. Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies; Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 2013, str. 309-312.* [COBISS.SR-ID 512227997]
- 20) *Bezbednosni i pravni aspekti ugrožavanja životne sredine = Security and legal aspects of environment endangering*. У: ЈОВАНОВИЋ, Ларуса (ур.), *em al. Zbornik radova = A collection of papers. Novi Sad: Fakultet za obrazovanje diplomiranih pravnika i diplomiranih ekonomista za rukovodeće kadrove; Beograd: Fakultet za strateški i оперативни menadžment: Naučno-stručno društvo za zaštitu životne sredine Srbije Ecologica, 2012, str. 80-82.* [COBISS.SR-ID 512097181]
- 21) *Legal protection of intellectual property in the Republic of Serbia*. У: RADOSAVLJEVIĆ, Života (ur.). *Proceedings. Vol 2. Novi Sad: University of Business Academy, Faculty for Education of the Executives: = Fakultet za obrazovanje diplomiranih pravnika i diplomiranih ekonomista za rukovodeće poslove FORKUP, 2012, str. 850.* [COBISS.SR-ID 512071325]

- 22) *Organizacija policije, tužilaštva i sudstva u kontekstu borbe protiv organizovanog kriminala u nekim evropskim i susjednim zemljama*. У: FATIĆ, Aleksandar (ur.), BANOVIĆ, Božidar (ur.). *Društveni aspekti organizovanog kriminala*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2011, стр. 274-286. [COBISS.SR-ID 512084125]
- 23) *Electronic store: EER model*. У: *Проблеми развиття економики и сфери сервиса в регионе : Материали 5. Међународној научно-практичкој конференцији : 21 априла 2011 г.. Том 1*. Сиктивкар: Министерство образовања и науке Росијској Федерацији: ГОУ ВПО "Санкт-Петербуршки државни универзитет сервиса и економики": Сыктывкарски филиал, 2011, стр. 334-337. http://www.fpsp.edu.rs/cobiss/milosevic.milan/2011.04.komi_electronic.store.eer.model.pdf. [COBISS.SR-ID 512017565]
- 24) *Legislative aspects of money laundering prevention*. У: RADOSAVLJEVIĆ, Života (ur.). *Proceedings*. Vol 2. Novi Sad: University of Business Academy, Faculty for Education of the Executives: = *Fakultet za obrazovanje diplomiranih pravnika i diplomiranih ekonomista za rukovođeće poslove FORKUP*, 2010, стр. 650-654. [COBISS.SR-ID 512058781]
- 25) *Sportski rezultat i doping = Sport results and doping*. У: *Zbornik radova = Collection of Papers*. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu Univerziteta "Braća Karić", 2010, стр.: 474-479, табеле. [COBISS.SR-ID 37626895]
- 26) *Обавештајна служба кнеза Милоша Обреновића*. У: РАДОВАНОВИЋ, Бориша (ур.), ИЛИЋ, Предраг (ур.). *Крагујевац престоница Србије 1818-1841 : зборник радова са научног скупа одржаног 20. септембра 2006. године у Крагујевцу, (Шумадијски анали, Посебна издања, књ. 1)*. Крагујевац: Историјски архив Шумадије, 2007, стр. 313-329. [COBISS.SR-ID 516778133]
- 27) *Forenzičari i druga stručna lica u svetlu novog krivičnog zakonodavstva Republike Srbije*. У: MAŠKOVIC, Ljiljana (ur.), NIKAČ, Željko (ur.). *Примена форензичких метода у криминалистици : тематски зборник радова*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија, 2011, стр. 73-82. [COBISS.SR-ID 512066717]
- 28) *Origin and Evolution of the Great Albanian terrorists - from the Original Stalinism to False Democracy*. У: MOJANOSKI, Cane (ur.). *International scientific conference Security in the post-conflict (Western) Balkans : transition and challenges faced by the Republic of Macedonia, 27-28 May 2011, Ohrid*. Vol. 1. Битола: Универзитет "Св. Климент Орхидски"; Скопје: Факултет за безбедност, 2011, стр. 497-504. [COBISS.SR-ID 512069533]
- 29) *Zaštitne barijere*. У: ЈОВИЧИЋ, Драгомир (ур.). *Razvoj sistema bezbjednosti i zaštite korporacija : [zbornik radova]*. Banja Luka: Fakultet za bezbjednost i zaštitu, 2011, стр. 75-84. [COBISS.SR-ID 512069277]
- 30) *Normativno uređenje obaveštajno-bezbednosnog sistema Savezne Republike Nemačke*. У: VASILJEVIĆ, Mirko (ur.), ČOLOVIĆ, Vladimir (ur.). *Uvod u pravo Nemačke = Einführung in das deutsche recht = Introduction to German Law*. Beograd: Institut za uporedno pravo: Pravni fakultet, 2011, стр. 109-124. [COBISS.SR-ID 514943420]
- 31) *Pravni okviri privatne bezbednosti - rešenja Republike Crne Gore, Republike Hrvatske i Republike Makedonije*. У: ČOLOVIĆ, Vladimir (ur.). *Pravo zemalja u regionu = Law of the Countries in the Region*. Beograd: Institut za uporedno pravo: = Institute of Comparative Law, 2010, стр. 113-125. [COBISS.SR-ID 514194108]
- 32) *Нормативни и оперативни аспекти заштите лица под међународно-правном заштитом у Републици Србији*. У: NOGO, Sreto (ur.). *Тематски међународни научни скуп - Тероризам и људске слободе, Тара, од 26. до 30. маја 2010. године*. Београд: Удружење за међународно

- 33) *Problems of private security in Serbia. У: MILOŠEVIĆ, Monika (ur.). Serbian Law in Transition : changes and challenges. Belgrade: Institute of Comparative Law, 2009, str. 285-293. [COBISS.SR-ID 513938876]*
- 34) *Regulatory (dis)order of Private Personal and Property Security in Serbia. У: HADŽIĆ, Miroslav (ur.). Security Sector Reform in Serbia : achievements and prospects : [collection of papers]. Belgrade: Centre for Civil-Military Relations, 2008, str. 137-148. [COBISS.SR-ID 1024329346]*
- 35) *New Style of Terrorism and Counterterrorism with Review of Western Balkan Countries. У: KRSTIĆ, Ostoja (ur.), MILOŠEVIĆ, Milan (ur.), SUBOŠIĆ, Dane (ur.). Sprečavanje i suzbijanje savremenih oblika kriminaliteta : zbornik radova. 3. Beograd: Glosarijum, 2008, str. 258-272. [COBISS.SR-ID 153576972]*
- 36) *Полицијски службеници и овлашћена службена лица у полицији. У: BOBAR, Katica (ur.). Новине у прописима о раду : зборник радова. Београд: Глосаријум, 2006, стр. 416-435. [COBISS.SR-ID 514127548]*
- 37) *Тероризам и његова инкриминација у националном и међународном праву. Зборник Факултета одбране и заштите, ISSN 0354-8848, 2002, стр. 167-185. [COBISS.SR-ID 28726799]*
- 38) *Развој државне безбедности. У: PERIŠIĆ, Miroslav (ur.). Министарство и министри полиције у Србији : 1811-2001 = The Ministry and the Ministers of Police in Serbia : 1811-2001. Београд: Министарство унутрашњих послова Републике Србије: = Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia, 2002, стр. 134-178. [COBISS.SR-ID 512061341]*
- 39) *Неки аспекти реформе државне управе у области безбедности. Зборник Факултета одбране и заштите, ISSN 0354-8848, 2001, стр. 125-137. [COBISS.SR-ID 28682767]*

БИОГРАФИЈА ЧЛАНА КОМИСИЈЕ

Проф. др Неђо Даниловић је редовни професор методологије научних истраживања, Политичких и безбедносних наука на Факултету за право, јавну управу и безбедност, Мегатренд универзитета у Београду. Аутор је седам монографија, три уџбеника и преко 100 научних радова објављених у домаћим и иностраним часописима. Учествовао је на преко 50 међународних и националних тематских научних скупова и конференција. Руководио је са преко 20 научноистраживачких пројеката националног и међународног значаја. Члан је уређивачких одбора више научних часописа и зборника радова у више земаља. Заменик је председника међународног удружења методолога друштвених наука и председник секције методолога друштвених наука Републике Србије.

а) Докторске студије завршио на Универзитету у Београду

Праву докторску дисертацију под називом „Чиниоци борбеног морала Војске Југославије у одбрамбеном рату противу НАТО“ (емпиријско истраживање реализовано на узорку 2528 припадника ВЈ за време бомбардовања СРЈ од стране НАТО-а), из уже научне области Социологија морала, одбранио је на Војној академији Војске Југославије, 18. фебруара 2002. године.

Другу докторску дисертацију под називом „Специфичности израде кодекса појмова и шифара у политиколошким истраживањима“ из уже научне области Методологија политичких наука, одбрањенио је 04. априла 2004. године.

б) Објавио следеће монографије:

- 1) Безбедносна аналитика, Службени гласник РС, Београд, 2015 (коауторска монографија са Славомиром Милосављевићем).
- 2) Метод анализе садржаја докумената са инструментима, Задужбина Андрејевић, Београд, 2015.
- 3) Методологија истраживања у спорту, Универзитет Унион, Београд, 2015.
- 4) Савремени системи безбедности, Завод за издавање уџбеника, Београд, 2015 (коауторска монографија са Миодрагом Гордићем и Срђаном Благојевићем)
- 5) Снага морала, Задужбина Андрејевић, Београд 2003.
- 6) Морал војске у грађанском рат, Задужбина Андрејевић, Београд 2000.
- 7) Морал Војске, Војно издавачки завод и Задужбина Андрејевић, Београд, 2001.
- 8) и) Објавио је следеће научне радове (не више од 20)
- 9) Spisak rezultata M14

(Монографска студија/поглавље у књизи M12 или рад у тематском зборнику међународног значаја)

- 1) *Environmental Offences (delicts) in Legislation and Court Practice in the Republic of Serbia.* (коауторски рад са Манојловић Драган, Јовић Војислав, Ного Сремо), *The Sixth Session of the*

International Forum on Crime and Criminal Law in the Global Era, „Safety of Food and Drugs“. in: Paper Collection. (ur. Bingsong He). Beijing, China, 2014.10.25-28., стр. 229-241.

2) *Corruption in higher education in transitional countries, (kooautor papers with prof. Sreto Nogo), The fifth session of the international forum on crime and criminal law in the global era, „Review of Criminal Law in: Paper Collection. (ur. Bingsong He). Beijing, China, 2013., pp. 172-187.*

3) *Sentence as irreplaceable institute in criminal law, (kooautor papers with prof. Sreto Nogo), The fourth session of the international forum on crime and criminal law in the global era, „Review of Criminal Law“, Beijing, China, 2012.*

Spisak rezultata M24.

Rad u časopisu međunarodnog značaja. Međunarodne časopise i druge navode rangirati (koeficijent M) (prema Science Citation *Index-u (Journal Citation Report) odnosno prema kategorizaciji radova, verifikovanih od strane odbora Ministarstva.

- 1) *Suspension of assumption of innocence arrest and liberties in Serbia, научни часопис, "Теме" No. 4/2013., Niš, 2013.*
- 2) *Модель по оценке уровня угроз на безопасность, при угрозесовременных видов терроризма, научно-методолошки часопис Института за парламентаризам и предпринимателства Белорусије „ИПОКРЕНА“, бр. 1/2008, Минск, 2008., стр. 58-64;*

Spisak rezultata M31

Plenarno predavanje po pozivu na skupu međunarodnog značaja štampano u celini

- 3) *Korupcija u obrazovanju u zemljama zapadnog Balkana, Zbornik radova sa tematskog međunarodnog naučnog skupa „Pravo i izazovi 21. veka“, Evropski univerzitet Distrikt Brčko, Brčko, 2014., str. 102-117.*
- 4) *Kriminalistička obaveštajna analiza u korporativnoj bezbednosti-stanje i perspektive, koautorski rad, Zbornik radova sa tematskog međunarodnog naučnog skupa, „Mjesto i perspektive kriminalistike, kriminologije i sigurnosnih studija u suvremenim uvjetima“, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo 2013., str. 15-25.*
- 5) *Problemi ostvarivanja pravne države, Zbornik radova sa tematskog međunarodnog naučnog skupa, „Relevantna pitanja primene međunarodnog krivičnog prava u nacionalnom pravu“, Udruženje za međunarodno krivično pravo i Intermax, Beograd, 2012., str. 99-112.*
- 6) *Značaj kriminalističko-obaveštajne i finansijsko obaveštajne mreže u sprečavanju i suzbijanju organizovanog kriminala, Zbornik radova sa tematskog međunarodnog naučnog skupa, „Pravnički oktobarski dani“, Pravni fakultet, Univerziteta u Banja Luci, Banja luka, 2010., knjiga druga, str. 263-276.*
- 7) *Pravno-organizacioni i bezbednosni aspekti suprotstavljanja organizovanom kriminalu i terorizmu, Zbornik radova sa međunarodnog tematskog naučnog skupa "Pravo i međunarodne integracije", Pravni život, Tom I, Beograd 2008., str. 729-740.*

Списак резултата M41-M42

Научна књига и монографија националног значаја – научна дела која су јавно позитивно оцењена од стране признатих научних радника једне земље.

- 8) *Безбедносна аналитика, Службени гласник РС, Београд, 2015 (коауторска монографија са Славољуб Милосављевић..*
- 9) *Метод анализе садржаја докумената са инструментима, Задужбина Андрејевић, Београд, 2015.*
- 10) *Методологија истраживања у спорту, Универзитет Унион, Београд, 2015.*
- 11) *Савремени системи безбедности, Завод за издавање уџбеника, Београд, 2014 (коауторска монографија са Миодрагом Гордићем и Срђјаном Благојевићем)*
- 12) *Снага морала, Задужбина Андрејевић, Београд 2003.*
- 13) *Морал војске у грађанском рату, Задужбина Андрејевић, Београд 2000.*
- 14) *Морал Војске, Војно издавачки завод и Задужбина Андрејевић, Београд, 2001.*

Списак резултата М51

Рад у водећем часопису националног значаја, који издаје национално научно удружење или институција. Редакција је састављена од познатих научних радника, редовно излази, има размену са 10 земаља у свету, има рецензију од 2 (два) еминентна рецензента и испуњава стандарде прописане условима Народне библиотеке Србије (извод и кључне речи на једном од светских језика, резиме на једном од светских језика ISBN и UDC број, категорију рада).

- 15) *Criminology and Victimology Typology aspects of Terrorism, koautor paper with PhD Dragan Manojlović, Megatrend Review, Vo. 3/2013., Beograd, 2013.*
- 16) *Supplement to Term Code Concept within the Security Field, Megatrend Review, Vo. 4/2012., Belgrade, 2012., pp. 245-260.*
- 17) *Pravno-organizacioni i bezbednosni aspekti suprotstavljanja organizovanom kriminalu i terorizmu, Pravni život, Tom I, Beograd 2008., str. 729-740.*
- 18) *Odnos metode analize (sadržaja) dokumenata i drugih naučnih metoda, Srpska politička misao, br. 3-4 /2007., Beograd, 2007., str. 169-192*

БИОГРАФИЈА ЧЛАНА КОМИСИЈЕ

Драган Манојловић, запослен на Факултету за право, јавну управу и безбедност у звању ванредног професора.

а) Докторске студије завршио на Универзитету у Београду- криминалистичка и безбедносна научна област, завршио основне студије права и студије безбедности, специјалистичке студије из обавештајне анализе, обавештајних операција, опсервација, криминалистичких операција уградње агената у криминалне организације, супродстављање организованом криминалу, рад у обавештајним базама.

Објавио монографије

1) Криминалистичка оператива, БеоСинг, Београд, ISBN 210 978-86-768-149, COBISS. SR-ID 178934028.(аутор).

2)Криминалистичка аналитика, Службени гласник-Факултет безбедности, Београд, 2008, ISBN 978-86-519-0077-1 (ЦГ) COBISS. SR-ID 154271500 (аутор).

3) Организовани криминал, Центар за обуку и стручно оспособљавање-Управа за извршење кривичних санкција, АБАК, Ниш, 2010. ISBN 978-86-88229-00-5 COBISS. SR-ID 176543756. (аутор)M14.

4)Организовани криминал, МеГраф, Београд, 2012. ISBN 978-86-915437-0-9, COBISS. SR-ID 189641996.(аутор).

5)Организована криминална група и организовани криминал-појам и аспекти откривања, БеоСинг, Београд, 2014, ISBN 978-86-7686-194-1, COBISS. SR-ID 205037420.(аутор).

6)Организована криминална група појам и типологија, БеоСинг, Београд, 2006, ISBN 86-7686-080-7, COBISS. SR-ID 131300108.(аутор).

7)Организовани криминалитет-стање и мере заштите, Министарство за науку и заштиту животне средине Републике Србије, Министарство унутрашњих послова, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2005. ISBN 86-7020-108-9, COBISS. SR-ID 126276364.(коаутор).

9)Место и улога полиције у превенцији криминалитета-актуелно стање и могућности унапређења, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, ISBN 978-86-7020-129-3, COBISS. SR-ID 145387532.(коаутор).

Хрестоматија

10)Кризни менаџмент и превенција криза, Факултет безбедности, Београд, 2006, ISBN 86-84069-26-9, COBISS. SR-ID 135012364.(коаутор).

Објавио практикуме

11)Практикум за извођење вежби из предмета организовани криминал, Центар за обуку и стручно усавршавање Управе за извршење кривичних санкција, АБАК, Ниш, 2011, ISBN 987-86-88229-01-2,COBISS. SR-ID 181675276.(аутор)

12)Практикум тестова из криминологије, БеоСинг, Београд, 2014. ISBN978-86-7686-202-3210605324 COBISS. SR-ID(коаутор-први аутор)

Објавио научне радове на SCI листи

13)Intelligence Analysis in corporate security, Megatrend revija, Vol. 11. No ¹, 2014: 301-320, UDK/3, ISSN 1820-3159, Beograd, 2014, M51.

- 14) *Legal protection of land from pollution, Economics of Agriculture 3/2014, UDC: 349.415:631.95, ISSN 0352-3462, Beograd, 2014. M24.*
- 15) *Criminal miles and phenomenological aspects of the criminalistics intelligence sources, Megatrend revija, UDC 351.746.2; 343.985;343.123.12, Vol 11, No 1, 2014:147-170, ISSN 1820-3159, Beograd, 2014.M51.*
- 16) *Suspension of the presumption of innocence and violation of civil liberties in Serbia, Teme, UDK 343.131.7, XXXVII broj 4, str. 1719-1730, Niš, 2013. ISSN0353-7919.M24.*
- 17) *Criminology and victimology aspects of criminal activities of the Camorra, Megatrend revija, Vol 10, No 2 2013: 209-228, ISSN 1820-3159, UUKC 343.0.02(450): 061.236.4 M51.*
- 18) *Intelligence operations: Concept and structure, Војно дело, Vol 63, br.4, str. 184-195, Зума 2011, УДК:327.84;355.40, ISSN M51.*
- 19) *Forenzička lingvistika-uporedno pravni i kriminalistički aspekti, Strani pravni život, Beograd, 2009, broj 3/2009, UDK 34, ISSN 0039-2138, str. 109-129. M51.*
- 20) *Pribavljanje listinga telefonskog pretplatničkog broja građanina-kontroverze u radu organa nacionalnih sistema bezbednosti, Strani pravni život, Udk: 341.1:342.7, str. 150-169, ISSN 0039-2138, UDK 34., Beograd, 2008.M51.*
- 21) *Одреднице и исходишта криминалистичко-обавештајне службе-теоријски аспекти, Безбедност, број 1/07, УДК 343+351.74./75 (05) ИССН 0409-2953. стр. 76-99. M51.*
- 22) *Теоријски и практични аспекти криминалистичких-обавештајних извора, Безбедност 2/6, стр. 261-279, УДК 343.123.12:355.404, Београд. M51.*
- 23) *Криминалистичка истраживања криминалистичко-обавештајне аналитичке методе-теоријски и практични аспекти, Безбедност, број 6/05, стр. 1012-1026, УДК 343.98.06(497.11), ISSN 0409-2953.M51.*
- 24) *Национална криминалистичко-обавештајна служба, Безбедност, број 3/04, стр. 419-431, УДК 356.251, 351.741, ISSN 0409-2953, M51. и други...*

Објавио радове у тематским зборницима

- 25) *Police model of clearing up criminal offences and its continued influence on the prosecutors and judicial decisions in the Republic of Serbia-case studies of accepting bribes money laundering, Међународна научна конференција, Тематски зборник: "Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета"-V, Криминалистичко-полицијска академја, Удк 343.85(082) 343.9.2 (082), ISBN 978-86-7020-176-1, COBISS.SR-ID 180176140, Beograd, 2010, str. 2009-229.M31.*
- 26) *Osvrt na krivičnoprocesni i kriminalistički institut posebne dokazne radnje, Pravne teme, godina 1, broj 1, str. 1-20, UDK: 343.14/.15(487.11); 343.982/.983(497.11), ISSN 2334-8100, 2013.M62.*
- 27) *Колико криминалистички и правно разумемо шта је организована криминална група, Међународна научна конференција, Тематски зборник: "Супротстављање организованом криминалу, правни оквир, међународни стандарди и процедуре", Тара, 2013, стр. 11-28, UDK 343.85:343.9.02(048.3), ISBN 978-86-7020-246-7(КПА)COBISS.SR-ID 198344716.M62.*
- 28) *Kriminalističke vrednosti-potreba za novim pristupom u kriminalističkoj istrazi, Међународна научна конференција-Тематски зборник: "Kriminalistički i krivično procesni aspekti dokaza i dokazivanja", Vol. 6, broj 1, Sarajevo,oktobra 2013, str. 279-288 ,UDK 343.1(497.6)(082), ISBN 978-99955-691-8-1, COBISS.BH-ID 3931160, M31.*
- 29) *Пиратство, терористички акт или организовани криминал или нешто друго-упоредно правно и криминалистичко истраживање, Тара, 2013, Међународна научна тематска конференција-"Међународно кривично дело", Тематски зборник. Одлуком матичног научног одбора за друштвене науке-Министарства науке Републике Србије, закључено је да међународни тематски научни скупови Удружења за међународно*

кривично право имају карактер Скупова националног значаја, "Dis Public", Београд, 2013, стр. 245-257, ISBN 978-86-83437-73-3, COBISS.SR-ID 139841548.M62.

30) *Legal aspects of criminalistics and unlock criminal milieu and possibility of prof-comparative study of Italian and Serbia approach*, Међународна научна конференција-Тематски зборник- "Криминалистичко-кривично процесне карактеристике истраге према Законику о кривичном поступку", Volumen 5, broj 1, novembar 2012, str. 255-272, ISBN 978-99955-691-5-0, COBISS.BH-ID 3299864. Banja Luka, 2012, M31.

31) *Criminal operation source, Thematic proceedings of international significance-"Archibald Reiss days"*, Academy of criminalistics and police studies, Beograd, UDK 343.98.06, tematski zbornik radova međunarodnog značaja T. 1. Beograd, mart 2012, ISBN 978-86-7020-217-7, ISBN 978-86-7020-190-3(za izdavačku celinu), COBISS.SR-ID 192446220, str. 447-461.M14, I mnoge druge...

Списак резултата М14

32) *Enviromental Offences (delicts) in Legislation and Court Practice in the Republic of Serbia*. (коауторски рад са Манојловић Драган, Јовић Војислав, Ного Сreto), The Sixth Session of the International Forum on Crime and Criminal Law in the Global Era, „Safety of Food and Drugs“. in: Paper Collection. (ur. Bingsong He). Beijing, China, 2014.10.25-28., стр. 229-241.

БИОГРАФИЈА ЧЛАНА КОМИСИЈЕ

Радан Илић, запослен на Факултету за право, јавну управу и безбедност у звању ванредног професора.

а) Докторске студије завршио на Универзитету у Крагујевцу, кривично правна научна област-кривичнопроцесно право, завршио основне студије права.

Објавио следеће монографије:

- 1) *Кривични поступак, Мегатренд универзитет, Београд, 2010.*
- 2) *Прекршајно и привредно преступно право – уџбеник, Мегатренд универзитет, Београд, 2009.године*
- 3) *Кривично процесно право, Мегатренд универзитет, Београд, 2014.*

Објавио је следеће научне радове:

- 1) *Проституција као ограничавајући фактор остваривања људских права, у: Корупција и људске слободе (Зборник радова са саветовања на Тари), Београд, Удружење за међународно кривично право, 2009. год. ISBN 978-86-83437-73-3 COBISS.SR-ID 139841548 (M31)*
- 2) *Управни поступак у вези са издавањем и одузимањем оружја у Републици Србији, у: Актуелна питања савременог законодавства (Зборник радова са саветовања у Будви), Београд, Савез удружења правника Србије и Републике Српске, 2009. год. COBISS.SR-ID 138364648 (M31)*
- 3) *Могућа кривична одговорност менаџера у јавном сектору, у: Пословна едукација за директоре у буџетским установама (Зборник радова са саветовања на Палићу), Београд, Информативно пословни центар д.о.о., 2011. год. ISSN 2217-4737 COBISS.SR-ID 180923660 (M31)*
- 4) *Електронски надзор и кућни притвор, Правна ријеч – часопис за правну теорију и праксу, Бања Лука, Удружење правника Републике Српске, 2009. год. ISSN 1840-0272 (M51)*
- 5) *Нехат кроз време, Правна ријеч – часопис за правну теорију и праксу, Бања Лука, Удружење правника Републике Српске, 23/2010, стр. 119-131. ISSN 1840-2720 (M51)*
- 6) *Новине у погледу могуће кривичне одговорности руководиоца буџетских корисника – предложени нови облици одговорности менаџера (директора), - у: Менаџмент у јавном сектору – ефикасно руковођење у буџетским установама (Зборник радова са саветовања на Копаонику), Београд, Информативно пословни центар д.о.о., 2012. год. ISSN 2217-4737 COBISS.SR-ID 18923660 (M51)*
- 7) *Примена међународноправних стандарда јавности суђења у праву Србије, у: Релевантна питања примене међународног кривичног права у националном праву (Зборник радова са саветовања на Тари), Београд, Удружење за међународно кривично право, 2012. год. ISBN 978-86-83437-73-3 COBISS.SR-ID 139841548 (M31) и друге.*

БИОГРАФИЈА ЧЛАНА КОМИСИЈЕ

Војислав Б. Јовић запослен на Факултету за право, јавну управу и безбедност у звању доцента.

а) Докторске студије завршио на Универзитету у Крагујевцу-кривичноправна научна област, завршио основне студије права и безбедности.

Објавио следеће:

- 1) Прикривени иследник, Сезам медико, Београд, 2011. ISBN 978-86-85993-32-9. М 14.
- 2) Организовани криминалитет и његово сузбијање, Институт за упоредно право, Београд, 2013. ISBN 978-86-80059-87-7, COBISS. SR – 197851404. М14.
- 3) Национална криминалистичко обавештајна служба-коаутор, часопис Безбедност, број 3/04. Београд, 2004.М51.
- 4) Основне међународне дефиниције организованог криминала-коаутор, часопис Прерјаник, број 8/05., Средња школа унутрашњих послова, Даниловград, 2005.М51.
- 5) Криминалистичко обавештајни рад – појам и криминалистички аспект-аутор, часопис Перјаник број 14/15, Полицијска академија Даниловград, 2007.М51.
- 6) Полиција као активни субјект у сузбијању малолетничке делинквенције-аутор, Кривичноправна питања малолетничке делинквенције, Удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, Зборник радова, Београд, 2008.М 63.
- 7) Превенција и сузбијање кривичних дела и прекршаја у васпитнообразовним установама и њиховом окружењу-коаутор, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, Зборник радова, У сусрет инклузији – проблеми у теорији и пракси, Златибор, 2008. М63.
- 8) Полазни оквир Националне стратегије превенције криминала-коаутор, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, Зборник радова, Казнено законодавство и превенција криминалитета, Палић, 2008.М63.
- 9) Компаративни приказ појединих метода сузбијања организованог криминалитета-аутор, часопис „Безбедност“, бр. 3/08, Београд, 2008.М51.
- 10) Поједностављене форме поступања полиције према учиониоцима кривичних дела и њихове специфичности у односу на малолетне учиноце-аутор, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор, 2009.М63.
- 11) Неки аспекти прања новца и корупције у Републици Србији /пријављивање, оптужење и осуда – теоријско и емпиријско истраживање/, коаутор, Зборник, Међународна научно-стручна конференција, Сарајево, 2009.М31.
- 12) Међународни правни стандарди у контексту међународне кривичноправне и полицијске сарадње-аутор, Интернационална асоцијација криминалиста, Међународна научно-стручна конференција, Бања Лука, 2010.М31.
- 13) Криминалистичка полиција и локална заједница у функцији превенције криминалитета-коаутор, Кривично законодавство и превенција криминалитета, Министарство правде Републике Српске-Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, међународна научна конференција, Брчко, 2011.М31.
- 14) Међународна научна конференција на тему: "Strengthening American/Canadian Justice Connections", и организацији Academy of Criminal Justice Sciences, коаутор, "Comparative youth justice – Serbia versus USA: A geo-political analysis" Торонто, Канада, 2011.М31.
- 15) Форензичка лингвистика и њен значај у транскрипцији електронски надзираних и снимљених разговора (правни и криминалистички аспекти)-коаутор, ИАК, Бања Лука, 2011.М51.

16) Улога полиције у изградњи система безбедности Републике Србије-аутор, Изградња капацитета система безбедности, Србија-зборник радова, Институт за политичке студије, Београд, 2012. М62.

17) Угрожавање безбедности на Косову и Метохији ради постизања политичких циљева-коаутор, Отимање Косова и Метохије – зборник радова, Србија, Институт за политичке студије, Београд, 2012.М62.

18) Делатности органа предистражног поступка и њихов утицај на казнену политику-аутор, Казнена политика као инструмент државне реакције на криминалитет, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и Министарство правде Републике Српске, Међународна научна конференција, Зборник, Бања Лука, 2014.М31.

19) Кривична пријава и оптужница у Србији и њихова корелација-коаутор, Оптужење и други кривичноправни инструменти државне реакције на криминалитет, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и Интермекс, Зборник радова, Београд, 2014.М63.

20) *Legal protection of land from pollution* /Правна заштита земљишта од загађења/- коаутор, Економика пољопривреде, (међународни часопис-М24-4), Београд, 2014.М24.

21) Формалноправни предуслови правно безбедносне сарадње између Републике Србије и других држава западног Балкана-коаутор, Правни аспекти односа између држава западног Балкана, међународна научно стручна конференција, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука. 2014.М31.

22) Политика супротстављања еколошком криминалистету у Републици Србији и његов утицај на еколошку безбедност, Мегатренд ревија, број 4/2014.М51

